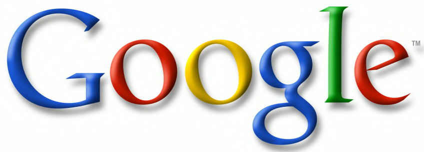
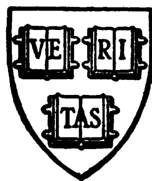
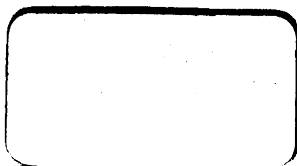

VE RI
TAS

Potovanje v Rim.

„Slovenske večernice"

Spisal

Jakob Gomilšak.

Izdala in založila

Družba sv. Mohora v Celovcu.

Z dovoljenjem vis. č. Kerškega knezoškofijstva.

1878.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu.

Potovanje v Rim.

Spisal

Jakob Gomilšak.

Slovenskih Večernic XXXIII. snopič.

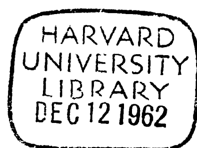
Izdala in založila

Družba sv. Mohora v Celovcu.

Z dovoljenjem prečastitega Krškega knezoškofijstva.

1878.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
DEC 12 1962

Predgovor.

Mili slovenski rojak! Pomen in imenitnost R i m a *— glave krščanskega sveta — sta ti gotovo že od mladih let znana. Slednji čas si slišal tudi marsikaj govoriti o znamenitih prigodbah, deloma žalostnih, deloma veselih, ktere so se ondi vršile; slišal si o trumah zvestih katoličanov, ktere so iz raznih dežel tje potovale, in djal si včasi pri sebi: „Oj da bi se tudi meni posrečilo, to preslavno mesto enkrat videti, in prečastitljivo obličje našega sv. Očeta Pija IX. gledati!“ Tvoja želja je blaga in vse hvale vredna, toda bojim se, da se ti bo težko kedaj spolnila. Kajti pot v Rim je daljna in — draga! Tedaj sprejmi radovoljno za nadomestilo nazočo knjižico, ktero ti podam —* r o m a r r o m a r j u, *da te v* d u h u *sprevodi do Rima in po Rimu, a medpotoma tudi po drugih odličnih krajih in mestih laške dežele. Njen namen je bolje: te podučevati, kakor kratkočasiti; pred vsem pa želi v tebi pomnožiti spoštljivost do „svetega mesta Rima“, in te potrditi v vdanosti do naše sv. vesoljne Cerkve.*

Bog daj dober vspeh!

Pisatelj.

1. Iz domovine v Benedke.

Nastopilo je bilo „sveto leto“ 1875. Najviši poglavar kraljestva Božjega na zemlji, papež Pij IX., odprl je nebeške zaklade sv. cerkve, in oznanil krščanskemu svetu véliki jubilej. Za njim so vabili škofje in duhovni pastirji vernike med vsemi narodi, ponavljaje besede Izveličarjeve: „Pridite k meni vsi, ki ste revni in preobloženi, hočem vas okrepčati!“ In hvala Bogu, to ni bil glas vpijočega v puščavi, ampak veselo je odmeval v srcu mnogih milijonov kristjanov; prebudile so se neštevilne zaspane in zanemarjene duše, ter otresle sramotne spone in bremena grehov. Obilna je bila žetva na njivi Božji! Blagor njim, ki so si takrat pridobili pravo srečo, mir vesti in milost nebeško!

Že od starodavnih časov sem pak je bila lepa šega katoličanov, vselej ob „svetem letu“ trumoma romati v Rim, v središče sv. cerkve, k grobom sv. aposteljnov in neštevilnih drugih svetnikov, da bi se ondi pokorili in si zajemali odpustkov, kteri izvirajo iz zaslug in priprošenj vseh svetnikov, pridruženih neizmernim zaslugam sina Božjega. — Tudi leta 1875 je počil tedáj glas iz raznih mest in dežel, da je namenjena množina ljudi, duhovnih in svetnih, se v Rim na Božji pot podati.

Rim, o pomenljivo in prečastito ime! Kdo bi te ne izgovarjal spoštljivo in občudovaje? Odkar sem se bil mladih dni v šolah učil verozakona in zgodovine, imela je ta beseda do mojega srca vedno neko posebno čarobno moč. A tudi cela laška dežela, o ktęre slavi, lepoti in znamenitostih sem čedalje več bral in slišal, se je živo vtisnila mojemu spominu in moji domišljiji. Željno sem kopernel po sreči, da bi jo smel kedaj obiskati in videti, in še po drugi sreči, da bi mogel sv. Očetu Piju IX., najmodrejšemu in slavnišemu možu sedanjega časa, gledati v obraz.

Slednjič, „svetega leta“, se mi je vroča želja spolnila. Brž ko se je raznesla ona vest o romarjih v Rim, bil sem, ves navdušen in odločen, po koncu. „Zdaj ali nikoli je prilika za mene!“ djal sem pri sebi. — K potovanju je človeku treba pred vsem treh stvari: Zdravja, časa in denarja. S prvim me je Bog najbolje sprevidel; drugega sem si izprosil pri duhovnih predstojnikih, ko sta bila posle moje službe blagosrčno dva

tovariša cel mesec prevzela. In slednič bil sem tudi s cvenkom v redu, ker so k mojemu bornemu prihranilu, kar je še manjkalo, nektere preblage dobrotne roke priložile. V nekterih dneh še si vtepem za silo laškega jezika v glavo, da na tujem ne bi prišel v neprijetne zadrege.

V tem je prešla vesela velika noč, in praznovali smo ravno belo nedeljo, lep spomladanski den, ko sedem v Radgoni, takrat mi prijazni domačiji, na poštni voz. Nisem še bil vajen daljnega potovanja, zato me je stalo slovo precej težko, in bilo mi jo tesno pri srcu, ko mi pred oči stopijo razne nevarnosti, popotniku preteče. Priporočim se Vsemogočniku in Mariji Devici v varstvo. In že je kočija drdrala čez murski most, ter dalje mimo starih Apač in bogatega Cmureka — ob nemško-slovenski meji — k železnici v Špielfeld. Prijetno je ogledovati njive in travnike na lepem rodovitnem murskem polju, raz kterega se žalibog tukaj Slovenci čedalje bolj pomikajo pred Nemci proti jugu. Toda zaradi pozne in hude zime so še setve le malo zelenele, in redke prvenke cvetlic so kinčale meje in vratja.

V Špielfeldu dobim že poprej naročen vožni biljet, in sicer do Neapolja in nazaj po znižani ceni — za 73 forintov — v vozu ali vagonu drugega razreda. V kolik dobiček so nam pač železnice! Nekdaj po pošti se je gotovo petkrat draže in — počasniše potovalo!

Že se je mračilo, ko prisope in prižvižga večerni vlak iz Gradca. Ni še se bil ustavil, ko zaslišim iz njega doneč vabilni glas v nemškem jeziku: „Zdravo! dobro došel! urno tukaj noter!“ Brzih nog skočim na železni voz, in predno še sem svojo potno robo, skrinjico, plašč in dežnik položil v stran, me objema — mnogoletni prijatelj, znan mi že od latinskih šolskih klopi sem. Ko sem mu bil pisal, da pojdem v Rim, razodel mi je kmalu, da ima on isto namero, in tako sva si obljubila, biti si na potu spremljevalca in tovariša; saj človeku društva ni nikjer bolj treba, kakor na tujem; zlasti srečen je, kdor najde tu prijatelja enakih nazorov in misli. Ni čuda, da sva bila oba urno prav dobre volje. Koliko sva imela drug drugemu pripovedovati, ker se že precej let videla nisva. Zvedel sem po njem, da se je peljalo na drugih vozeh z nama še več romarjev v Rim, in med njimi preljubeznivi naš sekovski knezoškof Janez. Že je dirjal železni konjič med krasnimi hribci „Slovenskih goric“, ki so raj štajerske ležele, proti Mariboru. Toda še le, ko smo se peljali po visokem cestovodu čez pesničko dolino, poluknem skozi okence

dalječ tje proti kraju, kjer mi je tekla nekdaj zibelj v ponosnem Bišu ter izdihnem: „Z Bogom ljuba mati, srečno sorodniki in rojaki!“ Na nebeškem šotoru svetilo je brez števila milih zvezdic, a po zemlji pihal je mrzel veter. — Na mariborskem kolodvoru zagledam rojaka, s kterim sva bila leta 1867, ko se je slovesno odprla jugoslovanska akademija, potovala v Zagreb. „No Jaka, kam pak že spet?“ zakliče. Ko mu rečem, da v Rim, zavrne prav nagajivo: „Aha! kdor ima za čim, lehko gre v Rim! Srečno pot, glej, da te briganti ne dobijo v pest.“ Maribor spada med ona mesta, ki so se nekaj let sem silno razširila in olepšala; žalibog da je storil tudi velik napredek v nevernem liberalizmu in v nasilstvu zoper slovensko okolico.

Maribor zapustivši se peljemo čez umeten železen most na Dravo, dalje po pustem prodastem polju proti Celju. Glasni razgovori popotnikov na vozu polagoma vtihnejo. vsak se zavije v svoj plašč, in zadremlje. Le na raznih postajah je žvižgal hlapon, in glasil se je hripav klic konduktorjev. Pri Ponikvi pozdravil sem hribček „Slom“, na kterem se nam je rodil slavni naš Anton Martin Slomšek, in djal sem pri sebi: „Oj da bi Slovence vedno unemal Slomšekov duh!“ Nevem, jeli so mu postavili že ondi namenjen spomenik iz kamna; pa saj si je preblagi pokojnik oskrbel najlepši in nerazrušljiv spomenik v srcu slovenskega naroda, kteremu je bil žrtvoval celo svoje življenje in vse svoje moči.

Obilno luči, ktere so razsvitljale noč okoli, nas je spominjalo, da smo dospeli v Celje. To lično, že za Rimljane cveteče in imenitno mestice, sedaj središče slovenskega Štajerja, mi je vselej bolj dopadalo, čim večkrat sem ga bil obiskal. Divna zelena dolina, v ktero molé goli vrhovi solčpaških planin, bistra topla Savina, v poletju prijetna kopelj, čisti in zdravi zrak, lepa poslopja, veseli in prijazni prebivalci, — vse to je tako vabilno, da bi se rad tukaj naselil. Spomnil sem se tudi sv. Maksimilijana, ki je v tem mestu rojen, poznej tu za sv. vero svojo kri prelil. In črne visoke podrtine na sosednem hribu so mi obrnile misli na mogočne celjske grofe in na njih žalostno osodo.

Od Celja naprej drži železnica med obraščenim gorovjem in tik šumeče Savine; mimo Laškega trga in Rimskih toplic se pripeljemo k Zidanemu mostu kraj štajerske meje, odkoder ena proga železne ceste potegne tik Save k našim bratom Hrvatom v Zagreb, druga pak na Kranjsko proti Ljubljani. Debel mesar, ki je v Zidanem mostu sedel k nam na

voz, nas je silil ves pot do Trsta z vinom in mesom, kterega si je bil doma obilno naložil. Vmes je pa kričal na vse grlo, in obiral pruskega Bizmarka, da je bil naše zaspanosti konec, in so nas ušesa bolela. Bilo je okoli dveh popolnoči, ko sem pozdravil glavno mesto mile Slovenije, belo Ljubljano, ktero sem bil že v dijaških letih dvakrat obiskal. Odevala jo je hladna noč, le na visokem gradu svetile so nektere lučice — hudodelnikom ondi zaprtim. Nekdaj so vtikali zločince pod zemljo v temne luknje, češ, da niso vredni, da bi jih obsijalo toplo solnce, a sedaj jim iz pretiranega človekoljubja odpirajo zdrave palače in gradove, obdané z lepimi vrti!! Ljubljana je res lepo prijazno mesto, in ima krog sebe prostora dovelj, raztegniti se na vse strani, ako se kedaj spolnijo vroče želje in lepe sanje slovenskega naroda. Takrat je bila ravno razdvojena po neumnem in nesrečnem „domačem prepiru", in zdihoval sem pri sebi: „Aj kedaj se bomo iznebili tega starega pododovanega greha Slovanov, — nesloge!" Pogled proti nebu k neštevilnim zvezdicam, ki so tako milo in prijazno migljale doli na gore in planjave, kjer stanuje Slovenec-poštenec, mi otožno srce zopet upokoji.

Premišljal sem, ko je naš vlak že davno drdral dalje na jug, zgodovino in neugodne razmere naše očetnjave. Še le kondukterjev klic: „postaja Postojna", to pretrga in obudi v meni vesele spomine na prvi kinč in ponos kranjske dežele, na glasovito jamo, podzemeljsko velikansko votlino, ktere prečudnih tvorin in podob iz kamna kapnika sem hodil že gledat nekdaj v dijaških letih. Tukaj najdeš umotvorov brez števila, kterih pa ni omislil in izdelal mojster človek, nego vsemogočni Stvarnik sam; malokje je kaj enakega na svetu.

V tem kraju pa se tudi začne Kras, neizmerna gola skalnata planota, rekel bi mrtvaško polje, ki sega dalječ tje čez Notranjsko, Primorje in Istro. Pred nekterimi stoletji še pokritega s krasnimi gozdi, opustošile so sekire lakomnih Benečanov, kterim je po večini takrat pripadal. Silovite plohe in bore odnesle so potem ž nja rodno prst, in tako preobrazile „Kras", t. j. kinč slovenskega sveta, v žalostno suho puščavo. — Ker se je že danilo, ko smo se tod peljali, gledal sem potrtega srca te velikanske goličave, te nakopičene apnenske pečine in gorske grebene, in zdelo se mi je, da sem sredi podrtin razrušenih gradov in mest. Redko kje se prikažejo nektere hišice in sredi njih cerkva, pričajé, da tudi tukaj stanuje človek — revež; tu pa tam hira med kamnjem kratko borovje in brinje, ali kak hrastov grmič. Po jamah

in globinah se najde tudi marsiktera — z zidom ograjena gredica, ki prebivalcem daje bornega kruha. Na senčnatih mestih je ležalo še precej snega. Mnogovrstne poskušnje, te pokrajine zopet zasaditi, kažejo dosihdob še le malo vspeha. „O sem pridi," djal sem pri sebi, „presrečen, a pri vsem še nezadovoljen moj rojak, kmet v „slovenskih goricah", ter poskusi, kako se tukaj trpi in živi, pa ne boš godrnjal nikoli več!" —

Po daljni in dolgočasni vožnji na Krasu, tudi skozi nekoliko predorov (tunelov), smo zagledali slednjič vrlo slovensko Nabrežino, odkoder gre železnica na desno na Laško. Toda midva potna tovariša sva hotela poprej še videti naš Trst, prvo trgovinsko mesto celega cesarstva. Tedaj ostaneva na vlaku, ki je krenil po visokem cestovodu (viaduktu) na levo, tukaj sem zapazil nektere kamnolome; dober kamen za stavbe, ta je edino bogastvo Krasovo. Nekoliko minut še, kar mi stopi pred oči čuden čaroben prizor, kakoršnega še dotlej nisem videl, to je: jadransko morje v svitu jutrnega solnca. Kolumb in nja tovariši, prejadravši pred 400 leti neizmerno morje, zakričali so ob prvem pogledu v „novi svet" — v Ameriko, radostni in zavzeti: „Kopno — kopno!" Enako navdušen vskliknil sem ondi jaz: „Morje! — morje!" Bilo je takrat clo mirno, in enako neizmernemu zrcalu, v kterem so igrali in se odsevali solnčni žarki. Mnogo ribiških ladjic, po belih jadrih labodom podobnih, je plavalo na zeleni vodi, in krdela belih čajk so fofotala po zraku. V sivi daljavi se je dvigal dim iz črnega parobroda, ki je nesel obrodke naše domovine, vedigabog v ktero tujo deželo.

Komaj sem zapazil, da se peljemo raz Krasa naglo navzdol, zdaj mimo pečin, zdaj mimo zelenolistnih oljk ali še suhih trsnih brajd, tako zamaknen bil sem po razgledu na veličastno morje. Še le pri postaji Grignano se predramim, ko je izustil moj prijatelj besedo Miramar. Ta prekrasni beli grad nesrečnega cesarja mehikanskega Maksa stoji tik morja na koncu malega polotoka, na kterem je v obširnih vrtovih in logih nasajenih na tisoč redkih žlahtnih dreves in cvetlic. Rado zahajajo sèm Tržačani in popotniki občudovat gradù in vrtov, in omilovat njih preblagega prejšnega lastnika.

Še kak četrt ure je drdral z nami vlak, zdaj med zelenim ali že cvetečim drevjem in med brajdami, zdaj med skalovjem, tu čez umeten cestovod ondi skozi temni predor, — in stali smo na kolodvoru v Trstu. Našli smo mesto deloma v

praznični obleki; kolodvor, na stotine raznih ladij v luki in nekoliko poslopij bilo je kinčanih z raznobojnimi zastavami; vse to na čast presvitlemu cesarju, kteri je dva dni pred nami bil došel v Trst, ko se je s sijajno slovesnostjo razkril prelep nov spomenik njegovemu bratu Maksu, velikemu dobrotniku mesta. Mudil sem se v Trstu le en den. Namenjen, podati čestitim bralcem popis tega mesta, ki mi je postalo sedaj mila domačija, na drugih listih, preskočim tukaj, kar sem v njem pozvedel in videl. Omenim le-to, da je zares vredno ove pohvale, ki se mu deli zaradi nja prijetne lege ob morju, zaradi lepote in mnogih znamenitosti; kedorkoli količkaj zmore, naj si gre gledat te dike slovenske zemlje.

Drugega dne za jutra zasedeva s potnim tovarišem spet železen voz, ter odrineva proti Benedkam, kamor se je bil podal na morju tudi cesar Franc Jožef, da se snide z laškim kraljem. Popotnikov se je na vlaku vse trlo; k nama sede nek kmet od Gorice, siva prebrisana glava, kteri pa sedanji mladi svet ni bil nikakor po volji. Ko vidi, da sem tudi jaz Slovenec, razveže se mu kmalu jezik, in razkrije mi prav zaupljivo vse svoje priproste in zdrave nazore, a tudi stiske, v kterih je tičal. Tožil je nad sinom, ki se mu je pri vojakih spridel in mu je pokorščino odrekel; potem nad hčerjo, ktero je dal v Gorico, da bi se kuhati in šivati učila, pa so jej ondi tako glavo zmešali, da hoče „signorina“ ali „frajlica“ biti; ne ide jej več krav dojit, ne prime ne za metlo, ne za grablje. Tolažil sem ga s tem, da pri nas na Štajerskem nič boljše ni; med fanti je mnogo porednežev in razbijalcev, in med dekletami? Pa saj to zvečima stariši sami zakrivé, ki svoje hčeri v mesta tiščijo, da se vsega drugega potrebnega in nepotrebnega učé, le — k m e č k i h opravil ne; taka mehkužna bitja potem niso ne meso ne riba, ne za kmetice, ne za gospe. Koliko pa jih po mestih, kjer je mrež brez števila nastavljenih, pride ob poštenje! — V razgovoru s tem možem sem spoznal tudi velik razloček med štajerskim in goriškim slovenskim narečjem; naglaševanje besed je pri južnih bratih celo drugo, tudi hitreje govoré in slednje sloge pogostoma požirajo. Toda v tem smo si podobni: naši ljudje vpletajo v govor pokvarjene n e m š k e, in oni l a š k e b e s e d e; z nami ...orce uganja zavolj tega Nemec, in z onimi Lah. Slovenci, ...edaj boste slekli to grdo, n e u m n o navado? Naš jezik je ...ko mil in gladek, tako lepo in prijetno doni, da kdor tlači njega tujščino, prodaja srebro za svinec, šiva na lepo suknjo ...de krpe. Kdor ve po d o m a č e prav čisto in gladko govoriti,

ko bi rožice sadil, ta je pameten in olikan; kdor po tujem lovi, spričuje le svojo duhovno revščino. In kar sem djal tukaj o govorjenju, velja tudi o naših slovenskih običajih in o naši obleki! Rojaki — brez zamere! —

Od Nabrežine, kamor smo se bili peljali nazaj, obrnil se je vlak mimo Devina, močnega gradù in trga pri morju proti mesticu Tržiču, za kterim je razgrnjena lepa rodovitna ravnina, tukaj so polja že one podobe, kakor, rekel bi, po celi laški zemlji; videl sem namreč zelene njive ozkih ogonov, ograjene povsod z murbami in drugim sadnim, po ravnih vrstah nastavljenim drevjem, in k drevju privezane visoke brajde; kajti v južnih pokrajinah se trsu tudi v dolini ni bati mraza. Med mnogimi rastlinami, kterih pri nas doma ni, zapazil sem tukaj oljke in figova drevesa. Hiše so večidel tudi na kmetih zidane iz kamna, sive, in z votlo opeko pokrite. Za Tržičem, ki mu Lahi pravijo: Monfalcone, pokazal mi je naš goriški kmet v daljavi na južno stran črni, visoki zvonik, rekoč: „ondi je Oglej!“ Ko bi mi ne manjkalo časa, rad bi se bil podal ogledovat slavnega prečastitega mesta, ktero je nekdaj Slovencem poslalo sv. Mohorja, Fortunata in druge oznanovalce sv. krščanske vere. Za Rimljane silno veliko in bogato, je bilo razdjano po grozovitem Atilu leta 452, in je odsihdob zgolj prostrana podrtina, v kteri iščejo in rijejo ljudje po zakladih in starinah. Prekrasna je neki, sredi podrtin postavljena, že 800 let stara cerkev. V Oglej zahaja vsako leto mnogo popotnikov. Pred mestom Gradiško videl sem na prvo Sočo, ki drvi svoje zelenkaste valove v široki, prodasti strugi doli od podnožja orjaka Triglava. Gradiška, obdana še z obzidjem in nasipi, je vsem znana po svojih ječah v visokem gradu, kjer pod ključ devajo tatove in razbojnike. Tukaj mi je na misel prišla tudi slika, ktera je sedaj v radgonski mestni cerkvi v posebni časti pod imenom „Marija, vir milosti“ (Maria Gnadenbrunn); leta 1692 bil jo je namreč nek vojak iz požara v Gradiški otel, ter v Radgono prenesel.

Na daljni vožnji v Posočju zagledali smo glavno mesto Gorico, ki stoji v divnem rodovitnem kraju pod gorami; odlikuje se po mnogih lepih poslopjih in po prijetnem podnebju, zarad kterega po zimi hodijo rado bolniki in visoka gospoda iz severnih dežel sèm stanovat. Od tod se prodaja tudi razno žlahtno sadje, ki tukaj najpoprej dozori, v Trst, v Gradec in clo na Dunaj. Nad mestom se dviga ponosen grad, nekdaj sedež slavnih goriških grofov, sedaj lepo stanišče hudodelnikov. Omenjeni kmet, posloveč se na kolodvoru od mene

mi je še kazal glasovito, dve uri oddaljeno romarsko cerkev „na sveti gori". Popivši čašo prav dobrega belega goriškega vina, poženem se spet na voz, in naglo nas je peljal hlapon iz ljube slovenske dežele proti laški meji. V Korminu, slednji avstrijanski postaji, preiskali so nam popotnikom laški colniki potne škrinjice, da ne bi vzeli seboj kakove „kontrebande;" za potni list ali „pos" pa nas ni vprašal v celi Italiji nikdo. Zmislil sem tukaj, kako dalječ je pač segalo naše cesarstvo pred nesrečnimi leti 1859 in 1866! Koliko lepih pokrajin smo izgubili! Z nevoljo in neprijetnimi občutki sem oči vprl v deželo, ki je naši državi in katoliški cerkvi storila toliko krivice! Žalostno spomnil sem se tudi slovenskih Rezijanov, kterih stanuje tukaj ob meji do koroške Pontable nad 30.000, ki so zdaj vpreženi v laški jarem in podobni veji odsekani od debla. Da bi si pač vedeli ohraniti svoj mili jezik, čuvati svojo narodnost!

V strašni naglosti je tekel zdaj z nami „lukamatija" po veliki beneški ravnini, v ktero strmé od dalječ, s snegom krite kranjske in koroške planine. Polja so tu še manj zelenela in cvetela, kakor pri Gorici; redke vasi in trgi so se kazali po strani. Visoko je stalo solnce na nebnem oboku, ko dobimo Videm, glavno mesto Furlanije, precej veliko in ljudnato. Opasano je z grabo in obzidjem; sredi njega se dviga raz holma velik četirivoglat grad, in iznad drugih poslopij nekoliko stolpov, cerkvij in palač; stanovalci so marljivi obrtniki. Na kolodvoru se je vse tlačilo onih ljudi, ktere mi domá prav dobro poznamo, revnih Furlanov, vsak v roki s potno vrečo. Zvedel sem, da so čakali vlaka iz Benedk, na kterem so bili volje peljati se na Kranjsko in Štajersko, — se ve da zidat nam lepih hiš in izdelovat opek. Marsikteremu Slovencu bi jih stavil v izgled delavnosti in zmernosti. Koliko prestanejo ti trpini pri nas v poletni vročini, zadovoljni s svojo neslano polento, da si le kaj prihranijo za zimo! Ob železnici se vidi Furlanija prav dobro obdelovana in plodna zemlja, deloma podobna neizmernemu vrtu. Njive, travniki, ceste vse je obsajeno z drevesi, kterih se držijo brajde, ki tukaj dajejo močno [illegible]orumeno vino. Gozda nisem zapazil ne enega. Hiše, dasi [illegible]e zidane, ne kažejo one snage, ko pri nas. Tudi kmečki [illegible]dje so bolj umazani, ženske zvečima gologlave, — tedaj [illegible]v ogorène. Nekteri kmetje, ki so ravnokar orali, imeli so [illegible]reženih po četiri ali pet parov volov, in oralo je rezalo za [illegible]ovico globljeje, ko je navada pri nas. Struge rek, vzlasti [illegible]jamenta in Piave so prodaste in neznano široke, voda v

njih je mlačno bela. Zavolj enoličnosti tega kraja je vožnja todi dolgočasna. Le Konegliano, kjer segajo hribi v dolino, in prostorno mesto Trevizo zvabi popotnikove oči na se. Ko pa smo dospeli v Mestre, potisnil je vsak svojo glavo skozi okno; kajti kmalo za to postajo se pričnejo lagune, podobne močvirju, in črez nje prepet novi velikanski most, kakoršnega menda ni drugej na svetu; dolg je 3.600 metrov in sloni na 224 globoko v zemljo vzidanih stebrih. Polovica mosta drži že prek morja, v kterem ob straneh stoji nekoliko trdnjavic. Pred sebo pak sem zagledal sredi na morju čudež med vsemi mesti sveta, — „kraljico morja“ — velikanske in veličastne Benedke.

Tako sem bil zavzet ob nenavadnem prizoru in pogledu na neštevilne zvonike, kuplje, cerkve, palače in visoka druga poslopja, da še zapazil nisem, ko se je vstavil vlak na kolodvoru.

Še le na opomin potnega tovariša popadem svojo škrinjico ter skočim raz voza. Na krasno kinčaném kolodvoru je bilo na tisoče zbrane gospode in ljudstva; zvedela sva, da so čakali našega cesarja in laškega kralja, ki sta se imela vrniti kmalo od vojaškega manévra pri Padovi. Pred kolodvorom zagledam mesto ceste širok kanal ali preliv, in v njem na stotine čolnov, ktere imenujejo gondole. Cela truma brodnarjev ali gondolirjev se zažene v nas popotnike — enako beračem pri marsikteri romarski cerkvi; vsak kričaje na grlo, nas je vabil na svoj čoln, vsak v drugo gostilnico. Lahi nezvedenega tujca radi opeharijo pri vsaki postrežbi, vožnji ali kupčiji, tirjajé za polovico več, ko jim gre. Tedaj je tudi naju, — mene in nemškega tovariša — stalo precej pričkanja, predno sva se pogodila z enim gondolirjem, in zasedla nja čoln, da bi naju peljal v gostilnico „Sandwirt“, ktero nama je bil nekdo priporočil.

Benedke so vedno polne tujcev izmed vseh narodov, posebno spomladi; mnogi pridejo tega prečudnega pomorskega mesta gledat; mnogi iz mrzlih severnih dežel iščejo tu zdravja zaradi prijetnega in ugodnega zraka. Oni den pa jih je bilo prihitelo neki blizo 40.000! Vsi čolni, vse gostilnice, vsi trg so jih bili polni. Bilo je tlačenje, mrgolenje in blebetanje v raznih jezikih, da še kaj enakega nisem doživel, izvzemši raz stavo na Dunaji leta 1873. Peljaje se ponosno po veliken prelivu ali grandkanalu sem občudoval zdaj krasoto vštri stoječih cerkvij in palač, zdaj gibčnost in ročnost gondolirje kteri so se vedeli, dasi urno veslaje, drug drugega srečno og

bati. Teh ljudi je v Benedkah na tisoče, složenih v posebno družbo. Vsi prav krepke postave, in kakor Lahi poprek, rujavega obraza, temnožarečih oči in črnih las, odlikujejo se po svoji obleki, namreč: modri okrogli (frigiški) kapi, modrem naovratniku belo obšitem jopiču, in črnomodrih hlačah. Ta, den bili so vsi v praznični obleki in iznad vsakega čolna, kakor iz nad hiš in ladij v luki so vihrale laške zastave. —

Na „rivi“ t. j. pobrežju Schiavoni se slednjič gondola vstavi, in veselo hitiva popotnika v gostilnico pred sebo, ki je imela napis „Sandwirt“. Toda kako sva osupnjena zavila obraz, slišaje da je vsaka soba, vsak kot zaseden! Vse pogajanje s hišnim gospodarjem, ki je šaljiv, pošten Tirolec, bilo bi ostalo brez uspeha, ako ne bi pristopil v tem nek popotnik, — rodom Prus, rekoč, da je namenjen on v pol uri se odpeljati, in bo tedaj prazna njegova sobica. Dasi Pruse ošabneže že od nekdaj črtim, bil bi tega človeka same radosti rad objel, ker je pred meno odnesel peté. —

Odloživši svojo „bagažo“ se samega sedenja vsa trda in upehana nekoliko okrepčava z jedjo in pijačo. Potem pa se brzo poženeva radovedna po mestu.

Ker razven Rima ni zanimivejšega mesta na Laškem mimo Benedk, hočem čestite bralce ž njimi nekoliko sèznaniti. Imajo nad 120.000 domačih prebivalcev, toda tako so prostorne, da bi jih lehko vzele polovico več pod streho. Poslopij obsegajo nad 15.000, med njimi nad sto cerkvij in še mnogo več palač. Postavljene so na 117 otokih, ali prav za prav na milijone hrastovih (dobovih) débel, ktera so za trdno podlago zabita globoko v glen in blato; to hrastje je dal k večemu naš Kras. Na nje so vloženi mecesni, in še nad temi stoji zidovje, pri tleh iz velikega kamna, nad vodo in zemljo pak večidel iz opek; marsiktere palače in cerkve zidane so cele iz marmorja. Znotranje mesto je prepreženo s 157 kanali, nad kterimi stoji 380 mostov z visokimi oboki, da se pod njimi lehko vozijo čolni. Velik kanal, enak široki reki, in podoben črki S, deli mesto v dva kosa; prek njega drži razven dveh novih železnih, že 300 let star most, glasoviti „ponte Rilto“, ki je v edinem velikanskem oboku razpet in zidan iz ıarmorja. Drugi kanali in mostovje so ozki. Ulic kakor drugih mestih, v Benedkah ni, razun imenovanega prav ši-˙kega pobrežja „Schiavoni“, ki služi za sprehajališče; le lno ozkih potov ali stezic, da se človeka težko ogne, je mnogo ·aj hiš in kanalov. Tedaj je v mestu prav temno. Tržišč sicer nad sto, a so po večini zeló mala; le Markov trg je

prostoren. Hiše in palače so na tri ali četiri nadstropja, in zidane v raznih slogih; mnoge so mojsterska dela umetnosti od tal gori do dimnikov, na čelu (fasadi) kinčane s stebrovjem, podobami, slikarijami in balkoni iz marmorja. Tudi tlak je po mestu deloma iz marmorja, deloma iz drugega trdega kamna. Zoper navale morskih neviht je zavarovano z ogromnimi nasipi, ki so potegnjeni na mnogo milj dalječ proti jugu. —

Vprašate morebiti: Kdo je stavil to veliko imenitno mesto? Odkod je dobilo toliko bogastva in krasote? — Malokdaj najdemo v zgodovini primernejši izgled, kako iz malega utegne izrasti in se razviti kaj velikega. Benedke so dobile svoje ime po starih Venetih, najbrž slovanskem narodu, kteri je bival med Alpami in jadranskim morjem. Ko so se valili v petem stoletju p. Kr. od severa in izhoda razni narodi z veliko silo proti lepi Italiji, in zlasti, ko je sem prilomastil Atila s svojimi Hunci, ter razrušil Oglej, pobegnilo je na tisoče Venetov iz kopnega na sosedne morske otoke, iskaje varno zavetje. Počasoma se tu udomačijo, začnó izdelovati ladije, in se pečati ob obrežjih jadranskega morja s kupčijo. Po svoji neutrudljivi delavnosti, po bistroumnosti, srčnosti in spretnosti, in tudi po sreči so čedalje bolj obogateli, — in tedaj svojo trgovino od leta do leta, širili. A v tej dobi so se tudi po vplivu sosednih Lahov polaščili. Da bi se zoper razne plenoželjne sovražnike ložej branili, združili so se poznej stanovalci vseh bližnjih otokov v eno državico, ter so si izvolili svojega vojvodo (dožа). Pod njim so začeli s pridobljenim bogastvom okoli leta 800 staviti sedanje Benedke, na kterih se je zidalo mnogo stoletij, da so dobile denešnji obraz. Gradiva so si navozili, se ve da z nepopisljivimi trudi in žrtvami, iz vseh dežel ob jadranskem in sredozemskem morju. V tem so si izdelali tudi toliko ladij, da jim na morju ni bil noben narod kos; vojskovaje se neprenehoma z drugimi mesti in državami, prisvojili so si mnogo primorskih pokrajin in otokov. V najviši cvet se je razvila njih trgovina in moč od leta 1100 do 1500. Tri tisoč trgovinskih in do 400 vojnih ladij jim je plavalo na morju. Papeži, cesarji in kralji so zahajali v Benedke, potegovat se za njih prijateljstvo in zvezo. Mnogo bivalo je v njih umetnikov in učenjakov. Prebivalci so se šopirili v obilnosti, bliščobi in gizdu. Najbogatejši med njimi so se razvili polagoma v plemstvo, in si prilastili vlado nad druge. Njih pohlep za oblastjo zatrl je prejšno svobodo mestjanov, iz gole sumljivosti in zavisti so včasih

slavne može, tudi vojvode v ječe metali in morili; tako je vladal v mestu, ki je imelo po imenu ljudovlado, strah in trinoštvo.

Toda tudi Benedke so počutile, kako se obrača na svetu kolo sreče, kako je vse, kar človek ustvari, podvrženo spremenljivosti in propadu. V krvavih bojih s silovitimi Turki so izgubile dosta pokrajin in otokov; ko je našel Kolumb Ameriko in so se jeli pečati drugi narodi s trgovino na morju, vjeli so Benečani čedalji manj dobička; iz bogastva izvirajoča mehkužnost in slabotnost, in slednjič neprestana domača nesloga in borba, vsi ti uzroki so zakrivili, da je zatonila prejšna moč, slava in obilnost Benedk. Tudi je v strašnih pomorih izmrl cvet prebivalstva. Napoleon prvi si mesto, ki ni od svojega početka videlo v sebi sovražnika, leta 1797 podvrže; kmalo potem, in vdrugič leta 1814 pride pod Avstrijo, ktera je za nja blagostanje mnogo storila. Pri vsem tem se je spuntalo leta 1848, a prisiljeno je bilo, po daljnem obsedanju se spet podati. Slednjič morala je leta 1866 Avstrija zaradi zmag Prusov na Češkem prepustiti Benedke njih zaveznikom Lahom, dasi so bili pri Kustoci in Lisi prav dobro pobiti.

Združenje z novim laškim kraljestvom je bilo za Benedke osodepoln udarec; prišle so ob ves svoj prejšnji pomen, in čedalje bolje slabijo in hirajo. Visoke marmornate palače so deloma prazne, deloma v rokah tujih ljudi, in po teh preobrazene v gostilnice, zaloge, tovarne. Velikanski samostani, nekdaj stanišča za 30.000 do 40.000 mnihov in nun, služijo zdaj za kasarne, uradnije, siromašnice in boljnišnice. Mnoge cerkve, kterih krasota in umotvori vse presegajo, kar se vidi po najlepših naših cerkvah, so ali zaprte, ali zapuščene in prazne; le trume brezbožnih tujcev po njih zijala prodajajo. Kamor vpreš oči po mestu, povsod zapaziš sivo ali črno, okrhano, tu pa tam razpokano zidovje; marsiktera hiša ima potrta okna, zlomljene stopnice, strohljena vrata. A tudi smradeče nesnage je po koteh, po stranskih kanalih in potih dovolj!

In kaka je s stanovalci? Potomci nekdaj slavnih in emožnih rodovin živé se po večem „iz roké med zobé," revni kramarji, rokodelci, brodnarji, težači in berači. Siromakov, dobivajo iz mestne blagajnice ali raznih ustanov podporo, beračev je do 30.000!! Preganjajo popotnika po trgih, clo po cerkvah; zdaj ti majhen na pol nag otrok, zdaj starec, zdaj odraščeno dekle, zdaj stara, črno oblečena

gospa, ki jej glad in nadloga gleda iz bledega obraza, pomoli roko nasproti. Pa saj na Laškem, kjer več ljudi pase lenobo kakor drugej, skorej v nobenem mestu ni boljše. Vse preži na tujce, nadjaje se od njih dobička, zaslužka ali darú. Kaj bi počele Benedke in mnoga druga mesta, ako ne bi vsako leto v njih postopalo in denarje trosilo na tisoče in tisoče Angležev, Francosov, Nemcev in drugih? — Vsak popotnik, ki obišče Benedke, hiti na prvo na trg sv. Marka, kteri slovi za najlepšega na svetu. Tudi jaz in moj tovariš sva se, korakaje po pobrežju „Schiavoni,“ najpred tje obrnila. Človeka zares osupne pogled na sijajno krasoto in bliščobo, ki se mu ondi prikaže. Četirivoglat velik trg je po treh straneh omejen z ogromnimi marmornatimi palačami, pod kterimi so široki hodi in mostovži (arkade). Na četrti strani pak stoji ponos in dika Benedk, velikanska cerkev sv. Marka, ki se po pravici prišteva najodličnejšim in najkrasnejšim hišam Božjim. Cela je iz raznobojnega, deloma najdražega marmorja. Na čelu (fasadi) je nekoliko pozlačena, in kinčana z neštevilnimi umetnimi stebri, špičastimi stolpiči, rezanimi podobami in mozaiki, t. j. s podobami, ktere so sostavljene iz samih malih kosov raznobojnega marmorja tako, da se vidijo, ko bi malane bile. Visoko nad vhodom pa stojé četirje umetno iz brona zliti konji, — ostanek iz rimsko-poganske dobe. Nad streho se dviga pet velikih okroglih kupelj. Nekoliko oddaljen, na desni od cerkve zidan je velikanski zvonik, visok nad 98 metrov, pokrit z zeleno svetlo streho. Na levi strani se pa vidi nad eno palačo stolp z umetno uro, vrh ktere je pod prostim nebom zvon in vštric njega dva orjaka iz brona, ki vsak s svojim kladvom bijeta ure. Pred cerkvijo stojé še trije jadrniki, visoka drevesa na vrhu z zastavami, spominjaje na tri največe, Benečanom nekdaj podložne otoke: Ciper, Kandijo in Morejo. Posebno krasoto je trgu ta den podelila tudi neštevilna množina ljudstva in zastav, ki so vihrale raz zvonika, streh in vseh oken.

Ko sva si ogledala trg, podala sva se na zvonik, da bi si bolje predočila lego in obraz mesta. Korakala sva gori brez vse težave; kajti ne držé kviško stopnice kakor drugej, nego čedalje više napeta pot, ko na kako goro; dalo bi se tedaj na oslu tudi gori jezditi. Iz vrha zvonika — o kako prečuden mikaven razgled, da mi je srce radosti in navdušenja zaigralo! Spodaj pred nama neizmerno veličastno mesto z neštevilnimi zvoniki, kupljami in poslopji, — sv. Marka trg, s palačami in cerkvijo, poln ljudi kakor mravelj, veliki kanal in luka,

napolnjena s parobrodi, ladijami in čolni, — zadi kakor dalje je segal pogled, veličastno morje, blišče se v žarkih solnca, in v morju zeleni otoki in velikanski nasipi, — na severni strani pa kopno z mnogimi vesmi in trgi, in v sivi daljavi beli vrhovi tirolskih, furlanskih in drugih planin, — gledati tolike mnogovrstne krasote me je, — rekel bi — omamilo. Zdelo se mi je vse svitla prečudna sanja, in mnogo ur bi se tega prizora ne bil naveličal. Moj prijatel pak je večkrat vskliknil: „O Benedke — Benedke, zares ste kraljica in nevesta morja! Plemenit in velikodušen je bil rod, ki vas je zidal!“ — Kar naju predrami iz zamišljenosti in občudovanja gromeča strelba iz topov na velikem parobrodu v luki. Kakor valovje morja, valilo se je ljudstvo spodaj proti obrežju. Zdaj se oglasi močna vesela godba, in kmalu potem iz tisoč in tisoč grl burno klicanje in kričanje: Hurra! Eviva (živio!)! Kaj je pomenilo vse to? Iz luke peljala se je snežnobela, na robih pozlačena, z rudečim žametom ogrnjena, na vrhu z zastavami kinčana ladija. Pod krasnim šotorom v njej pa sta sedela, prijazno pomenkvaje se: cesar Franc Jožef in kralj Viktor Emanuel, obdana z nekterimi ministri in generali. Zamolčati ne morem, da se mi laški kralj, debelega malega telesa in rudečega nadutega obraza, nikakor ni dopadel. Za to ladijo veslalo je na stotine gondol, natlačenih z gospodo iz vseh dežel. Zvedel sem poznej, da sta se vladarja peljala razgledovat bližnjega otoka Lido.

Raz zvonika hitela sva s prijatlom v cerkev sv. Marka. Če sem jo že občudoval po zunanji podobi, kakove občutke in misli še mi je obudila znotranja! Manjka mi res besed, popisati vse tako živo, kakor mi še stoji v spominu; pa saj bi napolnil z natančnim popisom debelo knjigo.

Najpred se od prednje strani stopi v predcerkvišče (atrium), v ktero drži pet hodov. Na temenu je pokrito z mozaiki, v kterih so vpodobljene razne zgodbe stare zaveze. Spodaj se tišči steber stebra, spomenik spomenika, vsak drago, umetno delo. Troja velikanska vrata iz brona odpirajo odtod pot v cerkev. Pred srednjimi ležé tri marmornate plošče, spominjajé, da sta se nekdaj ondi spravila in spoprijaznila papež Aleksander in nemški cesar Friderik. Zgoraj pa je slika sv. Marka, izdelana po narisu slavnega slikarja Ticiana. Ko stopim v cerkev, osupnila me je najpopred njena velikost, po kteri presega vse hiše Božje, ki sem jih bil poprej videl; izvedel sem, da daje prostora 25.000 ljudem. Cerkev stoji že 800 let; zidali so jo 100, in lepotili potem 300—400 let! Po slogu jej

ni nobena na svetu enaka. Stavljena je v podobi križa; ogromni stebri jo delijo v tri dele ali ladije, in po straneh še je mnogo kapelic z altarji. Vse stene so iz svetlega rumenega marmorja, obok in kuplje pa so krite z neštevilnimi podobami iz mozaika, v kterih so upodobljene zgodbe nove zaveze. Posebno zal je tlak iz drobnih kosov raznobojnega marmorja, da se mi je dozdevalo, ko bi hodil po pisanih preprogah ali cvetlicah. Svetišče (prednji del) cerkve je za nekoliko stopnic vzvišeno in ograjeno z visokim marmornatim omrežjem, na kterem stoji 14 umetnih iz brona litih podob: Device Marije, sv. Marka in dvanajst aposteljnov. Sredi svetišča stoji na četirih stebrih šotor, in pod njim veliki prekrasni altar, ves iz najdražega marmorja, iz zlata in srebra. Za njim se vidi velika zlata plošča, kinčana z malimi slikami (email) in s 40.000 žlahtnimi kamni; pravijo, da je vredna nad milijon goldinarjev. Spodaj pa stoji najdraži zaklad cele cerkve: umetno izdelan marmornati sarkofag (truga) in v njem telo sv. evangelista Marka. Navzet spoštovanja in pobožnih občutkov sem padel na kolena in poljubil svete ostanke. — Ogledavši si potem še veliko število drugih altarjev, slik kipov in raznih mojsterskih izdelkov, stopila sva s prijatlom molčé spet pod prosto nebo na trg. Ko se še enkrat obrneva proti cerkvi, spregovori on: „Takošne spomenike svoje spretnosti, vnetosti za umetnije, in pobožnosti zapustili so nam rodovje one dobe, ktero psujejo ošabneži in nevedneži dandanes temno, mračnjaško! Kje je poslopje, stavljeno v našem veku, ki bi se dalo meriti s to cerkvijo?“ Jaz pridenem: „Sedanje dni ne umejo, in tudi nočejo staviti enakih hiš Božjih, — najdel bi se marsikteri Judež, kričajé: ad quid haec perditio? t. j. čemu ta potrata? Za mnoge milijone denarja, ki bi jih stala enaka cerkev, zidajo rajše železnice, tovarne, kasarne, kaznilnice in gledališča. To bodo zanamcem spomeniki značaja in potreb našega veka.“ — Edina reč, ki se mi v cerkvi sv. Marka ni dopadla, bilo je glasno blebetanje in nespodobno vedenje nekterih tujcev. Marsikteri človek pač hoče, ako ne drugej, vsaj v hiši Božji pokazati, kako je zarobljen in neotesan. Kaj je storil naš Izveličar z ljudmi te baže v tempeljnu?

Rada bi še ta večer bila razgledala palačo nekdanjih beneških vojvodov ali dožev, ki se po eni strani drži cerkve sv. Marka, in je za njo najimenitnejše in najkrasnejše poslopje. Toda prekasno je že bilo, kajti solnce je ravnokar zahajalo. Brž si tedaj najemeva dečka, da bi nama pot pokazal k cerkvi svetega Janeza in Pavla. Mračna in

tesna pot se vije tje zdaj na desno, zdaj na levo med visokimi neprijaznimi hišami in prek mnogo mostov; naglega hoda dregnil sem neradovoljno zdaj tega, zdaj drugega, ki sem ga srečal. Cerkev sv. Janeza in Pavla pa je imenitna zlasti zavoljo tega, da je služila nekdaj beneškim „dožem“, starašinom, žlahtnikom in umetnikom za pokopališče. Stavljena je v tako imenovanem gotiškem slogu, (kakor n. pr. cerkev sv. Marije na ptujski gori), in sicer v podobi križa, ktera se mi zdi za kršansko cerkev najprimernejša. Na trgu pred njo stoji ogromni častni spomenik beneškega vojskovodje Bartolomeja Koleonija; podnožje, podobno visokemu sarkofagu in po straneh podprto s šestimi stebri, vse iz marmorja, nosi veliko iz brona lito štatuo (podobo) generalovo, ki sedi na konji. — Stopivši v cerkev se začudiva, kakor pri sv. Marku, nad njeno prostornostjo. Dasi manjša od one, je vendar 94 metrov dolga, 40 široka in 35 visoka. Dve vrsti velikanskih okroglih stebrov jo delite v tri ladije; nad srednjo je postavljena lepa kuplja. Na enem postranskem altarju gorelo je mnogo sveč, in ravnokar so se opravljale pri njem večernice. Duhovnik in ministranti so pevali — mesto molili — na glas lavretanske litanije po latinski, in množica klečečega ljudstva jim je pevaje odgovarjala: „Ora pro nobis“ (prosi za nas). Tudi pred obilnimi drugimi altarji gorele so — kakor je na Laškem sploh pobožna šega — svetle lampe, torej nama je bilo mogoče, odlične umetne izdelke po cerkvi še precej natančno ogledati. Izvrsten kip za kipom, čudnolepa slika za sliko mikala je moje oči. Zlasti sem strmel nad krasoto mnogih k steni prizidanih nagrobnih spomenikov dožev, (kterih počiva pod tlakom tukaj 42), in drugih velikašev. Vsi iz belega ali sivega marmorja, so mojsterska dela kiparstva, in po mnogih stebrih in štatuah večidel podobni altarjem. Ko sva stala v svetišču pred glasovitim spomenikom doža Andreja Vendramina, pristopi cerkovnik, ponujaje se nama — se vé da za nektere solde — vodjo. Odprl nama je imenitno, cerkvi prizidano kapelo „del Rosario,“ ktera je žalibog na pol podrtina. Po hudem požaru trpela je pred desetimi leti veko škode, in ni denarja, da bi jo spet popravili. Takrat so idi zgorele nektere tako krasne in slavite slike, da se je ih vrednost cenila na milijone. Spominjam se še, kakov up so zagnali takrat po vsem svetu zavolj te zgube časniki. ! zaradi minljivih izdelkov človeške roke toliko žalovanja, -toda, ako se na tisoče neumerjočih duš, ki so stvar in poba Božja, zanikerno pogubi, ni ene solze! — Kapelo še

kinča marsiktero delo, kterega požar ni uničil. Omenim krasen altar in mnogo kipov; pred vsem pa deset iz kararskega marmorja izbuknjenih podob (reliefs) ob steni, kterih lepota presega vse, kar sem v tej stroki dosihdob videl. V svitu luči zdele so se mi žive! V prvi je upodobljen prihod device Marije v tempelj; v drugi zaročenje Marije; v tretji oznanjenje Mariji po angelju Gabrielu; v četrti obiskovanje Marije pri Elizabeti; v peti pastirci pri jaslicah v Betlehemu; v šesti trije kralji pri jaslicah; v sedmi Marija z detetom Jezusom v tempeljnu; v osmi sanja Jožefova; v deveti počitek sv. rodovine v Egiptu; v deseti mladi Jezus učeč v tempeljnu. Težko me je stalo slovo od te prečudne kapele. Ko stopiva spet na trg, pokaže cerkovnik na veliko poslopje tik cerkve, kinčano s krasno fasado, rekoč: „Ondi je šola sv. Marka“, kjer so dali stari Benečani podučevati svojo mladež; zdaj služi za bolnišnico, v kteri stoji tisoč postelj!“ — Pove nama ob enem, da je na nasprotni strani trga znamenita tovarna, v kteri se izdelujejo razne reči iz stekla, in mozaika; ta benečanska roba še dandanes po svetu sloví. Radovedna se hiši bližava, kar naju že od dalječ preprijazno pozdravi gibčen gospodič, na poziv kterega sva morala hoté nehoté vstopiti. Prav zanimivo mi je bilo gledati, kako ročno in urno se ondi izdeluje in sèstavlja kinč in razna gizda iz kamnate snovi, zlasti kako se lijejo iz razgrete steklovine krasna posoda, biserji in gumbe, in kako se steklo prede v tanke niti, da ni finejše svile od njih. Iz tovarne naju zvabi vljuden možicelj potem v svojo štacuno, se vé da z namenom, da nama bo obilno svoje robe prodal. Toda v tem se je opekel, — nisva imela denarja za gizdo in igrače. Slednjič, da bi se ga pošteno iznebila, kupiva vsak nekoliko gumb in greva svoj pot; a o najinem odhodu ni bil nikakor več prijazen, še „adio“ (srečno!) nama ni povedal.

Bila je že trda noč, ko sva se vrnila na Markov trg. O kako veličasten ugled! Celiveliki trg razsvitljalo je na stotine plinovih luči, tudi na vseh oknih gorele so sveče. Pred kraljevo palačo igrali ste dve vojaški bandi, in 20.000—30.000 jezikov klicalo je visokim gostom na čast brez konca in kraja: „Eviva!“ Tako velikanske slovesnosti in veselice nisem ne prej ne poznej doživel. Kaj lepšega in veličastnejšega se ne da domišljati, kakor je trg sv. Marka bil v tej razsvitljavi. Toda kričanje ljudstva mi ni obudilo navduševanja in radosti; spominjal sem se, da so isti glasovi ščuvali nekdaj na punt zoper Avstrijo; in še druga misel mi je šinila v glavo: Danes

kličejo „Eviva in hosana“, in nektere dni poznej pa že utegnejo upiti kakor svojo dobo v Jeruzalemi: „križaj ga“ ali „k smrti ž njim!“ Bolje kakor kteribodi drug narod so Lahi živahni, nagli, zbegljivi in spremenljivi. — Dobro uro sva se sprehajala s prijatlom med množino, kar naju zvabi nova strelba iz ladij k luki. Ondi naju je čakal drug čaroben prizor. Celo pobrežje „Schiavoni“, vse ladije, barke in na stotine čolnov je, rekel bi, plavalo v neštevilnih lučih, ktere so odsevale v zibajočih se morskih valovih; zdelo se mi je, da morje samo gori. Na dveh ladijah pak so užigali prekrasen umetalni ogenj, in spuščali raznobojne rakete v zrak. Da bi si podobo mesta po noči bolje predočila, zasedeva gondolo in dala sva se do pozne ure voziti po velikem kanalu med starimi visokimi palačami. Bilo mi je nekako čudno pri srcu, ko mi je prijatel zašeptal na uho: „Kamnata stanišča še stojé in bodo stala za nami, toda o onih, kteri so jih stavili in uživali v njih bogastvo, veselje in nasladnosti, ni davno več sledu. Oj toliko skrbi in stroškov in truda in praznih nad za kratke trenutke življenja in za mrtvaški prt! O goljufen minljiv svet!“

Ko sva se vrnila v gostilnico spat, bilo je hrupa, godbe in vpitja konec. Cele vrste težakov in beračev ležale so pred vrati hiš in cerkev; tlak jim je bil postelja in stopnice vzglavje. Kdo vé, jeli ni marsikteri teh revežev mirne vesti sladkejše spal, ko v palači nad njim tuj bogatin? Saj enega bili so si vsi svesti, da jih — o k r a d e l nikdo ne bo.

Sledeče jutro bila sva že zarano po koncu, kajti le pol dneva nama je bilo mogoče ostati v Benedkah. Gostilniški sluga nama pokaže pot v bližnjo c e r k e v s v. C a h a r i j a, ki stoji brž za veliko kasarno na pobrežju „Schiavoni“. Ondi sva opravila svoje duhovne dolžnosti; priznati moram, da mi je na potovanju težko bilo, dobro in zvesto moliti, duh je prenemiren, po tujih prikaznih in nazorih vjet, tedaj raztresen. Iz te cerkve sva se vrnila na omenjeno „rivo“ (pobrežje); brž je bil mlad gondolir pri roki, in dala sva se prepeljati prek velikega kanala na drugo stran k c e r k v i „M a r i a ·l l a s a l u t e“ (Marija pomočnica), ki mika s svojimi kupmi že od dalječ potnikove oči. Benečani postavili so jo pred 0 leti v zahvalo, da je v mestu nehal grozen pomor, v rem so pokopali že nad 40.000 ljudi. Stala je dva milijona dinarjev. Po slogu ni manj zanimiva od one sv. Marka, se mora imenovati cvet ali kras zidarstva. Zidana je na n enakih voglov, krog kterih se vrstijo velike kapele.

Srednjo kupljo nosi osem ogromnih stebrov (stolpov). Ves obok cerkve krijejo freške (malarije na zid, ko je bil še moker), na altarjih, po stenah in v žagradu je obilno imenitnih slik. — Iz te cerkve sva se podala v glasovito pinakoteko (slikarnico), ki slovi po celem svetu. V dvanajstih sobanah je tukaj nad 400 slik, ki deloma spadajo med najboljše, kar je kdaj koli malala človeška roka. Dandanes ni enega mojstra, kteri bi se smel meriti z onimi slavnimi umetniki, ki so pred mnogimi stoletji vstvarili te podobe. Le mimogredé in površno jih razgledati, mi je mogočebilo, pa vendar se mi je razvnela duša k najvišemu občudovanju. Veči del slik nam kaže svetnike in dogodbe iz njihovega življenja, vzlasti „madonno“ (Devico Marijo) z detetom Jezusom. „Sem bi naj se vsi naši malarji hodili učit,“ djal sem prijatelju, „potem se nam ne bo sramovati delj časa malarij po naših cerkvah in kapelah, ktere ne da bi pobožnost zbujale, še jo le motijo in duha žalijo.“ Bolje da je hiša Božja bela, nego pocmokana debelo z rudečo in modro barvo, tako da so podobe svetnikov enake pošastim. V tem velja, kakor povsod: „kakoršno drevo, takšni je sad.“ Le slikar, ki je v krščanski veri podučen in krščanskega duha navzet, ume svetnike in angelje upodobljati, kterim se vidi na obrazu svetost in odsev nebeške glorije. Najkrasnejše slike v omenjeni pinakoteki so: vnebovzetje Device Marije, — prvi hod deklice Marije v tempelj, — Jezus na gostiji pri Levi-ju, — Marija s sv. detetom in šestimi svetniki, — Jezus na prestolu sredi med sv. škofi in učeniki, — sv. Janez Krstnik v puščavi i. t. d.

Težko naju je stalo slovo od slikarnice, ki bi jo še ogledovala mnogo ur, ako bi ne zmanjkalo časa. Pred njo zasedeva poprejšni čoln, in pet minut poznej sva korakala že po „malem trgu“ (piazzetta), ki je od Markovega ločen le po zvoniku. Tukaj stojita dva ogromna stebra, vsak iz ene granitne gruče, drug od drugega precej oddaljena. Vrh enega je marmornata podoba sv. Teodora, prvega patrona Benečanov, vrh drugega podoba leva, ki jim je služil za grb. Na desni strani trga — če se gleda proti luki, — se vidite dve palači, v kterima ste bili nekdaj penezokovnica in knjigarna. Na levi strani pa stoji velikansko za cerkvijo sv. Marka najimenitnejše poslopje v Benedkah, že zgoraj omenjena palača doževali vojvodov. Noben cesar ali kralj se dandanes ne more ponašati z enako krasnim in dragim staniščem. Od zemlje gori do zalo obrobljene strehe je tu vse iz žlahtnega marmorja, vse umetno delo. Spodaj in v prvem nastropju sloni zidovje

na obilnem stebrovju, pod kterim so široki mostovži. Še lepši obraz, kakor zunaj na trgu, kaže po eni strani notri v četirivoglatem velikem dvorišču. Bele stopnice, kinčane z visokimi štatuami, držé od tod v prvo nastropje. Tu stoji na mostovžih (galerijah) mnogo doprsnih podob vojvodov in drugih slavnih možakov. Dvorane in sobe za njimi so zdaj zaprte. Nad enimi durmi zapazila sva napis: „vhod v ječe“. Groza me trese, ko se spomnim, kar sem večkrat slišal in bral o teh žalostnih prostorih. Toda želel sem se osebno prepričati o njih podobi. Brž pristopi stražnik, prižge svečo, koraka pred nama v temni hod, in iz hoda doli po ozkih stopnicah; zdaj smo dospeli k ječam, kjer se je prelilo nekdaj toliko solz, kjer je zdihovalo mnogo nedolžnih! Kajti ne divji hudodelniki, nego mnogi žlahtni gospodje, med njimi celo vojvodi in starašini, bili so vrženi v te temnice, ako je letel na njih sum ali jih je kdo ovadil, da strežejo po oblasti, ali da hočejo podreti obstoječo vlado. Strašna sodba jih je zadela. V teh temnih smrdečih luknjah so bili oklenjeni na leta, trpinčili so jih na tezavnici, in marsikterega naposled umorili. Dolge so blizo na tri, in visoke na poldrugi meter. Postelje v njih so lesene klopi. Nemajo nobenega okna, le nad železnimi durmi je majhna luknica, skoz ktero so se nesrečnikom dajale jedi. Po stenah se vidi nekoliko napisov, ktere so v svoji obupnosti vpraskali z nohti.

Na koncu slednjega hoda nama pokaže stražnik širji prostor, rekoč: „Tukaj so jetnike devali ob glavo; skoz ono korito tekla je kri doli v kanal, mrtvo truplo pa so spustili po noči v spodaj pripravljen čoln; na tem se je peljalo skrivoma ven iz mesta na morje, ter ondi vrglo ribam za žrtje!“ — Videl in slišal sem dovolj, vsi lasje so se mi ježili na glavi. Naglo se obrneva in beživa, ko bi nama bil gad za petami, iz tega strašnega kraja, ki ostane vedna priča, kako grozoviti so bili stari Benečani.

Po prekrasnih „zlatih“ stopnicah (obok nad njimi je namreč pozlačen in malan,) podala sva se v zgornja nastropja. Kako drugačen ugled! Soba pri sobi, dvorana pri dvorani se kaže tukaj, vsaka nakinčana z mnogimi velikimi slikami ali kipi; tu je stanoval vojvoda, ondi je sprejemal visoke goste; tu so zborovali nja svetovalci, ondi sodniki i. t. d.*

---

* V teh prostorih se je odločevala sreča ali nesreča Benečanov in njih podložnikov.

Tlak, okna, stene, strop, vse je lepo, dragoceno in umetno. Mnogo sob služi zdaj za muzej, kjer je razstavljenih obilno znamenitih reči. V največi dvorani, kamor se je klicalo k zborovanju ljudstvo, je zdaj knjižnica. Vse stene so zagrnjene s tako velikanskimi slikami, da se nahajajo malokje na svetu enake; v vseh je upodobljena slava in moč Benečanov. Toda v eni, ki krije celo zadnjo stran, predstavljeno je nebeško veselje. Na tisoče se vidi tu svetnikov in angeljcev, vsak je premilega, vsak drugega obraza, vsakemu sije rajska radost in sreča iz oči. Dasi je že marsikteri slikar poskusil to prečudno sliko posneti, je dosihdob še vsakemu spodletelo. Mnogi potniki jo gledajo cele ure, a se je ne naveličajo.

Iz palače vojvodov sva se urno pognala proti „Sandwirtu"; poldne je bilo odzvonilo in ob dveh sva se imela dalje na jug odpeljati, dasi bi rada ostala cel teden v Benedkah. Oskrbiva z jedjo in pijačo gladni želodec, popraviva dolg in rečeva vljudnemu gostilničarju: „Z Bogom!" Ker sva bila izvedela, da se da na kolodvor tudi peš priti, naložila sva potno robo najetemu „fakinu" (strežniku), ki nama je imel biti ob enem kažipot. Še enkrat sva hitela po pobrežju „Schiavoni", še enkrat čez trg in mimo cerkve sv. Marka, ktere podobo sem si živo vtisnil v spomin. Daljna pot je držala po temnih stezicah, zasukanih zdaj sem, zdaj tje k mostu „Rialto". Dasi prek širokega kanala drzno, le v enem loku razpet, je vendar tako trden in močen, da je zidano na njega precej štacunov. Unkraj tega mosta bližaje se železnici poiskala sva še eno cerkev, imenovano „dei Frari" (t. j. frančiškanska), ki se po imenitnosti stavi za tretjo v Benedkah. Po slogu in podobi ni mnogo različna od one sv. Janeza in Pavla. Napolnjena je po straneh z marmornatimi altarji, in nagrobnimi spomeniki, ker je tudi v njej pokopanih mnogo imenitnih velikašev in umetnikov. Vse druge presegata spomenika slavnega beneškega slikarja Ticiana in podobarja (kiparja) Kanove, oba velika, umetna, iz kararskega marmorja. Pryega je dal postaviti naš pokojni cesar Ferdinand za 150.000 goldinarjev; za drugega se je pobiralo po celi Evropi. Razun spomenikov kinča to veliko cerkev obilno število krasnih slik, med kterimi mi je najbolje dopadla na nekem altarji v levi stranski ladiji: Marija v družbi nekterih svetnikov. V svetišču sem videl mnogo prelepih na stolih izrezanih podob, in v žagradu izvrstne reliefe iz marmorja, ki predstavljajo trpljenje Izveličarjevo. Omenim še, da orglje v tej cerkvi niso zadi, nego predi v svetišču na

posebnem koru, kakor je na Laškem poprek šega. Mnogo cerkvij ima po dvoje orglje.

Iz te cerkve sva se obrnila naravno na kolodvor. Ko ga dobiva, povedalo se je nama, da je še pol ure čakati. Blizo kolodvora stojé četiri cerkve; „eno še bo čas pogledati“, spregovori tovariš, in stopiva v ono, ki je vlekla že po svoji ogromni, s stebrovjem in štatuami preobleženi fasadi (prednji strani) oči na sebe. Nisva se kesala sèm storjenih stopinj. Cerkev, ki jo imenujejo „sv. Marijo pri karmelitih (Scalçi)“, je tako zala, svetla in snažna, ko bi jo bili ravno dogotovili. Tlak, altarji, stebri, stene, vse je iz marmorja, ki se sveti v mnogih barvah. Najbolj mikavno je veliko stebrovje glavnega altarja in štukatura na stroku. — Za lepotijo te cerkve se je neki izdalo 200.000 zlatov! Neko Nemkinjo sem slišal celo vsklikniti, da jej med mnogimi hišami Božjimi v Benedkah nobena ni bolj dopadla od te.

In tako sva den v Benedkah, kakor le mogoče, dobro porabila. Ko sedeva spet na železni voz, djala sva drug drugemu, da naju je razgledovanje Benedk zeló zadovoljilo, da jih ne bova zgubila nikoli iz spomina. Jaz sem si tudi mislil: „Ako da Bog in sreča junačka, to čudno mesto še obiščem drugipot!“ (Bil sem zares dve leti poznej ondi cel teden.)

---

2. Iz Benedk v Loreto.

Po istem velikanskem mostu, kakor noter, peljala sva se prek lagun ven iz Benedk. Toda pri postaji Mestre krenil je vlak danes na drugo stran, po plodni ravnini proti Padovi. Vožnja je trajala do tje menda eno uro. Padova hrani v sebi nektere tako redke znamenitosti, da sva sklenila, v njej kratko zastati. Kteri Slovenec ni že mnogokrat na jeziku imel imena svetega Antona padovanskega? Saj je nja cerkvij, altarjev in podob obilno med nami! Saj imamo, rekel bi, v vsaki hiši Toneta ali Tončeka! Tega glasovitega svetnika sva želela v Padovi pozdraviti in počastiti; kajti ondi je preživel svoje zadnje dni, ondi je umrl, ondi so mu postavili pobožni mestjani za nagrobni spomenik prekrasno veliko cerkev.

Pri kolodvoru je čakalo mnogo kočij. Eno najemši, peljala sva se naravno sredi skoz mesto k sv. Antonu, ki ga mestjani imenujejo kratko „svojega svetnika“ (il santo). Prav ostrmel

sem, ko cerkev zagledam, nad njeno posebno podobo in veličastnostjo. Sedem ogromnih kupelj, dva visoka in nekteri nižji zvoniki (gotiškega sloga!) molé iznad njene strehe. Na fasadi jo kinča nad vratmi marmornata galerija. Po kako redki krasoti in velikosti pa se znotraj odlikuje! Dolga je 95, široka 34, visoka 37 metrov. Debeli četirivoglati stebri so kriti z mnogimi nagrobnimi spomeniki iz marmorja, vidiš freske, mozaike, štatue in slike svetnikov. Glavni altar je precej vzvišen in celo svetišče ograjeno z marmornatim omrežjem. Za njim je okrogla kapela z mnogimi zakladi in svetinjami. Na korih so četiri orglje, ki se včasih o letu vse ob enem igrajo; za moja ušesa bi pač bila to menda premočna godba.

Zdaj pa še nekoliko o kapeli sv. Antona, ki je cerkvi prizidana na levi strani. Nevem, jeli sem kedaj vidil indi (drugod) na malem prostoru toliko lepote in umetnih dragocenih reči, ko tukaj! Vrh vhoda, ki je razdeljen po petih stebrih, bral sem napis: „Divo Antonio confessori sacrum“ (posvečeno sv. spoznovalcu Antonu). Sveti strah me spreleti, ko sem stopil noter. Dasi je bil delaven den, in se je bližal že večer, klečalo je tu mnogo ljudi raznih stanov, vsak vtopljen v gorečo molitev; do solz me je ganil pogled na to množino, ki je iskala, Bog vé v kterih potrebah ali stiskah, pomoči pri čudodelnem svetniku, in poljubovala z veliko spoštljivostjo tla, stopnice, in zlasti prekrasen sarkofag, v kterem je hranjeno sv. truplo. Nad tem je postavljen čudalepi marmornati altar, kterega kinčajo iz brona lite podobe sv. Antona in drugih svetnikov. Zgoraj je latinski napis: „Pridite k meni vsi, ki ste v revah in nadlogah!“ In kdo je teh prost? — Tedaj sva tudi midva s prijateljem pokleknila in se v srčni molitvi priporočila v varstvo svetnikovo za življenje in za smrtno uro. Potem sva kapelo še natančneje razgledovala. Noč in dan gorí v njej nad dvajset lampic. Na vsaki strani altarja drži angelj iz marmorja velik svečnik izdelan iz čistega srebra. Pravo mojstersko delo je devet v marmornate plošče na zidu izbuknjenih podob, ktere predstavljajo devet največih po sv. Antonu storjenih čudežev, n. pr. on od smrti zbudi ženo, ktero jo njeni lastni mož umoril — po nedolžnem; on najde v prsih neusmiljenega bogatina, kakor je bil prej napovedal, na mestu srca kamen, srce pa v škrinji pri denarjih; on podeli novorojenemu detetu zgovornost; on oživi umrlega mladeniča i. t. d.

Ko stopim nazaj v cerkev, in čitam nagrobne napise nekterih imenitnih padovanskih žlahtnikov, prešine mi duha

misel: Ti ljudje so nekdaj živeli v sreči, v bogastvu in neprestanih veselicah; vklanjalo se jim je na tisoče podložnikov in hlinavcev, — zdaj jim vse to ne pomaga nič, zapuščeni in pozabljeni so! Toda sv. Anton bil je nekdaj le reven mnih, zaničevan od posvetnjakov; vedno je molil, zatajeval samega sebe, se postil, trpel in delal za izveličanje duš, — in zdaj si uživa večnega izveličanja v nebesih, na zemlji pa ga slavijo in častijo milijoni ljudi, in poklekajo k njegovemu grobu ponižno in zaupljivo. Kdo si je tedaj izvolil boljši del? Zares čudovit je Bog v svojih svetnikih!

Iz cerkve sv. Antona sva se peljala k oni sv. Justine na južni strani mesta. Stoji na koncu velikanskega trga, ki je na sredini kinčan z mnogimi štatuami slavnih padovanskih možev. Iznad te cerkve molí osem kupelj in visok zvonik. Po velikosti še presega ono sv. Antona, kajti dolga je 111 metrov! Odlikuje se najbolj po tem, da je stavljena natanko po umetnih vodilih zidarstva v podobi križa, in tako stojé posamni oddelki med sebo in s celim ogromnim poslopjem v najlepšem razmerju. Maloktera cerkev mi je drugej zarad pravilnega sloga (renaissance) tako dopadla; da bi si pač Slovenci po enakem načrtu nove hiše Božje stavili! Dvem postranskim ladijam še je prizidanih po deset kapel, v kterih stojé iz žlahtnega marmorja izdelani altarji. Pod glavnim altarjem, ki je skorej sredi cerkve, počiva v prekrasnem sarkofagu telo glasovite mučenice in device sv. Justine. Za altarjem v svetišču je mnogo stolov za duhovnike, na kterih je sto umetno izdelanih podob. Na koncu svetišča (v apsidi) visi velika slika, v kteri je krasno upodobljena muka in smrt sv. Justine. — A še več zakladov hrani ta preimenitna cerkev. V prvi prednji kapeli na levi strani je pod altarjem hranjeno telo sv. evangelista Lukeža, in v njej nasprotni kapeli na desni strani mnogo svetinj sv. aposteljna Matija. V drugih kapelah so telesa sv. Maksima, sv. Felicite, sv. Jakoba, sv. Rajnalda in sv. Urija. Iz svetišča je vhod v staro cerkev, pri kateri je v posebni kapeli altar sv. Prosdocima, prvega škofa padovanskega, ki je celo poprej pogansko mesto krščanski veri pridobil. Od ondot se pride v podzemeljske ječe, kterih so bili nekdaj vklenjeni sv. mučeniki: Prosdocim, Daiel in Justina. Tik teh ječ je „studenec nedolžnih,“ j. velika raka, kjer počiva razen treh nedolžnih otrok mnogo ıučenikov, kteri so za sv. vero v Padovi svojo kri prelili. 'edno gori tù mnogo luči. Koliko spodbuja tedaj to sv. mesto ›marja k molitvi in k pobožnemu premišljevanju! — Dalo bi

se o raznih lepotijah te sijajne hiše mnogo pisati, ko bi mi ne zmanjkalo prostora. Prav milo se mi je djalo, ko sem jej moral dati slovo. — Na desni strani se drži cerkve velikansko poslopje s petimi dvori, nekdaj samostan Benediktinov, zdaj kasarna. Človeka mora res žalost in nevolja obiti, če vidi po laških mestih, kamor obrne oko, hiše pobožnosti in učenosti po nasilju posvetne oblasti iztrgane iz rok cerkve. Kjer je vladal poprej mir, kjer se je molilo, učilo in revnim delilo toliko dobrot, ondi je zdaj kričanje, razposajenost in kletje! Koliko zločinov in krivic imajo laški oblastniki na vesti, ni čuda tedaj, da sta sreča in blagoslov Božji zginila iz dežele, in da se povsod ljudje bojijo strašne prekucije!

Še tri druge cerkve sva prav v naglosti v Padovi ogledala: veliko katedralo (škofovsko), karmelitarsko (carmini) in eremitansko. Vsaka je lepša, ko ktera bodi na naši slovenski zemlji; toda s površnim opisovanjem onih dveh najimenitnejših bodi dovolj! Kdor pride na prvo na Laško, ga mnoge in prekrasne cerkve zares osupnejo in navdušijo k najvišem občudovanju. Nobena knjiga, noben jezik ne ume tega jasno dopovedati, to se more le videti; in kdor je po teh prečudnih laških cerkvah oči pasel, ta še le zapopade, kaki reveži smo v tem mi doma. Kdo je pa ondi cerkve stavil? Denešnji popačeni in slaboverni rod ne, nego vse so spomeniki iz davno pretekle boljše dobe; in to ne le cerkve, ampak tudi palače, slike, kipi in neštevilne druge znamenitosti, ki jih najdeš samo na Laškem! Pred šest, sedem in osem stoletji, ko še je tlačila naše prednike sužnost, nevednost in revščina, se je pod krilom krščanstva v nja osredju, na Laškem, razvila svoboda in omika, razcvele so se: vede, umetnosti, obrtnija, trgovina, in ž njimi — premožnost. Kjer se je naša sv. vera najpred vkoreninila, ondi je dozorel po njenem vplivu najprvi žlahten sad. Rodovi, ki so živeli takrat v blaženi Hesperiji (Italiji), bili so vneti za vse, kar je dobro, krasno, veličastno, in bili so pred vsem pobožni. To svoje mišljenje in občutenje pa so hoteli razodeti v djanjih. Postavili so si tedaj po celi deželi in zlasti po mestih sčasoma cerkev brez števila, in nadarili so vsako po neizmernih stroških in trudih s prekrasnim kinčem, z nebrojnimi umotvori. Lepe in velike cerkve so jim bile veselje in ponos, tedaj so razna mesta tekmovala med sebo, ktero bi bilo v tem najbogatejše. Po 100—200 let zidali in lepšali so tu pa tam eno hišo Božjo, in eno mesto je premoglo več, ko bi zdaj pri nas menda cela dežela. To-

liko se mi je zdelo potrebno opomniti, da si čestiti bralci razjasnite, odkod so cerkve na Laškem?

Zdaj še nekoliko o Padovi. Mesto je precej veliko, in v njem stanuje nad 60.000 prebivalcev. Ker je bilo prej trdnjava, že za Rimljane imenitna, vidi se še precej obzidja, mestnih vrat in stolpov. Ulice so večidel tesne, pred hišami stojé arkade (mostovži); tako da se hodi po senci. V stari mestni hiši je največa dvorana v celi Evropi, stara že 600 let in dolga 70 metrov. Dalječ je slovelo nekdaj tudi vseučelišče, v ktero je zahajalo iz naših dežel mnogo žlahtnih sinov; še dandanes visijo ondi na zidu v dvoru njihovi grbi. Zdaj so dijaki tu, kakor sem zvedel, na slabem glasu zavolj razuzdanosti. Pa saj v tem v nemških mestih ni mnogo bolje; slovenski oče naj si dobro premisli, predno da sina v nevarnost, zlasti: v ktere roke ga bo dal!

Bila je že noč, ko sva se odpeljala s prijatlom iz Padove. Veselilo naju je, da ni bila pretemno; iz neba, ki se mi je videlo na Laškem bolj čisto-modro, ko doma, svetilo je gosto po roki Stvarnikovi prižganih svetilnic — zvezd. S početka drži železnica po ravnem, potem se bliža goram. Polja in drevesa so bila v najlepši zelenjavi, in to mi je kazalo dovolj, da sem na topli južni zemlji. Prek reke Adige (Etsch) in poznej prek druge zeló široke, po imenu Po ali Pad, smo dospeli v mesto Ferraro, ki je še veče od Padove. Stoji že v poprejšni papeževi državi, in je slovelo pred nekterimi veki po svojih učenjakih in pesnikih. Sredi mesta je velikanski stari grad nekdanjih vojvodov, z ogromnimi stolpi na straneh. V brambo papeževo so bili tukaj do leta 1859 avstrijanski vojaki. — Po kratkem postanku smo nadaljevali vožnjo odtod v veliki ravnini proti Boloniji. Celi kraj se vidi prav rodoviten, setev sledi za setvo, drevored za drevoredom. Ko sem djal nekemu laškemu trgovcu, kteri se je z nama peljal, da more tu kmečko ljudstvo prav bogato in srečno biti, izvedel sem po njem, da so zemljišča na Laškem večidel lastnina mestne gospode in grajščakov. Kmetij in kmetov v tem pomenu, kakor pri nas, je zeló malo, poljedelci so zakupniki (najemniki), ki orajo polovico tega, kar jim polje rodi, oddati svojim gospodom.), sem si mislil, dasi našemu slovenskemu kmetu ni postljano rožicami, v primeri s temi laškimi trpini še je pa le — srečen prost ptiček!

Deseta ura je že davno odbila, ko smo stopili raz voza Boloniji. Tukaj sva s tovarišem hotela prenočiti, in si veo slavno mesto drugi den kratko ogledati. Podala sva se

v hotél (gostilnico) Brun. Po krasno razsvitljenih ulicah je ljudi mrgolelo, ko bi bilo v nedeljo pred pol dnevom. Zapazil sem isto navado poznej po vseh laških mestih. Ker je ondi po dne prevroče, grejo ljudje še le na sprehod, ko so vsa opravila v hiši dovršili, in sprehajajo se trumoma blizu do enajstih. Ob tej uri je pri nas davno že vse v gnjezdu, razven nočnega stražnika, razuzdanih ponočnjakov — in kakšnega pijanca, ki ne najde pota do svojih vrat.

Po sladkem počitku sva bila sledeči dan rano na nogah. Na tujem je ura dražja, ko doma dan, tedaj se ne sme dolgo posedati ali ležati, sicer škoda za potrošeni denar! Poznam v nekem mestu na Štajerskem rokodelca, ki je hodil leta 1873 k razstavi na Dunaj, in se je rad potem bahal: „tudi jaz sem ondi bil!“ Toda ko ga vprašajo drugi, kaj je ondi vse videl, zavrl se mu je jezik, in le edino to je vedel hvaliti, da je pil v tej ali oni gostilnici „neizrekljivo dobro pivo!!“

Bolonija spada med najstarša mesta v Evropi; stala je že davno pred Rimom, obsega 115.000 stanovalcev, svoje dni jih je imela za polovico več. Tako posebne podobe je, toliko se vidi v njej znamenitosti, da je popotnik v zadregi, kje bi začel in kje nehal z ogledovanjem. Kakor skorej vsa velika mesta na Laškem, razvila se je v cvet one krasote, ktero še ves svet zdaj občuduje, — srednjega veka. Slovela je ta čas po obrtniji, trgovini in učenosti. Papeži ustanovili so v njej visoke šole, ktere niso bile le prve, nego tudi največe v krščanski Evropi; leta 1262 učilo se je na njih deset tisoč dijakov! Bivalo je tu tudi mnogo žlahtnih in mogočnih rodovin, učenjakov, umetnikov in bogatinov. Tedaj je dobila Bolonija častni priimek: „učena in tolsta“ (bogata). Še zdaj je tu obilno blagostanja, in manj revežev in postopačev ko drugej; ker je ozračje zdravo, ker so ulice in hiše tako snažne in prebivalci prijazni: zato se zdi tujcem tako prijetna, da jih prihaja v njo vsako leto po dvajset tisoč in še več! Čuden obraz jej dajejo neštevilni mostovži (hodi pod oboki na strani ulic), tako da se da po celem mestu pod streho sprehajati, in ob solnčni vročini ni treba sence drevoredov, in ob deževnem vremenu ne dežnika. Mnogo je v mestu prostornih in lepih tržišč. Ne le palače, tudi druge hiše so vse velike in trdno, krasno zidane; za vsako je zalo dvorišče ali vrt. Najodličnejša poslopja, stikališča vse krasote in umetnih izdelkov pa so cerkve, kterih je v Boloniji 120! — Na prvo, ko še so ulice precej prazne bile, podala sva se to jutro v nekoliko oddaljeno cerkev sv. Dominika. Želela sva namreč na altarju, kjer

počiva telo tega glasovitega brambovca sv. vere in ustanovitelja reda dominikanov, služiti sv. mešo. Srečna sva bila, da se nama je želja spolnila. Ne bom popisoval stare velike cerkve, njenih obilnih marmornatih altarjev, podob in slik, le veliko kapelo (četrto na desni strani), sv. Dominika omenim z nekterimi besedami. Omalana je cela s prelepimi predstavami del in čudežev tega svetnika. Pravi čudež podobarstva v njej je na altarju „arca“ t. j. truga sv. Dominika iz najžlahtnejšega snežnobelega marmorja, okrašena z mogimi reliefi. Mislim, da noben kralj nêma lepše; tudi ni umetnika, ki bi umel, izdelati dandanes kaj enakega. Po sv. meši izmolila sva s tovarišem tu vsak vrstico sv. rožinkranca, ki ga je — saj to vsi vemo — vpeljal sveti Dominik v spokorjenje grešnikov. — Poslovivši se od te hiše Božje, pogledala sva še kratko v sosedni samostan, kjer je sv. Dominik stanoval in umrl — ležeč v pepelu na goli zemlji. Red „predgarjev“ ali dominikanov, ki je vneto deloval po izgledu in naročilu, sv. Dominika, pridobil si je za sv. katoliško cerkev neizmerne zasluge. Med njegovimi udi je bilo: 4 papeži, 60 kardinalov, 150 nadškofov in 800 škofov. — Od sv. Dominika sva se obrnila nazaj na glavni mestni trg, ki je ograjen z ogromnimi palačami. Na južni strani pa ga kinča veličastna cerkev sv. **Petronija**, prva dika Bolonije. Nemudoma sva stopila v njo, — in srce nama je radosti zaigralo. Tako uzornega in velikega poslopja gotiškega sloga še poprej nisem videl. Lepšega spomenika mestjani sv. Petroniju, prvemu škofu svojega mesta, niso mogli omisliti. Zunaj visoka fasada, in znotraj vsi stebri, vse stene so krite z umetnimi podobami in drugimi izdelki iz marmorja. Cerkev ima tri ladije in nad 20 kapelic z zalimi altarji. Dolga je 117, in visoka 40 metrov. Služila se je v njej ravno slovesna služba Božja, in bilo je obilno ljudstva nazočega, kterega resno, pobožno obnašanje mi je prav dopadlo. Na Laškem po cerkvah ni klopi nastavljenih kakor pri nas. Le po koteh so nakopičeni mali stoli, kdor noče klečati, gre si po stol, in si ga postavi, kamor želi; ko pa odide, ga nese na prejšnje mesto nazaj. Morebiti t košna naprava tudi pri nas ne bi bila narobe; kajti klopi s žijo nekemu kmetu predobro k temu, da se široko vsede, i sloni — in zaspi! — Pevalo se je predi v svetišču pri i ši prav dobro in gladko, — le vse prenaglo za moja t esa; tudi se mi je napev zdel preposveten. Z orgljami pa j brkast organist vdeloval, kakor marsikteri pri nas, ki vedno g li za **plesišče**! Opomnim še, da v cerkvah na Laškem

pevajo le moški in fantiči. In to je naj spodobniše, „mulier in ecclesia taceat“, t. j. ženska nêma nič opraviti pri altarju, tedaj tudi ne na koru. Oj kolikrat sem se srdil doma nad nališpanimi gizdavimi dekletami, ki so se kakor pavi šopirile vstran orgelj, misleč morebiti, da so igralke v gledišču. —

Od sv. Petronija preč sva se obrnila — po kratkem zajutreku v neki kavarni — k tretji velikanski cerkvi, posvečeni sv. Petru. Kakor zunaj na visoki fasadi, tako je znotraj vsa preobložena z ogromnim stebrovjem in s silnimi kipi iz marmorja. Oči so mi oslabele in se vtrudile, ko sem ogledoval neštevilne znamenitosti. Le prižnica — edina iz lesa, — mi po svoji podobi ni dopadla. Čudil sem se tukaj in poznej tudi indi, kaka svoboda se daje mačkam v cerkvi; prišla mi je zdaj siva, zdaj črna pod noge. Ker ob miših ne bi mogle živeti, ki po cerkvah niso ravno debele, jim nosijo pobožne stare ženice hrano; zvedel sem, da so te mačke lastnina cerkovnikov. Pri nas je še grša razvada; marsikdo se ne upa v cerkev brez svojega psa; da se vjedava pesjad potem med sebo grize, da pevcem in orgljarju prav lepo pomaga, in sveti kraj onesnaži, na to taka modra glava ne pomisli.

Blizo sv. Petra, — ki je nadškofova cerkev, — prosto stojita dva po celem svetu znana zvonika, eden 78, drugi 40 metrov visok. Znamenita sta po tem, da sta drug proti drugemu za 1—2 metra nagnjena, in se vendar nobeden ne podere. Tako se vklanjata, podobna dvema preprijaznima gospodoma, že nad 850 let. Pravi se, da ju je muhasti zidarski mojster po svoji trmi tako postavil. Hotela sva na višega splezati, da bi bolje videla mesto in okolico, toda že na peti stopnici sva obrnila nazaj, tako tesne in nevarne so se nama videle višje. Ogledala sva tedaj tik postavljeno cerkev sv. Sebastjana, potem v obližju ono sv. Jakoba; slednja hrani v sebi mnogo imenitnih del. Obiskala sva tudi velikansko vseučelišče, ondotno knjižnico in razne zbirke starin. Odtod sva se podala v glasovito slikarnico, ki je v poprejšnem samostanu Jezuitov. V osmih dvoranah je tu obešenih blizo 300, po večem prekrasnih slik, v kterih so upodobljene svete prigodbe in svetniki. Najbolje občudoval sem: umorjenje nedolžnih otrok v Betlehemu; žalostno mater Božjo z mrtvim sinom v naročju; s trnjem venčano glavo Izveličarjevo, in zlasti: sv. Cecilijo, ki igra na orglje.

Bilo je že poldne, toda nisva še smela misliti na obed. Po ulici sv. Donata sva hitela nazaj v imenitni muzej, ki

je brž za cerkvijo sv. Petronija. V zgornjem nastropju te krasne palače sva videla mestno knjižnico, v kteri je dvesto tisoč knjig. V drugih sobah so velike zbirke starin starodavnih Egipčanov, Etruskov in Rimljanov, orožje, orodje, posoda, kinč, podobe in maliki; iz teh ostankov se da sklepati, kako bistroumni in izobraženi so ti narodi bili. Tudi nekoliko izkopanih trupelj in kostnjakov, mrličev s trugami vred se tu kaže; „te bi pač“, djal je moj tovariš, „naj pustili na svojem mestu v miru!“ — Omenjeno bodi, da je slavni kardinal Mezzofanti nekoliko let tu v mestni knjižnici opravljal službo knjižničarja. V jezikoznanstvu je presegal vse učenjake na svetu, kajti umel je nad 60, in gladko govoril nad 40 jezikov. Iz muzeja sva se spustila proti cerkvi sv. Štefana. Takih ko ta, je pač malo na zemlji; kajti sèstavljena je iz sedem cerkvij; nektere so nad, nektere pod zemljo. V poganski dobi stal je tu tempelj malikov; v petem stoletju po Kr. postavili so na njegovo mesto prvo, in poznej so tej prizidali druge cerkve. Mnogo lepih in dragocenih reči se tu hrani, vse prekosijo svetinje mnogih svetnikov, ktere hodijo verniki marljivo častit.

Namenjena, podati še se na pokopališče (campo santo) zunaj mesta, ki zaradi prekrasnih spomenikov slovi, sva opazila, da — je prepozno! Bližala se je ura, ob kteri sva imela odpotovati. Tedaj še poiščeva le eno glasovito svetišče: cerkev Katarine bološke, ki jo mestjani imenujejo „svojo svetnico“. Za drugo lepoto te cerkve se popotnik malo zmeni, ako mu je znan zaklad, kterega hrani ena kapela na desni strani. Cerkvenik nama jo je odprl, in vstopivši sva ostrmela in se stresla svetega strahu: zagledala sva namreč nestrohnjeno telo sv. Katarine, sedeče na krasnem tronu; oblečeno je z najdražimi oblačili, na glavi nosi svetlo krono, na prstih zlate prstane, v eni roki drži križ, v drugi knjigo, ktero je svetnica sama spisala. Bila je namreč pred 400 leti v sosednem samostanu nun sv. Klare prednica, odlična po učenosti in svetosti. Bog je ni poveličal le v nebesih, nego tudi na zemlji s čudeži. Telo je še zdaj kakor živo, in po času le nekoliko očrnelo, iz obraza mu sije sveti mir in nebeška ilina. Na strani gori noč in dan šest luči. Tudi ste vedno e nuni na straži. — Na stenah kapelice se vidi več tinj, tudi gosle, na ktere je svetnica igrala. Svetih občutkov zeta, sva zapustila prečudni kraj.

Ni bilo časa več, muditi se v Boloniji. Hitro se v go-lnici nasitiva, — in peljala sva se spet na kolodvor. Solnce

se je bilo že na zapadno stran naklonilo, ko sva stopila na železni voz, in se v imenu Božjem odpeljala dalje na jug. Železnica drži več ur kraj reke Reno, v začetku še po krasni z oljkami in vinogradi zasajeni dolini, potem se zgubi med golo, grebenasto in pogostoma pretrgano gorovje Apenin. Tu je železnica navzgor čedalje više in više, kakor na štajerskem Semeringu, in spada med najdrznejše stavbe našega časa. Vije se zdaj na desno, zdaj na levo, zdaj po tesnih klancih in grabah, zdaj pod zemljo skozi temne predore, kterih je zaporedoma 46; zdaj drži prek mostov, zdaj prek silno visokih cestovodov. Tu pa tam se odpre razgled v zelene dolinice, ali v strašne strmovite prepade, ali na sive gradove in podrtine, ali na revne hiše, stisnjene k skalovju. Ves kraj je pust in suh, kakor naš Kras, le redki grmiči kozam in ovcam dajejo živež. Na gorskih vrhovih ležalo še je mnogo snega. Ko smo se peljali mimo trga Poretti, pri kterem so glasovite žveplene toplice, bila je že noč. V Prahiji, v sredini in na najvišem mestu apeninskega sveta, je železnica 617 metrov nad morjem. Odtod se polagoma nagne navzdol, in tako naglo, da sem se strahu tresel, drdral je z nami vlak v vrt laške dežele, v prekrasno Toskano. Nekoliko predorov še, in dospeli smo v divno dolino, in v njej k mestu Pistoji. Ko se je vlak vstavil, skočim raz voza, da popijem na kolodvoru kupico črnega vinca, in se oskrbim z nekterimi pomerančami. Deset minut potem mi spet zažvižga hlapon, in peljali smo se dalje po dolini blizo obraščenih hribov, — in mimo prostornega mesta Prato — v najlepše laško mesto Florenco. Bila sva s tovarišem tukaj v zadregi. Da ne smeva izpustiti tega preimenitnega mesta, bilo nama je jasno kakor beli dan. Toda bil je že večer 8. aprila, — in 11. smo se imeli po dogovoru romarji od vseh strani sniti v Rimu. Medpotoma pa še sva silno želela obiskati dva prečudna sveta kraja, — Asisi in — Loreto! K sreči zapaziva, da nama je na popotnem biljetu odkazana vožnja proti domu tudi skozi Florenco, tedaj skleneva, ogledati si jo, ko se bova tje vrnila.

Ker je vlak tukaj dobro uro počival, imela sva časa dovolj, okrepčati se s pošteno večerjo na velikanskem in krasno razsvetljenem kolodvoru. Porcijoni ali kosi mesa so na železničnih postajah v blaženi Italiji tako dragi in majhni, ko pri nas. Torej sem iz potne torbe izvlekel mastno štajersko klobaso na pomoč. Brž so bile oči drugih popotnikov v me vprte; nevem, so mi li zavidali moj dober apetit (tek), ali so se čudili nenavadni podobi klobase. Z vinom sem bil tukaj, in na

Laškem poprek zadovoljen; ni toliko goljufije in čobodre, kakor pri nas, — vsaj v večih gostilnicah ne. S kofetom, ki je prav po ceni, so radodarni; nektere žene, ki so sedele tik mene pri mizi, dobile so ga v tako širokih skledah, da sem si mislil: iz teh bi se človek lehko umival. Sicer Lahi niso taki žeruhi, kakoršnih mrgoli pri nas — po mestih in na kmetih; zapazil sem tukaj in povsod, da živé prav zmerno in priprosto, zlasti, kar zadeva mesne jedi in pijače. Najrajše se shajajo in posedajo v kavarnah, kterih imajo morebiti trikrat več, ko drugej. Kakor so sami po naravi nagli, strastni in živi, tako je vse njih vedenje in govorjenje. Če sedijo trije pri kupici vina, vpijejo in vsi v enem kričé, ko bi jih bilo deset, ter mahajo z rokami, skačejo na kviško, da bi tujec menil: zdaj in zdaj se bodo stepli ali zgrabili za lase. A večidel se naposled mirno poravnajo. Gorjé pak, ako je njih srd prikipel do vrha, brž izvlečejo nože in se lotijo besnega klanja. Zavratnih umorov iz maščevanja se stori vsako leto veliko število.

Pozno v noči odrinili smo iz Florence. Železnica drži do mesta Arezzo po rodovitni ravnini tik reke Arno. Ker je nebo bilo prav jasno, videl sem na obeh straneh mnogo vesi in gosposkih hiš, cerkvij, drevoredov, oljk in cipres, v daljavi tudi gozdov in hribov. Dasi upehan in truden, nisem mogel zaspati, kajti preveč se je zibal stari nesnažen voz, in brez konca in kraja pričkali so se na vse grlo v njem nekteri laški popotniki. Na tujem ni vse veselo in prijetno, mnogo sitnosti se mora pretrpeti. Pri Arezzu, v kterem se vidi precej cerkvij, spomnil sem se slavnega Guida, ki je ondi bivaje, iznajdel note (sekirice), na ktere se učimo peti in goditi. Na daljni vožnji med zelenimi hribi zagledal sem visoko zidano mesto Kortona. Živo mi je stopila tù pred oči podoba one glasovite svetnice, ki je bila naslednica sv. Magdalene, najpred v grešnem življenju, in poznej v ostri pokori, — Margarite kortonske. To mesto je bilo pred 500 leti priča njenega svetega življenja in po njej storjenih čudežev. Tu počiva v lepi cerkvi nad mestom njeno čudodelno truplo, in trumoma prijajo verniki od vseh strani, izprosit si milost in odpuščenje ehov. Kortona, kakor zvečema mesta v Italiji, je oklenjena z ɔčnim obzidjem in s stolpi. Po noči se vrata zapirajo, in postavijo straže k njim. To je ondi potreba, kajti nikjer zmanjka tatov in tolovajev, posebno v Apeninah.

Kmalu za Kortono se odpre razgled na desno čez veliko ɩsno jezero Trasimen, po treh straneh opasano z go-

rovjem, belimi trgi in vesmi. V obližji premagal je Afrikanec Hanibal 217 let pred Kr. v strašni bitvi vojsko Rimljanov. Sredi jezera so trije mični zeleni otoki. Čudno lepo, kakor v ogledalu, lesketala se je luč nebesnih zvezdic in mile lune v mirni vodi. Ves očaran zrl sem v tiho stvarstvo Božje, in želje in misli so mi povzdignile duha v neskončne višine; srce mi je vsplamenelo v radosti in ljubezni do premilega nebeškega Očeta, ki nam je ustvaril tako lepi svet! — Lahom na vozu so se utrudili ali skrčili bili v tem jeziki, vsak se je naslonil v svoj kot in se spustil spanju v naročje. Le nek rujav debeluh, brž ko se mu je ustavil ustni klopotec, začel je debelo smrčati, ko bi z nosom piskal na fagot ali deske žagal. Spominjam se, da so zarad iste — sicer ne grešne, a tudi ne hvalevredne navade — pregnali nekdaj v Mariboru dijaki nekega pajdaša iz stanišča. — Zdaj smo dospeli k mestu Perugiji, ki je razgrnjeno čez široko goro, in ima 50.000 stanovalcev. Že v poganski dobi in bolje še srednjega veka povzdignilo se je k blagostanju in slavi. Imelo je izvrstne visoke šole, in rodilo mnogo imenitnih umetnikov. V njegovih števílnih cerkvah je pokopano mnogo svetnikov. Včasih so tudi papeži v njem stolovali.

Kmalo za Perugijo smo se peljali prek reke Tibere, ki drvi iz teh pokrajin svoje žoltobele valove proti Rimu. Že se je pričelo svitati, ko se vstavi vlak v prijazni dolini na postaji Asisi. Brž ko je izustil kondukter to — vsakemu Slovencu znano ime, bila sva midva romarja po koncu, in sva skočila iz voza. Kraj, kjer je sv. Francišk, eden najodličnejših in največih svetnikov živel, učil in deloval, in kjer je slavni njegov grob, ta kraj je prečastit in preznamenit, da bi se upala mimo peljati. Počakala sva nekoliko na kolodvoru, dokler se je naredil dan, in potem sva — resnih misli — stopala k prvi veliki cerkvi blizo železnice, kinčani z ogromno kupljo. Imenujejo jo: Marija od angeljev. Dobila je to ime od tega, ker se je na tem mestu neki slišalo petje angeljsko. Toda svetejše in imenitniše je to mesto po drugih prigodbah, ki so zgodovinsko jasno dokazane. Sredi velike krasne cerkve stoji druga mala cerkvica, dosta starejša od one. Tukaj je sv. Francišk, poprej posveten mladenič, storil začetek novemu svetemu življenju, in izvolil svoj visok prečuden poklic. Tukaj je tudi, razsvetljen po sv. Duhu, storil sklep, ustanoviti nov red, kteri naj bi bil malomarnim, po blagu, nečimernosti in veselicah pohlepnim kristijanom ne le učitelj, nego tudi izgled evangeljskega uboštva

in zatajevanja samega sebe. Tu je najrajše stanoval v borni hišici tik cerkvice. Tu je klečal cele dni in noči pred altarjem, vtopljen v goreče molitve in sveta premišljevanja; tu ga je razveselila marsiktera nebeška prikazen. To cerkvico je povzdignil in izvolil za mater in glavo svojih redovnikov; tukaj je sprejemal in pogostoma zbiral svoje učence frančiškane. Tukaj je ustanovil ženski red sv. Klare, in postavil mu to svetnico za prvo prednico. Tukaj je ustvaril glasovito bratovščino tretjega reda. Tukaj si je izprosil od Boga znane popolne odpustke porcijunkolske, ktere si pobožni kristijani pri cerkvah frančiškanov in minoritov, vsako leto 2. avgusta radi pridobivajo. Tedaj še se ta cerkvica zdaj imenuje: Porcijunkola (t. j. mali delež). Ohranjena je brez vsake spremembe v isti podobi, ktero je imela leta 1226, ko je sv. Frančišk umrl. Altar je z lepim železnim omrežjem obdan, in nad njim na steno malana podoba angeljskega češčenja. Na svetem mestu, kjer je sv. Frančišk tolikokrat daritev sv. meše doprinašal, dovoljeno je bilo, isto storiti, tudi nama; prav srčno sva se zahvalila Bogu za to srečo in milost, ter izročila sebe in vse svoje v daljni domovini priprošnjam in varstvu slavnega svetnika.

Prijazen frančiškan nama je potem razkazoval še druge znamenitosti v veliki cerkvi, (v kteri ona stara majhena stoji); razdeljena je v tri ladije, krog stranskih dveh je prizidano po pet kapelic; v vsaki je umeten altar iz marmorja druge barve, vsaka je izvrstno malana in ozaljšana s kipi in slikami; v eni na desni strani je nekoliko svetinj sv. mučenice Julijane. Pomenljiva še je druga kapela, ki stoji med cerkvico Porcijunkolo in žagradom, priprosta in temna; ta je bila soba, v kteri je sv. Frančišk na golih tleh umrl, in tako tudi v smrti svojega Izveličarja posnemal. Tu se kaže prava podoba obličja svetnikovega.

Veličastni glavni altar cerkve je iz svetlega belorumenega egiptovskega marmorja. Zunaj cerkve med žagradom in samostanom frančiškanov sva videla mali vrt, zasajen s cvetečimi rožami; pripoveduje se, da se je ondi sv. Frančišk v udih skušnjavah po trnju valil, a da se je trnje spremenilo rože. Izprosila sva si za spomin nektere lističe od teh cvetlic.

Težko nama je bilo slovo od tega prečudnega mesta, kaor že mnogo stoletij prihajajo neizmerne trume pobožnih roarjev. Unkraj cerkve sva stopila v malo kavarno, da bi si ivoščila zajutrek. Kako sva se zavzela, ko nama prijazna ıa prinese h kavi mesto mleka (zvare) sirova jajca, ktera

je brž zlomila in v kupici stresla, potem pa kave prilila. Ko je zapazila, kako debelo jo gledava, se ni mogla smeha zdržati, prigovarjaje, da naj le kavo pomešava in jo pokusiva. Kaj sva hotela početi? Ubogala sva jo, in glej! kava je bila tako okusna in okrepivna, da sva jo prav do dna izpila. Na isto laško šego sva poznej še v drugih krajih zadela.

Nemudoma sva hitela v od tod pol ure oddaljeno mesto Asisi, ktero stoji na mičnem hribu. Tudi ondi je namreč mnogo spomenikov sv. Franciška. Kraj je tako rodovit in lep, da se prišteva prvim v Italiji. Da-si je še le bilo v prvi polovici meseca aprila, so drevesa in polja bolje zelenela in cvetela, ko pri nas v veselem majniku. Celi drevoredi oljk in lavorik obdajejo višino krog mesta, v kterem je nekdaj tekla zibeljka sv. Franciška in sv. Klare. Na prvo obrneva korake k grobni cerkvi sv. Franciška. Ta je tako velika, krasna in posebne podobe, da se jej da maloktera druga primerjati. Postavili so jo kmalo po svetnikovi smrti, in sicer z darovi, nabranimi po celem krščanskem svetu. Prav za prav ni ena cerkev, ampak tri, ki stojé druga vrh druge, in je tedaj celo ogromno poslopje na tri nastropja. V spodnji vzidani v pečine počiva telo sv. Franciška. Ko sem klečal pred nja kamnato trugo in počastil čudodelne svetinje, stopijo mi v spomin velikanska dela, ktera je izvrševal ponižni mož pri vsej svoji siromaščini in slabosti. Kakor malokdo drug, smel bi on reči s sv. Pavlom: „Vse premorem v Gospodu, kteri mi daje moč.“ Eden mož, ena trdna volja, eden visok namen in nazor — in glejte neizmernega vspeha in sadu, ki zori in krščanski svet oblažuje že 650 let! Ako bi se sv. vera ne opirala na tisoč drugih dokazov, že to, kar je po njej navdušen doprinašal sv. Francišk, spričuje njen izvirek od vsemogočnega Boga. Razen prečiste Device Marije nêma noben svetnik toliko častilcev, učencev, posnemovalcev kakor on, nobeni redi in nobene bratovščine niso tako razširjene in priljubljene, kakor po njem ustanovljene. — In grob, v kterem počiva njegov prah, je veličasten, kakor malokteri drug na svetu, in njegovo ime slavijo rodovi za rodovi na zemlji, pred vsem pa trume angeljcev v nebesih. „Kdor se sam ponižuje, bode povišan!“

Iz spodnje cerkve podala sva se po stopnicah v srednjo, bolj visoko, in potem v visoko zgornjo cerkev. Srednja ima tri ladije, zgornja eno, obé ste stavljeni v gotiškem slogu in v podobi križa; v obeh so stene krite s čudalepimi freskami, kipi in slikami, tudi okna so malana. Nekteri altarji iz marmorja so prava mojsterska dela. Kamor sem obrnil oči, videl

sem upodobljena djanja in čudeže sv. Franciška. Razun marsikterih drugih svetinj so mi kazali tudi kos Marijinega zavoja (šlara) in prte, v ktere je bilo zavito telo sv. Franciška. Tik cerkve je velik, gradu podoben samostan franciškanov, zdaj skorej prazen, kajti katol. cerkvi sovražna vlada je pobožne stanovalce ž njega pregnala.

Ogledala sva v mestu še nekoliko drugih cerkev, ki vse spominjajo na sv. Franciška. Ena, sicer mala, toda prav lična, stoji na mestu, kjer se je svetnik rodil. Druga, imenovana „nova cerkev“ je ondi postavljena, kjer je bila poprej hiša njegovih starišev, kjer je preživel svojo mladost. Ondi se kaže ječa, v ktero ga je zaprl oče, posveten mož, ki mu ni bilo po volji Franciškovo posebno življenje. V njej je podoba klečečega, na rokah vklenjenega svetnika. Kjer je svetišče, tam je bila nekdaj njegova sobica. V tretji, ki je stolna in velika cerkev, bil je svetnik krščen, in je poznej mnogokrat oznanoval Božjo besedo. Posvečena je sv. Rufinu, prvemu škofu tega mesta; njegovo telo počiva pod krasnim glavnim altarjem. Četrta je cerkev sv. Klare, prve prednice po njej imenovanega nunskega reda. Tudi ta je velika in krasna. Na njenem mestu je stala nekdaj cerkev sv. Jurja, v kteri je sv. Francišk prvi poduk dobil, in po smrti nekoliko let pokopan bil. Tu počiva telo svete Klare v lepi marmornati trugi s steklenim pokrivalom; celó je še nestrohnjeno, in se vidi, ko bi svetnica mirno spavala. V bližnjem nunskem samostanu je kapelica, v kteri še je hranjen križ, ki je govoril svoje dni k sv. Francišku: „Pojdi in popravi mi hišo, ktera se hoče podreti!“ — Omenim še eno cerkev, ki stoji nekoliko minut dalječ od mesta, in je posvečena sv. Damijanu. Razun glavnega altarja v njej ni nič spremenjeno od 650 let sem, ko je v bližnjem samostanu živela sv. Klara. V onem času jo je sv. Francišk dal popraviti iz svoje dedšine in po naprošenih darovih. Med drugimi svetinjami se tu vidi nekoliko reči, ktere so služile sv. Klari: njene molitvine knjige, zvonček, s kterim je k molitvi vabila svoje tovaršice itd. — Nad vratmi samostana je slika, ki predstavlja čudež po sv. lari storjen. Divji Saraceni so bili prilomastili do mesta, ı je hoteli z naskokom vzeti. Že so splezali na obzidje saostana, kar jim stopi sv. Klara nasproti, v rokah držeč podo z Najsvetejšim. V tem hipu sovražniki vsi oslepnejo in ıkor muhe raz zida pocepajo. Ne le samostan, tudi celo mesto bilo oteto. — Kakor cerkev, tudi samostan od one dobe ni nogo spremenjen. Cela molitevnica, in v njej stoli in duri

še so stare, enako bolnišnica in spalnica; v slednji se kaže mesto, kjer je stala svetničina postelja, v kteri je umrla. Tudi v obednici še stojé mize iz onega časa. — Sveta plahota in spoštovanje me je prevzelo, ko sem gledal prostore, ki so posvečeni po tolikih molitvah in krščanskih čednostih; ves osramoten šepetal sem pri sebi: Glej, kaj so storile druge duše iz ljubezni do Boga, in v svoje izveličanje, — in kaj storiš ti?

Ko sva se ločila od samostana, ogledava še kratko divno cveteččo okolico, ki je vnela mojega tovariša do radostnega vsklika: Oj da bi tukaj doma bil in umrl! — Potem sva poiskala gostilnico „k levu", in sva si, ker je bil petek, postregla z laškimi „makaroni" (nudeljni), ki so temu narodu zeló priljubljeni, s sirom in izvrstnim črnim vincem. Prav zadovoljna in vesela bi se bila poslovila, ko bi nama dobre volje ne pregnal gostilničarjev račun! Morebiti si je mislil: teh dveh tičkov ne bo žive dni več pod mojo streho, torej je treba, ju zdaj dobro oskubiti.

Ob enej popoldne sva spet zasedla železni voz in se odpeljala; še enkrat sem se ozrl po svetem kraju, kjer je bival prečuden svetnik, o kterem piše slavni Dante: „Francišk se je vzdignil, kakor solnce, med svojimi vrstniki (sočasniki) in je vse razsvetil z žarki svoje svetosti." Vožnja do mesta Foligno, kjer se križajo železnice od treh strani, ni trajala pol ure. Dasi staro, kaže vendar novo, lično podobo; po trštvu in marljivi obrtniji je v naših dneh obogatelo. V njem se je rodila in je tudi pokopana sv. Angela. Na desno drži odtod železna črta proti Rimu, na levo k jadranskemu morju in — v Loreto. Izvolila sva slednjo črto, in se po kratkem postanku iz Foligna odpeljala. To je bila 5 ur pač tako dolgočasna in nadležna vožnja, da se enake ne spominjam! Vedno med golimi apeninskimi gorami, po soteskah in klancih, po samiji, v kteri se vidi le malokje človek ali pusta ves, kjer se odpre le redkoma razgled v malo tiho dolinico, to prežene popotniku šaljivost in dobro voljo. Ni čuda, da sva se s tovarišem naslonila vsak v svoj kot, in sva počasi zadremala. Na eni postaji, ktere ime sem pozabil, me spet probudi klicanje dečkov in deklet, kteri so popotnikom na prodaj ponujali melone, pomeranče, kuhana jajca s soljo, male školjke in črno vino. Začudil sem se, ko vidim dekleta skorej enako oblečena, ko naše Slovenke; le pisan pas jim je služil za poseben kinč. Zemlja je v tem kraju rudeče in rujave barve, ter, kakor se je videlo slaba in nerodovitna. Kmalo potem smo se peljali skoz dva

dolga tunela. Za drugim sem zapazil na desni, vrh ponosnega hriba mestice Jesi s sinjim zidovjem in visokimi cerkvami. V njem se je rodil nemški cesar Friderik II. Od ondot se gore čedalje bolje znižajo in zgubijo, kraj je prijaznejši in dobro naseljen. Polja z lepimi setvami se vrstijo s sadovnjaki, travniki in vesmi. Pred postajo Falkonara mi je spet oči vjel razgled na veličastno zeleno-modro morje, in kakor bi trenil, bile so muhe iz glave pregnane. Tik obrežja krene železnica mahoma na južno stran. Dasi se je že pričelo mračiti, zapazil sem vendar na višinah ob morju nekoliko trdnih kastelov (trdnjavic). V pozadju pa so se prikazali viši deli Ankone, velikega pomorskega mesta, zajetega z ogromnim obzidjem. Nekoliko minut poznej postoji ondi vlak ob nizkem revnem kolodvoru. Ker nama je kondukter naznanil, da zdaj ne gre noben vlak v Loreto, nego še le o pol enajstih v noči, morala sva voz zapustiti. Četiri ure čakati, to je popotniku zeló sitna reč, zlasti, če mu srce hrepenenja gori po imenitnem cilju. Podala sva se v mesto, in ondi sprehajajoč se, opazovala, kar se jè v luči redkih svetilnic videti dalo. Po ulicah in trgih mergolele so trume ljudi: gospode, vojakov v modri opravi, rujavoličnih brodnarjev, težakov in razposajenih fantalinov. Vmes so ropotali vozovi in gare, v ktere sem videl vprežene sloke, konje, mule in osle. Iz neštevilnih krčem pa se je razlegalo vpitje in ropotanje, da sem djal pri sebi: tukaj pa delajo ravno tako, ko pri nas na Slovenskem pri kakem sejmu, h kteremu se snidejo vsi pijanci in razbijalci celega kraja. Ker se tedaj v Ankoni ta večer kaj prijetnega viditi ali slišati ni dalo, poiščeva si naposled spodobno gostilnico, in si dava postreči z ribami. Lahi ribe skorej tako ljubijo, ko svojo narodno jed makarone. Tedaj še dobijo, ne le v primorskih, nego tudi v drugih mestih vsak dan na tržiščih in v gostilnicah na izbiro. Od kakih dvajset gostov, kteri so ondi sedeli z nama pri mizi, videl sem le tri meso jesti, in ti so se mi zdeli po znanem obrazu in govoru — židovje; drugi so spoštovali postni dan; na Laškem še zdaj cerkvena zapoved velja za petek in saboto, ker imajo tam olja in sadú doolj. Pri nas se je žalibog že mnogih gospodov, in tu pa tam idi kakega kmeta in rokodelca poprijel grdi, po Nemcih pojdovan greh, na prepovedane dni žreti, karkoli jim tekne. 'dor se nikdar zatajiti in svojega poželjenja ukrotiti ne ve, i kdor iz gole boječnosti vpričo škricev plitve glave svojo sv. ro tepta, ne zdi se mi — ne možak, ne kristjan, ampak — ıbotnik in bebec.

Ko sva dočakala določene ure odhoda, podala sva se spet na železnico, in na urnem vlaku odrinila v Loreto. Kmalo za Ankono je nenavadno dolg predor; ko smo ga imeli za sebo, odprl se nam je, rekel bi nov svet, namreč prekrasna, zelena, cveteča in duhteča dolina. Pogostoma vtikal sem glavo skoz okence, in po mraku iskal obris svetega mesta. Ko smo se bili vozili pol ure, mi naposled pokaže nek Lah, ki je blizo mene sedel, s prstom na hrib ob desni, rekoč: „ecco Loretto, ecco casa santa“ (glej Loreto, glej sveto hišo)! V veliki radosti mi srce poskaklja; razkrivši si glavo vsklikneva oba romarja, kakor iz enega grla: „Češčena bodi Marija, milosti polna!“ Nisva oči premaknila od hriba, na kterem se nama je kazalo temno zidovje lovretovsko, dokler se ni vlak na postaji spodaj ustavil. Zdaj se zaženeva skokoma raz voza, in hitiva pred kolodvor na cesto. Tukaj se je vse tiščalo kočij (fiakerjev). Kakor volkovi planejo vozači nad naju, vsak klicaje ime druge gostilnice, in kovajoč jo nad zvezde. Sitni, predrzni, grabljivi so vsi vozniki na Laškem, a druge prekosijo lovretovski. Ko sva se s težavo slednjič z enim poravnala, peljeva se po široki gladki cesti četrt ure dalječ nakviško. Medpotoma pozdravila sva prečudno Marijino hišo z lavretanskimi (t. j. lovretovskimi) litanijami. Cerkev poiskati je bilo nocoj prepozno, tedaj sva se vstavila naravno v gostilnici pri „železni kroni.“ Dobila sva priprosto, a snažno stanišče. O kako zadovoljna in srečna sva bila ta večer, kako željno sva pričakovala, da bi skorej napočil — drugi dan. Preden sva legla spat, naju je še oveselilo gladko in milo petje, razlegajoč se iz ulic. Fantič s tenkim glasom je napeval, in pet ali šest moških glasov je pelo za njim. Naših ponočnjakov petje je proti onemu — zmeden krič!

Sledečega jutra bila sva po koncu, brž ko se je začelo daniti; povzdigneva duha hvaležno k Bogu, in se napotiva vsak v svojem talarju proti cerkvi. Dolga ulica, ktera tje drži, bila še je skorej prazna; le tu pa tam je hitela pobožna dušica k rani službi Božji. Na koncu ulice se odpre velik trg, okinčan z zalim studencem; na zadnji strani trga pa sva zagledala velikansko slovečo lovretovsko cerkev s krasno fasado in visokim prelepim zvonikom. Široke stopnice držijo k velikim cerkvenim vratam. O prvem koraku v svete postore me obide strah, kajti spomnil sem se besed, ktere je nekdaj Bog spregovoril iz gorečega grma Mozesu: „Postoj, in sèzuj svoje šolne, ker mesto, na kterem stojiš, je sveto!“ Toda ko zdaj v sredi cerkve zagledam — prečudno Marijino

hišo, umakne se strah neizrekljivi radosti. Kako čudovite prigodbe so se nekdaj vršile v tej hiši! V njej se je Marija, izvoljena med ženami, rodila, in je v cvetu nebeških čednosti odrastla; v njej jo je pozdravil angelj Gabriel z besedami: „Češčena bodi Marija, milosti polna, Gospod je s teboj!" V njej se je zgodil največi čudež milosti Božje, kterega kristjani celega sveta vsak dan slavijo v molitvi: „Beseda je meso postala, in med nami prebivala." V njej je živel Jezus do svojega tridesetega leta, „je bil pokoren svojim starišem, in je rastel ne le v starosti, nego tudi v modrosti in milosti pred Bogom in pred ljudmi."

Vstopivši spoštljivo, poljubila sva po šegi romarjev sveti zid. Hiša služi zdaj za kapelo, v kteri se od ranega jutra do poldne zaporedoma berejo sv. maše in kjer klečijo od zore do mraka kristjani raznih stanov, ki priromajo iz vseh delov sveta. Tudi midva sva pokleknila in pozdravila najsvetejše prostore z angeljskim češčenjem in s prvo skrivnostjo sv. roženkranca; bil sem tako ganjen, da so me posilile solze. Po tej prvi kratki pobožnosti sva se podala v žagred, da bi si pridobila dovoljenje, služiti v Marijini hiši sv. mašo. Ker tega dne v Loreti ni bilo tujih duhovnikov, razun dveh Francozov, privolil je duhovni sakristan brez pomisleka v najino željo; odločil nama je za to čas od osmih do devetih. Ravno prav nama je vstregel, kajti vmes se nama je ponudila prilika, vest očistiti v zakramentu sv. pokore, in se spodobno pripraviti. — Ko je prišla potem odmerjena ura, stopim jaz prvi, k altarju sv. hiše, da bi na istem mestu daroval najsvetejšo nekrvavo daritev, kjer se je svoje dni včlovečila — druga Božja Oseba. Nisem še na zemlji doživel blažniše in srečnejše ure mimo tiste. Zdelo se mi je, da sem umaknen iz doline solz v rajske livade med trume Izveličanih. Ne le, da sem položil vse svoje zadeve, potrebe, nadloge in želje na Marijin altar, in se posvetil njeni službi, tudi vse drage duše v daljni očetnjavi priporočil sem v varstvo „pomočnice kristjanov".

Ko je za menoj tudi moj tovariš opravil sv. mašo, podvizala sva se, razgledati vse posamne znamenitosti veličastne erkve in Marijine hiše. K sreči dobiva duhovnika minoriškega eda, kteri naju po nemški nagovori. Ime mu je o. Bonavenura; opravlja v Loreti službo nemškega spovednika. Ko mu azodeneva svoj namen, ponudi se nama prijazno voditelja. Ia drobno nama je razkazal in razložil vse, karkoli je v cerkvi omenljivega, odličnega in lepega.

Preden podam o tem kratek opis, naj opomnim nekoliko

e zgodovini sv. Marijine hiše, da-si so Slovenci gotovo že marsikaj o njej slišali.

Od začetka krščanstva so oni, kteri so v Jezusa verovali, posebno častili vse tiste kraje, kjer je On bival, učil, čudeže delal, trpel in smrt storil. Brž ko jim je bilo mogoče, postavili so ondi spomenike in cerkve, ter zahajali tje trumoma na Božji pot. Zanesljivo staro poročilo pravi, da je tudi Marijino hišo v Nacaretu že sv. Peter, prvak aposteljnov, v cerkvico posvetil, ter v njej Božjo službo opravljal. Če ravno so potem poganski Rimljani 300 let kristjane po celi svoji državi strašno preganjali, in ukončevali vse, kar jim je bilo drago in sveto, vendar v oddaljeni skriti Nacaret ni segla njih silovita roka. Kakor nad lastnim očescem, čuvali so skrivoma kristjani nad sveto hišo. Ko je pak preganjanje nehalo, začela se je njena slava čedalje bolj širiti. Leta 336 prišla je tje tudi sv. Helena, mati prvega krščanskega cesarja Konstantina. Našla je na altarju svete hiše isto čudodelno (najbrž po sv. Lukežu izrezano) podobo, ktera je še zdaj nad altarjem v Loreti. Pobožna žena da potem nad sveto hišo postaviti veliko krasno cerkev. In zdaj so okrnili kristjani v jutrovih in večernih deželah svoje oči v Nacaret. Neštevilne procesije so obiskavale vsako leto sveti kraj — blizo do leta 1290. Med najodličnejšimi romarji so bili sv. Jeronim, sv. Frančišk in leta 1252 sv. Ljudevit, francoski kralj. Ta je dal stene z lepimi podobami omalati; v eni je bil predstavljen on sam, klečeč pred altarjem. — Toda nekoliko let poznej prilomastijo v sveto deželo neverni Saraceni, požigajo mesta, in morijo stanovalce. Sveti hiši pretila je velika nevarnost. A vsemogočni Bog je sklenil, zemeljsko stanišče svojega Sina ohraniti, da bi je videli in častili rodovi za rodovi do konca sveta. Kaj se je zgodilo? Čujte nezaslišan čudež!

Zjutraj 10. majnika leta 1291 zagledajo poljedelci, ki so šli za svojimi opravili, na onem mestu, kjer zdaj stoji glasovita romarska cerkev, v Trsatu blizo Reke na Hrvaškem hišo, ktere še prejšni dan ni bilo ondi. Še bolje se zavzamejo nad njeno nenavadno podobo, in vstopivši v njo, nad altarjem, križem in Marijinim kipom. Čedalje več ljudi se je nabralo od vseh strani, in na vseh jezikih bilo je vprašanje: „Odkod je prišla, in kaj pomeni ta hišica?“ Kar prihiti k zbrani množici župnik bližnje cerkve, ki je še prejšnega dne doma ležal bil v hudi bolezni. Pripoveduje, da se mu je v noči prikazala Marija ter mu razodela, da je hiša, ktero bodo jutri na tem mestu našli, njena, po angeljcih prenešena iz

Nacareta. Da nad prikaznijo in resnico besed ne bi dvomil, je pri tej priči na čudovit način ozdravel. — Ko so ljudje to slišali, pozdravili so sveto hišo z neskončno radostjo in hvaležnostjo. Po celi deželi pričelo se je veselo gibanje, vsakdo je hotel prečudno svetišče videti in počastiti. Tudi deželni glavar grof Nikola Frangipani bil je med romarji. Ta pošlje, da bi se o čudežu popolnoma prepričal, četiri vestne pobožne viteze prek morja v Nacaret. Ko so tje dospeli, pokažejo jim ondotni kristjani z glasnim javkanjem mesto, kjer je stala sv. hišica. Ker se je podzidje še v zemlji videlo, zmerili so poslanci nja dolgost in širokost, in potem natanko popraševali, kedaj je hiša preminula. Enoglasno pričali so Nacarejci, da so jo zgrešili ravno istega jutra — 10. majnika, — kterega so jo ljudje v Trsatu zasledili. Vrnivši se iz svete dežele domu, pripovedovali so možje, kar so bili pozvedili, in potrdijo svoje besede s slovesno prisego. In glej, tudi mera, ktero so prinesli seboj, vjemala se je popolnoma z velikostjo hišice. Zdaj ga ni bilo, ki bi več dvomil, da je pravo stanišče Jezusa in Marije. Kdo popiše veselje pobožnega hrvaškega naroda?

Toda veselje bilo je le kratko! Za tremi letmi in sedmimi meseci t. j. 10. decembra 1294 hišica mahoma spet premine. Istega dne so jo našli ljudje na laški zemlji blizo mestica Rekanati v zelenem lovorikovem gozdu, kteri je bil lastnina pobožne gospe Laurete. Po njej so imenovali hišo lauretansko ali lovretovsko. Hitro se je raznesel glas po deželi, da se je Marijina hiša, ktero je mnogo Lahov v Trsatu obiskalo, in tedaj poznalo, preselila med nje. Zdaj so se trume romarjev tje obrnile. A ker so jih tolovaji v onem kraju hudo nadlegovali, zato so angeljci Božji po osmih mesecih sveto hišo v tretje prenesli, in sicer eno uro dalječ na hrib, nekoliko oddaljen od mesta, kjer zdaj stoji. A tudi ondi ni mirovala. Kajti posestnika hriba, dva brata, oba grda lakomneža, prišla sta zavoljo obilnih darov, prinešenih po romarjih, v prepir in smrtno sovraštvo. In glej, nekega jutra najdejo ljudje sveto hišo, četrtikrat preseljeno, na bližnji cesti, t. j. na mestu, kjer je do danešnjega dne ostala. Tri slednja preseljevanja šila so se v teku enega leta.

Kar je navedeno v tej povesti, je sicer tako posebno in dovito, da se kaj enakega na svetu nikoli ni godilo. Toda snica prigodbe je popolnoma dognana in jasna. Določeno leto in dan vsakega prenešenja. Najimenitnejše osebe so preiskovale in dokazale. Malo let poznej je poslal papež nifacij VIII. šestnajst vitezov in učenjakov v Trsat in potem

v Nacaret, ogledovat kraja in pozvedovat vseh prigodkov in okoliščin. Enoglasno so ti potrdili resnico. Še zdaj se hrani list, kterega je v tej zadevi pisal glasovit mož Pavel Selva leta 1297 laškemu kralju Karolu II, imenovaje v njem mnogo prič čudovite prigodbe. Jasno spričevalo je tudi to, da so se še leta 1625 vidile na stenah svete hiše one omenjene slike, ktere je dal malati leta 1252 sv. Ljudevit, francoski kralj; nekoliko sledu o njih se še dandanes vidi. In v slednji dokaz: hiša je take podobe in iz takšega gradiva, ki se na Laškem nikjer ne nahaja, pač pa v sveti deželi. Iz vsega tega se razvidi, da je zmota ali prevara nemogoča. Morebiti bi oporekel kdo, čemu pa je Bog sveto hišo četirikrat prestavil? Zakaj je ni že na prvo preselil v Loreto? Na to se da odgovoriti: gotovo v tem namenu, da bi vsaka dvomba o njej zginila, in da bi kristjani v čudež, kterega je večkrat ponovil, tim gotovejše verovali.

To je kratka zgodovina svete Marijine hiše. Zdaj še nekoliko besed o njeni podobi. Zunaj se zid ne vidi, kakoršen je poprej bil; kajti papeža Julij II. in Leon X. dala sta ga krog in krog prikriti z najžlahtnejšim snežnobelim marmorjem, v kterega so slavni kiparji vdolbili čudalepe podobe (reliefe). Ena predstavlja oznanjenje Mariji po angelju Gabrielu, druga Jezusovo rojstvo, tretja prenešenje svete hiše iz Nacareta po angeljcih i. t. d. Tudi stoji ob zidu cela vrsta krasnih kipov starih prerokov in sibil.* Kakor zid, je tudi streha ogrnjena z belim marmorjem. Četiri duri iz brona, vrh kterih so pomenljivi napisi, držé v znotranjo hišo ali prav za prav v kapelo. Tu je še po večem ohranjena v prvotni podobi. Stene so črne, na mestih ometane, na mestih gole.

Hiša je, kakor so mnoge po njej posnete lovretovske kapele na Slovenskem, na četiri vogle, 8·8 metrov dolga, 3·9 metrov široka in 4·2 metrov visoka. Stoji na tleh brez podzidja, ktero je ostalo v Nacaretu. Sedanji tlak je iz marmornatih plošč, zid iz opek. Prvotni leseni strop, ki je služil ob enem za streho, nadomeščen je z drugim zidanim. Od prvega so ostanki pokopani pod altarjem, le eno bruno iz cedrovega lesa visi na južni strani, drugo je nasproti altarju na zidu. Prvotne duri na severni strani so zazidane, danešnje četiri so napravili poznej. Pred altarjem in v celi kapeli gori 52 luči, deloma v zlatih, deloma v srebrnih lampicah; zunaj kapele

* Sibile bile so prerokinje, ktere je vzbudil Bog med raznimi poganskimi narodi, da bi tudi njim oznanovale prihod in dela Mesijeva.

pa 15 luči. V stran altarja stojite dve doprsni podobi iz srebra, sv. Ane in sv. Jožefa. V sedanjem krasnem, z zlatom in srebrom nadarjenem altarju je skrit stari iz kamna, ki ga je neki posvetil sam sv. Peter. Tik altarja na levi strani je v lepi novi omari skrita omara Marijina, kjer se hranite dve skledici in škatlja sv. rodbine. Zadi za altarjem stoji visoko v zidu znana podoba Marije z detetom, izrezana iz cedrovega lesa po sv. Lukežu; obraza sta po starosti očrnela. A kroni sv. Matere in Sineka ste iz čistega zlata, in kinčani z žlahtnimi kamenčiki. Tako je tudi draga in krasna obleka vsa preprežena z biserji in žlahtnimi kamni; vrednost celega kinča, ki so ga darovale bogoljubne duše izmed vseh narodov, ceni se na en milijon! — V prostoru spodaj stoji kamen z ognjiščem, na kterem je sv. Devica kuhala. Tukaj je tudi tretja lončena skledica sv. rodbine, v zlato okovana, v kteri varh svete hiše, korar, romarjem podobice, medalje in moleke blagoslovi.

Razen teh so še znamenite reči v sveti hiši: na večerni strani slika križanega Izveličarja, malana na platno, in dva zvončeka viseča blizo altarja; te tri reči prišle so s hišo iz Nacareta; nadalje topova kroglja na južni strani obešena. Pri obsedovanji mesta Mirandole je zadela v šotor papeža Julija II. in ga je raznesla; toda pravi čudež! papežu in njegovim tovarišem ni nič škodovala. Tedaj so jo v hvaležen spomin poslali v Loreto. Pri durih svete hiše stojé z golim mečem noč in dan stražniki, v ta namen, da je nebi kakov hudodelnik oskrunil ali se zakladov doteknil; sicer jo pometajo, snažijo in kinčajo duhovni bratje kapucinskega reda.

Ko sem jo skrbno ogledoval, ganilo me je pobožno vedenje trume prišedših laških romarjev; poljubovali so tlak in svete stene, klečé so naklonili glave do tal, in med gorečo molitvijo milo izdihovali in točili solze. Oj — kdo šteje milijone ljudi, kteri so že od šest sto let sem stali, klečali in Marijo častili na tem mestu? Še zdaj, kakor sem izvedel, prihaja na leto tje nad 300.000 romarjev. Razen škofa, korarjev in drugih duhovnikov je tedaj pri cerkvi 14 posebnih spovednikov, ki govoré jezike vseh večih katoliških narodov, da se tako r-treže duhovnim potrebam romarjev iz celega sveta. Se ve da s odprti tukaj pobožnim vernikom obilni odpustki. — V lika krasna cerkev, sredi ktere sveta hiša stoji, je zidana v podobi križa, ter razdeljena v tri prostorne ladije. Na oboku j kinča ogromna kuplja na osem voglov, pod ktero je sv. l ia. Krog stranskih ladij in svetišča se vrsti 20 kapelic in m ogo drugih altarjev. Vsi altarji so iz marmorja raznih barv

izdelani. Na vsakem je velika podoba — iz mozaikov tako umetno in nėžno sėstavljena, da romar misli, da je slikana. V eni kapeli je velik krstni kamen, pravo mojstersko delo iz brona, ki je stalo svoje dni 16.000 rimskih tolarjev. — V žagradu se vidi mnogo lepih slik. Od ondot se gre v zakladnico, v kteri je bilo nekdaj na mnoge milijone zakladov in darov, toda leta 1791 jo je Napoleon po tolovajsko oplenil. Odsihdob se je spet mnogo dragocenosti in kinča nabralo. Najbolje zanimala me je ondi podoba Marijina, ktero je vedno seboj nosil Janez Sobieski, poljski kralj in premagalec Turkov pri Dunaji; nadalje vojna zastava glasovitega avstrijanskega vojskovodje Eugenija Savojskega, in ovratni kinč cesarice Karoline Avguste. Izvedel sem tudi, da je nek avstrijanski nadvojvoda, ko so cerkev popravljali, poslal les za oder iz štajerske dežele, in da naša cesarska rodovina da vsak dan v Loreti sv. mašo brati. Znamenitostim cerkve se prišteva tudi veliki lepoglasni zvon; visi v zvoniku in tehta nad 200 centov. —

Ko sva stopila s prijatlom iz cerkve na trg, ogledala sva še krasni spomenik papeža Pavla II., kteri je dal cerkev, po večem na svoje stroške, zidati; in potem zali studenec iz marmorja, kteri daje stanovalcem Loretovskim dobro vodo. O. Bonaventura naju je vzel odtod seboj v velikansko papeževo palačo, kjer stanuje škof in mnogo duhovnikov. Iz balkona v tretjem nastropju razkazal nama je celo okolico. Tako je lepa in prijazna, da bi jo imenoval raj laške dežele. Vsa drevesa in rastline so bile v zelenjavi in cvetu, dasi je bil le deseti dan meseca aprila. Tu so stali celi drevoredi oljk, murb in lavorik, ondi ponosne pinije (pažulki) in ceri, ciprese, bresti z brajdami, breskve in marule z rudečim cvetjem, mandelnova in figova drevesa, artičoke, i. t. d. Spodaj v dolini so stale setve žlahtne pšenice in detelje; na eni njivi okopavali so krompir, moški v belih srajcah do kolen, ženske z velikimi slamniki na glavi. Na desno in levo ležé prijazni hribi, in na njih vesi, mesta in cerkve. Prek železne postaje vidi se neizmerno modro morje. Na drugi strani štrlijo v nebo sivi in beli vrhovi Apenin. O. Bonaventura nama je pokazal tudi grad in ves Kastelfidardo, in celi kraj, kjer je piemonteški general Cialdini 18. septembra 1860 zavratno napadel z veliko vojsko krdelo papeževih vojakov, ter jih je v krvavi bitvi premagal. In potem so po nesramni krivici in sili iztrgali Piemontezi te pokrajine lastnikovi — papeževi oblasti. — Poslovivši se od omenjenega častivrednega gospoda, podala sva se potem po mestu v go-

stilnico na obed. Na zajutrek sva bila ta dan pozabila. Na ulici je vse mrgolelo ljudi, mestjanov, romarjev, delavcev, beračev in otrok. Nekteri težaki so sedeli v senčnatem kotu na tlaku pri obedu, toda pri kakošnem! Eden je snel kos — ne vem ali kruha ali suhe polente, drugi kos plesnivega ovčjega sira, tretji nezabeljeno fižolo, — in nekteri drugi držali so v roki vsak glavo salate s koreniuo vred; namakaje jo v skledo hladne vode, odjedali so list za listom, in kakor se je videlo, jim je izvrstno teknila. Tako zmernih, z malim zadovoljnih, — a tudi revnih ljudi pač pri nas doma ni! „Glad je zares najboljši kuhar,“ djal je moj tovariš. Sicer se o Loretovčanih ne da dosta hvale vrednega povedati. Dasi se živé večidel le ob dobičku, kterega jim nosijo trume romarjev, in bi gladovati morali, ako bi se preselila sveta hiša spet drugam, niso neki ne Bogu, ne svojim duhovnikom hvaležni, kakor bi se spodobilo. Nemški spovednik je grajal njih versko mlačnost in oderuštvo. Kolikor moč, goljufajo tujce in molzejo njih denarne mošnje. Pri vsakem svetišču pač hoče imeti hudič svojo kapelico. Pravi sitneži, da ne rečem nesramneži, so pa ondešnji berači, kterih je — legion (brez števila)! Zdi se mi, da imajo posebno šolo za beraško zvijačnost in predrznost. Preganjali so naju na vsak korak po ulici, po prodajalnicah, kjer sva si kupila nekoliko drobnih reči za spomin, po cerkvi, in clo v prvo nastropje gostilnice; — ne le stari, pomoči potrebni ljudje, tudi mladi lenuhi in otrcci; lovili so naju za roke in suknje, da sem nerado zgrešil svoje palice. Rujav in umazan deček pa že si je posebno zvijačo omislil: pred nama se je prekopicaval, na glavo stavil in v kolo vrtel, češ, da si bo s tako telovadsko igro plačilo zaslužil. Posilil naju je res smeh; ko mu vrževa vsak svoj sold, vrnil se je z glasnim krohotom k tovarišem, kteri niso nič dobili, — in so naju zato — psovali. In vse to stariši dopusté, morebiti še otroke beračiti priganjajo. Izreja otrok je na Laškem povsod slaba. Ves dan se pusté na ulicah — v slabi pajdašiji, — kjer se kleti, lagati in krasti učé; mnogi so blatni, zamazani in na pol nagi. Iz takega zaroda ne more dozoreti blago, p teno, marljivo in omikano ljudstvo, zlasti, ker manjka šol i ker v mnogih krajih tudi za poblaživni poduk v krščanstvu n .o marajo. V nekterih mestih pa, kjer se nahajajo šole, i odili so neverniki učitelje sv. vere ven, in mladina odrašča v emnem poganstvu. Ako se sčasoma v tem ne preobrne na b ljše, pomnožilo se bode še bolj število beračev in tolovajev! S je že zdaj obojih — dovolj! — Po malem obedu, ki nama

je prav dobro teknil, poslušala sva pol ure zgovorno krčmarico; tožila se je čez isto nadlogo, kakor naši gospodarji: čez slabe čase, slabo kupčijo, slabe posle, zlasti čez visoke davke, ktere je neki liberalna laška vlada za polovico povišala. Pri vsem navideznem napredku pač ljudstvo nove dobe nikjer ne hvali. Naložila mu je le — obilna bremena.

Zdaj se je bližala ura odhoda. Tedaj sva še enkrat hitela v cerkev, da bi se poslovila od svete hiše. Dala sva si blagosloviti na Marijini skledici kupljene spominke, in potem sva pokleknila pred altar, priporočaje se Materi Božje milosti za srečno potovanje v Rim in enkrat — v nebeško domovino. Kako sva se radovala o prihodu na sveto mesto, tako milo nama je djalo, tako težko naju je stalo slovo od njega; stopile so nama solze v oči. Slednjič — še en poljub na sveti zid, še en pogled po svetih prostorih, in zapustila sva prečudni kraj, kterega ne bom pozabil vse žive dni.

Ob dveh sva bila spet na železnici, odkoder naju je kmalo zapeljal hlapon nazaj v Ankono. Ker odtod vlak še le pozno v noči gre proti Rimu, imela sva čas, ogledati si mesto. Ankona je velika pomorska trdnjava, ki je spadala poprej k papeževi državi. Junaško jo je branil meseca septembra 1860 slavni general Lamoriciere zoper vojsko Piemontezov, dokler mu ni pošlo streljivo. Zares — bridka zguba za papeža! Postavljena je deloma v nižavi ob morju, deloma na skalnatih hribih. Mnogo ima lepih cerkev, hiš in trgov, tudi nekoliko fabrik. Stanovalcev je v njej nad 50.000, kterim daje mnogo dobička in bogastva trgovina. V luki se vidi gosto domačih in tujih ladij. Tu so ribiči svoje mreže sušili, ondi mornarji ladije popravljali, in vozniki blago nalagali ali prevažali; povsod je bilo živahno gibanje. Pri krasnem slavoloku rimskega cesarja Trajana na pobrežju so ležali trije dečki v starosti 10—12 let, vsak s smodko med zobmi. Kajli ni to nadepolna mladina? Tudi drugej sem opazil, da deca hlastno pobira na ulicah konce smodk, in si s tem strupom zdravje kvari. Trebalo bi jej bolje — šibe! — Nekoliko korakov dalje srečava staro beračico, ki je imela oni kinč pod nosom, kterega si marsikteri 18letni mladenič pri nas poželi, — namreč lepe mustače. Da bi nama srce omehčala, ponudi nama prav prijazno svojo tabačnico. Žensk s krätkimi brkami se po laških mestih precej vidi. Nosljanje (šnefanje) pa je obojemu spolu priljubljena navada.

Od luke podala sva se navzgor po mestu. Na prvo prideva v lepo cerkev, posvečeno najsvetejšemu Rešnjemu telesu.

Toda ni se dalo v njej ostati in moliti. Pometali so jo ravno cerkovniki in ministranti, tako glasno blebetaje in se krohotaje, ko bi bili pri živini na paši. Te baže cerkvenih strežnikov sem poznej mnogo videl v drugih mestih. Tudi med našimi ministranti je dovolj porednežev, a proti laškim so na pol angeljci. Oni letajo in naganjajo se po cerkvi, ležejo po altarjih, — in ako kteri streže pri sv. meši, se sprehaja okoli altarja ali se nasloni v kot in zija po cerkvi, da moti in jezi vse nazoče ljudi. Razuzdanost je le ondi doma, kjer ni pravega strahovanja!

Odtod sva se podala na veliki trg, sredi kterega je pred studencem štatua papeža Klemena XII., ki je za povzdigo in blagostanje mesta marsikaj storil. Velikanske stopnice drže iz trga navzgor k cerkvi sv. Dominika, odlični po umetni gotiški fasadi. Tudi znotraj je snažna, in nadarjena z lepimi marmornatimi altarji in mnogimi krasnimi slikami. Precej pobožnih duš, da-si je bilo popoldne, je klečalo po cerkvi in okoli spovednic. — Poiskala sva še stolno cerkev, h kteri se gre na kviško po tesnih in nesnažnih ulicah; tu pa tam je sedel reven čevljar ali krojač pred hišo, marljivo krpaje staro robo; na drugih mestih so imeli kložnjari razpoloženo razno šaro, ali ženske razvešeno perilo; vmes so igrali in vpili tropi otrok. Stolna cerkev stoji na prostem skalnatem hribu, kteri moli v morje. Veličasten je od ondot razgled na tri strani na morje, vrh kterega je plavalo mnogo ladij in bark, na četrto stran pak na mesto in okolico. Velika cerkev je stara že 900 let; kinča jo ogromna kuplja. Stavljena je v podobi križa, in razdeljena v tri ladije; stranski dve, v kteri se gre nekoliko stopnic niže, hranite imenitne zaklade, namreč prekrasne sarkofage iz marmorja, in v njih svetinje: svetega Ciriaka, prvega škofa v Ankoni, kteremu je ta cerkev posvečena; sv. Liberija in sv. Marcelina, mučenikov. Nekteri marmornati stebri v cerkvi so še iz poganskega tempeljna, ki je nekdaj na istem mestu stal. Stari leseni strop je ozaljšan z lepimi rezanimi podobami.

Vrnivši se iz te cerkve v mesto, hodila sva še, ko se je čelo mračiti, po ulicah in trgih, in gledala v lepe štacune. a novem trgu zapazil sem spomenik očeta in glavarja vseh ških puntarjev in zarotnikov, grofa Kavour-a. S tem pač ıkončani niso ne sebe ne grofa počastili.

Ker so naju že oba začele noge boleti, stopiva naposled gostilnico, v kteri sva bila odložila potno robo. Oskrbiva

se za noč in daljno vožnjo z jedjo in pijačo, in potem potrpljivo čakava odločene ure odhoda.

Ob desetih v noči sva zopet sedela v vagonu, — in sopihajoči hlapon naju je peljal v Rim. Če prav se je v tem nebo zagrnilo v črne oblake, in je začelo deževati, bila sva židane volje. V misli, da se bližava najimenitnejšemu cilju svojega potovanja, pregnala sva vse muhe, pozabila na strah in nadležnosti. Ves pot nama je stalo mesto, in cela nja zgodovina pred očmi; to je bil tudi edini predmet najinih živahnih razgovorov, dokler nama spanje trudnih oči ni zatisnilo. Do Foligna peljali smo se po isti cesti ali črti, kakor onega dne med pustim gorovjem. Ko smo ob treh popolnoči tje dospeli, bil sem vesel, da se je nebo zopet nekoliko izvedrilo; kajti sedež na vozu bil je preslaba postelja za daljše spanje, in tedaj bi rad po novem kraju oči pasel. Od Foligna drži železnica po rodovitni dolini, ktero imenujejo Klitumnovo. Že pred 2000 leti je slovela zavolj lepe bele goveje živine, ktero so klali Rimljani v dar svojim malikom. V lepem kraju na levi strani stoji, razpeto čez hrib, mestice Trevi. Ko je enkrat sv. Francišk na trgu besedo Božjo oznanoval, motil ga je s svojim riganjem in skakanjem razposajen osliček; svetnik mu ukaže, naj v tem hipu miren bode, in glej! neumno živinče poklekne na prednje noge in se ne gane več, dokler ni bil pridige konec. Oj, da bi zdaj marsikteri svojeglavnež v pokorščino proti starišem in duhovnim pastirjem — tega osla posnemal! — Drugo mesto blizo železnice na desni strani je Spoleto, z 20.000 prebivalci. Nekaj ga stoji v dolini, nekaj na hribu, kteri je ugašen ognjenik (vulkan). Prek drugih lepih poslopij gleda iz vrha krasen grad. Že 50 let po Kr. je bilo tukaj toliko kristjanov, da so imeli svojega škofa. Dva škofa ssv. Feliks in Sabin — in mnogo mučenikov storilo je tu smrt za sv. vero. Sedanji papež Pij IX. so bili v tem mestu od leta 1827—32 nadškof; stari ljudje še jih neki zdaj prehvaliti ne morejo.

Za Spoletom se dolina stisne, in prihaja čedalje pustejša; železnica je napeta više tje do sedla gore Soma, visoke do 700 metrov. Tu pa tam se odpirajo strašni prepadi. Ko smo se peljali zopet navzdol, me je bila groza v temnem, 1600 metrov dolgem predoru; kajti nenadoma je vlak zastal, in že sem mislil, da nam žuga nesreča; v tej mišji luknji bi pač ne bil dal rad življenja. Nekteri popotniki so začeli že vpiti ali kleti, kar hlapon zopet potegne. Ko smo nekoliko minut poznej zagledali prosto nebo, zdelo se mi je, da se mi

odvali kamen od srca. Vožnja po železnici ima svoje dobro, koristno in prijetno, a tudi svojo nevarno stran. Kdo prešteje ljudi, ki vsako leto na njej naglo smrt storé? Unkraj predora odpre se veličastni planinski svet; kažejo se strme gore, ogromne pečine, in na njih gradom podobne vesi, krasni gozdovi (hrastovi in smrekovi), vmes klanci, zelene dolinice in bobneči hudourniki. Proti koncu tega divjega kraja stoji na desno staro in bogato mesto Terni; ne dalječ od njega je najglasovitejši slap v celi Evropi, kjer se reka Velino v treh odstavkih 270 metrov globoko razliva raz višine. Potem smo dospeli v prijazno dolino, zasajeno z brstji in brajdami, z murbami, breskvami, pomarančnimi in figovimi drevesi. Že se je bila umaknila noč jasnemu dnevu, željno sem gledal tedaj neprenehoma se spreminjajoče prizore in podobe. Za mesticem Narni, strmečem raz skalnate gore, se vidi na levo podrtina velikanskega mosta, kterega je dal postaviti cesar Avgust; držal je med dvema hriboma prek doline. Tu pa tam stojé na višavah trdni gradovi in sive razvaline. Pri postaji Orti sem zagledal zopet reko Tibero, kraj ktere je potegnena železnica do Rimá. Dolina je s kraja ozka, in malo je v njej človeških stanovanj; tim več se je paslo v njej konjev in goved, in po bližnjih hribih ovec. Razgled na desno čez gorate pokrajine starih Sabinov mi je obudil spomin na ta marljivi rod, in na njegove vrle hčere. Pervi naselniki v Rimu so bili namreč nemaniči in pritepenci iz vseh krajev; ko grejo k sosednim stanovalcem žen snubit (v snuboke), dodobili so povsod z loparjem. Kaj jim je bilo početi? Nekega dne se zberó in planejo v naselbine bližnjih Sabinov; bilo jih je 3000. Vsak pograbi eno neomoženo hčer, in si jo odnese ali odžene v Rim za ženo. Razsrdeni očetje jim napovejo boj, a ker so se predrzni Rimljani srečno branili, se naposled mirno ž njimi poravnajo in jim hčere prepustó. Še mnogo Sabinov se je potem v Rim preselilo.

Na desni od postaje Borghetto se vidi čudna rudečkasta gora Soracte iz apnenega skalovja; ž nje je dalječ po deželi krasen razgled. Na levi pa stoji zal trden most prek Tibere, kterega so že stari Rimljani postavili. Od tod se dolina čedalje bolje širi v veliko ravnino. Unkraj mestica Monte rotondo stoji ves Mentana, kjer so jeseni leta 1867 hrabri papeževi vojaki pobili in razgnali trume Garibaldijevih razbojnikov.

Zdaj sva s prijatlom obrnila pogled naravno v kraj, kamor naju je vlak peljal; nemirno nama je začelo biti srce,

kajti vedela sva, da se bližamo Rimu. Nekoliko minut še, in glej! v daljavi prikaže se „glava“ preslavnega mesta, kuplja cerkve sv. Petra. Razkrivši si glavo, jo radostnega srca pozdraviva. Med hišami, gradiči in vrtovi, polnimi cipres, med razvalinami, stolpi in starimi nagrobnimi spomeniki ropotal je vlak bliže in bliže; zdaj sem zagledal dve krasni cerkvi zunaj mesta, potem zvonikov, palač in kupelj na stotine; nadalje močno mestno obzidje; na drugi strani jame in votline v zemljo, velikanske podrtine starorimskega vodotoka, in tik njih ogromno piramido. Nektere trenutke poznej, ob osmih se vlak ustavi pod okroglo stekleno streho novega veličastnega kolodvora. Bili smo v Rimu, ki ga imenujejo: „večno, sveto, zlato, in mesto nad vsa mesta, stanišče aposteljnov, mater mučenikov, središče krščanstva.“

---

3. V Rimu.

a) Prihod.

Kakošni občutki kristijana, romarja obidejo, ko stopi v prvo na slavna in sveta tla, ne da se izreči ali popisati. Ko je sv. Bonifacij, apostelj Nemcev, na prvo Rim obiskal, pokleknil je in poljubil zemljo, enako je storilo brez števila svetih in pobožnih ljudi. Cesar Karol veliki pa je na bližnjem hribu stopil raz konja, in se je peš podal naravno v cerkev sv. Petra. — Tudi jaz sem se Bogu srčno zahvalil, da me je na daljnem potovanju obvaroval vsake nesreče, in da mi je milostljivo spolnil vročo željo, videti sveto mesto. Misli so se mi ohranile v preteklost, in v eni podobi mi je stopila prečudna zgodovina Rima pred oči. Kakor v zgodovini izraelskega ljudstva, spozna se tu roka večne Modrosti in Previdnosti. Vsak velik narod je imel v starodavnih časih svoje glavno mesto (kakor še danešnji dan), središče vladarstva, moči, bogastva, bogočastja in umetnosti; Tebe, Memfis in Kartago v Afriki; Babilon, Ninive, Tir in Jeruzalem v Aziji, Atene in Korint v Evropi, — o kako slavna imena! Toda narodi so drug za drugim propali, in njih mesta kažejo le žalostne razvaline ali revne ostanke.

Celo druga je z Rimom. Ne velik narod, nego tropica iz raznih krajev pribeglih, bornih ljudi mu je okoli leta 750

pred Kristusom položila temelj. V neprestanih bojih s sosedi mu je bila vedno sreča ugodna; mesto da bi pešal, širil se je in množil. Do leta 200 pred Kr. so Rimljani premagali in si podvrgli celo Italijo; 400 let poznej je segala njih država čez tri dele sveta, in so jim bili podložni skorej vsi tadašnji narodi. Rim se je povzdignil v prvo in glavno mesto na zemlji, v osredje oblasti, poganske vere in omike; nepopisljivi zakladi so se v njem nakopičili, po kterih so mu dali cesarji in stanovalci takošno lepoto in bliščobo, da je prekosilo vsa mesta stare in nove dobe. — Toda tudi velikanski rimski državi potekel je čas, — razrušila se je v mnogo delov. Prestol cesarjev se je preselil v novi Carigrad, in neštevilne trume plenoželjnih surovih narodov so pridrle iz severa v bogato Italijo. Rimu je žugal razpad in pogin. A glej! v tem se je prikazala na zemlji druga viša moč in pod njenimi krili se je prerodil in preobrazil Rim v glavno mesto sveta v drugem pomenu. To je bila nebeška moč krščanstva. Na mestu, kjer je stal prestol poganskih vladarjev, se je vzdignil prestol papežev. Kjer so stali tempeljni malikov, in kjer je tekla kri neštevilnih mučenikov, vzdignile so se krasne cerkve. Tema poganstva se je umaknila svitli luči krščanstva, sužnost svobodi, nasilje ljubezni in pravici, razuzdanost svetosti. Stari Rim je podjarmil svet s krvavim mečem, novi Rim si ga je pridobil z besedo evangeljskega nauka. Na mesto vesoljnega posvetnega cesarstva je stopilo vesoljno duhovno kraljestvo, sveta katoliška cerkev, ktere „vrata peklenska ne bodo premagala.“ — Po pravici se imenuje Rim „sveto in večno“ mesto; nanj so še dandanes obernjene oči 200 milijonov katoličanov.

Take in enake misli so mi rojile po glavi, ko sem ondi, na najslavnejšem kosu zemlje, stopil v kolodvor. Strašen je bil ropot, velika gnječa ljudi in vozov. Siloma udereva s prijatlom skoz množino, in zasedeva kočijo, vozaču zaklicaje: „Maria dell' Anima!“ Tako se namreč imenuje cerkev, pri kteri je velika hiša (hospic) za nemške in avstrijanske romarje. Po celi vrsti ulic, deloma ozkih, deloma širokih, tekel je konjič; ker je bila nedelja, se je videlo povsod mnogo praznično oblečenih ljudi. Slednjič obstoji voz, — in pogled na bližnjo hišo, ki ima za grb nad vratmi dveglavnega avstrijskega orla, me je prepričal, da sva na cilju. Brž ko stopiva skoz vrata — kako veselje! — naju pozdravi na glas cela tropa Štajercev, kteri so že pred nama došli v Rim, in so ravnokar namenjeni bili odriniti po mestu.

Po njih sva dobila neugodno poročilo, da je hiša tako napolnjena romarjev, da ni ne ene sobe, ne ene postelje več prazne. Kaj nama je bilo početi? Sedeva zopet na voz in se odpeljeva v gostilnico k „M i n e r v i“, ktero nama je že doma nek gospod pohvalil. K sreči sva dobila ondi čedno sobo. Urno se preoblečeva, in osnaživa, in kolikor se je dalo, pripraviva, potem pa greva prve cerkve iskat, v kteri bi služila sv. mešo. Vratar nama spodaj pove, da je razun velike Marijine cerkve (S. Maria sopra Minerva) v obližji tudi cerkev s v. I g n a c i j a. „Pravo, dobro“ zakličeva veselo, kajti znano nama je bilo, da je hranjen v slednji cerkvi drag, imeniten zaklad, — telo angeljskega mladeniča, s v. A l o j z i j a. Tje si dava pot pokazati. V veliki krasni cerkvi so se ravnokar služile na nekterih altarjih sv. meše, in obilo nazočega ljudstva, deloma klečé, deloma na malih stolih sedé, vedlo se je prav pobožno in spodobno. V žagradu pokaževa staremu duhovnemu sakristanu spričala od svojega škofa, in poprosiva za dovoljenje, da bi smela maševati. Po njem sva zvedela, da je k temu treba še posebnega pismenega dovoljenja od duhovne oblasti v Rimu. Ko mu rečeva, da še k temu nisva imela časa, ker sva pred eno uro došla, nama brez ovinkov željo spolni. Morala sva le kratko počakati. Sv. Alojziju sta ondi dva altarja posvečena, eden v cerkvi, v kterem počiva njegovo telo, drugi v bližnjem samostanu v sobici, zdaj spremenjeni v kapelico, kjer je svetnik stanoval. Jaz sem maševal pri prvem, moj prijatel pri drugem altarju. Oj srečna ura, ktere ne bom pozabil nikoli! Ko bi bil med angeljci v raju, vsplamenelo mi je srce v ljubezni, in se je topilo v nebeški radosti in hrepenenju po slavi in časti n e d o l ž n o s t i, po kteri je postal sv. Alojzij uzor in izgled mladine za vse čase. Priporočil sem mu v varstvo vse pobožne deviške duše, da bi premagale kakor on vse skušnjave zapeljivega sveta.

Po končani sv. meši sva ogledala s prijatlom cerkev in samostan; stopivši zopet na ulico, sva se podala v sosedno kavarno na zajutrek.

Že v začetku sem povedal troji namen, iz kterega se nas je onih dneh zbrala velika množica romarjev od vseh strani v Rimu, namreč: da bi si pridobili duhovne zaklade velikega j u b i l e j a na grobih sv. aposteljnov in mučenikov; da bi se v svojem in svojih rojakov imenu p o k l o n i l i p r e l j u b l j e n e m u p a p e ž u P i j u IX.; in slednjič: da bi v i d e l i s v e t o m e s t o in nja znamenitosti. V tem redu bom tedaj poskusil kratko popisati, kar sem ondi doživel, storil in videl,

ali vsaj po drugih pozvedel. Zavolj boljšega pregleda podam, kolikor moč, enovrstne reči in predmete združene v posebnih oddelkih ali obrazih.

b) Sedem glavnih cerkev.

Romarju se spodobi, v Rimu najpred obiskati sedem „glavnih cerkev“, da si ondi pridobi z odločenimi molitvami svete vere odpustke. Te cerkve se imenujejo „glavne“, ali „bazilike“ (hiše nebeškega kralja), ker imajo prednost pred drugimi: „po visoki starosti in po slavnem imenu onih, kteri so jih dali postaviti, po velikosti, po lepoti, po odličnih svetinjah (relikvijah), ktere so v njih hranjene, po praznikih, kteri se v njih obhajajo, po obilnih odpustkih, ktere verniki v njih zadobijo.“

Vse cerkve ne le v Rimu, nego tudi na celi zemlji prekosi po imenitnosti, velikosti in krasoti basilika sv. Petra. Ta je papeževa stolna cerkev, ker v njej papež sami na velike praznike opravljajo slovesno službo Božjo, in tudi tik nje imajo svoje stanovanje. V njo sva se tedaj s prijatlom na prvo podala. Ker stoji na severno-zahodnem koncu mesta unkraj reke Tibere, imela sva precej daljno pot. Veča je bila moja želja in radovednost, veče je bilo tudi občudovanje in veselje, ko sem dospel na veliki trg pred njo. Zares neprimerljiv, veličasten ugled! Trg je ograjen ob straneh z dvema velikanskima lopama (kolonadama), ki ste podprti s 372 visokimi stebri iz kamna; na njima stoji 162 krasnih kamnitih podob raznih svetnikov, viših od velikega človeka. Sredino trga kinča orjašk obelisk, to je četirivoglat steber, s križem na vrhu; visok je nad 25 metrov, in izsekan iz ene granitne gruče. Stari Rimljani so ga pred 1838 leti pripeljali prek morja iz Egipta, in postavili v neko gledišče (cirkus). Pred 300 leti pa ga je dal papež Sikst V. z velikimi stroški prestaviti na sedanje mesto. Njegova senca služi po črtah, v zalem kamnatem tlaku potegnenih, za solnčno uro. Vštric obeliska sta dva velika vodometa iz marmorja, iz kt[illegible]rih vre čista voda v debelih curkih z glasnim šumom sedem m[illegible]trov nakviško.

Na zadnji strani trga stoji **cerkev sv. Petra.** Ostrmel se[illegible] nad njeno veličastno fasado,* ktero kinča mnogo orja[illegible]ih stebrov in podob iz marmorja. Visoka je 50, in široka

---

* fasada je zunanja prednja stran cerkve.

117 metrov. Še bolj sem se čudil ogromni kuplji, ki gleda iznad cerkvine strehe kakor okrogla gora. Široke stopnice, vstran kterih stojita kipa sv. Petra in Pavla, držé v krasno predcerkvišče, ki je veče, ko kterabodi cerkev pri nas. Nad vhodom je ličen mostovž (logia), na kterem novo izvoljene papeže kronajo, in kjer papež na veliki četrtek in velikonočno nedeljo na trgu zbrani množini kristjanov blagoslov delijo. Predcerkvišče je, zlasti na oboku, pozlačeno, in s štukaturami, slikarijami, mozaiki in napisi okrašeno. Na desnem koncu v njem stoji visoka štatua prvega krščanskega cesarja Konstantina (na konju), in na levem koncu štatua cesarja Karola velikega. Ta dva vladarja sta bila nekdaj mogočna brambovca in dobrotnika katoliške cerkve. Iz predcerkvišča drži noter v cerkev pet velikih vrat iz brona, okinčanih z zalimi podobami (reliefi). Slednja vrata na desni strani so zazidana, in se imenujejo „sveta vrata". Le vselej v „svetem letu so jih namreč odpirali romarjem. Toda leta 1875 ostala so zaprta, v znamenje, da sv. oče zdihujejo kakor v sužnosti, in da zlobni neverniki cerkev preganjajo.

Ko sem zdaj spoštljivo skoz srednja vrata stopil v cerkev, ki je kraljica nad vse cerkve, je njena veličastnost in krasota mojo glavo in oči tako omamila, da me je spreletel strah po celem životu, in da nisem vedel, kam bi pogledal, kam bi obrnil korake. Prešlo je nekoliko trenutkov, preden sem se pomiril in misli zbral. Ko zdaj zagledam sredi cerkve veliki altar, pod kterim je slaviti grob sv. Petra, prvaka aposteljnov, in skale, na ktero je postavil Jezus svojo cerkev, podam se s svojim tovarišem naravno k njemu. Velika množina ljudi je ondi klečala, in k njej sva tudi midva pokleknila. Kar kristjan na tako odličnem in svetem mestu misli in občuti, to se ne da razlagati ali popisati. Saj bi moral zares mrtve vere biti, ako bi mu ondi ne splavala duša na zlatih krilih pobožne molitve v nebeške višine; saj bi moral ledeno ali kamnato srce imeti, ako bi se mu ne raztopilo v najblažjih in svetih občutkih. Med molitevjo prišle so mi na misel Jezusove besede, s kterimi je vprašal sv. Petra trikrat: „Simon, sin Jonasov, ali me ljubiš?" (Jan. 21. 16.). Zdelo se mi je, ko bi jaz slišal isti Božji glas, a srce ni upalo odgovora dati, in prestrašil sem se!

Še le po opravljeni romarski dolžnosti sva ogledovala lepo cerkev. Kar sem takrat in druge dni o večkratnem obiskanju videl in zvedel, naj povejo sledeče vrstice.

Kako velikansko prostorna je cerkev, lehko vsak po tem

razsodi, ako zve, da v njo gre nad sedemdeset tavžent ljudi. Dolga je 837 pednjev (187 metrov), in široka 607 pednjev. Vsaka naših cerkev bi se z zvonikom vred v njej obračati dala. Dve vrsti ogromnih četirivoglatih stebrov jo delite v tri ladije; kraj stranskih dveh je osem kapel, ktere so vsaka za se podobne veliki cerkvi. Tlak, stebri in stene so zakrite s svetlim marmorjem razne barve. Najširja in najlepša je srednja ladija, ktere visoki strop je okinčan z zlatom in krasnimi štukaturami. Na stebrih stojijo umetne marmornate podobe svetih ustanovnikov duhovnih redov. Blizo srednjih vrat je v tlaku velika plošča iz porfira (rudečkastega marmorja), kjer so nemški cesarji, predno so dobili iz papeževe roke zlato cesarsko krono, morali moliti apostoljsko vero. Dva angeljca iz belega marmorja, ki držita na zadnjima stebroma vsak svoj škropilnik z blagoslovljeno vodo, se vidita od vrat mala kakor dva otroka; toda ko sem se jima bližal, spoznal sem, da sta prava orjaka, veča od največega človeka. In tako se tujec ondi pri drugih podobah in stvarih moti; cerkev je tako umetno postavljena, da se mu zdi, da pred njegovimi koraki raste in se širi. Še le, če je dospel do sredine pred altar sv. Petra, in od ondot obrača oči na vse strani, spregleda velikanske prostore. Zlasti ga osupne pogled nakviško v ogromno kupljo, ki se po pravici imenuje čudež umetnosti, in presega vse, kar je kdajkoli človeška roka na svetu postavila. Visoka je 117 metrov, in meri po prečniku 42 metrov. Orjaški stebri, po številu četirje, na kterih stoji, so nad 70 metrov debeli. Spodaj stoji na vsakem velika štatua: na prvem sv. Veronike, na drugem sv. Helene, na tretjem sv. Longina, na četrtem sv. aposteljna Andreja. Veči zaklad od teh podob so svetinje, hranjene na krasnih mostovžih teh stebrov, namreč: 1. sv. obrisalo, ktero je sv. Veronika Jezusu na njegovem križevem potu podajala, in v ktero je še zdaj vtisnen obraz Izveličarjev; 2. kos sv. križa, kterega je našla sv. Helena; 3. sulica, s ktero je prebodel stotnik Longin Jezusovo srce; 4. glava sv. Andreja. Te svetinje se vernikom na visoke praznike iz omenjenih mostovžev kažejo. Cela kuplja j[illegible] okinčana z lepimi slikami iz mozaika, v kterih so upodoblj[illegible] ni: Odrešenik sveta, Mati Božja, svetniki in angelji. Med n[illegible] mi je 16 oken, ktera dajejo dovolj svitlobe. Nad to kupljo j[illegible] postavljena druga, klobuku podobna, ktero imenujejo sveti[illegible] uico ali laterno. Visoka je nad 15 metrov. Tudi v njej j[illegible] nekoliko zalih podob in — 32 oken. Najviše na oboku je o[illegible]z Boga Očeta, ki se vidi, ko bi plaval na nebu v oblakih.

Dasi se te podobe človeku, ki jih gleda od spodaj iz cerkve, ne zdé velike, so po meri pravi velikani. Samo pero, ktero drži sv. Lukež v roki, je nad 9 pednjev dolgo. Visoko v kuplji ste dve galeriji (hoda); od ondot se odraščeni ljudje, ki hodijo spodaj po cerkvi, vidijo majhni kakor pritlikovci ali paprki. Na robu kuplje je v črkah, ki so po šest pednjev visoke, pomenljivi napis: „Ti si Peter (skala), in na to skalo bom postavil svojo cerkev. In tebi bom dal ključe nebeškega kraljestva.“ — Kuplja, v neprimerljivi veličasti nad cerkev visoko v zrak moleč, pomeni nebesa. — Iz one visočine sem obrnil pogled spet doli na glavni altar, ki stoji pod kupljo vrh groba sv. Petra — v sredini cerkve. Celi je iz najdražega marmorja. Nad njim je razpet velik baldahin (šotor), kterega nosijo četirje 28 metrov visoki stebri iz pozlačenega brona. Samo listje in pozlačenje teh stebrov je stalo svoje dni 200.000 forintov! V altarju, kteri je 5—6 metrov širok, je po starem poročilu zaprt drug sv. Petru posvečen altar, kteri je že za cesarja Konstantina služil sv. papežu Silvestru za daritev sv. meše. Na glavnem altarju le papež edini opravljajo trikrat v letu slovesno službo Božjo, namreč na Božič, na Velikonoč in na praznik cerkvenega patrona — sv. Petra. Celi altar se blišči v krasni svitlobi, kajti noč in dan gori okoli njega 89 pozlačenih lamp. Pod njim je kapela, v kteri so se že prvi rimski kristjani zbirali k molitvi. V njej je veličastni grob galilejskega ribiča, prvega poglavarja sv. cerkve. Dvoje stopnice, zajete s prelepo marmornato ograjo, držé doli. Sredi med njimi se vidi spodaj glasovita klečeča štatua papeža Pija VI., kteri je nekdaj rad hodil na to mesto molit. Oči ima oprte proti malim zlatim dvericam, za kterimi so svetinje sv. Petra (razen glave). Od druge strani v podzemeljski kapelici je k grobu prislonjen altar, na kterem smejo — s posebnim dovoljenjem — duhovni romarji sv. mešo služiti. Razun te kapelice so pod tlakom cerkve nekteri altarji, veliki hodi in rakve, kjer počivajo razni papeži in svetniki. Med drugimi svetinjami se vidi ondi kamen, na kterem je bilo umorjenih mnogo mučenikov.

A vrnimo se v cerkev. Na prednjem koncu v svetišču (v apsidi) je velikanski altar posvečen D. Mariji, in nad njim spomenik, kteri se imenuje: stol sv. Petra. Orjaške štatue četirih cerkvenih učenikov: sv. Ambrozija, Avguština, Krizostoma in Atanazija držijo mostovž, na kterem se vidi krasna leca iz pozlačenega brona. V tej leci je leseni, s slonokostjo okinčani prestol, kteri je služil pri Božji službi sv. Petru.

Nad mostovžem visi velika podoba sv. Duha, cela svetlo pozlačena, spominjaje, da sveti Duh vodi in razsvitljuje poglavarje katoliške cerkve, učenike Božjih resnic. Stene svetišča krijejo nekteri ogromni spomeniki papežev, mojsterska dela umetnosti. — Če se odtod podamo nazaj v srednjo ladijo, zagledamo še na četrtem stebru na desni strani š t a t u o s v. P e t r a iz brona, sedečo na tronu. Lita je iz podobe najvišega poganskega malika Jupitra, ktero so častili Rimljani v krasnem tempeljnu na bližnjem kapitoljskem hribu. Zanimiv pomen! Sv. Peter je s križem premagal moč poganstva, in zdaj mu mora v spomin na slavno zmago služiti prvi malik za spomenik. Tedaj je ta podoba že od starodavnih časov pri kristjanih v posebni časti. Na odlične praznike jo zagrnejo s papeževo obleko. Romarji jo častijo s tem, da jej poljubijo desno nogo, ktera je po teh poljubih že precej zglejena. Nad lepim baldahinom te glasovite štatue visi lična d o p r s n a p o d o b a našega papeža Pija IX., ktero so dali izdelati korarji té cerkve leta 1871 v spomin njegovega 25 letnega najvišega pastirstva.

Ko sem bil ogledal srednjo ladijo, obiskal sem dve stranski, in razne kapele. Oj koliko je v njih zakladov in krasnih izdelkev! Koliko umetnih spomenikov iz marmorja! Altarjev sem naštel devet in dvajset; vsak hrani kaj znamenitega, vsak je druge podobe, na vsakem se vidijo čudnolepi mozaiki, stebri, slike in kipi. Tudi na stenah je obilno mojsterskih podob. Ker bi natančen opis bil preobširen, hočem le najodličnejše stvari omeniti.

V d e s n i ladiji nad „svetimi“ vratmi je slika sv. Petra, izdelana iz posebno lepega mozaika. V bližnji p r v i veliki kapeli je altar „žalostne Matere“. Na njem je velika podoba Marije, z mertvim Izveličarjem v naročju, izdelana iz snežnobelega marmorja. Ustvaril jo je pred 400 leti najslavniši krščanski kipar Mihelangelo, in prekosi po krasoti vsa dela te vrste na svetu. Marija se vidi, kakor živa; neizrekljiva bridkost, in ob enem udanost v voljo Božjo se kaže na njenem obrazu. Le umetniku, kteri je krščansko mislil in čutil, bilo je mogoče kaj takega izvršiti. Mislim, da noben človek ob ogledovanju te podobe mrzel ali trd ne ostane. — Skoz omrežje se vidi iz te kapele na desno druga majhna, v kteri je be i m a r m o r n a t i s t e b e r iz tempeljna v Jeruzalemi, zn menit po tem, da se je neki Jezus nanj naslanjal, ko je on i učil. Tudi sarkofag (rakev) rimskega glavarja ali prefel a Anicija Proba, kteri je bil kristjan okoli leta 350, je tu ·i hranjen. Na levi velike kapele so vrata v d r u g o majhno,

kjer se časti na altarju silno staro razpelo (križ). A odlična je najbolj po tem, da je ondi velik zaklad svetinj, namreč: dva kosa pravega križa Jezusovega, dva trna iz njegove krone, nekoliko zavoja in lasi Marije, kos betlehemskih jaslic, ter mnogo ostankov aposteljnov in nad 100 drugih svetnikov. Pobožnega srca tedaj vsak romar te relikvije počasti.

Vrnivši se v stransko ladijo, občudoval sem krasne visoke spomenike: kraljice Kristine, glasovite grofice Matilde h kteri je v grad Kanoso pribežal svoje dni papež Gregor VII; nadalje spomenik papežev Leona XII., in Inocenca XII. — Druga velika kapela je posvečena sv. Sebastjanu, in ima izredno lepe mozaike na oboku. Tretja se imenuje kapela najsvetejšega Rešnjega telesa, ktero ima ondi svoj tron v prekrasnem tabernakeljnu iz prek in prek pozlačenega brona; tabernakelj ima podobo okroglega tempeljna. Na stranskem altarju te kapele stojita dva marmornata stebra iz Jeruzalema. Omenim še, da v' njej vsakega umrlega papeža položijo nekoliko dni na mrtvaški oder, kjer ga vsakdo lehko vidi in pomisli, da je tudi najvišega oblastnika na zemlji poslednji delež bridka smrt in za njo: sodba! — Prednje kapele te strani so zaprte in zakrite; v njih so se namreč shajali škofje iz celega sveta ob slednjem cerkvenem zboru leta 1870; in sv. oče namenijo, brž ko pridejo katoliški cerkvi ugodniši časi, zbor nadaljevati. Zvedel sem, da je v četrti veliki kapeli stara glasovita podoba Marije, „pribežališča grešnikov", in da počiva pod altarjem telo sv. škofa in učenika Gregorija Nacijanskega. Med drugimi altarji te strani še bodi omenjen oni sv. Jeromina, sloneč na stebru, kteri nosi kupljo. Krasna podoba predstavlja svetnika, ki sprejema pred smrtjo poslednjo sv. obhajilo. Po stenah je še več veličastnih spomenikov umrlih papežev; nad drugim se odlikuje oni Klementa XIII., mojstersko delo slavnega podobarja Kanove.

Tudi leva stranska ladija kaže krasne kapele, altarje in spomenike; oči so mi oslabele ogledovati neštevilnih dragocenosti in umetnih del, zlasti mozaikov, kterih so polni vsi oboki in altarji V poslednji kapeli je prvi kinč krstni kamen iz žlahtnega porfira. Pokrival je nekdaj rakev rimskega cesarja Hadrijana, in poznej grob cesarja Otona II., kteri je zdaj pod cerkvijo sv. Petra pokopan. Med slikami druge prekosi ona, ki predstavlja „krst Jezusov v reki Jordanu." Med nagrobnimi spomeniki nekterih oseb kraljevskega rodu se od ondot pride v veličastno kapelo, kjer se zbirajo korarji cerkve sv. Petra k službi Božji in h koru. Njih véliki

stoli so okrašeni z umetnimi rezbarskimi izdelki. Pod marmornatim altarjem počiva telo slavnega svetnika in cerkvenega učenika Janeza Krizostoma. Nad vratmi, skoz ktera se gre na pevski kor, se vidi prosta truga iz kamna. V njej je hranjeno truplo vsakega naposled umrlega papeža do časa, dokler njegovega naslednika smrt ne doleti. Še le tedaj prenesejo truplo v grob, kterega si je bil v življenju sam odločil. Gregor XVI., prednik sedanjega papeža, že čaka od leta 1846 na Pija IX., dasi vsi neverniki slednjemu že mnogo let sem smrt želé! — V sledeči veliki kapeli, ktero imenujejo Klementovo (ker jo je dal postaviti papež Klement VIII,) je pod altarjem pokopan papež in svetnik Gregor véliki. Zunaj v stranski ladiji sta tukaj dva altarja, ktera je vredno omeniti; na prvem podoba iz mozaika: spremenjenje Kristusovo na gori Taborji, — ki presega po čudni lepoti vse mozaike v tej cerkvi; drugi altar ima ime: „altar laži," ker je v sliki nad njimi upodobljen čudež, kako sta se Ananija in Safira naglo mrtva ob tla zgrudila, ko sta bila pred sv. Petrom grdo lagala. — Oglejmo še prvo, veliki cerkvi podobno kapelo na tej strani; v njej je šest altarjev. Na enem je glasovita Marijina podoba, malana na marmornati steber; spodaj so pokopani trije sv. papeži. Na drugem je v podobi (relief) predstavljen sv. papež Leo I., kako je pogumno stopil pred hunskega kralja Atila, in ga s svarilnimi besedami odvrnil od Rima; pod altarjem počiva telo tega svetnika. Pod tretjim altarjem sta pokopana sv. aposteljna Simon in Juda. Zgoraj kaže lepa slika križanje sv. Petra. Pred stopnicami je nagrobni kamen slavnega skladatelja in mojstra cerkvene glasbe: Palestrine. — Najbolj romarja tukaj spominja, da je v središču vesoljne cerkve, vrsta zalih velikih spovednic, vsaka z napisom v drugem jeziku. Posebni, v ta namen postavljeni duhovniki spovedujejo ondi v jezikih vseh večih katoliških narodov. Novo mi je bilo, da ima vsak spovednik pri roki dolgo šibo, s ktero spokornika po spovedi rahlo udari. Ta udarec pomeni, da je zdaj otet iz sužnosti grehov in hudiča, kakor so stari Rimljani z istim djanjem naznanjali sužni om, da jim podarijo svobodo. Ob kupljinem stebru pa st i velika spovednica, v kteri en kardinal v imenu papeževem n hujše hudodelnike odvezuje onih grehov, ki so papežu p držani.

Že iz dosedanjega površnega načrta vsakdo povzame, k o veličastna, bogata in lepa je cerkev sv. Petra. Za nata en popis bi mi zmajkalo časa in — besed. — A ne smem

še pozabiti na žagred, kteri se drži svetišča na levi strani. Lehko bi bil za se krasna cerkev, tako zale podobe, prostoren in okinčan je z marmornatimi stebri, kipi in izvrstnimi slikami. V njem je več kapelicam podobnih oddelkov, kteri služijo raznim vrstam obilnih duhovnikov. Debelo sem gledal množne cerkovnike in strežnike, kteri nosijo rudeče talare, kakor pri nas škofi. Prav smešno jim stojé v tej obleki — brhke pod nosom. — Nad žagredom je imenitna soba, kjer hranijo važna pisma, tik nje pa velika blagajnica, v kteri je zaprtih mnogo zakladov in umetnih izdelkov nenavadne vrednosti.

Tujcem je tudi zanimiv hod na cerkveno streho in na kupljo. A morajo si k temu v žagredu dovoljenje izprositi. Vhod je na sredi leve stranske ladije. Enako, ko v zvoniku sv. Marka v Benetkah, se od ondot nakviško vije napeta priročna pot. V marmornatih ploščah na zidu se beró imena mnogih oseb visocega stanu, ktere so hodile na kupljo. Močno sem se zavzel, dospevši na površje strehe; vidilo se mi je, da sem sredi med obzidjem in hišami kakšnega mesta. Ker vsaka kapela ima svojo okroglo, kuplji podobno streho, hodil sem po gladkih potih in stezah med raznimi strehami, kakor med okroglimi holmci. A najčudniše je to, da so zgoraj naselbine celih familij stražnikov in delalcev, ker je na cerkvi celo leto treba popravljenja. Ti ljudje imajo ondi mnogo sob, in tudi svoj, od zemlje nakviško navrt studenec. Od cerkvene strehe do vrha kuplje je še 94 metrov. Stopnice navzgor so ozke, in držé po votlem zidu. Plezanje po njih me je tako utrudilo, da sem se le s silo na nogah obdržal. Toda vse težave bile so brž pozabljene, ko sem raz znotranjega mostovža v kuplji užival razgled navzdol v prečudne cerkvine prostore in na altar sv. Petra. Mojega tovariša se je hotela lotiti omotica, ko je zrl v strmo globočino. Še le ondi se spozna, kako velika in ogromna je kuplja; ko bi stala na zemlji, bila bi za se prostorna in visoka cerkev. Iz tega mostovža nama je stražnik pokazal pot še više po stopnicah — do vrha. Ondi je zunanja galerija, ograjena z železno naslombo, tedaj se da na njej krog in krog brez vsake skrbi sprehajati. Razgled na Rim, na orjaške razvaline starega, in na neštevilne cerkve, palače, hiše, trge, spomenike in vrtove novega mesta, in prek njih na okolico, na prostrano Kampanijo in na oddaljene apeninske gore je mičen, veličasten, nepopisljiv! Kdor Rim le raz kuplje sv. Petra dobro pregleda, daje mu prednost pred vsemi, tudi največimi mesti. Spomnil sem se ondi spet njegove slavne preteklosti; množina staro-

rimskih glasovitih državnikov, vojskovodjev, cesarjev, učenjakov, pesnikov in umetnikov; za temi množina poznejših vladarjev, papežev, mučenikov in krščanskih umetnikov mi je stopila pred oči, in občudovanje in spoštovanje me je prevzelo. Druge misli imel je moj prijatelj. S solzami v očeh je izdihoval otožnega srca: O dika in krona zemlje, večni, sveti Rim, bil si 1500 let dedšina sv. Petra, lastnina in stolica glavarjev katoliške cerkve, veselje krščanskih narodov; oh! zdaj pa si je tebe s krutim nasiljem prilastil brezbožen nevernik, zdaj v tebi razsajajo trume sovražnikov, skrunijo svetišča, teptajo pravico in čednost, plenijo cerkvene zaklade, zatirajo pobožne ustanove in zavode, — tvoj pravi vladar, preblagi starček Pij IX., pa žaluje v svoji hiši, kakor jetnik v temnici. — Te besede so tudi v meni obudile klavernost, tih in zamišljen sem zapustil kupljo in cerkev. —

Častite bralce še utegne zanimati, ako zvedó kaj o tem, kako se je zidala bazilika sv. Petra, in o mestu, na kterem stoji. Po pravici se sme reči, da so tla, ktera jej služijo za podlogo, posvečena in častivredna. Tukaj je namreč imel cesar Neron, bolje divji zveri kakor človeku podoben, svoje vrte in gledališče (cirkus). Tukaj je dal veliko množino kristjanov trpinčiti in umoriti. Ene so, zašite v zverinske kože, psi raztrgali, druge so križali, tretje so v smolo zavili, in potem užgali, da so v noči po vrtih svetili živi ljudje mesto bakelj ali svetilnic. Kristjani, kterih krutost cesarja ni zadela, so potem ostanke teh svetih mučenikov skrbno nabrali in kakor drage zaklade v votline pod zemljo skrili. Te votline so zdaj — krasne rakve pod cerkvijo. Tudi truplo sv. Petra, kteri je bil križan na hribu Janikulu na drugi strani mesta, je sv. Marcelin sem prenesel in tako pastirja pri njegovih zvestih in stanovitnih ovčicah pokopal. Tudi cela vrsta Petrovih naslednikov, svetih papežev in mučenikov je dobila tukaj slednje pokojišče. Kmalo ko je prisvetila po 300 letnem preganjanju kristjanom zlata svoboda, in so se upali na dan, postavil je prvi krščanski cesar Konstantin vrh teh slavnih grobov krasno cerkev, in jo je bogato obdaril. Tedanji papež sv. Silvester j je posvetil sv. Petru. Imela je pet ladij in mnogo kapel, (la se je bliščala v zlatu in marmorju. Že od začetka so] male neštevilne trume v njo — h grobu prvaka aposteljnov. njej so slovesno kronali papeže, cesarje, in proglaševali ε etnike. Toda sčasom se je jelo njeno zidovje razpokavati, ε bri so se okrhali in podirali. Tu ponovljenje ni moglo več] nagati. Tedaj sklene papež Julij II., staro cerkev podreti,

in na njenem mestu novo hišo Božjo zidati, takošne velikosti in krasote, da bi vse druge na svetu prekosila, in torej spodobna stolna bazilika poglavarjev katoliške cerkve bila. Načrt k temu mu je izdelal najslavniši stavski mojster one dobe, Bramante; a poznejši mojstri so ga nekoliko spremenili. Leta 1506 je papež sam slovesno prvi kamen položil, in zidalo se je — 120 let, preden je bilo veličastno poslopje v sedanji podobi dovršeno. Misel, staviti ogromno kupljo, je sprožil in izpeljal glasoviti umetnik Mihelangelo. Sodelovali so prvi slikarji in kiparji. Najboljši marmor, kar se ga v raznih deželah nahaja, so nakupili in porabili. Stroški za celo cerkev so znesli blizo sto milijonov forintov. Vsi krščanski narodi, vladarji, bogatini, škofi, samostani in prosti ljudje so k temu z denarji pomagali. Papež Urban VIII. je novo cerkev 18. novembra 1626 z veliko slovesnostjo posvetil. Odsihmal vsi katoličani kažejo s ponôsom na njo, in na milijone se šteje romarjev, kteri so jo došli iz daljnih dežel obiskat in občudovat, in kteri so v njej spoznali edinost naše sv. vere. Razun Jeruzalema in Lorete na zemlji ni kraja, ki bi nam svetejši, častivredniši in dražji bil od bazilike sv. Petra, pokojišča tega aposteljna in mnogih mučenikov. — Opomnim še, da ima cerkev veliko svojega premoženja. Samo kar se na leto v njej popravlja, stane okoli šestdeset tisuč forintov!

V nedeljo popoldne obiskal sem drugo glavno cerkev, sv. Janeza v Lateranu. Ker se nas je v gostilnici pri „falkonu“ (sokolu) k obedu bilo sèšlo več romarjev iz Avstrije, združili smo se, in najeli nektere kočije. Bazilika sv. Janeza Krstnika *, stoji v nasprotnem kraju od one sv. Petra, namreč v južno-izhodnem, blizo mestnega obzidja. Ob strani ulic, ktere tje držijo, vidi se mnogo drugih cerkev, palač in razvalin starega Rima. — Bazilika ima častni priimek: „mati in glava vseh cerkev v mestu in na zemlji.“ Bila je namreč prva cerkev, ktero je cesar Konstantin postavil, in sv. papež Silvester za očitno Božjo službo posvetil, ko niso več kristjanov krvavo preganjali. Tudi so papeži do leta 1308 v lateranski palači tik nje stanovali, in njej prednost dajali pred ono sv. Petra. Ker so papež ob enem rimski škof, služi jim ta za stolno škofovsko cerkev. Zatorej se novi papež kmalo potem, ko so bili kronani pri sv. Petru, v slovesni procesiji podajo k sv. Janezu, in vzemejo to baziliko v posest; v njej

* Na prvo je bila posvečena Izveličarju sveta. Po nekem bližnjem samostanu je dobila poznej ime sv. Janeza.

se posvečujejo na veliki četrtek sv. olja, in na kvaterne sabote diakoni in duhovniki. Tukaj se je vršilo mnogo blagovitih in zgodovinsko imenitnih prigodkov; po papežih pooblaščeni, šli so: sv. Patricij v Irlandijo, sv. Bonifacij na Nemško, sv. Ciril in Metod med Slovane, da bi po izgledu aposteljnov pridobili te narode pravi izveličavni veri. Tu so vladali najslavnejši papeži, možje po volji Božji: ssv. Silvester, Leon I. (veliki), Gregor I. (veliki), Gregor VII., Inocenc III. in drugi. Tu je zborovalo pet občnih cerkvenih zborov. Svoje ime „lateransko“ podedovala je bazilika po starorimski plemeniti rodbini Lateranov, ktere lastnina je nekdaj bilo to zemljišče. Ko je cesar Konštantin, zagledavši v strašni bitvi na nebu podobo sv. Križa, postal kristjan, podaril je zemljišče papežu Silvestru, in je dal, kakor sem omenil, na svoje stroške na njem baziliko zidati; imela je toliko dragocenosti v sebi, da so jo imenovali „zlato“. Papeži so postavili k njej sebi za dom in stolico veliko palačo; poznej se je zidalo v obližji še več drugih cerkev, samostanov in dobrotnih zavodov. Bazilika je bila že od začetka romarska cerkev, zlasti zavolj imenitnih v njej hranjenih svetinj. Hudi potres leta 869, potem požar l. 1308 in 1360 jo je zeló poškodoval, toda vselej so jo spet popravili in ponovili. Papež Inocenc X. jo je slednjič dal v 17. stoletju celo prezidati.

Na prostornem trgu pred njo stoji nad 45 metrov visok zali obelisk, kterega je dal cesar Konstantin iz Egipta v Rim pripeljati. Veličastno fasado cerkve kinčajo visoki stebri in na vrhu štatue Zveličarja, sv. Janeza krstnika, sv. Janeza evangelista in dvanajstih cerkvenih očetov. Pet vhodov drži v krasno predcerkvišče; nad srednjim je mostovž, raz kterega na Križevo papež blagoslov delijo. V predcerkvišču je med drugimi lepa podoba cesarja Konstantina. Odtod drži pet vrat v notranjo cerkev. Srednja iz brona so bila svoje dni v nekem poganskem tempeljnu; ona na desni strani so „sveta“ in zazidana, kakor pri sv. Petru. Veselje in občudovanje me je prevzelo, ko sem stopil v hišo Božjo, tako je velika in lepa. Četiri vrste stebrov jo delé v pet ladij. Tlak je iz uglajenega svetlega kamna granita, porfira in serpentina, strop iz [illegible]etno izrezanega, malanega in pozlačenega lesa. Na dva[illegible]jstih stebrih srednje ladije stojé podobe aposteljnov, in vrh [illegible] ih podobe prerokov. Obok svetišča kinčajo čudolepe po[illegible]be iz mozaika, sredi drugih je velika Odrešenikova. Pred [illegible]em pa mika oči in srce romarjev veličastni glavni altar, [illegible] stoji pod marmornatim baldahinom, kterega držijo četirje

visoki stebri iz porfira. V baldahinu je shramba, od vseh strani zagrnjena z rudečim zagrinjalom, kjer se hranite glavi sv. aposteljnov Petra in Pavla. Vsaka je v posebni posodi iz zlata in srebra. Drugo prežlahtno svetinjo ima v sebi marmornati altar, namreč mizo iz cedrovega lesa, na kteri so sv. Peter in njegovi prvi naslednniki ob času preganjanja skrivoma opravljali daritev sv. meše. Tedaj še zdaj le papež smejo na altarju mešo brati, in vpričo njih, ž njihovim dovoljenjem vsako leto na Križevo in na praznik sv. Janeza krstnika — eden izmed kardinalov. Altar je tako postavljen, da so papež pri njem obrnjeni nazaj proti ljudstvu, in se tedaj ne obračajo, moleč: Dominus vobiscum. Predi pred altarjem je po lepih marmornatih stopnicah vhod v podzemeljsko kapelico (konfesion); v kteri je altar, posvečen sv. Janezu evangelistu. Tukaj se kaže tudi kos lanca, v kterega vklenjen, je bil sv. Janez prignan iz Efeza v Rim. Zgoraj gori vedno enajst luči.

V poprečni ladiji (cerkev ima namreč podobo križa) se vidi osem velikih slik, v kterih so upodobljene razne čudne prigodbe iz življenja sv. Silvestra in cesarja Konstantina. Na desni strani vihra raz stene zastava kralja Janeza Sobieskega, ktero so pred njim nosili, ko je leta 1683 otèl Dunaj pred Turki.* Na levo od papeževega altarja je oni sv. Rešnjega telesa. Na njem stojé četirje visoki votli stebri iz pozlačenega brona, ktere je, napolnjene z zemljo iz gore Kalvarije, mati cesarja Konstantina, sv. Helena, iz Jeruzalema v Rim spravila. Lepemu tabernakeljnu je vloženih mnogo žlahtnih kamnov. Vrh tabernakeljna je bila pod baldahinom nekdaj hranjena preimenitna svetinja, namreč miza, pri kteri je obhajal Jezus slednjo večerjo, in postavil najsvetejši zakrament. Zdaj se kaže v zakladnici, kjer je še obilno drugih pomenljivih in umetnih reči. Ob straneh altarja je upodobljeno v marmorju orodje, ktero se je rabilo pri križanju Jezusovem, spominjaje vernike, da morejo pri obhajilu misliti na njegovo trpljenje in smrt. Sedem vedno gorečih lamp pred altarjem pa pomeni sedem nebeških duhov, kteri po skrivnem razodetju sv. Janeza stojé pred tronom Božje veličasti. V dveh stranskih ladijah te strani so tudi razvrstene krasne spovednice iz orehovega lesa. Napisi na njih kažejo, da se spoveduje v raznih jezikih, kakor v baziliki sv. Petra. Prav

* Kakor sem na svojem mestu povedal, je druga manjša zastava tega slavnega kralja v zakladnici v Loreti.

živo to romarja spominja, da je Rim središče vseh narodov, in zavetje spokornikov vsakega jezika. Spovednica kardinala, kteri spovedavajo v imenu papeža velike grešnike, je prestolu podobna. Tudi tukaj sem videl dolge šibe, in si mislil: O kako lehko skesani grešnik prenaša rahli udarec s tako šibo, kako strašno pa bodo trdovratnike teple enkrat šibe Božje! — Ako bi hotel našteti vsa umetna dela iz marmorja, in slike, ki se nahajajo v cerkvi, kamorkoli se oko ozre, ne bilo bi konca. Naj še le omenim nektere izmed osem velikih kapel, ktere se držé stranskih ladij. Vse druge presega prva kapela na levi strani cerkve; dali so jo postaviti knezi Korzini, in ta rodovina ima v njej svojo rakev. V nobeni cesarski dvorani ni tako sijajne krasote, kakor tukaj. Ves tlak je iz žlahtnega marmorja raznih barv, ob stenah stoje snežnobeli marmornati stebri in kipi. Obok in kuplja sta pozlačena. Na marmornatem altarju je slika (mozaik), ki predstavlja sv. Andreja Korzinija, neprecenljivo mojstersko delo. Na levi stoji čudalepi spomenik papeža Klementa XII. Prvi kinč te kapele pa je spodaj v rakvi, v ktero držé stopnice, prekrasna podoba žalostne Matere Božje z mertvim sinom v naročji. — Na isti strani cerkve je Marijina kapela, v kteri je stara lepa slika, ki jo verniki imajo v posebni časti, predstavlja smrt prečiste Device. Kapela sv. Frančiška se odlikuje nad drugimi po veliki množini svetinj, ktere so ondi shranjene. Imenujem le: kos sv. Križa, kos kamna, na kterem je v grobu počivala Jezusova glava, in prt, v kterega je bila zavita; več kosov Jezusovih oblačil in vrvi, s kterimi so ga zvezali; kos obrisala, ktero je rabil pri zadnji večerji, in gobe, v kteri so mu na sv. križu ponujali za pitje kisa in žolčą; rudeči plašč, v kterem so ga vojaki zasramovali, in eden trn iz njegove krone. Nadalje se hrani: zavoj in nekoliko lasi Marijinih, kos plašča sv. Jožefa, skledica, iz ktere so silili pogani sv. Janeza strup piti, ki pa mu, ko je naredil znamnje sv. križa, ni škodil; nekoliko obleke tega svetnika, ostanki sv. Janeza krstnika, sv. Lovrenca, Silvestra, Marije Magdalene, Cecilije, Karola Boromejskega, Tomaža Akvinskega, Marije egiptovske, Franciška serafskega in mnogih drugih slavnih svetnikov. Vpričo takih imenitnih svetinj smo romarji z velikim spoštovanjem poklekmili, in opravili pobožne molitve. Te svetinje se bodo na dan „vstajenja mesa“ oživile in pred Sodnikom svetile kakor solnce, ktere so tedaj vse časti!

Ogledavši si še lepe kapele na desni strani bazilike, vzeli

smo slovo od slovite „matere in glave vseh cerkev“, ktera mi je še zdaj v tako živem, blagem spominu, ko bi jo vidil bil pred nekterimi dnevi. Cerkovnik nas je spremljal v dvor bližnjega samostana, kjer se vidi več znamenitih reči. Prva je kamnata plošča, na kteri so si, kakor trdi silno staro poročilo, delili vojaki Jezusovo obleko. Druga je steber, kteri se je razpočil o njegovi smrti. Tretja plošča na četirih stebrih, ki kaže, kako visoke postave je Izveličar bil. Četrta je altar, na kterem se je zgodil poseben čudež; nek duhovnik je namreč dvomil pri sv. meši, da bi bil Jezus v najsvetejšem zakramentu v resnici nazoč! In glej, v tem trenutku mu zgine sv. hostija iz rok, predere altar in se pokaže pod njim. Še zdaj se vidi v altarovi mizi luknja in spodaj podoba svete hostije.

Odtod smo se podali v krstno cerkev, ktera na trgu vstran obeliska stoji. Tudi njo je že cesar Konstantin, po večem iz gradiva poganskih tempeljnov, postavil. Zidana je na osem voglov, in podprta z enakim številom visokih stebrov iz porfira. Na sredini cerkve se vidi okrogli vodnjak iz zelenega bazalta, — krstni studenec; tri stopnice držé navzdol vanj. V starih časih so otroke po porodu le krstili, ako so se bali za njih življenje; sicer so jih dali odrasti, in še le, ko so bili v sv. veri podučeni, sprejeli so sv. krst, večidel na veliko soboto in na soboto pred binkošti. Vode jim niso vlili le na glavo, kakor je zdaj šega, nego cele so v krstni studenec pogreznili. Tukaj krščevali so papeži sami; tedaj še dandanes v njih imenu prvi kardinal tu delijo krst, zlasti, če je pripravljen kaki žid ali pogan. Vrh krstnega studenca visi lepa podoba sv. Duha, spominjaje na besede Jezusove: „Kdor ne bo krščen v vodi in sv. Duhu, ne more doseči večnega življenja.“ Še više se dviga zala, z mozaiki kinčana kuplja. Na steni cerkve je nekoliko lepih slik; ob straneh so nektere kapelice; ena je posvečena sv. Janezu krstniku, druga sv. Venanciju, tretja sv. devicama in mučenicama Rufini in Sekundi i. t. d. Pod vsemi altarji je mnogo ostankov svetnikov, kedaj je mesto posebne časti vredno.

Iz tega svetišča smo hiteli v drugo, še imenitnejše, ktero stoji vratam lateranske bazilike nasproti. Imenuje se „scala sancta“, t. j. svete stopnice. Krasno poslopje je oprto na marmornate stebre. V njem je o višem nastropju prečudna kapela. Od zemlje navzgor držé petere vštrične stopnice; po desnih in levih se hodi, po srednjih pa se pleza le na kolenih; zakaj? posvetil jih je Jezus sam, ko je ko-

rakal po njih k smertni sodbi pred Poncija Pilata. Držale so takrat v sodno dvorano palače tega oblastnika v Jeruzalemu. Sv. Helena jih je dala leta 326 prepeljati v Rim. Vseh stopnic je 28, in vsaka je iz marmorja. Zdaj so pokrite z ličnimi deskami, toda na vsaki deski je luknjica, da romarji stopnice lehko poljubijo. Na dveh še se zdaj vidi sled krvi, ktero je Izveličar prelival. Spodaj stojite ob strani dve podobi iz marmorja; ena predstavlja poljub izdajalca Judeža, druga Jezusa s trnjevo krono, kakor ga je pokazal Pilat ljudstvu, klicaje: „ecce homo!“ Nad vhodom se berejo besede preroka Izaije: „Za naših grehov volj je bil ranjen, zaradi naših hudobij je bil tepen.“ Vstran stopnic in na oboku vrh njih so v zidu slike, v kterih je upodobljeno Jezusovo trpljenje. Kteri kristjan bi na tako svetem in odličnem mestu mrzel ostal? Vsak dan, vzlasti pa v postu so stopnice polne Rimljanov in romarjev iz vseh krajev, ki tukaj prelivajo solze zavolj svojih grehov, in premišljujejo strašne Izveličarjeve muke. Ko smo tudi mi svojo pobožnost opravili, in dospeli na vrh stopnic, pogledovali smo še skoz okna v omenjeno (zaprto) kapelo, kteri je ime: „sancta sanctorum“, t. j. sveto od svetnikov. V nobenem svetišču na svetu ni namreč toliko teles in ostankov, ko tukaj; polne so jih cele truge in omare. Največ jih je od sv. mučenikov, kterih imena naštevati bi segalo predaleč. — Za največi zaklad pa se ceni čudodelna slika, hranjena za krasnim altarjem, ktera predstavlja pravi obraz Jezusov; po starem poročilu jo je malal sv. Lukež, in že aposteljni so jo prinesli v Rim. Nekdaj so jo o posebnih slovesnostih, in ob času velikih stisk in nesreč v veličastni procesiji nosili po mestu, pri kterih prilikah se je neki več čudežev zgodilo. Zdaj je zakrita, in se le na nektere praznike v letu vernikom v častenje izpostavi. — Svetih občutkov navzeti, zapustili smo prečudni kraj. Moj prijatelj je izdihnil: „Oj da bi tako svetišče imeli mi doma, v kak ponos, v kako veselje bi bilo našemu pobožnemu ljudstvu.“ „Tolaži se“, sem mu djal, „saj je pot v nebesa tudi pri nas vsem odprta, ako si jo le hočejo izbrati.“

H koncu še opomnim, da je pri lateranski baziliki 18 korarjev, med kterimi imajo trije zdaj oblast in čast nadškofov; razen teh služi tu več beneficijatov in kaplanov. Za spovednike v raznih jezikih so č. o. frančiškani. Na mestu papeža stoluje in vlada v lateranski, cerkvi prizidani palači najviši kardinal. Pij IX. so obiskali naslednje to baziliko 19. septembra 1870, to je na predvečer onega žalostnega dneva, ko so pri-

drli po tolovajskem Piemontezi z veliko vojsko pred Rim, in začeli streljati na mesto, ktero se je moralo kmalu vdati. Cerkev in palačo zadelo je več kanonskih krogelj, kterih znamnja še še zdaj poznajo — v vedno sramoto ljudem, ki so po imenu kristjani, v resnici pa hujši od Turkov. Pa saj še pravica Božja ni zaspala, in znamnja njenih kazni se že vidijo, kakor strašna nevihta, nad „zedinjeno“ — nesrečno Italijo.

T r e t j a g l a v n a c e r k e v, ktero smo v nedeljo poiskali, je le kakih pet minut od lateranske oddaljena, in je posvečena v čast **„svetega Križa Jeruzalemskega“**. Stoji v bolj samotnem južno-izhodnem kotu mesta. Ne odlikuje se kakor druge, po velikosti in i z r e d n i krasoti, tim bolje pa po zakladu pomenljivih r e l i k v i j, in po starosti. Tudi n j o je namreč na prošnjo svoje matere postavil cesar Konstantin, kterega ime bo slovelo, dokler bo na svetu živela družba katoliških kristjanov. Še le 18. stoletja so staro cerkev o ponovljenju tako spremenili, da je zgubila skorej svojo prvotno podobo.

Cerkev stoji na mestu, kjer je imel mladi rimski cesar Heliogabal, trinog in eb enem grd razuzdanec, svoje vrte. Ko je sv. Helena 300 let po Jezusovi smrti najdla v zemlji na gori Kalvariji njegov sv. Križ. poslala je eno polovico svojemu sinu Konstantinu v Carigrad. To polovico je on razdelil v dva kosa, enega je pridržal, drugega je poslal papežu sv. Silvestru v Rim. Za spodobno shrambo je preimenitni svetinji bila odločena nova cerkev, v kteri je spravljena do denešnjega dne, in ktera je po njej dobila svoje ime. Cerkev delijo stari granitni stebri v tri ladije. Pod zalim glavnim altarjem iz marmorja počivata sv. Cezarij in sv. Anastazij. Ob straneh svetišča držijo dvoje stopnice v podzemeljsko kripto (rakev). Nad vhodom pove napis, da so v njej tla iz p r s t i g o r e K a l v a r i j e v sv. deželi. Sv. Helena jo je dala pripeljati prek morja iz onega mesta, kjer je bil Križ zakopan. S svetim strahom in spoštovanjem tedaj kristjan stopi in poklekne na tlak, pod kterim je zemlja, ki jo je močila nekdaj k r i B o ž j e g a S i n a. Na levi strani prostorne kripte je kapelica s tremi altarji; srednji je posvečen sv. H e l e n i, ktere zali kip na njem stoji. Le papež in kardinal, kterega varstvu je cerkev izročena, smeta tu služiti sv. mešo. Ženskam je — kakor v kripto pod baziliko sv. Petra. — vhod navadno prepovedan.

Vrnivši se navzgor v cerkev, občudovali smo krasne slike na oboku svetišča, ktere predstavljajo n a j d e n j e i n p o v i-

šanje sv. križa.* Duhovnik iz bližnjega samostana, reda Cistercienzov, spremil nas je potem v stransko kapelo, ki je razen kripte najčastljivejše mesto te cerkve. V njej so namreč hranjene preimenitne svetinje, kakoršnih je drugej malo. Prižgavši na altarju sveče, nam je prijazni menih vse razkazal in poljubiti dal. Najvažniše so sledeče: 1. Trije kosi sv. Križa, na kterem je naš Izveličar umrl. 2. Eden izmed žebljov (cvekov), s kterimi je bil na Križ pribit. 3. Dva trna iz njegove krone. 4. Veči del table, ktero je dal Pilat na Križ obesiti z napisom v treh jezikih: „Jezus Nacarejec, kralj Judov.“ Zdaj se le beseda „Nacarejec“, in začetek besede „kralj“ pozna v latinskem in grškem jeziku. 5. Deli od betlehemskih jaslic, od stebra, pri kterem je bil Jezus bičan, in od njegovega sv. groba. 6. Prst sv. aposteljna Tomaža, kterega je položil v njegovo levo stran. Še več drugih svetinj je zaklenjenih v stekleni omari na desni strani altarja. — Kaj ne, to so zakladi, več vredni od kupov zlata in biserjev? Čutil sem se neizmerno srečnega, da sem jih smel videti in počastiti. — V bližnjem samostanu lijejo iz belega voska jagnjeta, — v spomin na „Jagnje Božje, ktero odjemlje greha sveta“; sv. Oče jih sami blagoslovijo, da se potem vernikom delijo.

Veselega srca smo še potem ogledali druge znamenitosti, in slovo vzeli od predragega svetišča — sv. Križa Jeruzalemskega, — s sklepom, potrpljivo za Jezusom svoj križ nositi.

Dasi se je solnce že nagnilo proti zatonu, odrinili smo še urno po dolgi ravni cesti proti četerti glavni cerkvi — „**Mariji veči**“ ali „**Snežnici.**“ „Veča“ se imenuje, ker prekosi po velikosti in starosti vse druge Marijine cerkve v Rimu, kterih je — osemdeset! „Snežnica“ pa se nazivlje po čudežu, ki je dal povod k stavljenju te hiše Božje, in kterega spomin obhaja katoliška Cerkev den 5. avgusta.** Postaviti jo je dal pobožen rimski žlahtnik, po imenu Janez, v sredini četrtega stoletja, in posvetil jo je sv. papež Liberij.

Na trgu nas je najpred zanimal 41 metrov visoki granitni steber, na kterem stoji krasna štatua Marije iz pozlačenega brona. Bazilika je že po vnanjem obrazu veličastna. Fa-

---

Popis teh dveh prečudnih prigodb, kterih spomin obhaja sv. Cerkev 3. maja in 14. septembra, se najde v knjigi „Življenje svetnikov.“

Glej „Življenje svetnikov“ — 5. avgusta.

sado podpirajo visoki okrogli stebri. Nad streho molé nenavadno visoki zvonik in vstran njega dve kuplji. Vrh vhoda je mostovž, raz kterega papež na praznik Marijinega Vnebovzetja delijo apostoljski blagoslov; okinčan je z umetnimi mozaiki. V prostornem predcerkvišču stoji na desni strani orjaška štatua španskega kralja Filipa IV., kteri je tej cerkvi mnogo darov žrtvoval, in zato dobil častno ime „korarja"; ta naslov španski kralji še zdaj imajo. Med čveterimi vratmi, ki v cerkev držijo, so slednja desna „sveta vrata", in tedaj zazidana. Ko smo stopili notri, je marsikteri med nami radostno vskliknil: O nebeška lepota! Kajti cela bazilika se blišči v zlatu in marmorju. Zidana je, kakor skorej vse velike in stare cerkve v Rimu, v podobi križa. Šest in trideset ogromnih stebrov iz belega marmorja jo deli v tri ladije; srednja, nekoliko vzvišena od stranskih dveh, je — rekel bi — zakladnica bogastva in krasote. Tlak iz uglajenega marmorja raznih barv se svetli kakor zrcalo. Stene so pokrite s starimi mozaiki, kteri upodobljajo zgodbe očakov starega zavetja. Celi strop je pozlačen; to zlato je prvo, ktero so Španci iz Amerike prinesli. Pobožni kralj Ferdinand in njegova žena Izabela sta je darovala v to cerkev. Na slavoloku, ki loči ladijo od svetišča, so mozaiki iz 5. stoletja, kteri predstavljajo slavo Marije — Bogorodnice. Glavni altar stoji prost, pod lepim šotorom, kteremu so za podslombo četirje stebri iz porfira. Altarju za mizo služi veliki sarkofag iz porfira, v kterem je počivalo nekdaj truplo omenjenega žlahtnika Janeza. Zdaj so v njem kosi od trupla sv. apostelјna Matije in od nekterih mučenikov. Na glavnem altarju berejo le papež, in kogar oni pooblastijo, sv. mešo. Prostor pred njim so si izvolili sedanji sv. Oče Pij IX. za svoj grob. Bog daj, da še bi mnogo let prazen ostal! — Mozaiki, kteri kinčajo stene in obok svetišča, prištevajo se najboljšim v Rimu. Vsi predstavljajo prigodbe iz življenja Marije; na sredini drugih se vidi v nepopisljivi lepoti podoba: kronanje Marije v nebesih.

Vstran glavnega altarja ste dve veliki krasni kapeli, in nad vsako se dviga kuplja. Ona na levo se nazivlje Sikstinova, po papežu Sikstu V., kteri jo je dal postaviti. On in sv. papež Pij V. tukaj pod veličastnimi nagrobnimi spomeniki počivata. Sredi kapele je altar s čudalepim tabernakeljnom iz pozlačenega brona, podobnim malemu tempeljnu; četirje angeljci ga držijo. Kapela na desno od glavnega altarja se imenuje Pavlinova, ker v njej počiva papež Pavl V. Cela je — rekel bi — zakrita z najžlahtnejšim marmorjem, kteri se

na svetu nahaja; ob ogledovanju tolikega blišča se človeku oči omamijo. V prebogato okrasenem altarju je hranjena ena najstarejših in znamenitnejših Marijinih podob, ktera se pripisuje sv. Lukežu, evangelistu in ob enem slikarju. Ob času hudih nadlog so jo nekdaj nosili v slovesnih procesijah po Rimu. Na glavi ima krono iz svitlih diamantov; tudi v okvir so položeni žlahtni kamni. Obraz Marije in Sineka Jezusa je po silni starosti očrnel. Ves den tu klečijo ljudje pred altarjem, priporočajo se „tolažnici žalostnih“.

Obširne knjige bi trebalo, ako bi hotel druge številne kapele, altarje, spomenike in slike na drobno popisati. — Le ena kapela še bodi imenovana, ktera je posvečena sv. Križu. Tudi ta se vsa blišči v marmorju; obok sloni na desetih stebrih iz porfirja. Toda vse dragocenosti, vse umotvore ne le te kapele, nego tudi cele bazilike zakrije prečudni zaklad, ki se nahaja tukaj med svetinjami.

Kajli ne, preljubi kristjan, če si si dočakal veselega Božiča, če si prišel v sveti noči v domačo, krasno okinčano in razsvitljeno cerkev, če slišiš v slovesni polnočnici vbrano petje vernikov:

„Zveličar preljubi je prišel nocoj,
Raduj se o človek in slavo mu poj!“

tedaj pozabiš na vse svoje skrbi in posvetne reči, duh se ti umakne v sladkih spominih v davno preteklost, in splava dalječ tje v pohlevni Betlehem! Zdi se ti, da gledaš neizmerno bliščobo na nebu in vidiš v njej družbo milih angeljcev; zdi se ti, da slišiš glasove rajskega petja: „Slava Bogu na višini, in mir ljudem na zemlji, kteri so dobre volje!“ S pastirci vred hitiš v hlev k jaslicam, padeš na kolena in ponižno moliš in častiš — novorojeno Dete na krilu prečiste Device, Izveličarja sveta! — Glej, enaki spomini in občutki so mene prevzeli, ko sem ondi v kapeli zagledal — **svete jaslice**, v ktere je v Betlehemu nekdaj položila Marija novo rojenega Jezusa. Kje se nahaja na svetu, razun sv. Križa, veči in imenitnejši zaklad? V prahu klečé smo romarji slavili največi čudež milosti Božje, včlovečenje Božjega Sina, in pred njim razkrili svoja srca. Onih blaženih trenutkov ne bom do smrti pozabil. — Svete jaslice so bile že v začetku krščanske dobe iz sv. dežele v Rim prinešene, in papeži so je imeli vedno v svojem posebnem varstvu. Nekdaj so bile v drugi kapelici te cerkve, ktera še ima zdaj po njih ime. Zdaj so shranjene v krasni omari iz dragega prezornega kristala. Obstojé iz pet desk, in so okovane s čistim zlatom in srebrom. Le nekteri

majhni kosi od njih nahajajo se v drugih cerkvah. O Božiču se vsako leto sv. Jaslice v očitno počastenje na tri dni izpostavijo.

Bil je že mrak, ko smo zapustili veličastno „Marijo Snežnico". Vrnivši se v sredino mesta, sprehajali smo se nekoliko časa po lepo razsvetljenih ulicah, opazovaje množino Rimljanov in tujcev, kterih se je vse trlo. Naposled se podamo, utrujeni in opešani vsak na svoje stanišče. Bil sem po tem, kar se mi je prvi den v Rimu kazalo, ves zadovoljen in srečen. Toda vtis, kterega so na me storile veličastne cerkve, svetinje in umotvori, mi je čutnice in domišljijo tako izburil, da sem v noči pogrešal navadnega mirnega spanja. Kar sem po dne videl, rojilo mi je v čudnih sanjah in podobah po glavi.

Druzega dne sva s prijatlom rano vstala. Želela sva namreč v isti baziliki, ktero smo na predvečer slednjo obiskali, sv. mešo služiti. * Pridružila sta se nama dva nemška posvetna romarja. Tedaj najememo spet kočijo, in odrinemo v drugič k „Mariji Snežnici". Bil je neprijazen deževen den. Po dovršeni presveti daritvi smo cerkev še enkrat obhodili, in slednjič po izgledu sv. treh kraljev pred sv. **jaslicami** klečé darovali, kar smo v svoji revščini zmogli: zlato ljubezni, kadilo molitve, in miro (mazilo) kesa in ponižnosti. S pozdravom: Vale, o valde decora, et pro nobis Christum exora (srečno! preblažena Marija, prosi za nas pri Jezusu!), smo se od svetegá mesta poslovili.

Pred vsem so nam zdaj bile na skrbi **tri glavne cerkve**, ktere smo še imeli obiskati, namreč: **bazilike sv. Pavla, sv. Sebastjana in sv. Lovrenca.** Vse trije stojijo **zunaj** mestnega obzidja. K slednji je od „Marije Snežnice" najbliže, tedaj smo se na prvo k njej peljali. Cerkev stoji na prostem polju, na mestu, kjer je v prvi dobi krščanstva pobožna žena Cirijaka svoje zemljišče prepustila mučenikom in vrnikom za pokopališče. Pred 1628 letmi sta ondi dva sveta moža, Justin in Hipolit, truplo preslavnega dijakona in mučenika — **sv. Lovrenca** pokopala. Kmalo potem so vrh njegovega groba rimski kristjani kapelico postavili, in hodili v njo trumoma čudodelnega svetnika častit. Nekoliko desetletij poznej — namreč leta 330 je dal cesar Konstantin na njenem

---

* Prijazni ravnatelj zavoda „dell' Anima", preč. gosp. Dr. Jänig je v tem vsem duhovnikom iz Avstrije priskrbel dovoljenje, da smo smeli kjerbodi v Rimu meševati, ter obiskati vsa svetišča.

mestu zidati krasno baziliko, ktero je prav po cesarsko obdaroval. Vrh svetnikovega groba je stal slavolok, in zajet je bil z lepo sreberno ograjo, ktera je tehtala deset centov. Pred rakvo je gorela velika svetilnica z desetimi lučmi. Pod slavolokom je visela težka preumetno iz srebra izdelana krona. Obilno je bilo pri cerkvi tudi zlate in srebrne posode. Toda kinč in dragocenosti so poznej sovražniki, ki so večkrat v Rim vdrli, odnesli. Nekteri papeži so v sledečih stoletjih cerkev ponoviti in prezidati dali; tudi sedanji sv. Oče Pij IX. so jej oskrbeli novo lepoto.

Po zunanji podobi je priprosta, a lična. Tim bolje mikaven je pogled po znotranjih prostorih. Dva dolga reda starorimskih stebrov iz granita in cipolina ločita srednjo ladijo od dveh stranskih. Na tlaku se vidijo razne podobe iz umetno vloženega kamna. Srednja ladija in svetišče sta po tem znamenita, da nad njima ni stropa ali oboka; vidi se tedaj pisano in pozlačeno gredje (tramovje) visoke strehe. Kaj enakega nisem dosihmal v nobeni cerkvi zapazil. Vrh prostostoječega glavnega altarja se dviga krasno iz marmorja izdelan baldahin, kteri sloni na četirih stebrih iz porfirja. Pred altarjem stojite ob straneh dve glasoviti leci (ambona), na kterima sta v starih časih pri slovesni sv. meši dijakon in subdijakon pela evangélij in epistel (branje); ti iz marmorja izdelani in čudalepo okinčani leci spadate med prve umotvore krščanskega kiparstva. Stene cerkve so okrašene z lepimi novimi slikarijami (freskami), ktere predstavljajo na eni strani življenje in smrt sv. Lovrenca, na drugi sv. Štefana. — Iz svetišča držijo dvoje marmornate stopnice v veliko podzemeljsko rakev (kripto). Tukaj smo opravili vnetega srca svojo romarsko dolžnost. Kajti tu počiva v veliki trugi iz marmorja truplo sv. Lovrenca in pri njem veči del trupla sv. Štefana. Kdo ne zmisli z občudovanjem na ta dva sveta mladeniča, ki sta, oba dijakona in goreča oznanovalca sv. vere, junaško smrt storila; eden umorjen v Jeruzalemu po razdraženih Judih, drugi v Rimu po besnih poganih živ na ognju pečen! Zdaj so združene na zemlji nju svetinje, kakor dveh bratov, in v nebeški slavi njuni duši! Truplo sv. Štefana je bilo leta 415 na čuden način pri Jeruzalemu najdeno. Cesarica Eudoksija je slavnemu prvencu mučenikov ondi lepo cerkev postavila; veči del njegovih svetinj pa je dala prenesti v Carigrad, odkoder njih je poslala papežu Pelagiju I. v Rim. Papež pa jih je položil v trugo sv. Lovrenca, kjer so ostanki obeh junakov že nad 1300 let v veliki časti. Glava sv. Šte-

fana, ktero je leta 1218 ogrski kralj Andrej dobil v jutrovi deželi, spada zdaj med prve zaklade velikanske stolne cerkve sv. Štefana na Dunaju. — V tej rakvi nam je vljudni o. kapucin, kteri nas je spremljal, tudi marmornato ploščo pokazal, ki je služila za podlogo ražnju, na kterem so živega pekli sv. Lovrenca. Še zdaj se vidi šest jamic za ražnjeve noge, in se pozna sled krvi. Tukaj so tudi pokopani sv. Justin, Hipolit, trije sveti papeži: Cozim, Sikst III. in Hilarij, sv. Konkordija in Cirijaka. Iz rakve drži vhod v katakombe, t. j. podzemeljsko pokopališče prvih kristjanov. — V samostanu, kteri je cerkvi prizidan, stanujejo duhovniki kapucinskega reda.

Iz cerkve stopivši, pogledali smo še kratko na velikanski **mirodvor** zadi za njo, kjer zdaj Rimljani pokopujejo svoje mrtve. Na sredini stoji zala cerkvica, ktero so dali zidati sedanji sv. Oče. Celi gozd zelenih ciprez, križev in belih marmornatih spomenikov kaže, kjer že obilna setev človeških teles zori za veliko žetev — sodnega dne. Na levo od cerkvice se vidijo nektere jame starih katakomb, in dalje navzdol dolge vrste novih nagrobnih kapelic — za rimske velikaše in bogatine. Na višem delu pokopališča se nad drugimi spomeniki odlikuje oni, ki so ga dali papež svojim zvestim vojakom postaviti, kteri so leta 1867 v raznih bitkah z Garibaldijevci smrt storili.

Od bazilike sv. Lovrenca smo se peljali naravno v mesto nazaj; kajti že na predvečer nam je bilo napovedano, da se bodo vsi takrat v Rimu nazoči romarji v palači vojvode Salviati ob desetih zbrali — k važnemu posvetovanju.

Kaj je to pomenilo, in ktero stvar je zadevalo, povem spodaj na drugem mestu. Posvetovanje in potem obed pri „sokolu“ sta nas mudila blizo do dveh popoldne. Zdaj se nas je združil spet trop Avstrijancev; zasedemo nektere kočije, in odrinemo proti šesti glavni cerkvi, k sv. Pavlu.

Bazilika sv. Pavla stoji blizo pol ure na južni strani zunaj mesta. Peljali smo se prek aventinskega hriba, skoz mestna vrata, in potem po lepi cesti sredi prostega polja. Na potu smo pogledali v lično malo cerkvico, ktero imenujejo: „Ločenje sv. Petra in Pavla.“ Na tem mestu sta namreč vzela sv. aposteljna slovo, ko so ju zvezana iz ječe gnali v smrt, — vsakega v drug kraj. Oj to ni bila žalostna, ampak vesela in kratka ločitev, kajti starčeka sta imela na zemlji le še eno željo, za Jezusa kri in življenje žrtvovati, in se ž njim zediniti!

Odtod so še kočije drdrale kakih deset minut naprej, in obstali smo pred baziliko sv. Pavla. Cerkev je ogromno veličastno poslopje; kdorkoli je zagleda, se mora razveseliti, in vsklikniti: „To je vredni in spodobni spomenik preslavnega aposteljna poganskih narodov!“ — Toda, utegne kdo vprašati, čemu stoji ta cerkev, ki po velikosti in lepoti vse prekosi, izvzemši ono sv. Petra, zunaj Rima na samem? Za odgovor sledeče: Ko je bil sv. Pavelj na povelje trinoga Nerona ob glavo djan, pokopala je njegovo truplo krščanska žena Lucina v katakombah, ktere so si pod njenim zemljiščem izkopali kristjani. Grob sv. aposteljna so imeli v visoki časti, in brž ko je preganjanje nekoliko ponehalo, postavili so vrh njega kapelico, — na mestu sedanje bazilike. Cesar Konstantin jo je nadomestil z lepo cerkvijo. A njegovim poznejšim naslednikom Teodoziju, Arkadiju in Honoriju se je zdela premala, tedaj so jo dali leta 386 podreti in na njenem mestu zidati novo velikansko hišo Božjo, ktera je po krasoti vse cerkve one dobe prekosila. Bila je tako močno in trdno postavljena, da je niso mogli ne sovražniki: Longobardi, Saraceni in drugi, ne starost, ne potresi razrušiti; ostala je, po večem nespremenjena, do leta 1823. Kar jo zadene 15. julija omenjenega leta strašna nesreča. Zanikerni delavci napravili so namreč zvečer pod streho ogenj, in v noči se je vnel požar, kterega so še le zapazili, ko je plamen švigal že iznad cele cerkve. V nekterih urah je bila uničena skorej vsa lepota, in veči del dragocenosti in slovečih umotvorov. Ne le papež in Rimljani, nego tudi kristjani celega sveta so nad neizmerno izgubo silno žalovali. Na nujni poziv sv. Očeta Leona XII. so začeli brž nabirati darov po vseh katoliških deželah; in glej, o tej priliki se je prav jasno pokazalo, kako ljubijo vrniki kinč in krasoto hiše Božje! Nabrali so se tako veliki zneski denarja, da se je v tridesetih letih iz podrtin vzdignila nova, enako veličastna in prostorna bazilika, ko je bila stara. Najspretniši umetniki sedanjega časa so pri stavbi in okinčanju sodelovali.

Tako je bilo našemu ljubeznivemu sv. Očetu Piju IX. mogoče, novo cerkev že meseca decembra 1854 vpričo mnogih škofov posvetiti. Znotraj je popolnoma dovršena, le v predcerkvišču in na fasadi jej še marsikaj manjka. Od te st[illegible]ni drži v njo sedem vrat, med kterimi se vidijo na desni za[illegible]dana „sveta vrata“.

Ko smo vstopili, presunil me je sijajni blišč, po kt[illegible]em bazilika vse druge cerkve na zemlji prekosi, in zmislil

sem na nekdanji Salamonov tempelj! Tlak je iz zbrušenega marmorja in še lesketa, da se človek v njem lehko ogleduje kakor v zrcalu. Četiri vrste ogromnih okroglih stebrov iz uglajenega svitlega granita delijo cerkev v pet ladij, vrh kterih se blišči pozlačen in z lesorezbami okrašen strop. Vseh stebrov je nad 80, tedaj se mi je videlo, da stojim v gozdu med debli stoletnih dreves. Skoz 106 oken sije v svete prostore dnevna svitloba; vsa okna pó stranskih ladijah so malane v čudno živih barvah. Cerkev je stavljena v podobi križa; dolga je 120, široka 60, in visoka 23 metrov. Prostora je v njej dovolj za pet in dvajset do trideset tisoč ljudi. Stene so zakrite z zelenim in rudečim grškim marmorjem. Vrh njih mikajo oči velike lepe slike (freske), ktere predstavljajo zgodbe iz življenja sv. Pavla. Nad stebri srednje ladije so krasne mozaikpodobe vseh papežev, počemši od sv. Petra.

Najbolj zanimiv nam je romarjem bil čudalepi glavni altar, na kterem navadno le papež opravljajo službo Božjo. Nad njim stoji na stebrih iz porfira dvoji zali baldahin. Spodaj pod tlakom pa je rakev (konfesion), v kteri počiva veči del trupla sv. Pavla. Tukaj smo gorečega srca opravili svoje molitve, in prosili preslavnega aposteljna za ono trdno vero in stanovitnost, za ono vročo ljubezen do Jezusa, za ono vnetost za čast Božjo in za izveličanje duš, po kteri se je on odlikoval in si króno nebeške slave prislužil. Življenje tega izvoljenca Božjega, polno vojskovanja, čudežev in najviših čednosti, stalo mi je živahno pred očmi, in na jezik so mi prišle njegove besede: „Bog ne daj, da bi se ponašal s čem, razen s križem našega Gospoda Jezusa Kristusa.“ — Okoli groba gori noč in den mnogo luči, v spomin, da je tu pokojišče moža, kteri je bil svetla luč v temo zmot vjetim narodom poganskim. Svetišče za glavnim altarjem, kterega póžar ni poškodovál, je še od prejšne cerkve, in tedaj staro blizo 1500 let. V njem stoji krasni papežev tron. Stene se svetlijo od zelenega in rumenega marmorja. Celi obok pa pokrivajo veliki mozaiki, v kterih je upodobljen Kristus — večni najviši Duhovnik — z resnim veličastnim obrazom, v družbi aposteljnov in drugih svetnikov, kteri so oblečeni v belo obleko. — Izmed mnogoterih znamenitosti omenim še kapelo ná levi od svetišča, v kteri je razpelo (Božja martra), ki je spregovorilo nekdaj sv. Brigiti. Pod njim pa visi lepa Marijina podoba, pred ktero so leta 1541 sv. Ignacij Lojolan in njegovi učenci storili slovesno obljubo, odpovedati se svetu in ustanoviti glasoviti red Jezuitov. Med altarji se odlikujeta še dva na obeh koncih poprečne ladije,

ki sta izdelana iz zelenega kamna malahita. Na desnem je krasna velika slika: Vnebohod Marije; na levem enako lepa: Spreobrnjenje sv. Pavla. — Iz cerkve smo pred odhodom pogledali v bližnji prostrani samostan, v kterem stanujejo duhovniki reda sv. Benedikta. Ondi se vidijo stari križnati prehodi in razne starine, ktere so o požaru oteli iz prejšne cerkve. Sloveči papež Gregor VII. bil je v tem samostanu nekdaj opat. O poletju je neki v tem kraju zrak tako okužen, da se večina menihov preseli drugam.

Mesto, na kterem je bil sv. Pavelj obglavodjan, je od njegove bazilike še dobre pol ure proti jugu oddaljeno. Zmanjkalo mi je časa, da bi ga bil obiskal; tedaj nekoliko povem, kar sem zvedel od drugih romarjev. Na nekdanjem morišču starih Rimljanov stojijo zdaj tri cerkve, in pri njih velik samostan. Marljivi trapisti, ki zdaj ondi prebivajo, so preobrazili nekoliko let sem pusto zemljišče v ploden senčnat vrt. Prva cerkev je posvečena sv. mučenikoma Vincenciju in Anastaziju, kterih trupla sta v njej pokopana. Druga ima ime: „Sv. Marija, nebeška lestvica," po neki prikazni, ktero je videl sv. Bernard. Tik njenega glavnega altarja kažejo mesto, kjer je čakal sv. Pavelj, in se pripravljal na smrt. Tukaj je tudi vhod na pokopališče, kjer počiva deset tisoč za cesarja Diokleciana usmrtenih krščanskih vojakov, — svetih junakov. — Tretja cerkev se imenuje: „Sv. Pavelj k trem studencem (virom)". Tukaj je položil voljno sv. apostelj glavo na steber, ki se še dandanes vidi, in rabelj mu jo je z mečem odsekal. Ko je padla na zemljo, je še trikrat odskočila, in na vsak odskok se je odprl studenec čiste vode; vsled tega čudeža so se takoj pokristjanili trije nazoči vojaki. Oni trije studenci še v cerkvi zdaj tečejo, drug od drugega nekoliko korakov oddaljeni. Romarji trdijo, da je voda vsakega drugačega okusa in toplote. Zares je tedaj to mesto sveto, pomenljivo in častivredno.

Od bazilike sv. Pavla smo se peljali na izhodno stran k slednji, t. j. sedmi glavni **cerkvi sv. Sebastjana.** Cesta drži navprek čez hribce sv. Pavla, in dalje prek močvirnatega polja, ktero je precej pusto. Veseli smo bili, da je v tem dež ponehal, in se je nebo nekoliko razvedrilo. V cerkvi sv. Sebastjana ni onega bogastva in one krasote, kakor v drugih; priprosta, a snažna in lična je. Glavnim cerkvam prišteva se iz -aznih vzrokov. Ko je sv. Sebastjan, vojak in eden naj-

srčnejših spoznovalcev krščanske vere za cesarja Dioklecijana, proti koncu tretjega stoletja strašno muko in smrt pretrpel, pokopala je tukaj njegovo truplo pobožna žena Lucina. Po raznih poročilih so nad grobom postavili kristjani kmalo potem cerkvico; papež Damaz jo je ponovil leta 367. Dalje časa so bile na tem mestu skrite svetinje sv. aposteljnov Petra in Pavla, tedaj je dobila cerkev po njima ime. A papež Inocenc I. jo je okoli leta 410 slovesno posvetil sv. Sebastjanu. Razvidi se tedaj, da je častita po svoji starosti. Mnogokrat popravljeno, jo je slednjič leta 1612 dal kardinal Scipion Borghese celo prezidati, in jej dati podobo, ktero ima do danešnjega dne. Cerkev ima samo eno ladijo, in vstran nje nektere kapele. Zali glavni altar kinčajo stebri iz zelenega marmorja. V drugi kapeli na levi je altar z napisom: „Sv. Sebastjanu, vojaku in mučeniku Jezusovemu, brambovcu sv. cerkve, odganjavcu kuge.“ Tukaj počiva svetnikovo truplo. Pod altarjem se vidi njegova krasna ležeča podoba iz marmorja. Ko smo opravili spodobne romarske molitve, obrnili smo se nazaj v ladijo cerkve. Tej kapeli nasproti stoji druga, zanimiva zaradi pomenljivih svetinj. Omenim le: kos stebra, h kteremu je bil privezan sv. Sebastjan, ko so s pušicami nanj streljali; eno pušico, s ktero so ga smrtno ranili; in slednjič: glavi sv. papežev Kalista in Štefana. — Iz cerkve držijo stopnice v dve podzemeljski kapelici. V oni pod svetiščem so bile nekdaj skrite, kakor sem opomnil, svetinje dveh prvakov aposteljnov; ondi je bil tudi, Božjo službo opravljaje, zasačen in umorjen sv. papež Štefan. V drugo podzemeljsko kapelico se pride vstran altarja sv. Frančiška. Znamenita je v njej kamnata truga, v kteri je nekdaj hranjeno bilo truplo sv. Sebastjana. Pod zalim altarjem je pokopana sv. Lucina. Zanimiv je na strani tudi stari tabernakelj, kteri je služil že kristjanom prvih stoletij. — Iz te kapele držijo stopnice globoko navzdol pod zemljo v — katakombe sv. Sebastjana. Ljubeznjivi duhovnik frančiškan iz bližnjega samostana, kteri je z nami hodil, se nam je ponudil vodjo po njih. A ker se nam je mudilo, naprosili smo ga, da nas je spremil iz cerkve sv. Sebastjana v obližje k večim in najglasovitejšim katakombam sv. Kalista.

Naša najvažniša naloga in dolžnost v Rimu: obiskati sedem glavnih cerkev, bila je zdaj dovršena. Zahvalili smo se Bogu, da nas je deležne storil milosti sv. leta, — in to na grobih sv. aposteljnov in mučenikov. Radovali smo se sreče, po kteri milijoni kristjanov v daljnih deželah hrepenijo, pa

je, zadržani po raznih okoliščinah, ne morejo doseči. A s tem še nismo bili pri kraju; mnogo namer in želj smo še imeli vsak pri srcu, in podvizali smo se, da se nam spolnijo.

c) Katakombe.*

V cerkvi sv. Sebastjana smo brali nad vhodom v žagred sledeči napis: „Tukaj je cemeterij (pokopališče) sv. papeža in slovečega mučenika Kalista. Kdorkoli to mesto po opravljeni sv. spovedi pobožnega in skesanega srca obišče, zadobi popolne odpustke — po veličastnih zaslugah sto štiri in sedemdeset. tisoč svetih mučenikov in 46 papežev, kterih trupla tukaj v miru počivajo. Vsi so prestali velike nadloge; in da bi zaslužili biti dediči v hiši Gospodovi, trpeli so smrtno kazen za sv. ime Jezusovo.“ Te zlate besede so nam bile v spodbudo, da smo hiteli od sv. Sebastjana naravno k tem katakombam. Vhod v nje je od omenjene cerkve nekoliko minut bliže mesta, na zelenem holmcu vstran starorimske „apiške ceste“ (via Appia). Preden o svetih prečudnih prostorih katakomb kaj spregovorim, zdi se mi treba, nekoliko opomniti o njih imenu, začetku, namenu in zgodovini.

Katakombe so neizmerne podzemeljske rakve, kapele in hodi, ki se nahajajo po celi okolici krog Rima. Služile so kristjanom v prvih treh stoletjih za pokopališča, za shajališča k službi Božji in krščanskemu poduku, ter v zavetje pred sovražniki. V začetku so jih imenovali „cemeterije,“ t. j. spalnice, mirodvore, ker kristjane sv. vera uči, da mrtvi v grobu le spijo in počivajo, dokler pride dan vstajenja in sodbe. Ime „katakombe“ (ad catacumbas) so dajali s kraja pokopališču pri cerkvi sv. Sebastjana; še le od 9. in zlasti od 16. stoletja sem nazivljajo vsa podzemeljska pokopališča „katakombe.“ Kedaj — in čemu so jih izkopali? Poganski Rimljani in drugi narodi so svoje mrliče sèžigali, in pepel od njih spravili v posebne vrče ali „urne“. Te vrče so hranili v mrtvaških kamricah in spomenikih, ktere so si postavili nalašč ob vseh cestah. Še dandanes se okoli Rima najde precej takih spomenikov (kolumbarij). Tej šegi poganov so se kristjani po-

* O katakombah se sicer že marsikaj nahaja v knjigi „Fabiola“, ktero je družba sv. Mohora izdala leta 1867. Toda ker novejši udje one knjige niso dobili, in ker je popis ondi pomanjkljiv, se morebiti s sledečim obrazom mnogim ustreže. Pisatelj.

polnoma odrekli.* Kajti po naukih svete vere je človeško telo, ki služi duši za orodje, imenitno, častivredno in po sprejemu sv. zakramentov posvečeno. Tudi veruje vsak kristjan „v vstajenje mesa," ktero dobi enkrat delež večne slave, kakor duša. Tedaj bi se bilo kristjanom žganje telesa zdelo — oskrumba! Iz zemlje je vzeto, in zemlji so ga po smrti, ktera izvira od greha, spet izročili. Vsaka rodbina je pokopovala svoje mrtve na svojem zemljišču. Reveže, kteri niso imeli lastnih zemljišč, pa so sprejemali bogati na svoja pokopališča; kajti bogatin siromaka ni zaničeval, kakor pri poganih, — vsi kristjani so se imeli med seboj brate in ude enega telesa, bili so enih misli in enega srca. A zdaj je nastopil strašen čas preganjanja. Cesar Neron je sklenil, vse kristjane pokončati in ugonobiti, in po njegovem izgledu je ravnalo poznej mnogo drugih trinogov. Tekli so potoki krvi, in doprinašale so se grozovitosti, kakoršnih svet ni poprej ne poznej videl. Še trupla umorjenih in umrlih v grobih niso bila varna. Tedaj so si začeli kristjani globoko v zemljo kopati hode, votline in rakve, da bi v njih skrili in hranili pokojnih, zlasti pa trupla in svetinje mučenikov, ktere so jim bile drag zaklad. Kjerkoli so po dne zvesti Jezusovi učenci smrt pretrpeli, po noči poiskali so njih živeči bratje njihove ostanke, in zanesli so jih v podzemeljska pokopališča. Ker je vkljub zatiranju število kristjanov čedalje bolje naraščalo, in se je broj mučenikov urno množil, bilo je treba, kopati čedalje več rakev in prostorov. V ta namen so se združili verniki v posebne družbe in so postavili trope pogrebcev, kteri so dan na dan rove in podkope delali po odločenem načrtu. Papeži sami so delo nadzorovali. Bilo je to res silno težavno in težko podvzetje, ki bi spodletelo, ako bi mu ne bile ondi plasti zemlje posebno ugodne. V celem kraju, kjer Rim stoji, se namreč nekoliko metrov pod površjem nahaja rudečkast tuf, t. j. pesknata, skalovita zemlja, mehkejša od našega opoka in laporja. Dasi je torej izvotljenje trdnega dna prizadjalo velikansko dela in truda, ni bilo treba podzemeljske hode ali mostovže in prostore z zidom in oboki podpirati, ker ni pretila nevarnost, da bi se sèsuli in pogreznili.

Te katakombe ali mirodvore so si kopali kristjani skoraj

---

* Naši novi pogani po mestih, posnemaje stare, delajo na vse kriplje, da bi se ona šega spet vpeljala. Bedaki si domišljujejo, da bi bil to — napredek. Da, bil bi na — rakovi poti!

dvesto in petdeset let, od početka preganjanja za cesarja Nerona do cesarja Konstantina. Tako so obširni, da obiskovalec kar osupne in strmi. Mnoge so clo na več nadstropij, kakor naše hiše; iz zgornjih držijo stopnice globljeje navzdol v druge in tretje, ležeče pod višjimi. Akoprav še preiskovalci današnjih dni niso vseh zasledili, ker se je vhod v marsiktere v teku 1500 let zasipal, znanih nam je že 26 velikih in 17 manjših katakomb, ktere imajo vsake svoje ime, deloma po imenitnih mučenikih, deloma po nekdanjih lastnikih ondotnih zemljišč itd. V vseh skupaj so poti dolgi okoli 200 milj! Grobov se je v vseh naštelo že nad pet milijonov. Iz tega se razvidi, kako veliko je bilo v prvih treh stoletjih v Rimu in njegovi okolici število kristjanov. Se ve, da je pri njih pokopanih tudi mnogo po raznih deželah nalovljenih sv. mučenikov, ktere so v Rim prignali in v razveseljevanje razdivjanega ljudstva očitno morili, ali v gledišščih po zverinah raztrgati dali. Katakombe so tedaj prečastitljivo svetišče, prečudni spomenik prvih kristjanov in, rekel bi, velikanska knjiga, v kteri beremo zgodovino katoliške cerkve v prvih stoletjih, napisano s krvjo njenih zvestih in stanovitnih otrok. V njih se nam predstavlja, kakor v podobi, vera, gorečnost, trpljenje, junaštvo, pobožnost prednamcev, kteri so bili udje iste sv. družbe, kakor mi.

Ko so za kristjane nastopili mirni časi, počeli so si verniki napravljati pokopališča na površju zemlje. V katakombe so le zahajali molit k grobom sv. mučenikov in častit njihovih svetinj; na obletnice njihove smrti so se tudi ondi zbirali k službi Božji. V ta namen je dal zlasti sv. papež Damas (l. 366—384) vhode povekšati, in mnogo prostorov in sv. grobov ozaljšati in okinčati. Vrh katakomb pa so postavili počasi krasne cerkve in kapele. Neštevilne trume kristjanov so tačas romale iz vseh krajev na ta posvečena mesta. — Toda nastopila je z začetkom 5. stoletja za Rim in celo Italijo žalostna doba. S strašno silo, kakor valovje morja, so drvili v lepo bogato deželo od severja sirovi narodi, pleneč in požigajoč po vseh pokrajinah; preslabi so bili takratni slednji [ce]sarji, da bi jih mogli odvračati. Tedaj so dobili večkrat Rim [v] svojo oblast: pograbili so v njem neizmerne od mnogo sto[le]tij nakopičene zaklade, in razdjali veličastne palače in spo[m]enike. Tudi v katakombe so vdrli, nadjaje se, da so v njih [sk]rita bogastva; oj, strašno so razsajali na svetem kraju brez[bo]žni divjaki! Ko so se izgubili eni, kmalo so prišli drugi. [Po]znej so se priteple v opustošeno okolico Rima trope tolo-

vajev, in so imele v katakombah svoja skrivališča. Tedaj se nikdo ni več upal blizo. Papeži sami niso mogli tem žalostnim razmeram konca storiti, bili so brez posvetne moči. Po takem prišli so do 9. stoletja podzemeljski mirodvori v pozabo, in kristjani v onih zmedenih in nesrečnih časih pustili so jih v nemar. Vhodi so se drug za drugim zasipali, in skoraj vsak sled do katakomb je zginil.

Prešlo je nad 700 let, kar v katakombe ni stopila človeška noga; samo nektere manjše rakve (kripte) so znane ostale. Toda čudoviti so sklepi Božje previdnosti! Leta 1578, slednji dan meseca majnika, so kopali nekteri težaki v vinogradu ob „salariški“ cesti (via Salaria); kar zadenejo na votlino, iz ktere so držali dolgi hodi pod zemljo. Radovedni se podajo noter ter najdejo cele vrste grobov, kamric in kapelic, in v njih mnogo podob in napisov. Hitro se je raznesel glas o čudni najdbi po celem Rimu, in kdorkoli je mogel, šel je globin gledat. Tedanji papež Gregor XIII. pošljejo nektere učenjake duhovnega in svetnega stanu, neznanih prostorov preiskovat. Kmalo je po njih bilo dognano, da so to katakombe, pokopališča prvih kristjanov. Neizmerno je bilo zdaj veselje krščanskega sveta. Iz knjig pisateljev 4. in 5. stoletja so v kratkem povzeli, da mora v okolici Rima še več katakomb biti. Veliko truda je sicer prizadjalo učenjakom, ki so jih iskali in zasledovali, toda vspeh je prekosil vsako pričakovanje. Najsrečnejši je v tem bil preblagi Bozij, kteri je toliko vhodov in katakomb najdel, da so ga imenovali „Kolumba podzemeljske dežele.“ A preiskovanje še ni nehalo do današnjega dne, sloveči možaki se ž njim pečajo. Zlasti naš sedanji papež Pij IX. radodarno podpirajo podvzetje, ktero je za katoliško cerkev prevažnega pomena.

Po teh občnih opazkah utegne vas, čestiti bralci, zanimati kratek opis katakomb sv. Kalista, ktere se nad vsemi drugimi odlikujejo po znamenitosti in velikosti. Zemljišče je bilo za cesarja Nerona last sv. Lucine, ktera ga je darovala kristjanom za pokopališče. Sv. papež Kalist je te katakombe povekšal, tedaj so dobile po njem ime. Kakor sem omenil, spremil je v nje mene in moje tovariše o. frančiškan, kteri jih je bil že mnogokrat prehodil. Brez zanesljivega kažipota, kakor nekteri žalostni prigodki potrdijo, zgreši tujec lehko pot, in ne pride več na dan. Stražnik, ki je pri vhodu stal, dal nam je (za nektere solde) vsakemu voščeno svečo v roko, ktero smo prižgali. Vhod drži po dolgih stopnicah navzdol, kakor v globoko klet. Že misel, da grem v

prostore, kjer je hodilo in molilo neštevilno svetnikov, kjer počiva na tisoče sv. mučenikov, me je navdala s svetim strahom. Čuden je bil tudi prizor, kako smo stopali molčé eden za drugim v procesiji vsak s svojo lučjo, ko bi spremili merliča do groba. Bili smo 7—8 metrov pod površjem zemlje. Šli smo po hodih, kteri so večidel ožji od metra, in držé zdaj navzdol, zdaj navzgor, zdaj na levo, zdaj na desno. Od njih odpirajo se pogostoma na vse strani drugi hodi, zaviti sem ter tje, ali držijo stopnice v spodnja nastropja: votlina sledi za votlino — in vse je zagernjeno v črno temo, vse me je spominjalo na pripovedke o strašnem labirintu. Ti neštevilni hodi ali mostovži so služili že za pokopališča; kajti videl sem povsod v steni izdolbljene in vsekane grobe, dolge luknje, ktere so po četiri, pet in še več druga vrh druge, kakor predali velike omare. V njih so polagali pogrebniki mrliče, povite samo v mrtvaške prte, in navadno maziljene z dišavami; potem so prednjo odprto stran zadelali z marmornato ploščo ali zazidali z opekami, in zamazali z malto. V to pokrivalo so mnogim vdolbili napis, ali vsaj kako znamenje. Zdaj so grobi veči del spet odprti, in od mrtvih skorej ni drugih ostankov, kakor — prah; tu pa tam še sem zapazil nektere koščice. Tudi se še tik grobov kažejo v stenah jamice, kjer so gorele loščene lampice, izdelane v podobi križa, ali ladjice, ali ribe, ali goloba, ali jagnjeta itd. Grobe sv. mučenikov so razpoznali od drugih po tem, da so najdli v njih posodice s krvjo, ali vsaj na plošča malano podobo palme, ktera pomeni njih zmago. Na drugih grobih je pogostoma zaznamovan dan pokojnikove smrti, malokdaj tudi leto. Drugi napis se glasi lepo in kratko: „N. živi v Kristusu!" ali: „V miru" (počivaj)! ali: „Prosi za nas!" itd. Znamnja vstran napisov so: Začetne črke imena Jezus, podoba križa, podoba cvetlice (na grobih devic) ali hrastove vejice, v spomin stanovitnosti v veri, podoba golobčeka, v kljuni z oljkino vejico, kar pomeni mir in upanje vstajenja. Karkoli je bilo znamenitega, nam je naš vljudni voditelj pokazal in razložil. Iz hodov nas je spremljal v veče, po stranih odprte celice (cubicula), ktere so služile odličnim vernikom, ali svetnikom, ali celim rodbinam za rakve. V nekterih se vidi, vhodu nasproti, k steni prizidan grob, ki je zgoraj s ploščo pokrit. Tako je površje groba služilo, če je počival v njem kak mučenik, za altarsko mizo; na stenah celice in na oboku pa so naslikane lične podobe. V takih celicah so shajali sorodniki umrlih, a tudi drugi verniki in duhovni

pastirji k molitvi in službi Božji — na obletnice. Večkrat so po tri ali četiri celice druga tik druge, da imajo prostora za sto in več ljudi; iz stranskih se vidi v srednjo, kjer je altar. V enih so se zbirali k poduku in sv. daritvi moški, v drugih ženske. Ob stenah se še kažejo v mehko skalo vsekani sedeži za duhovnike in vernike. — Na daljnem potu smo zadeli na prostornejše veže, ali prav za prav: kapelice, v kterih je tudi grob pri grobu. Najbolj znamenita je rakev ali kapela papežev, v kteri počiva deset svetih glavarjev cerkve, ki so smrt storili od leta 235 do 296. Od četirih je še hranjen nagrobni kamen z njihovimi imeni in s pristavkom: episcopos (škof). Pod altarjem je grob sv. papeža Siksta II., kterega so poganski beriči tukaj zasledili in umorili. Na stenah se vidi sled mnogih svetih podob in napisov. V enem napisu se ta žalostna prigodba tako pripoveduje: „V času, ko je meč preganjanja blago srce matere (sv. cerkve) prebodel, učil sem jaz, predstojnik, ki sem tukaj pokopan, zapovedi nebeške. Nenadoma so se prikazali sovražniki, in so me popadli, ko sem tukaj sedel; poslanim najemnikom je takrat množina vernikov ponujala svoje vrate: toda starček je hitro spoznal, kdor mu hoče palmo (krono mučeništva) odtrgati, in tedaj je podal prvi svojo glavo v žrtev, da ne bi nagla grozovitost poganov drugim kaj žalega storila. — Kristus, kteri deli plačilo večnega življenja, kazal je zaslugo pastirja, in je obranil čredo.“ — Zares, solze so nam stopile v oči, ko smo brali te ginljive besede. Pravi naslednik Izveličarjev je ta sv. papež radovoljno dal svoje življenje, da bi otel vernike smrti, in jim bil v izgled stanovitnosti do konca. Pokleknili smo na tla, posvečena s prelito krvjo in solzami svetnikov, ter molili na glas 116. psalm: „Laudate Dominum omnes gentes (Hvalite Gospoda vsi narodi itd.)“ Zdelo se mi je, da vidim z lastnimi očmi trume svetih kristjanov, kteri so se pred preganjalci skrili v te podzemeljske votline; da vidim papeža in duhovnike, kako tolažijo odrasle, kako učijo in krstijo otroke, kako v svitlobi gorečih luči prinašajo daritev sv. meše, delijo vernikom sv. Obhajilo in druge zakramente; da slišim glasne molitve in sv. pesme, zdihovanje in vekanje! Pred očmi so mi stali vsi prizori preganjanja, strašnih muk, stanovitnosti, udanosti v voljo Božjo, krščanske ljubezni in zvestobe, ktere sloveči Wiseman v „Fabioli“ tako živo in lepo popisuje.

Da, iz globočine in teme katakomb svetijo kreposti i čednosti prvih kristjanov, kakor v noči zvezde, in osramoti nas, njih nevredne, slaboverne, mehkužne, posvetne naslednik

Oh, kaj so storili in prestali za nebesa oni, in kako se vedemo mi!? — Na tem mestu sem tudi zmislil na skrbnost, s ktero so si iskali tedanji verniki slednje pokojišče, kolikor mogoče, blizo grobov sv. mučenikov, ktere so si varhe in pomočnike izvolili. Nekdaj so tudi predniki v naši domovini imeli pokopališča okoli cerkev, ker so si šteli v srečo, počivati blizo svetišča, v kterem stanuje Jezus, in so v altarju hranjene svetinje. Dandanes so odstranili mirodvore od cerkev in mest dalječ preč na samotna mesta, ker mnogi od smrti in od groba nečejo nič slišati ne videti.

Za kapelo sv. papežev smo kmalo prišli v ono sv. Cecilije, ktera je še veča in lepša. Tudi v njej so se zbirali kristjani k službi Božji. Odlična je po mnogih podobah, malanih na stene in obok. Telo sv. Cecilije, ki je bilo od začetka tukaj pokopano, dal je papež Paskal prenesti v Rim, v cerkev, ktero so svetnici v čast unkraj Tibere postavili. Prazen grob, in pri njem podoba sv. Cecilije se še vidi. Na tem mestu počiva tudi sv. papež Urban. Vrh oboka kapele je luknja, ktera sega do površja zemlje; tedaj sveti v sv. prostoru dnevna luč. Na god sv. Cecilije se še zdaj vsako leto opravlja tu služba Božja, na altarju, kteri je služil že pred 1500 leti.

Dalje odtod se pride v celo vrsto celic in kapelic, v kterih sem videl razun obilnih grobov, mnogo pomenljivih, na stene malanih podob. V eni nam je o. frančiškan pokazal dve odprti kamnati trugi. Groza me je spreletela, ko sem v v nji pogledal. V vsaki leži na pol strohnena v plahto povita ženska; mrtvaški glavi ste črni in obdani z lasmi, od telesa se še pozna precej kosti in — kupec prahu. Strašna je podoba smrti! — V neki drugi celici smo pod altarjem videli kosti mnogih sv. mučenikov. Potem smo se po stopnicah podali v nižje nastropje, kjer se nahajajo hodi, rakve in kapelice, kakor v zgornjem, samo da je v njih vse lepše izdelano in bolje ohranjeno; zares velikanska hiša mrtvih, zakladnica preslavnih svetinj! Žalibog, da so marsikaj v njej pokvarili, uničili ali odnesli divji sovražniki in tolovaji. Papeži so ostanke mnogih svetnikov iz teh katakomb dali prenesti v razne rimske cerkve, druge so razposlali v cerkve po celem svetu. . pr., slišal sem, da je truplo sv. Viktorijana dobila estna cerkev v Ljubnem na gornjem Štajerskem.* Dobri dve

*) Četrti dan sem še obiskal katakombe sv. Neže na severno-izhodni strani zunaj mesta. Opomnim, da je ostro prepovedano iz katakomb seboj vzeti svetinje, ali ondi kaj poškodovati.

uri smo hodili in se mudili v katakombah, in lehko se ugane, s kakošnimi mislimi ali občutki! Ne spominjam se, da bi mi, karkoli sem prej ali poznej znamenitega na svetu videl, služilo bilo enako v poduk in spodbudo, ko oni častivredni in sveti prostori. Odhajajoči molili smo tedaj „Te Deum laudamus" navdušenega in radostnega srca. Koščok sveče, ki mi je ostal, vzel sem seboj, in ga hranim, kakor predrago svetinjo. Ob slovesu od blagodušnega voditelja o. frančiškana smo se mu zahvalili prisrčno za trud in prijaznost, ki nam jo je skazal. — Ker je v tem napočil bil večer, zasedli smo hitro kočije, ktere so nas na cesti čakale, in smo se vrnili skoz vrata „sv. Sebastjana" v mesto. Medpotoma djal mi je moj prijatelj: „Ako bi se v Rimu videle edino le katakombe, bilo bi vredno, priti jih obiskat iz daljne dežele." — K večerji pri „sokolu" se nas je zbralo mnogo romarjev; pomenkovali smo se v pozno noč o vsem, kar smo bili videli tega dne, in kar smo željno pričakovali — prihodnjega dne!

d) Sprejem pri sv. Očetu Piju IX.

Povod k temu, da nas je prišlo one dni veliko število romarjev v Rim, ni bilo samo sv. leto, nego tudi želja, videti sv. Očeta, ter se jim pokloniti za se in v imenu naših katoliških rojakov. V ta namen so nekteri odličnejši možje izmed nas vložili posebno prošnjo; in kmalo smo dobili odgovor, da so papež voljni, nas sprejeti in zaslišati v torek, 13. aprila. O srečen dan, zlata ura, ktere smo se vsi veselili! Že prejšnega dne smo se, kakor sem zgoraj omenil, v palači vojvode Salviati posvetovali o tej imenitni zadevi. Ondi smo podpisali v ta namen sèstavljeno adreso (pismo), in izvolili govornika, kteri bi imel v imenu vseh poglavarja sv. Cerkve pozdraviti. Ta čast je zadela kneza Hugona Windischgrätza. Dobili smo potem tudi vsak svoj vstopni listič v papeževo palačo, da se med nas ne bi vrinil kak neveřnik ali ogleduh.

Pride torek, zaželjeni dan audiencije (sprejema). Kmalo po sedmih sva se peljala s prijatlom k cerkvi sv. Petra. Že o prvem obiskanju v nedeljo sva si bila izprosila dovoljenje, da smeva to jutro v kripti pri grobu sv. Petra sv. mašo služiti. Ko stopiva v cerkev, zagledala sva pri spovednicah mnogo romarjev svetnega stanu. Bilo nam je namreč napovedano, da bo imel ob osmi uri eden izmed kardinalov za romarje

Božjo službo, in da zadobé o tej priliki vsi popolne odpustke, kteri iz njegove roke vredno sprejmejo sv. Obhajilo. Midva sva imela isto gnado na mestu, kjer počiva prvak aposteljnov, na ponudbo. Tedaj se oglasiva v žagredu, odkoder naju je spremil strežnik po stopnicah v podzemeljsko kapelo. Morala sva čakati, ker je ravnokar bil k altarju stopil nek korar iz Francozkega; imela sva tedaj čas, se k sv. daritvi dostojno pripraviti. Nekoliko romarjev visokega stanu je klečalo na golem tlaku, vtopljenih v gorečo molitev. Na tako svetem in odličnem mestu premine blišč posvetne visokosti in slave, in se pozabi vsak razloček med stanovi; knez in revež trkata na prsi, zdihovaje: Bog bodi mi grešniku milostljiv! Vsi se čutijo otroke ene matere, sv. Cerkve in med seboj brate. Ondi tudi ni treba posebne spodbude k pobožnosti, srce ob sebi se raztopi, kakor led v solnčnih žarkih. Ne bi bilo mogoče izreči občutke, kteri so me vnemali, (ko je prišel na me red,) pri sv. meši kraj groba galilejskega ribiča, — prvega papeža. Zahvalivši se po sv. meši Vsemogočnemu za vse milosti, kterih delež sva ondi dobila, ogledala sva v obširni kripti še več ałtarjev, spomenikov in grobov raznih svetnikov. Ko se v žagred vrneva, zagledala sva nektere znane gospode, kteri so ravno namenjeni bili, podati se na kupljo; tem se pridruživa. Kar sem ondi videl, povedal sem že na drugem mestu. Še eno uro smo imeli, vrnivši se iz kuplje, prostega časa. Toda zdaj so nam edino papež na mislih bili. Obrnemo se tedaj od cerkve na levo proti Vatikanu, veličastni stolni palači sv. Očeta. Glavni vhod v njo je na trgu sv. Petra. Že se je ljudi in kočij ondi vse trlo; med romarje zmuznilo se je precej oseb sumljivega obraza, kteri so nas srditi merili; bili so neki ogleduhi laške vlade. Neprijeten mi je bil tudi pogled na stražo piemonteških vojakov blizo vrat; kajti živo me je spominjal, da so Pij IX. od leta 1870 zares jetnik — v lastni hiši. Ne, da bi jim zabranjeno bilo, se očitno kazati ali peljati na sprehod; a Piemontezi, ko so predrli v Rim, prignali so seboj najhujšo druhal iz cele Italije, najeto v službo framazanov, in pred njo je papeževo življenje vedno v evarnosti. Dobro je tedaj, da imajo lastno, po celem Vatikanu azstavljeno stražo zvestih Švicarjev, kterih velike helebarde kopja) žugajo vsakemu — nepoklicanemu gostu! Mi smo ıvoje lističe brž pri vratih glavarju stražnikov pokazali in tedaj ırez vsake zapreke korakali po ogromnih hodih in marmor-ıatih stopnicah v viša nastropja. Ondi smo ogledovali dve loveči kapeli: Sikstinovo in Pavlinovo; ko pa se je bližal

čas audiencije, podamo se v odločeno dvorano; v vežah pred njo nas je pozdravilo mnogo dvornikov duhovnega in svetnega stanu, vsi v krasni vijolasti ali rudeči obleki. Dvorana je velika in visoka, kakor cerkev; stene v njej so pokrite z velikimi umetnimi slikami, in tlak z uglajenim marmorjem. Kmalo se nas je nabralo štiri do pet sto romarjev, da je bila precej polna. Družba mi je živo predočila podobo vesoljne cerkve. Kajti v njej so zastopani bili vsi narodi, vse dežele in vsi stanovi. Obsegala je Lahe, Nemce, Francoze, Belgijance, Špance, Angleže, Holandovce, Švicarje, Amerikance, Avstralce; a največ nas je bilo Avstrijancev — 67 —, in med temi sem naštel šest Slovencev. Sèšli so se vojvodi, knezi, grofi, baroni, častniki, uradniki, duhovniki, mestjani in kmetje; tudi gospe raznih stanov, — zares sijajna družba! Duhovniki smo bili v talarju, drugi v črni svetni obleki. Predi v dvorani stoji na vzvišenem mestu papežev tron, vrh kterega je razpeto škrlatno nebo. Tje smo vsi napeli oči, in nemirno nam je bilo srce. Audiencija bila je napovedana na poldne, in minute, ktere smo še čakati morali, zdele so se mi daljše od ur. Zdaj zagromi na bližnjem „Angeljevem gradu“ strel iz kanona, naznanjajoč celemu Rimu dvanajsto uro. Nekoliko trenutkov še, kar strežniki odprejo stranske duri, in se v dvorani prikaže cela vrsta komornikov, prelatov, škofov in kardinalov, vsi v dolgih rudečih ali vijolastih talarjih, in resnobni častitljivi možje, ki se postavijo okoli trona. Naposled pridejo, oprti na enega prelata, ljubeznjivi starček prijaznega in milega obraza — sv. Oče Pij IX. Kakor da bi nam skrivna oblast podmeknila noge, pademo vsi na kolena, in papež nas s povzdignjeno roko blagoslovijo. Potem se podajo k tronu, in vljudno pomignejo z roko, da naj vstanemo. Zdaj smo jih tedaj imeli pred seboj, namestnika Kristusovega, duhovnega vladarja 200 milijonov katoličanov, svetega preslavnega moža, kterega neštevilni zvesti kristjani po celem svetu tako neizrečeno ljubijo in spoštujejo, neštevilni odpadniki in neverniki pa tako smrtno črtijo in sovražijo. Lejte! na videz so tako slabi, brez vojakov in kanon, oropani svojega posestva, jetnik v svoji hiši, in vendar sega njih moč dalje, ko kterega bodi cesarja, ljudje izmed vseh narodov poslušajo na njihove besede, in njim skazujejo pokorščino, ne prisiljeno, ampak radovoljno. Kdo bi dvojil, da takošno oblast le sam Bog človeku dati premore? Toda razun prečudne duhovne oblasti odlikujejo se Pij IX. po osebnih prednostih, kakoršne kinčajo malokterega človeka na

svetu. Ne bom govoril o njih znani modrosti in skrbnosti, s ktero vladajo sv. Cerkev. Omenim le njih zanimivo **vnanjo prikazen**, s ktero si pridobé, da ne rečem očarajo, srca vseh, kteri jih vidijo. Visoke in polne so postave. Čez njih bledi obraz je razgrnjena visokost in — mila dobrovoljnost. Iz bistrih temnih oči jim sije pogum in — ljubeznjivost. Kretanje glave in rok je živahno, ko bi bili za polovico mlajši, — le noge so jim oslabele. Častitljivost njihove osebnosti še povišujejo snežnobeli lasje, in enaki, dolgi talar. — Zares, ves čas audiencije nisem mogel očesa od njih obrniti, in malo sem maral za visoke druge dostojnike.

Ko so papež kratko pregledali po številni družbi, sedejo na svoj tron. Zdaj stopi pred nje govornik — knez Windischgrätz —, in poklekrivši, poljubi jim nogo (prav za prav v šolen všit **križec**), in roko. Potem se vzdigne in začne brati s trepetajočim glasom **adreso**, ktero smo bili podpisali. Obsegala je v lepih besedah vse, kar je v središču sv. Cerkve vnemalo naša srca; izraze **občudovanja** nad veličastnimi svetišči, in **veselja**, da smo smeli gledati obličje sv. Očeta; slovesni **protest** (ugovor) zoper nasilje in sramotne krivice, ktere se sv. apostoljski stolici godé po neverni laški vladi; živo **zagotovljenje** našega najvišega spoštovanja, udanosti in ljubezni; trdno **obljubo**, da hočemo pokorne ovčice najvišega pastirja in do smrti zvesti otroci sv. Cerkve ostati, ter jo z besedo in z djanjem braniti; in slednjič ponižno **prošnjo**, da bi nam podelili sv. Oče apostoljski blagoslov, in nas sklenili v svoje molitve. — Mirno in pazljivo so papež poslušali na vsako besedo, in le nektere krati z glavo dopadljivo prikimnili. Ko je knez branje dovršil, poklekne, kakor v začetku, ter jim izroči krasno vezano pismo; potem stopi v vrsto romarjev nazaj. — Nastopila je po dvorani tihota, ko bi ne bilo v njej ne ene duše; vseh radovednost je prikipela do vrha. Zdaj vstanejo iz prestola **sv. Oče**, v njihovih očesih se zasveti ogenj svetega navdušenja, in glasno in čisto zadoné njih besede v obširnih prostorih, da jih je gotovo vsakdo slišal. V svojem prelepem **daljšem odgovoru** (nekoliko v laškem, nekoliko v latinskem jeziku) zahvalili so se najpopred za udanost in zvestobo, ktere smo jih v adresi bili zagotovili, rekoč, da jim bo v tolažbo in veselje. Potem so nas opominjali, da naj ne zbega in ne prestraši število sovražnikov, ne stiska, ktera je današnje dni prišla nad sv. Cerkev; kajti Jezus jej je v sv. oporoki za dedšino zapustil svoj križ. Kakor je bilo njegovo življenje — od rojstva do smrti — britko trpljenje, tako

je tudi življenje njegove neveste, sv. Cerkve, veden križev pot. To potrjuje zgodovina od 1800 let sem. Oziroma na sedanje hudo tlačenje in preganjanje naj bi se spominjali Izraeljskega ljudstva v egiptovski sužnosti, — kako strašno je trpelo, kako je noč in dan k Bogu zdihovalo in ga na pomoč klicalo. In glej, Bog mu obudi Mozesa, rešenika in voditelja, ter kaznuje ošabnega Faraona in celi Egipt s strahovitimi šibami svoje pravičnosti. Tedaj moramo tudi mi v dnevih mnogovrstnih nadlog roke povzdigniti in stanovitno vpiti k nebeškemu Očetu za pomoč in rešenje. Molitev nam bodi ščit in orožje. V daljnem govoru obrnili so se do svetnih vladarjev in oblastnikov, roté jih, naj bi se spominjali svojih visokih dolžnosti, ktere jim je naložil Bog, in o kterih jih čaka ostra odgovornost. Pri teh besedah jih je presilila taka bridkost, da jim zatrepeče glas, in jih oblijejo solze. V tem hipu nastane tudi v celi dvorani stok in jok, da se ne da popisati. Kdo med nami bi takrat ne bil spoznal in živo čutil, kaj prestanejo preblagi Pij, ne za sebe, ampak za celo krščanstvo, za nas vse? Bil je to tako ginljiv prizor, da ga ne bom nikoli pozabil. Po kratkem prestanku opomnili so še sv. Oče vsakega med nami, naj bi zvesti v svojem poklicu, trdno stali, delovali, in se vojskovali za čast Božjo in izveličanje duš! Naposled povzdignejo roke, obrnejo oči proti nebu, in v tem, ko smo vsi pokleknili, molijo na glas za nas in za vse naše, za duhovne in svetne, da bi mili Bog razlil obilnost svojih gnad na svoje služabnike, da bi nas krepil, razsvetil, vodil in tolažil, da bi nam pomočnik bil v življenju in v smrtni uri! In po teh besedah podelé nam spet apostoljski blagoslov. Hvaležno rečemo „Amen," — in vstanemo.

Zdaj so zapustili svoj tron, in šli med nas. Ljubeznivo se smehljaje, djali so: „Hočem vam v spomin na to uro podeliti majhena darila." To so bile svetinje iz brona; na eni strani imajo podobo Kristusovo, ki podaja sv. Petru ključe nebeškega kraljestva, — na drugi strani pa obraz Pija IX. Strežnik je pred njimi svetinje nosil. Mahoma nastane okoli njih taka gnječa, da bi starčeka lehko stisnili. Vsak jim je hotel bliže priti, zaželjen dar vloviti, jim roko ali nogo poljubiti, ali vsaj njihove obleke se dotakniti. Prehodili so počasi celo dvorano, zdaj tega, zdaj onega prijazno nagovoreč; pravi oče med veselimi otroki, dober pastir sredi svoje čede. Oj da bi bili ostali celi den pri nas! Toda njihov čas je potekel, — še enkrat nas milo pozdravijo, še enkrat nas blago-

slovijo in z besedo: Bog z vami! preminejo s svojim spremstvom skoz duri. Audiencija je trajala nad tri četrt ure.

Stali smo nekoliko časa in zrli za sv. Očetom, ko bi nam bila izpred oči zginila nebeška prikazen. Potem se — veseli in navdušeni podamo iz Vatikana v baziliko sv. Petra. Ondi pri grobu prvaka aposteljnov ponovimo obljubo in prisego, da hočemo do smrti ostati neustrašljivi spoznovalci edino prave vere, zvesti udje nezmotljive katoliške Cerkve. Prosili smo tudi Boga, da bi nas potrdil v dobrih sklepih, — in da bi nam ohranil še dokaj let medrega, pogumnega, preblagega papeža Pija IX.!

Pol ure poznej sedelo nas je mnogo romarjev spet pri priljubljenem „sokolu“ pri obedu. Tako veseli in zadovoljni smo bili, ko bi obhajali vsak svoj god. Na vseh jezikih bilo je eno slavno ime, v vseh srcih ena mila podoba, namreč Pija IX. Naposled se vzdignemo, vsak s polno kupico žlahtnega črnega vinca v roki, in jim po stari šegi napijemo zdravico. Tudi nazoči Slovenci smo trčili in vskliknili: „Naj mili Bog jih živi — vesele mnoge dni!“ — Po obedu se razidemo po mestu, vsak ogledovat, kar ga je mikalo in zanimalo.

e) Druge znamenite cerkve v Rimu.

Vsi vladarji obračajo svoj pozor, svojo milost in darežljivost najbolj na svoja stolna mesta (rezidence). Skrbijo, da se v njih razvije blagostanje, trgovina in obrtnija; kinčajo jih s krasnimi stavbami, spomeniki, palačami itd.; ustvarijo v njih imenitne zavode znanosti, umetnij in dobrodelnosti. Lepa, bogata in velika stolna mesta so tedaj vladarjem v ponos, a razodevajo tudi njih načela, značaj in okus. — Bolje, kakor kteribodi cesar ali kralj, vedeli so od 1500 let sem papeži svojo rezidenco — Rim — olepšati in nadariti. Že od nekdaj so se v Rimu zbirali učenjaki in umetniki, mojstri v vseh strokah, kterih dela in umotvori so mu dali prekrasen, veličasten obraz. Kamorkoli obrneš oči po ulicah in po trgih, karkoli vidiš znamenitega, povsod nahajaš napise v marmorju, kteri velé, da je to dal ta, ono drugi papež postaviti ali popraviti; vsak pravičen človek spozna po tem, in pritrdi, da je Rim lastina papežev! — Toda sedežu najviših duhovnih poglavarjev, središča vesoljne sv. Cerkve se pristoji, da se odlikuje zlasti po hišah Božjih, ktere mu imajo biti prva dika. In zares, vsakdo se začudi

in ostrmi, ako vidi, kar so papeži v tem oziru storili, kako jim je bilo mar za čest Božjo! Rim ima 400 cerkev, kterih lepota, velikost in umotvori ogledovalca osupnejo. Razun sedem glavnih cerkev sem obiskal v nekterih dneh, ktere sem ondi bival, še 45 drugih. Včasih so me zgolj od ogledovanja bolele oči in — glava. Izmed teh cerkev tukaj navedem nekoliko najznamenitejših (po abcednem redu) priporočaje jih slovenskim romarjem, kteri utegnejo potovati kedaj v „večno mesto."

1. Cerkev sv. **Alfonza Liguorija**, — blizo „Marije Snežnice." Med vsemi rimskimi cerkvami je najnovejša; kajti dovršili so jo še le pred nekterimi letmi. Postavljena je v krasnem „gotiškem slogu," kteri se na Laškem prav redkoma nahaja. Nje prvi zaklad je silno stara prelepa podoba „Marije vedne pomočnice" (de perpetuo auxilio) na velikem marmornatem altarju. Nek trgovec jo je o koncu 15 stoletja iz otoka Kandije pripeljal v Rim. Obdana je s podobami skrivnosti sv. roženkranca. Ker je zgodovinsko dokazano, da se je zgodilo vpričo nje več čudežev, je pri Rimljanih v veliki časti. Tik cerkve imajo č. o. liguorijani (redemptoristi) svoj glavni samostan.

2. Cerkev sv. **Andreja „pri germu"** (delle frate) na severno zahodni strani od hriba Kvirinala. V njej je mnogo zalih kipov in slik. Ta cerkev je priča, da se še naše dni veliki čudeži godijo. V njej se je namreč 20. februarja 1842 na prikazen Marijino naglo spreobrnil hud sovražnik kristjanov, bogati žid Ratisbone. Celi svet je takrat strmel, in govoril o tem čudežu. Ratisbone je poznej stopil v red jezuitov, in še dandanes v Jeruzalemu marljivo deluje v vinogradu Gospodovem.

3. Cerkev sv. **Andreja na kvirinalskem hribu.** Znotraj je z umotvori iz marmorja krasno okinčana. Njena slava in dika pa je — truplo angeljskega mladeniča sv. **Stanislava,** ktero počiva pod altarjem kapele na levi, v trugi iz modrega lazurnega kamna. — V bližnjem samostanu jezuitov sem videl tudi sobo, kjer je sv. Stanislav umrl. Zdaj je predelana v kapelico z dvema altarjema. Na sredi v njej stoji postelja iz alabastra, v kteri leži lepi kip svetnika, umirajočega; v desni roki drži lilijo, križ in roženkranc, v levi Marijino podobo. O sladka — srečna smrt v nedolžnosti! V sobi pred kapelico se hrani v omari mnogo znamenitih svetinj.

4. Cerkev sv. **aposteljnov** (ali prav za prav sv. Filipa in Jakoba) na trgu enakega imena, je veliko lepo poslopje.

Postavili so jo že v 6. stoletji, toda treba je bilo jo večkrat prezidati in ponoviti. Tudi takrat so jo ponavljali. V altarju počivajo svetinje sv. aposteljnov **Filipa in Jakoba** (mlajšega). V veliko srečo sem si štel, da sem jih smel videti in poljubiti. Priporočil sem se zlasti sv. Jakobu, svojemu patronu, v varstvo.

5. Cerkev sv. **Jerneja** (Bartolomeja) na otoku Tiberinem. Postaviti jo je dal okoli leta 1000 nemški cesar Oton III. na mestu, kjer je nekdaj stal poganski tempelj. Dve vrsti orjaških marmornatih stebrov jo delite v tri ladije. Pod glavnim altarjem se vidi prezala rakev (truga) iz porfirja, v kteri se hranijo svetinje sv. aposteljna **Jerneja**. Na levo od svetišča je lična kapela, kjer počiva polovica trupla sv. **Adalberta**, škofa českega in „aposteljna“ Prusov. Pred stopnicami, ktere v svetišče držijo, se vidi **studenec**, v kterem so pogani nekdaj kristjane topili.

6. Cerkev sv. **Avguština**, na severneizhodni strani od trga „Navonna“. Spada med **najlepše** hiše Božje v Rimu, in se odlikuje po obilnih umetnih slikah, marmornatih stebrih in kipih. Brž pri vstopu obrnile so se mi oči na desno stran, kjer je klečalo mnogo ljudi in gorelo precej luči; ondi zapazim na steni pod zalim baldahinom krasno štatuo „**Marije matere Božje**,“ obdano s prekrasnim kinčem iz zlata, biserjev in žlahtnih kamnov. Med vsemi Marijinimi podobami v Rimu je ta v največi česti. Temu v dokaz so neštevilni darovi, po steni krog in krog navešeni: zlati lanci, prstani, uhani, pasi, naročnice, krone, in razne podobice. Na prelepem glavnem altarju je druga silno stara Marijina podoba. Toda najimenitnejši zaklad se nahaja v kapeli na levo od svetišča; ondi počiva pod altarjem v trugi iz zelenega marmorja sv. **Monika**, mati sv. Avguština in patronica zakonskih žen. Tudi v devetih drugih kapelah je mnogo svetinj od sv. Avguština, Cenona, Viljelma, Miklavža tolentinskega i. t. d.

7. Cerkev sv. **Cecilije** unkraj Tibere (Trastevere). Ta glasovita velika in krasna hiša Božja stoji na mestu, kjer je i ela sv. Cecilija, ali prav za prav njeni ženin Valerijan svojo h o. Stara je že 1400 let, a po večkratnem ponovljenju izg bila je mnogo od prvotne podobe. V predcerkvišču je neh iko lepih starorimskih stebrov. Cerkev ima tri ladije. Brž h sem vstopil, mikalo mi je oči mnogo luči, gorečih pred g vnim altarjem. Ondi je vhod v krasno okinčano rakev (ıfesion), kjer počivajo sv. **Cecilija** (ktere telo je še nestroh-

neno), njeni ženin, sv. Valerijan, sv. papeža Urban in Lucij, in drugi mučeniki. Pod veličastnim glavnim altarjem se vidi ležeča podoba sv. Cecilije iz marmorja, ktera je na tenko posneta po njenem telesu v rakvi. Na oboku svetišča so lepi mozaiki iz 9 stoletja: Kristus sredi med svetniki. — Zeló znamenita je kapela na desno od velikih vrat, kajti bila je nekdaj kopeljna soba, v kteri je rabelj zasačil sv. Cecilijo, ter jej z mečem glavo odsekal. Še zdaj se kažejo v steni vodotoki in svinčnate cevi. Ta sveti prostor je že nad 1500 let pri kristjanih v veliki časti. V drugi kapeli na tej strani cerkve je velik zaklad svetinj: od sv. Križa, od Jezusove trnjeve krone, od obleke Device Marije, od sv. Petra in drugih aposteljnov, in mnogih mučenikov. Den pred odhodom iz Rima me je doletela velika sreča, da sem smel brati na grobu sv. Cecilije, patroninje „svete muzike,“ sv. mešo.

8. Cerkev sv. **Franciške „rimske“**, blizo nekdanjega trga „forum“. Stoji deloma na mestu dveh poganskih tempeljnov. Tukaj je svoje dni hotel čarovnik Simon vpričo cesarja Nerona, sv. Petra in Pavla in velike množine ljudstva posnemati čudež vnebohoda Jezusovega. Toda sv. aposteljna sta Boga goreče prosila, da bi zabranil tako nesramno goljufijo. In glej! ko se je bil čarovnik v zrak povzdignil, — pade naglo na zemljo in se ubije. — Cerkev je stara okoli 1000 let, in okinčana z lepimi spomeniki. V rakvi pod glavnim altarjem počiva truplo sv. Franciške, pri kterem gori noč in den mnogo luči. V svetišču se vidijo zali, stari mozaiki.

9. Cerkvica **„Gospod, kam greš?“** zunaj mestnih vrat na apiški cesti. Ime je dobila po sledeči čudoviti prigodbi: Kratko pred svojo smrtjo na križu je hotel sv. Peter, ker so verniki vanj silili, iz Rima pobegniti. Ko je bil že pred mestom na apiški cesti, sreča nenadoma — Jezusa. Ves osupnjen ga nagovori: „Gospod, kam greš?“ Gospod mu odgovori: „Grem v Rim, da me bodo vdrugič križali.“ Apostelj je razumel pomen teh besed; tedaj se, ko mu je Jezus zginil izpred oči, vrne v mesto. Ondi ga kmalo vlovijo in v ječo vržejo. — Na mestu, kjer se je imenovana prigodba vršila, stoji cerkvica. Sredi nje se vidi marmornata podoba Izveličarja, v desni roki s križem. In v sliki na levi steni je prigodba upodobljena.

10. Cerkev sv. **Gregorija velikega**, na hribu Coeliju. Pride se do nje po visokih stopnicah. Na tem mestu je nekdaj stala domača palača sv. Gregorija, ktere altar je okinčan

s krasnimi podobami. Odtod je vhod v sobo nekdanjega samostana, v kteri je svetnik prebival, ko je bil še menih. Napis kaže mesto, kjer je stala njegova postelja. V kotu stoji njegov škofovski stol, in v posodi ob steni je hranjenih mnogo svetinj. — Iz predcerkvišča je vhod v tri znamenite kapele: prva je posvečena sv. Silviji, materi sv. Gregorija; druga sv. Andreju, in tretja sv. Barbari. V slednji se vidi velika marmornata miza, na kteri je sv. Gregorij vsak den gostil 12 revežev. Enkrat jih je zagledal trinajst; ko tedaj zadnjega vpraša, odkod je, dobi odgovor, da je angelj iz nebes; Bog ga je bil poslal, da bi naj svetniku naznanil: zavolj tvoje milosrčnosti hočem ti izročiti vladarstvo čez sv. Cerkev. — Podoba na steni predstavlja prihod sv. Avguština in njegovih tovarišev na Angleško, kamor jih je sv. papež Gregorij poslal; tedaj ima častni primek: „apostelj Angležev.“ Od teh kapel je mikaven razgled na razrušene palače rimskih cesarjev.

11. Cerkev sv. **Janeza in Pavla**, nedalječ od prejšnje. Na tem mestu je stala hiša sv. bratov; sredi cerkve se skoz omrežje vidi mesto, kjer so jima poganski vojaki odsekali glave. Nju svetinje počivajo v zali trugi iz porfirja pod glavnim altarjem. V stran desne ladije stoji prekrasna nova kapela sv. Janeza od križa, okinčana z egiptovskim marmorjem. Ondi je svetnik tudi pokopan. — V tej cerkvi se vrh tega nahaja obilno drugih imenitnih svetinj. — V bližnjem samostanu se vidi soba, spremenjena v kapelo, kjer je sv. Janez od križa mnogo let stanoval; kažejo pohištvo, obleko, orodje, knjige, podobe i. t. d., ki so mu služile.

12. Cerkev sv. **Ignacija Lojolana**, o kteri sem že govoril. Od zunaj in znotraj je veličastne podobe, in okinčana z izvrstnimi umotvori. V veliki kapeli na desni strani je krasni altar sv. Alojzija, pod kterim počiva truplo „angeljskega mladeniča“ v sarkofagu iz lazurnega kamna. V čudalepi podobi iz belega marmorja nad altarjem je predstavljeno vnebovzetje sv. Alojzija. Vrh zelenih marmornatih stebrov stojite
i štatui nedolžnosti in pokore. Vsako uro dneva najdeš
od tem altarjem pobožne duše, ktere si prosijo nezvenljivega
ica devištva. Slava nedolžnosti je pred Bogom in pred
tenimi ljudmi velika, nepreminljiva. — Na levi strani
kve, altarju sv. Alojzija nasproti, je altar izveličanega Janeza
hmans-a, kteri se je odlikoval po enakih čednostih, ko sv.
jzij. Pod altarjem počiva njegovo truplo. V vseh kapelah
ltarjih te velike cerkve je mnogo svetinj, n. pr. v glavnem

altarji so ostanki 83 sv. vojakov in mučenikov. Od sv. Ignacija se kaže tukaj mešni plajšč in nekoliko obleke.

Tik cerkve stoji velikanski samostan jezuitov z glasovitimi bogoslovskimi šolami. V drugem nadstropju je, kakor sem zgoraj omenil, soba, zdaj preobrazena v kapelo, kjer je cvetela lilija nedolžnosti in svetosti, sv. Alojzij. Najpred sem ondi stopil v dvorano, v kteri so predstavljene v 14 slikah zgodbe iz svetnikovega življenja. Nad durmi, ktere odtod držijo v kapelo, je napis: „Tukaj, kjer si živel, Alojzij, si zdaj v česti; a že v življenju bil si češčenja vreden.“ V kapeli je ličen mali altar, in pod njim lesena truga, v kteri je bilo poprej hranjeno svetnikovo truplo. Za altarjem se vidi križ, pred kterim je toliko let molil, knjiga, ktero je z lastno roko napisal, nekteri njegovi listi i. t. d.

Na stenah kažejo podobe, kako se sv. Alojzij biča, kako bolnikom streže, in kako umira. Kaki občutki se človeku v srcu vnamejo v teh svetih prostorih! Mislil sem na besede sv. pisma: „O kako lep je deviški rod v svitlobi čednosti! Neumrjoč je njegov spomin, in v slavi je pri Bogu in pri ljudeh!“ Alojzij je zaničeval kneževsko krono, in zamenjal za njo krono večne, nepopisljive glorije. — Blizo sobe sv. Alojzija je ona izveličanega Janeza Berhmansa. Tudi sem videl lepo Marijino kapelo, v kteri sta svetnika tolikokrat molila in sprejemala sv. Obhajilo.

13. Cerkev sv. **Jeronima**, blizo farneškega trga. Stoji na mestu kjer je svetnik nekoliko časa stanoval v hiši sv. Pavle. Med drugimi svetinjami je tukaj ena roka sv. Jeronima. Najbolje znamenita je cerkev po tem, da je v njej sloveči svetnik Filip Nerij 33 let učil, spovedaval in neštevilno duš pogube otel. * Zaradi njegove gorečnosti in svetosti imenovali so ga „aposteljna Rimljanov.“ V bližnjem samostanu sem videl dvorano, kjer je zbiral pobožne duše k duhovnim vajam, in sobo, v kteri je stanoval, in marsikteri čudež storil. Preobrazena je zdaj v kapelo. Na altarju se vidi njegov potni prt, in njegova mrtvaška šema; na steni pa je Marijina podoba, ktero je posebno čestil. Kazali so mi tudi mesto, kjer je stala njegova postelja.

14. Cerkev sv. **Jeronima „slovanskega“**, (degli Schiavoni) v ulici „di ripetta“ blizo Tibere. Jugoslovani so tega svetnika že od nekdaj posebno čestili, ker je bil najbrž Slovan, rojen iz Stridona v Dalmaciji (ali, kakor nova preiskovanja

---

* Glej „Življenje svetnikov“, 26. majnika. —

verjetno dokazujejo, iz Strigove v Medjimurji). Ko je bežalo v drugi polovici 15. stoletja mnogo jugoslovanskih duhovnikov pred Turki v Rim, dali so to cerkev postaviti, in so jo posvetili sv. Jeronimu. K cerkvi so potem prizidali prostorno hišo za prenočilnico (hospic) jugoslovanskim romarjem. V tej hiši stanujejo zdaj tudi hrvaški bogoslovci, ktere dajo nekteri škofi podučevati v Rimu. Zlasti darežljiva roka slavnega škofa Jurija Strossmajerja zavod zdatno podpira. Cerkev je zala in lepo malana; posebnih znamenitosti v njej ni.

15. Cerkev **Jezusova**, v ulici enakega imena. Stoji še le 100 let, a odlikuje se po nepopisljivi krasoti, bliščobi in bogastvu. Tudi po velikosti spada med prve v Rimu. Stavljena je v podobi križa, tako vzornega sloga, da se je poznej mnogo cerkvij po istem načrtu zidalo. Sredi nad veliko ladijo se dviga veličastna, prelepo malana kuplja, v kteri je napis: „In dal mu je ime, ktero je čez vsa imena, tako da se v imenu Jezus vklanjajo kolena vseh, ki so v nebesih, na zemlji in pod zemljo.“ Prav za prav je cerkev tedaj posvečena najsvetejšemu imenu Jezusovemu. Obok ladije, svetišča in obilnih kapel je pokrit z mnogimi slikami (freskami), in vse stene so zagrnjene z marmorjem razne barve. Na prelepem glavnem altarju so prvi kinč silni stebri iz rumenega marmorja. Altar v desnem koncu poprečne ladije je posvečen sv. Francišku Ksaveriju, kterega desna roka se ondi hrani. V levem koncu, onemu nasproti je altar sv. Ignacija, najlepši med vsemi. Na njem stoji med četirimi stebri iz lazurnega kamna visoka sreberna podoba vstanovnika reda jezuitov. Vrh nje je veličastni kip presvete Trojice, in na obeh straneh altarja predstavljata dva skupka iz marmorja: poganstvo, premagano po sv. veri, in krivoverstvo, premagano po sv. Cerkvi. Toda prvi zaklad se vidi spodaj pod altarjem: v urni (trugi) iz pozlačenega brona, okinčani s kristalom in žlahtnimi kamni leži truplo sv. Ignacija Lojolana, kterega zasluge za sv. Cerkev so neizmerne; kajti obudil jej je celo vojsko učenih, pogumnih nevtrudljivih brambovcev — jezuitov.

16. Cerkev sv. **Klementa**, papeža, ob cesti med hriboma Eskvilin in Coelij. Da bi pač noben romar ne opustil, to cerkev obiskati! Kajti v njej najde nakopičeno celo vrsto važnih krščanskih starin, in imenitne svetinje. Sedanja cerkev je postavljena v začetku 12. stoletja na mestu, kjer je stala starejša že v 4. stoletju. Nobena hiša Božja v Rimu ni tako nepokvarjeno ohranila svojo prvotno podobo — starokrščanske bazilike. Iz preddvorišča se stopi v predcerkvišče,

sloneče na marmornatih stebrih. Notranjo cerkev deli 16 okroglih stebrov v tri ladije: stranski dve si niste enaki. Sredi velike ladije je kor za nižje duhovnike, diakone in pevce, za eno stopnico vzvišen, in obdan z marmornato ograjo. Na obeh straneh ob tej ograji stojite leci (ambones), kjer sta brala diakon evangelij, in subdiakon epistelj. Tik prve stoji lepi svečnik za velikonočno svečo. Tlak je iz uglajenega marmorja. Za korom je svetišče, vzvišeno za tri stopnice, in zajeto z ograjo iz marmorja. Spodaj počiva telo sv. papeža Klementa, tretjega naslednika sv. Petra in pri njem ostanki sv. Ignacija škofa. Znano je, da je prvo bilo preneseno iz krimskega polotoka po sv. Cirilu, „aposteljnu“ Slovanov. Na koncu svetišča (v apsidi) za altarjem stoji marmornati prestol za škofa, in ob zidu krog njega so nastavljene klopi za duhovnike. Na stenah in na oboku je mnogo čudalepih mozaikov, ktere je vredno, na kratko opisati. Predi na oboku je veličastna podoba Kristusova, obdana z znamenji četirih evangelistov (angelj, lev, vol in orel), na desno sta sv. Peter in Klement, na levo sv. Pavel in Lovrencij; pod temi sta preroka Izaija in Jeremija, in mesti Jeruzalem in Betlehem. Te podobe so zajete z velikim napisom: „Čest bodi Bogu na višini, kteri sedi na tronu, in mir ljudem na zemlji, kteri so dobre volje.“ Na sredini oboka je vsajen na vinski trs križ, na kterem sedi dvanajst golobov, (kteri pomenijo aposteljne); na desni stoji Marija, na levi evangelist Janez. Vrh križa se vidi v oblakih roka Boga Očeta; spodaj pa so jeleni in pavi (pomenjajo duše gnade žejnih, in — vstajenje), kteri pijejo iz četirih rajskih potokov (t. j. evangeljev), izvirajočih iz križa. Sredi med dolgimi rozgami, ktere rastejo na levo in desno iz vinskega trsa (t. j. Kristusa), so četirje veliki učeniki sv. Cerkve, in podobe drugih svetnikov. Najniže v apsidi stoji Jagnje Božje, in krog njega dvanajst manjših jagnjet (t. j. aposteljnov). — Iz tega se razvidi, da predstavljajo vse podobe skupej: Izveličarja in njegovo sv. Cerkev. — Še veče znamenitosti, ko zgornja, je pod njo starejša spodnja cerkev, ktera je bila mnogo stoletij zasipana. Še le pred 20 letmi so jo našli in izkopali. Dokazano je, da je ista, o kteri piše sv. Jeronim že o koncu 4. stoletja. Postaviti jo je dal nek Rufin. Razdeljena je v tri ladije, in kaže enako podobo, kakor zgornja. Neizmerne važnosti so v njej mnoge, na steno in na stebre malane slike, nektere iz 4., nektere iz 9. in 10. stoletja. Ena predstavlja mučeništvo sv. Katarine, druga četiri prve papeže, tretja smrt

sv. Aleksija, četrta (silno stara) Marijo z Jezusom v naročju, peta sv. Klementa pri altarju, šesta vnebovzetje Marije, sedma Jezusa na Križu i. t. d. Mene je posebno zanimala ona v predcerkvišču, ki kaže prenešenje trupla sv. Cirila v to cerkev; nadalje dve v levi ladiji; v prvi je predstavljen sv. Ciril, klečeč pred cesarjem Mihaelom III., kteri mu dovoli, iti za misijonarja k Moravanom, — v drugi sv. Metod, kako krsti slovanskega mladeniča. — Toda prvi zaklad te čudne podzemeljske cerkve je grob slovečega aposteljna Slovanov, sv. Cirila, v levi ladiji, pod omenjenima podobama. Dosihmal še pogreša kinča, kteri mu pristoji, in gotovo bi Slovani čestili svetnika in sami sebe, ako bi mu postavili ondi tudi veličasten spomenik. Srce mi je gorelo, ko sem stal tik rakve moža, kteri je nekdaj za blagor in omiko našega naroda tako nevtrudljivo deloval, in mu v temi poganstva prižgal luč prave vere. „Oj, da bi se na njegovo priprošnjo zedinili spet razdvojeni bratje v naročju občne matere, sv. Cerkve!“ To je bila ondi moja molitev. — Opomnim še, da drži iz spodnje cerkve vhod pod svetišče, kjer so razkrili sobe, v kterih je svoje dni stanoval sv. Klement.

17. Cerkev **„Marije od angeljev“**, blizo kolodvora. Stoji v sredini podrtin velikanskih toplic rimskega cesarja Dioklecijana, ktere je stavilo svoje dni 40.000 vjetih kristjanov. Kdo bi se ne spominjal, ako obišče to mesto, trpljenja, solz, zdihljejev in molitev teh sužnikov? Cerkev, postavljena v podobi križa, je velikansko in prekrasno poslopje; dolga je 100, in široka 24 metrov. Poprečna ladija je bila popred dvorana v toplicah. V njej stoji osem orjaških granitnih stebrov, na mestu, kamor jih je dal Dioklecijan postaviti. Stene so pokrite z velikimi umetnimi slikami, ktere so bile nekdaj na altarjih v baziliki sv. Petra. Nad vsemi marmornatimi altarji se odlikuje veličastni glavni altar. Najimenitnejše zaklade hrani lepa kapela na levo od svetišča, namreč veliko množico svetinj. Omenim le: kos od sv. Križa, dele od šib, s kterimi je bil Jezus bičan, telo sv. mučenika Liberata, sv. Feliksa, sv. Prospera, sv. Avrelija itd. — V bližnjem samostanu kartevzerjev so prostrani hodi, kterih oboke nosi 100 ličnih stebrov iz kamna travertina. Sredi dvora stojé tri krasne ciprese, ktere je vsadil slavni umetnik Mihelangelo.

18. Cerkev **Marije dell' Anima**, tik avstrijskega hospica. Postavili so jo Nemci v začetku 16. stoletja. Svoje ime pa je dobila po neki bratovščini, ktera se je v njej shajala k molitvam za verne duše v vicah. Cerkev ni posebno velika,

toda je zidana v prav lepem slogu; ima tri ladije in nektere kapelice. Za vnanji kinč jej služi visoka zala fasada, za notranji nekteri krasni spomeniki, kipi in slike. Omenim nagrobne spomenike 1. kardinala nadvojvode Andreja Ferdinanda avstrijskega. 2. Papeža Hadrijana VI. 3. Friderika, vojvode Klevskega. Izmed imenitnih svetinj, ktere so tukaj hranjene, imenujem le roko sv. Barbare. Omenjeni hospic za avstrijske (in nemške) romarje je veliko lepo poslopje. V njem stanuje nadzornik (rektor) z nekterimi duhovniki, ki deloma za Nemce opravljajo službo Božjo, deloma se izobrazujejo v viših duhovnih vedah. Hospic stoji pod posebnim varstvom avstrijskega cesarja, kteri mu je velik podpornik.

19. Cerkev „**Sv. Marije in Ara coeli**“ (na nebeškem altarju) vrh kapitolskega hriba, na mestu, kjer je nekdaj imel glavni malik poganov, Jupiter, svoj tempelj. Ime je cerkev dobila po neki prikazni, ktero je, kakor staro poročilo pravi, imel cesar Avgust. Videl je neki na nebu svitli altar, in na njem čudovito lepo devico z detetom; ob enem je slišal besede: „Tu je altar Božjega Sina.“ Sto četiri in dvajset stopnic iz marmorja drži od spodaj do cerkvenih vrat nakviško. Cerkev je bila postavljena že v 4. stoletju; a pozneje so jo prezidali in jej dali novo gotiško podobo. Odlikuje se, vredna svojega pomenljivega imena, po velikosti in lepoti. Dva in dvajset visokih stebrov iz marmorja, kteri so nekdaj stali v poganskih tempeljnih, jo deli v tri ladije. Tlak kaže raznovrstne mozaike; umetno iz lesa izrezani strop so dali rimski mestjani v hvaležni spomin na veliko zmago kristjanov nad Turki pri Lepantu (l. 1571) krasno pozlatiti. Cela cerkev ima 28 marmornatih altarjev; na vsaki strani je enajst zalih kapel. Na levi v poprečni ladiji stoji okrogel tempeljček (rotunda), v spomin na omenjeno prikazen cesarja Avgusta. Pod altarjem v njem počiva v trugi iz porfirja truplo sloveče matere cesarja Konstantina, sv. Helene. V glavnem altarju cerkve je silno stara Marijina slika. V lični kapeli za žagradom je glasovita čudodelna podoba Deteta Jezusa, obdana z dragim kinčem, ktera je pri Rimljanih v veliki česti. O drugih lepih kipih, slikah, svetinjah in o mnogih nagrobnih spomenikih pisati, segalo bi predalječ. Iz bližnjega samostana frančiškanov je prelep razgled po mestu.

20. Cerkev sv. „**Marije k mučenikom.**“ Ta hiša Božja je najstarejša v Rimu in na celem svetu. Dal jo je postaviti 25 let pred Kristusovim rojstvom Agripa, zet cesarja Avgusta, tedaj že stoji 1900 let. Samo da v začetku

ni bila posvečena edinemu pravemu Bogu, nego vsem poganskim bogovom, ali prav za prav malikom; torej so jo imenovali „**Pantheon**“. Da se v tako dolgem času ni podrla, in da je sovražniki, kteri so večkrat po Rimu razsajali in plenili, niso mogli razrušiti, to priča, kako močnega in trdnega je zidovja. Cerkev je popolnoma okrogla in tako prostorna, da gre v njo več tisoč ljudi. Veliko podcerkvišče sloni na 16 orjaških stebrih, kteri so vsak iz e n e g a granitnega kamna, visoki nad 11 metrov. Streha je nekdaj bila iz pozlačenega brona, zdaj je iz svinca. Velikanska vrata iz brona so še prvotna. Ko stopim v notranje prostore, ves sem ostrmel. Poslopja, ki bi bilo v tako lepi skladnosti (simetriji) zidano, še nisem videl. Dolgo in široko je do 42 metrov. In vrh tako velikega prostora je drzno razpeta e n a ogromna kuplja, na sredi odprta, tako da se skoz veliko okroglo okno vidi modro nebo. Drugih oken v cerkvi ni, a vendar je dovolj razsvitljena. Tlak je iz granitnih, marmornatih in porfirnih plošč. V zidu, debelem nad $5^1/_2$ metrov, je krog in krog osem velikih votlin, v kterih so nekdaj stali maliki, zdaj jih kinčajo krasni altarji. Ob stenah je še deset drugih altarjev in dokaj čudalepih marmornatih stebrov. Na levi strani sem videl grob slovečega slikarja Rafaela. Neprecenljiv zaklad v tej cerkvi so neštevilne s v e t i n j e s v. m u č e n i k o v. Ko je papež Bonifacij IV. leta 610 poganski tempelj posvetil v krščansko cerkev, dal jih je na 28 vozeh pripeljati iz katakomb, in tukaj pokopati v posebni rakvi. Cerkve ni posvetil samo prečisti Devici Mariji, nego tudi vsem svetnikom; in takrat je vpeljal veliki p r a z n i k „vseh svetnikov“, kterega odsihmal obhaja celi katoliški svet.

21. Cerkev sv. **Marije „sopra Minerva“**, na južno izhodni strani od poprejšne. Stoji na mestu nekdanjega tempeljna izmišljene boginje Minerve, in po tej je dobila svoje priime. Postavljena je okoli leta 1280 v mičnem gotiškem slogu; ima tri ladije in nektere kapele. Mnogo je v njej spomenikov (tudi 4 papežev) in umotvorov vsake vrste. Vse prekosi velika marmornata štatua Izveličarjeva na levi od glavnega altarja, ktera spada med najizvrstniše izdelke umetnika Mihelangela. Pod imenovanim altarjem počiva truplo glasovite svetnice K a t a r i n e S i e n s k e, ktera je v 14. stoletju s svojimi čednostmi in z odlično modrostjo svetila po celem krščanskem svetu, tako, da so papeži in posvetni oblastniki poslušali na njene svete in opomine. Še zdaj jo posebno čestijo Rimljani in pobožni verniki po vseh krajih. Za žagradom

se vidi soba, v kteri je živela — in kakor lilija — Bogu v čest cvetela. Nikjer navadnega človeka vest tako ostro ne pika, ko vpričo takih svetinj; prav živo čuti svojo duhovno revščino in sliši notranji glas: Glej, kaj so storili drugi za izveličanje svoje duše, in kako malomaren si ti! Med kapelami je najbogatejša in z vzornimi slikami okinčana ona sv. Tomaža Akvinskega.

22. Cerkev sv. **Marije na „ljudskem trgu“** (del popolo). Stoji na mestu, kjer je bil grob nečloveškega trinoga Nerona. Vredna je, da jo vsakdo ogleda zarad velike množine izvrstnih nagrobnih spomenikov in podob, ktere jo kinčajo. V malokterem muzeju se nahaja toliko krasnih umotvorov najslavnejših kiparjev in slikarjev, ko v tej cerkvi Vse prekosi veličastna štatua preroka Jonasa (simbol ustajenja), ktero je vstvarila mojsterska roka Rafaelova. Tudi visoka kuplja je prelepo malana. Izmed odličnih svetinj, ktere se ondi čestijo, omenim: Roko sv. škofa Ignacija, telo sv. Faustine in sv. mučenika Priska. — V bližnjem samostanu avguštincev je nekoliko časa svoje dni stanoval — odpadnik Luter.

23. Cerkev sv. **Marije unkraj Tibere** (Trastevere). Za cesarja Avgusta je neki den, kakor tedanji pisatelji poročajo, na tem mestu nagloma počila zemlja, in iz pokline začelo je teči toliko olja, da se je razlilo v bližnjo reko. Pogani so se začudili, ter so uganjali, kaj bi to pomenilo? Kristjani so poznej spoznali, da je Bog hotel na ta način naznaniti prihod Izveličarja; kajti kmalo po tej prigodbi se je rodil v betlehemskem hlevu — Jezus, kterega drugo ime Kristus pomeni „maziljenca“. Brž ko je tedaj nastopil za kristjane mir, postavili so tukaj kapelo in poznej — v 4. stoletju — cerkev. Ker je bila mala in neznatna, dal je papež Inocenc II. na njenem mestu leta 1139 zidati sedanjo veličastno hišo Božjo, ktera spada med najzanimivejše v Rimu. Že fasada mika oči z lepimi mozaiki, kteri predstavljajo Mater Božjo z Jezusom v naročju, in obdano z desetimi devicami. Toda ko sem se podal v notranje prostore, obstal sem o pogledu na nepopisljivo krasoto in bliščobo, kakor očaran. Dve vrsti silovitih granitnih stebrov delite cerkev v tri ladije, tlak je umetno vložen z marmorjem, porfirjem in serpentinom, — strop pozlačen in okinčan z zalimi lesorezbami, stene pokrite z mnogimi slikami, svetišče okrašeno z izvrstnimi mozaiki, kteri predstavljajo Jezusa in Marijo na tronu, obdana z mnogimi svetniki. Na stopnicah, ktere držijo v poprečno ladijo, se kaže poklina, z železnim križevjem pokrita, iz ktere je olje teklo. Na steni

blizo glavnega altarja visi težek kamen, kterega so rabeljni sv. papežu Kalistu na vrat obèsili, ko so ga pogreznili v globok studenec. Poleg je drug kamen, poškropljen s krvjo sv. Doroteje. V rakvi pod glavnim altarjem počivajo sv. papeži Kalist, Kornelij in Julij. Razen teh je shranjenih v vseh altarjih cerkve mnogo preimenitnih svetinj: od sv. Križa, od obleke Marijine, od nekterih aposteljnov (tudi roka sv. Petra), in od več ko sto drugih svetnikov. V kapelama na desno in levo od svetišča čestijo dve silno stari Marijini podobi.

24. Cerkev sv. **Marije „della Vallicella“** ali **„nova cerkev“**, na zahodno stran od trga Navona. To veliko in krasno hišo Božjo je postavil z nabranimi darovi „apostelj“ in največi dobrotnik Rimljanov, sv. Filip Nerij; toda preden je dovršena bila, umrl je svetnik leta 1595 star 80 let. Cela je malana (s freskami), in okinčana z mojsterskimi umotvori. Osredje krasote in bogastva je kapela na levo od glavnega altarja, v kteri počiva pod altarjem sv. Filip Nerij. Hvaležni Rimljani tega svetnika, ki je njihovim prednikom bil kakor dobrotni angelj iz nebes, posebno čestijo. Vedno se nahajajo molivci pred njegovim, z mnogimi lučmi razsvitljenim grobom. In 26. den majnika, njegov god, je v Rimu zapovedan praznik. Pri tem altarju sem služil peti den svojega bivanja v Rimu sv. mešo. V raznih altarjih in kapelah cerkve se še več ostankov nekterih mučenikov nahaja. — V žagradu so mi odprli omaro, v kteri so shranjena oblačila in orodje sv. Filipa Nerija. — V bližnjem samostanu, kjer je slednjih 12 let preživel, se vidi kapela, v kteri je maševal, in v eni sobi njegova spovednica, postelja, klop, omara i. t. d.

25. Cerkev sv. **Marije in via lata** (na široki cesti), na sedanjem „korzu“. Ta lepa in s kinčem preobložena cerkev je velikega zgodovinskega pomena. Kajti tukaj je bila ječa, v kteri je bil dve leti vjet sv. apostelj Pavelj, in ž njim sv. evangelist Lukež. Na glavnem altarju cerkve je Marijina podoba, ktero je po starem poročilu na tem mestu slikal sv. Lukež. Spodaj so shranjena trupla četirih sv. mučenikov: Cirijaka, Agapita, Larga in Smaragda. Tudi v drugih altarjih je veliko število svetinj. Iz predcerkvišča je vhod v dve podzemeljski kapeli. Tukaj je bila nekdanja ječa. Na altarju prve je služil že sv. papež Gregor sv. mešo. Na strani se vidi studenec, v kterem je sv. Pavelj vernike krstil. Zadi na stebru je lanec, s kterim je bil priklenjen. Tukaj je učil, in mnogo poganov spreobrnil, tukaj je pisal svoje liste

v daljne kraje. O kako čestitljivi so ti prostori, ki so bili priča njegovih molitev, skrbi, solz in naukov!

26. Cerkev sv. **Martina „ai monti"** — na eskvilinskem hribu. Prvo cerkev je tukaj sv. papež Silvester postaviti dal. Sedanja, ki spada med najlepše v Rimu, je stara nad 220 let. Dve vrsti marmornatih stebrov jo delite v tri ladije. Stene pokrivajo velike slike. Pod glavnim altarjem počivajo sv. papeži Martin, Silvester, Fabijan, Štefan in Soter, in mnogo mučenikov. Pred svetiščem je vhod v lepo rakev, in od ondot globljeje v staro cerkev, ktero je postavil sv. Silvester; v njej se vidijo silno stari mozaiki, slike in stebri, — tudi znamenit škofovski stol.

27. Cerkev sv. **Neže** (Agnese fuori le mura) pol ure od mesta, pri nomentanski cesti. Prvo cerkev je tukaj že cesar Konštantin postavil — vrh groba sloveče device in mučenice sv. Neže. Sedanjo znamenito in lepo je dal zidati papež Hadrijan I. leta 775, a poznej je bila še večkrat ponovljena. Stoji precej globljeje od ceste, zato drže k njej navzdol velike stopnice, pokrite s streho. Podobe je skoraj enake, ko bazilika sv. Lovrenca. Posebne lepote so marmornati stebri, kteri jo delijo v tri ladije. Tudi četirje stebri iz porfirja, na kterih sloni baldahin glavnega altarja, so čudne krasote. Na oboku svetišča so mozaiki iz 7. stoletja, kteri predstavljajo sv. Nežo, kako jej podeli Bog Oče krono mučeništva. Predi je napis: „O srečna devica, o nova čest, žlahtna prebivalka nebeškega gradu!" Pod altarjem počiva njeno sv. truplo. V kaki slavi je nedolžnost že na zemlji, — in kaka slava in radost jo čaka v nebesih! — Iz cerkve sem se podal v bližnji samostan korarjev, kjer so mi kazali dvorano, znamenito po čudni prigodbi leta 1855. Prišli so namreč ljubeznjivi Pij IX. samostan obiskat, in vpričo njh se je zbralo v tej dvorani več stotin ljudi, kardinalov, prelatov in druge gospode, tudi dijakov pobožnega zavoda. Na mah se pod vzruši; in vsi navzoči padejo globoko v klet. A čuda, nobeden se ni ubil ali nevarno poškodoval. Ta prigodba je upodobljena ondi v veliki sliki. Do leta 1870 so v zahvalo za rešenje papež vsakega 12. aprila zahajali v cerkev sv. Neže molit; Rimljani pa so celo mesto slovesno razsvetili. — Pred odhodom sem še obiskal v družbi mnogih romarjev, kakor sem zgoraj omenil, katakombe sv. Neže; podobne so onim sv. Kalista.

28. Cerkev sv. **Petra „in montorio"**, na hribu Janikulu unkraj Tibere. Tukaj je sv. Peter, prvi papež, po izgledu Izveličarjevem — na križu smrt storil. Zanes-

ljiva poročila pravijo, da je že cesar Konstantin na tem mestu cerkev postavil. Sedanjo sta dala zidati pred 400 letmi Ferdinand, kralj Španski in njegova žena Izabela. Cerkev je lepa, a priprosta. V njenih desetih kapelah je nekoliko mojsterskih slik in kipov. — V dvoru med cerkvijo in samostanom frančiškanov stoji lep okrogel tempelj obdan z marmornatimi stopnicami in stebri. Razdeljen je v dve kapeli: v zgornji stoji na ličnem altarju krasna štatua sv. Petra; v spodnji se vidi na sredini mesto, kjer je stal križ sv. Petra. Zares sveta častitljiva zemlja, ktero je močila kri prvega, po Jezusu samem izvoljenega poglavarja sv. Cerkve! Kdo bi je spoštljivo ne poljubil? Iz trga pred cerkvijo je veličasten razgled čez Rim.

29. Cerkev sv. **Petra ad vincula** (k lancem) na južnozahodni strani hriba Eskvilina. To prostorno lepo hišo Božjo je dala okoli leta 450 postaviti cesarica Evdoksija; a poznej so jo večkrat prezidali in ponovili. Dvajset marmornatih stebrov jo delí v tri ladije. Ima dokaj zalih altarjev, slik in zlasti nagrobnih spomenikov. Vse presega veličastni spomenik papeža Julija II., okinčan s skupkom mojsterskih kipov; po celem svetu slovi štatua Mozesa, ktero je ustvarila roka umetnika Mihelangela. Toda mene je še bolje zanimal drug neprecenljiv zaklad, — **lanci sv. Petra**, kteri se hranijo v žagradu.

Prvak aposteljnov bil je dvakrat vjet; na prvo v Jeruzalemu, kjer ga je, kakor piše sv. Lukež, angelj otel, — na drugo pa pred svojo smrtjo v mamertinski ječi v Rimu. Na čuden način so se ohranili lanci, v ktere je bil tukaj in ondi vklenjen. One v Jeruzalemu podaril je tamošnji škof leta 439 cesarici Evdoksiji, ktera jih je poslala v Rim. Ko se ž njimi sv. papež Sikst III. dotekne lancev, ktere je nosil sv. Peter v Rimu, glej čude! oboji se zvežejo v edin lanec, ko bi jih naredil bil en kovač. Mnogo čudežev se je vpričo teh lancev zgodilo. Za spodobno shranišče postavili so jim to cerkev. Nekoliko sklepov lancev so papeži raznim škofom in vladarjem razdelili; sedaj še imajo 33 manjših, in dva veča sklepa; enega je apostelj imel vkovanega krog vratu, drugi je najbrž visel na zidu. — Zares častitljive svetinje, ktere nas spominjajo, kaj so zvesti nasledniki Jezusovi zanj prestali — stanovitno in radovoljno! Dendenes, ko so papež spet jetniku podobni, pobožni Rimljani in romarji radi. zahajajo v to cerkev, da bi namestniku Kristusa in sv. Cerkvi izprosili zmago in svobodo. Nam je dal duhovnik sv.

lance poljubiti; za spomin pa smo si kupili vsak malo po njih posneto verižico. V cerkvi je še več znamenitih svetinj, izmed kterih le omenim ko se od križev sv. Petra, in njegovega brata, sv. Andreja.

30. Cerkev sv. **Praksede** na eskvilinskem hribu, „Mariji Snežnici" nasproti. Kakor staro poročilo pravi, je sv. papež Pij I. že v sredini drugega stoletja tukaj v toplicah bogatega kristjana Novata skrivoma kapelico postaviti dal. Sedanjo cerkev so zidali za papeža Paschala I. v 9. stoletji. V njej je, kakor pri sv. Klementu, mnogo imenitnih krščanskih starin in umotvorov; tudi je še po večem ohranila prvotno podobo — bazilike s tremi ladjami. Na levo od velikih vrat je vzidana kamnata plošča, na kteri je, kakor pravi napis, spala sv. Prakseda, ktera je svoje dni tukaj imela stanovanje. V srednji ladiji se vidi studenec, obdan z marmornato ograjo, v kterem je svetnica nabirala kri sv. mučenikov. Krasne stopnice iz rudečega marmorja držijo navzgor v svetišče, kterega tlak, stene in obok krijejo prelepi mozaiki, po večem iz 9. stoletja. Pod marmornatim glavnim altarjem je prostorna rakev (konfesion), kjer v silno starih kamnatih trugah počivajo: sloveča devica in mučenica sv. Prakseda, njena sestra sv. Pudencijana, in njen brat Novat. Kakor napis kaže, je še okoli njih pod cerkvo pokopanih nad 2000 drugih mučenikov. Kdo bi tedaj tajil, da je to mesto čestivredno in sveto? — Naj še omenim tri znamenite kapele. V eni, ki je posvečena sv. Karolu Boromeju, se vidi njegov lesen stol, in miza, na kteri je gostil reveže. V drugi — na desni strani cerkve — pokrivajo obok in stene čudalepi mozaiki, in tlak velika plošča iz porfirja. Posvečena je sv. mučeniku Cenonu. Zaradi njene krasote imenovali so jo nekdaj „rajski vrt". Toda vse zaklade prekosi veličastna svetinja v votlini zida na desni strani: kos sv. stebra, pri kterem je bil Jezus bičan. Kardinal Janez Kolona ga je leta 1220 pripeljal iz Jeruzalema. Živo, kakor malokje drugej, stopilo mi je vpričo tega stebra pred oči strašno in bridko trpljenje našega Izveličarja. — V tretji kapeli — na levi strani cerkve — je mnogo ostankov svetnikov, in posebno znamenita silno stara podoba Jezusova, ktero je, po poročilu, podaril sv. Peter starešinu Pudentu.

31. Cerkev sv. **Pudencijane** ob cesti enakega imena. Kako velike znamenitosti in pomenljivosti je to sveto mesto, priča star napis na tlaku: „V tej silno stari, na ime sv. Pastorja po papežu Piju I. (158—167) posvečeni cerkvi, ktera je bila poprej hiša sv. Pudenta, starešine, in stanišče

sv. aposteljnov Petra in Pavla, počiva 3000 trupel sv. mučenikov, ktera ste pokopali devici Kristusovi, Pudencijana in Prakseda, z lastnimi rokami.“ Tukaj je sv. Peter učil, krstil, Božjo službo opravljal, vernike zbiral, škofe posvečeval, ter jih pošiljal v razne dežele in mesta. Tukaj je bila prva skrivna cerkev in stolica, v kteri so vladali papeži prvih treh stoletij. Ti sveti prostori bili so priča pobožnosti, gorečnosti, ljubezni in čednosti prvih kristjanov. Zares prečestljivo, sveto, imenitno mesto! Žalibog, da je cerkev o ponovljenju leta 1598 prišla po večem ob svojo prvotno podobo. Nektere podobe na stenah predstavljajo sv. Pudencijano in njeno sestro, sv. Praksedo. Na oboku svetišča so najlepši mozaiki v Rimu od leta 390. Predstavljajo Kristusa, nebeškega kralja na tronu, in ob strani sv. Petra in Pavla, sv. Pudencijano in Praksedo. Vrh trona se vidi križ, okinčan z žlahtnimi kamni, in obdan z znamnji četirih evangelistov. Pod glavnim altarjam je shranjeno nekoliko svetinj sv. Pudencijane, sv. Pudenta in sv. Novata. Na levo od svetišča stoji (ponovljena) kapela, v kteri je sv. Peter službo Božjo opravljal. V altarju je še mali kos mize, ktera mu je k temu služila, (veči kos je v lateranski cerkvi). Tudi njegov stol, kteri je zdaj v baziliki sv. Petra, našli so tukaj. — Pod cerkvijo so izkopali spodnje prostore hiše sv. Pudenta. Koliko spomenikov prve dobe krščanstva!

32. Cerkev sv. **Silvestra** (in capite), na trgu enakega imena, vstran glavne ulice „korzo.“ Že papež Dionizij je v tretjem stoletju tukaj kapelo postavil. Sedanjo cerkev je dal zidati papež Pavel I. v sredini osmega stoletja. Važna je po preimenitnih svetinjah. Prva je prava podoba Obličja Jezusovega, ktero je, po zanesljivih starih poročilih, Izveličar sam poslal kralju Abagarju v Edeso. Druga je: glava sv. Janeza Krstnika, ktero mu je zlobnež Herodež odsekati dal. Nadalje so tukaj pokopani sv. papeži Dionizij, Kaj, Cefirin, Anter, Melhiad, Lucij, Stefan in Silvester (od nekterih samo deli trupla); pri njih pa še nad 30 sv. mučenikov.

33. Cerkev sv. **Štefana** (rotondo) na hribu Coeliju. Post vljena je že v 5. stoletju, toda poznej so jo večkrat prezi ali. Popolnoma je okrogla (kakor panteon) in znotraj — č ne podobe. V njeni sredini namreč v krogu stoji 20 v kih granitnih stebrov, kteri obdajejo glavni altar. Tudi v z a je nad 30 stebrov. Po steni se vidijo krog in krog straš- n podobe, ktere predstavljajo vse različne muke, ki so

jih nekdaj prestali sv. mučeniki. Kažejo prav živo zverinsk besnost in peklensko hudobijo poganskih preganjalcev., — tudi nepremagljivo stanovitnost kristjanov. V veči kapeli t cerkve sta pokopana sv. Primož in Felicijan. .Blizo vrat stoj marmornat stol, kteri je svoje dni služil sv. papežu Gregoriju.

34. Cerkev presvete Trojice na hribu Pinčiju. I španskega trga držé k njej nakviško velikanske stopnice. Postaviti jo je dal Karol VIII., francoski kralj; a posvetil jo je še le papež Sikst V. leta 1585. V desetih kapelah, ktere jo obdajejo ob desni in levi, se nahaja več novejših, a glasovitih slik. — Največa znamenitost pa se vidi v bližnjem nunskem samostanu, — namreč prelepa podoba Marijina, ktero nazivljejo „čudovito Mater" ali „našo Gospo z lilijo." Malala jo je leta 1844 mlada novinka — na zid v mostovžu, ktere so potem preobrazili v kapelo. Predstavlja prečisto Devico v 15. letu, sedečo v preddvoru tempeljna, kako prede predivo in premišljuje sv. resnice. V veliko čest je prišla ta podoba leta 1846, ko je vpričo nje misijonar Blampin čudovito naglo svoj, delj časa zgubljen, glas zadobil. Na stenah kapele je mnogo darov iz zlata in srebra. Celi altar je obdan z najlepšimi cvetlicami, kterih vonjava obiskovalca spominja na nebeško vonjavo nedolžnosti in svetosti. — O koncu tega površnega popisa najodličnejših cerkvij v Rimu opomnim, da se tudi v drugih nahaja dokaj imenitnih starih svetinj in umotvorov. Vsaka za se je lepa, snažna, in v vsaki se vidi kaj posebnega, kar kristjana zanima, razveseli in spodbudi. Rim od 1800 let sem ni le glava krščanskega sveta, nego tudi središče krščanske zgodovine, krščanskega življenja in delovanja. Ondi so se tedaj tudi v najlepši cvet razvile vse umetnosti — v službi sv. vere. Ako potuješ križem svet in občuduješ krasoto velikanskih mest, kaj enakega, ko v Rimu, nikjer ne najdeš. —

f) Dobrotne naprave, pobožni in izobraževalni zavodi.

Kratki obseg krščanskih čednost ste zapovedi: „Ljubi Boga nad vse, in svojega bližnjega, kakor sebe samega." Preobilne krasne cerkve v Rimu so djanski dokaz in priča, da so papeži, v izgled vsem kristjanom, iz ljubezni do Boga in v njegovo čest neizmerno dosta storili in žrtvovali. Enako število spomenikov in dokazov pa se v svetem mestu naha[illegible], da jim je bilo vedno mar za blagor bližnjega. Ra[illegible] n cerkev so tedaj najžlahtnejši kinč in ponos Rima dobrot e

naprave in zavodi, ktere je ustanovila krščanska ljubezen. Nobeno mesto na svetu se ne more v tem oziru ž njim meriti, bodisi še tako veliko in bogato. Ni mogoče vse popisati, kar sem deloma pozvedel, deloma z lastnimi očmi videl, tedaj podam le površen pregled. Ni ga skorej človeškega zla ali trpljenja, za ktero bi se ne našla v Rimu pomoč, tolažba in zavetje. Tedaj ondi, dokler so bili papež vladar, ni bilo slišati o oni strašni revščini, nadlogi in o njenih žalostnih nasledkih, kakor v drugih mestih.

Že novorojena deteta, ako jih brezsrčna mati zavrže, dobijo dom in milo postrežbo v nekterih najdenišnicah; mater jim ondi nadomesti usmiljena sestra, ktera v srcu nosi Izveličarjeve besede: „Resnično vam povem, kar bote storili najnižemu izmed mojih bratov, to bote storili meni!“ —

Za odgojo zapuščenih sirot in zanemarjenih otrok so ustanovljena četiri velika sirotišča, kjer mladež ni le z vsem potrebnim dobro oskrbljena, nego tudi dobiva poduk v raznih rokodelstvih, da se more poznej, ko je odrastla, pošteno sama preživiti. V teh zavodih je, kakor sem slišal, 500—600 fantičev in 600—700 deklic. Za otroke revnih starišev pa je mnogo vzrejališč, v kterih živi nad 2000 fantičev in okoli 1600 deklic. — Ker je od ženskega spola najbolj javna nravnost in poštenost rodovin odvisna, in ker je v velikih mestih premnogo nevarnosti za odraščena dekleta, obrnila je v Rimu na nje krščanska ljubezen poseben pozor. Papeži, kardinali in drugi žlahtni, bogati Rimljani so ustanovili za hčere revnih rodovin mnogo konservatorijev (shranišč ali pribežališč), v kterih živijo z vsem oskrbljene v dobrem varstvu, in dobivajo poduk v gospodinjstvu in vseh ženskih opravilih. Ktere izmed njih se potem pošteno omožiti ali v kakov samostan podati želijo, dobijo iz pobožnih ustanov doto, ki znaša do 200 goldinarjev in še več. Vse dote, ktere se na leto razdelijo na 1100—1200 siromaških rimskih deklet, presegajo velikanski znesek dvestotisoč goldinarjev! — A sv. Cerkev se ravna tudi po izgledu usmiljenega očeta, kteri je svojega zgubljenega sina, ko se je iz tujega vrnil, blagosrčno sprejel. Dekletam, ktere so zgrešile pot poštenja, pa se kesajo svojih grehov in zmot, odprte so nektere hiše, kjer jih sprejmejo za spokornice, in odkoder se vrnejo med svoje, ko so se poboljšale ali se namenijo možiti.

Noben stan, nobena starost ni v Rimu izključena iz pomoči krščanske ljubezni. Tudi za revne ali onemogle duhovne skrbijo posebni zavodi. Revni možje in žene dobijo

brezplačna s t a n i š č a ali vsaj prenočišča. V eni veliki hiši so stanovanja za 400 vdov. V nekterih prestornih h o s p i c i h živi do tisoč starih bolehastih ali slabotnih ljudi. V vsem skupaj je v takih dobrotnih zavodih v Rimu oskrbljenih 4000 do 5000 revnih!

Koliko pa se še stori za druge siromake, kteri na s v o j i h staniščih prebivajo! Velikanska p o s o j i l n i c a „Monte della Pieta" jih brani zoper oderuhe, delé na z a s t a v e denarje po neuslišano nizkih obrestih. Brez števila je u s t a n o v, iz kterih se jim daje v sili miloščina. Že od leta 687 sem imajo papeži posebnega o s k r b n i k a m i l o d a r o v, kteri v njih imenu pomaga vsakemu prosilcu, ki je podpore vreden in potreben. Vselej samo na Božič in o Veliki noči razdelijo po 5000 rimskih tolarjev, koliko pa še o posebnih prilikah in slovesnostih! Dokler so bili papež ob enem posveten vladar, obrnilo se je tudi iz mestne blagajnice in iz dobička loterije, iz vsake na leto po 30.000 tolarjev na miloščino. Pa ostro se je gledalo na to, da ubogi, a zdravi in krepki ljudje niso l e n o b e p a s l i; ako so bili brez poslov in opravil, dalo se jim je brž delo in tedaj tudi zaslužek na d r ž a v n e s t r o š k e. Kolikor moč, se je odpravila beračija po ulicah in hišah. Kajti v Rimu je mnogo d r u š t e v i n b r a t o v š č i n, kterih udje so se zavezali, ubožce poiskati v njih bornih s t a n i š č i h, in jim pomagati na skrivnem z dobrotami, s tolažbo, s podukom i. t. d. Pri teh bratovščinah so tudi gospodje in gospe najviših stanov. Udje nosijo ob svojih hodih k revnim dolgo belo ali črno ali rujavo k u t o, in prek glave in obraza kapuco, tako da jih nikdo ne pozna. Večkrat sem jih srečal na ulicah, pobirajoče za dobrotne namene milodare. Najodličnejši takošni bratovščini ste: ona „u s m i l j e n o s t i B o ž j e" stara že 300 let, in ona k „s v. a p o s t e l j n o m." — Tudi o d v e t n i k i ali advokati v Rimu, kterim še v srcu ni ugasnila vera in ljubezen, osnovali so si med seboj bratovščino „sv. I v a n a i n J e r o n i m a", ktere namen je, brezplačno preganjane pred sodnijo zagovarjati in pravice ubogih zoper krivičnike in nasilnike braniti. — Nadalje obstoji nekoliko društev, kterih udje so prevzeli težki posel, obiskati v j e č a h z a p r t e h u d o d e l n i k e, kterim je duhovne pomoči najbolj treba; ondi jih tolažijo, jih podučujejo v sv. veri, jih pripravljajo k pokori, k poboljšanju življenja. Oj da bi tudi pri nas prišla taka društva na den! — Druga bratovsčina, „k o b g l a v l j e n j u s v. J a n e z a K r s t n i k a," ima namen, one nesrečnike, ki so zavolj velikih zločinov k smrti obsojeni, pripravljati na slednjo uro, moliti za njih

spreobrnjenje, jih spremljati na morišče, jih tolažiti; in ko jih je zadela zaslužena kazen na zemlji, sv. meše služiti in prositi, da bi Bog milostljiv sodnik bil njihovim dušam. Kdo bi teh pripomočkov in naprav krščanske ljubezni ne občudoval? — Kdo pa še bi popisati mogel vse zavode in ustanove, s kterimi se v Rimu skrbi za revne **bolnike**! V vsem skupaj obstoji 18 bolnišnic, deloma za moške, deloma za ženske. Postelj je v njih za 4600 bolnikov, in vsako leto se potrosi za postrežbo in zdravljenje okoli 560.000 goldinarjev. Za strežnike služijo radovoljno razni redovniki moškega in ženskega spola, kteri ne skrbijo le za telesno, nego tudi za dušni blagor bolnih. — Obiskal sem samo dve bolnišnici; na prvo ono za ženske blizo lateranske cerkve, ktero nazivljejo: „Archispedale di s. Salvatore." Vsako bolnico, brez ozira na njeno domovino, starost, vero ali na njeni stan ondi sprejmejo. Že pred 850 letmi je to velikansko poslopje zidati dal kardinal Janez Kolonna. Kako krasne so v njej dvorane, kako lep je red, kako izvrstna je snažnost, kako čist je zrak, da si ondi leži den na den 500—600 revnih bolnic! Kako milo je gledati duhovnih sester, ktere angeljcem podobne, noč in den čujejo ob posteljah, strežejo, tolažijo v imenu Jezusovem, pripravljajo na smrt, in umirajočim brišejo solze iz oči in pot z obraza, — vse edino za nebeško plačilo! — Druga bolnišnica, po imenu „Archispedale di s. Spirito", stoji tik reke Tibere blizo trga sv. Petra. Služi le za moške bolnike, pa je gotovo dvakrat veča od prejšnje. Obsega tri cerkve in celo vrsto velikih hiš, da ne rečem palač. Postavil jo je leta 1198 sloveči papež Inocenc III., a poznej jo je dal papež Sikst IV. ponoviti in povečati. Morebiti ni na celem svetu tako prostorne in lepe bolnišnice. V njej stoji nad 2000 postelj, in za postrežbo je 200 oseb. Ogromne dvorane, hodi, vrtovi, ljubezniva pripomoč usmiljenih sester, mir, snažnost, — vse mi je tako dopadalo, da sem si mislil: o srečen bolnik, kteri najde zavetje pod to streho! Mnogokrat so poprej papež sami zahajali v to in druge bolnišnice, tolažit in spodbujat revnih trpinov. — S to bolnišnico v zvezi je na eni strani najdenišnica za 3000 otrok, na drugi strani pak velika hiša za blazne, ktera že stoji 330 let. — Ni dovolj, da se za bolnike tako lepo in blagosrčno v bolnišnicah skrbi; — v Rimu najdeš še mnogo bratovščin, kterih udje hodijo vrlo bolnikov obiskovat; da si so marsikteri kneževskega in in grofovskega stanu, jim vendar stanišče nobenega ubožca ni preslabo ali pregrdo; veče je bolnikovo trpljenje in nad-

loga, s tim večo skrbjo mu pomagajo, strežejo, in ako v kteri rodovini umrjó stariši, skrbijo za zapuščene sirote.

Druge bratovščine so si postavile nalogo, ne le v pomoč biti umirajočim, nego jim tudi skrbeti za spodoben krščanski p o g r e b, mrliče nositi ali spremljati do groba, za nje moliti in sv. meše služiti dati. — To tedaj niso bratovščine le po i m e n u, kakor marsiktere pri nas, nego tudi v d j a n j u; z vsakim človekom ravnajo kakor z lastnim b r a t o m; kolikor moč, storijo „v čest Božjo, v dušni in telesni blagor svojih bližnjih, in s tem v s v o j e izveličanje! Ljubijo ne le v srcu in v besedah, ampak tudi v neštevilnih preblagih d e l i h!“ —

Toda v Rimu niso skrbeli le za d o m a č i n e, za papeževe podložnike, nego z enako previdnostjo tudi za t u j c e. Saj prav za prav noben katoličan ondi ni tuj, kjer stolujejo sv. Oče — vladar vesoljne Cerkve; vsak se čuti, ko bi bil doma. Že od starodavnih časov so trumoma romali ljudje izmed vseh krščanskih narodov — v „večno sveto mesto“, in obiskali ondotna preimenitna svetišča. S kraja sprejemali so jih gostoljubni Rimljani v svoje hiše. A ko so množine romarjev od leta do leta naraščale, zlasti vselej o Veliki noči in v svetem letu, začeli so za nje staviti velike h o s p i c e, t. j. hiše za prenočevanje ali stanovanje. Že sv. papež Simah je dal okoli leta 498 tri take hiše zidati. Zdaj je hospicov za razne narode nad d v a j s e t, med njimi tudi eden za Poljake in eden za „Ilirce.“ — Po imenitnosti in velikosti vse druge presega hospic „s v. T r o j i c e,“ kterega je leta 1558 postavila velika, po sv. Filipu Neriju ustanovljena bratovščina. Vanj sprejemajo se romarji izmed vseh narodov, ako prinesejo seboj spričalo od svojega domačega škofa. Vsak den najde jih dovolj prostora nad 1000! V predzadnjem svetem letu, t. j. l. 1825* je bilo sprejetih 263.000 romarjev! Iz tega se razvidi, kako velikanski mora ta zavod biti. Dve veliki d v o r a n i v njem ste samo za to odločeni, da ondi romarjem, kakor je storil Izveličar svojim učencem, umivajo noge, in to ne le postrežni menihi, ampak pogostoma tudi kardinali, škofi, knezi in drugi plemeniti Rimljani. V to poslopje sprejemajo tudi okrevavce (rekonvalescente) iz raznih bolnišnic — na leto do 10.000! — Ob koncu še tukaj opomnim, da je v Rimu d o b r o t n i h zavodov skupej 65; in obresti dobrotnih u s t a n o v pri njih znašajo na leto 770.000 tolarjev.** Komu pa bi bilo

* Zavolj mnogih zadržkov se 1850 ni praznovalo „sveto leto“.
** Po novejših poročilih je laška vlada začela tudi segati po teh pobožnih ustanovah. Zares strašno, vnebovpijoče zločinstvo!

mogoče preračuniti, koliko tisočin se da na miloščino, koliko potrosijo neštevilne bratovščine in društva, koliko pomoči delijo samostani?

Samostanov je Rim imel do leta 1870 okoli 120, in v njih 2800 menihov ali redovnikov in 2200 nun. Veči del se pečajo z izrejo in s podukom mladine, ali s postrežbo v bolnišnicah in drugih dobrotnih zavodih; moški redovniki tudi s pastirstvom. Vsak red katoliške Cerkve ima v Rimu svojega najvišega predstojnika (generala). Brezbožna vlada jim je sicer v slednjih letih premoženje pograbila, in jih hudo preganja, toda v mnogih samostanih in zavodih jih je še nekoliko ostalo. Z bridkostjo gleda kristjan, kako ruši in podira neverni sovražnik, kar je od 1000 let sem vsadila in postavila krščanska ljubezen; le upanje ga tolaži, da nasilstvo in krivica ne more dolgo trpeti, kajti v nebesih še živi Bog — pravičen sodnik! — Zdaj še nekoliko črtic o šolah. Tudi ž njimi je Rim že od starodavnih časov izvrstno oskrbljen. Po izkazu iz leta 1835 je bilo takrat ondi 372 početnih in ljudskih šol s 15.000 šolarji in s 482 učitelji in učiteljicami, deloma duhovnimi, deloma posvetnimi; poduk se je vsem brezplačno dajal. Početne šole („otročje vrtece") je obiskovalo tudi 4800 otrok v starosti od 2 do 5 let. Napredovalnih šol za dekleta je bilo, dokler so imeli papež vrhovno posvetno oblast, dvanajst. Najbolje pa se je „sveto mesto" že od nekdaj odlikovalo po mnogoterih srednjih in viših šolah za moško mladino. Nebeške resnice krščanstva niso samo v začetku ukrotile in požlahtnile surovih narodov, nego ostale so vedno podloga in korenina prave učenosti in omike. Poglavarji sv. Cerkve, ki so bili večidel najučenejši možje, pospeševali so tedaj vsak čas razne vednosti in umetnosti, ustanovljaje v svojem stolnem mestu in drugej z velikimi stroški izvrstna učilišča, in zbiraje okoli sebe prve učenjake in umetnike. Tako se je dajala mladeničem bistre glave priložnost poprijeti se stroke, kterakoli jih je veselila. Ne le Lahi, nego vsi krščanski narodi pošiljali so svoje nadepolne sinove v Rim, da bi si marljivo zajemali iz nevsušljivega vira modrosti, in potem bili izvrstni delovalci v korist sv. Cerkve ali raznih držav. V ta namen so jim napravili posebne zavode, ktere imenujejo „kolegije". Na vrhu vseh viših šol še dendenes stoji sloveče vseučelišče „Sapienca," ktero je leta 1303 ustanovil papež Bonifacij VIII. V njem se v petih oddelkih (fakultetih) uči: bogoslovje, pravoznanstvo, modroznanstvo, zdravništvo in jezikoslovje. Oskrbljeno je z vsemi učnimi pripomočki,

kakor maloktero drugo na svetu. Nad vratmi velikanskega krasnega poslopja sem bral latinski napis: „Začetek modrosti je strah Božji,“ kteri profesorje in dijake spominja, da je vsaka vednost brez prave vere — puhla in nečimerna. — Izmed mnogih drugih znanstvenih zavodov imenujem le še: „Propagando“. Kristus je aposteljnom naročil: „Idite po celem svetu, in učite vse narode!“ Ustanovil je sv. Cerkev za vse čase, vse kraje in vse ljudi, in tedaj se imenuje po pravici vesoljna ali katoliška. Vedno so imeli njeni poglavarji to ime in nalogo pred očmi. Zatorej so pošiljali misijonarje, oznanovalce sv. vere v vse dele sveta, po kterih preblagem prizadetju se število vernikov od leta do leta množi. Da pa ne bi misijonarjev nikoli zmanjkalo, in da bi čedalje z boljšim uspehom delovali v vinogradu Gospodovem, ustanovil je papež Gregor XV. leta 1622 velikansko odgojišče in izobraževališče „de propaganda fide“ (za razširjenje vere); v njem se učijo in pripravljajo mladeniči, kteri so storili sveti sklep, vse svoje moči in svoje življenje posvetiti v spreobrnjenje ubogih paganov in divjakov v Afriki, v Aziji, v Ameriki in Avstraliji. Kdo bi ne občudoval teh pogumnih vojakov Kristusovih, kteri žrtvujejo same sebe, da bi oteli druge? In kdo bi ne spoštoval sv. Cerkve, ktera objema, kakor preblaga mati, vse ljudi, vse narode sveta, in tako kaže najbolj po svoji skrbi in ljubezni, da je vesoljna.

Ob koncu le še nekoliko besed o zavodih za umetnosti. Ker je Rim poln najlepših umotvorov na svetu, smel bi ga imenovati celega: šolo umetnosti. Zato že od nekdaj, kdor hoče postati umetnik, izvrsten arhitekt, ali slikar ali kipar (podobar) — se poda učit in urit v Rim. Ondi so od mnogo stoletij sem v službi sv. vere ustvarili neštevilni slavni mojstri dela, kterih še sedanji umetniki — posnemati ne znajo, ne da bi enaka ali lepša spravili na dan. Vedno se nahajajo v Rimu nemški, angleški, francoski, slovanski in drugi umetniki in učenci v velikem številu. Izmed drugih šol in vadnic za nje imenujem samo veliko „akademijo sv. Lukeža,“ ktero je pred 300 leti ustanovil papež Gregor XIII. Žalibog da zdaj za tujo vlado grejo vsi imenitni zavodi, umetniški kakor znanstveni — rakovo pot.

g) Ostanki in razvaline paganskega Rima.

Zgodovina Rima sega nazaj, kakor sem že opomnil, za 2600 let. Do vrhunca blagostanja, krasote, blišča, moči in velikosti se je vspelo to prečudno mesto za vladarstva cesarjev, ko je rimska država razširjena bila čez tri dele sveta. Ta čas je imelo mesto $1^1/_2$—2 milijona stanovalcev. Človek občudovanja strmi, ako bere, kar pišejo tedanji pisatelji o njegovi veličastnosti. Toda prešlo je od tega že 1500 let, kolo sreče se je obrnilo, in čas, ki obraz zemlje vedno prevpodoblja, spremenil je tudi kraljico mest. Tedaj najde popotnik od starega paganskega Rima le še razvaline in ostanke, nad kterimi in krog kterih je vstal novi krščanski Rim.

Zmanjkalo mi je časa, da bi bil vse starine in znamenite podrtine ogledal, tedaj podam le o najslavnejših mali-obris. Staro mesto se je razprostiralo čez sedem hribov in čez nižave med njimi. Središče mu je bil glasoviti kapitol, na kterem so stali najlepši tempeljni malikov in državna poslopja. Svoje dni bil je močno vtrjen, in na južnem vrhu venčal ga je silen grad. Ni ga kosa zemlje, ki bi bil veče zgodovinske pomembe, mimo tega. Tukaj se je dokaj stoletij odločevala osoda mnogih narodov, tukaj so se sklepale postave, in napovedovali so se boji. Na severno zahodni strani hriba držijo navzgor ogromne stopnice. Spodaj jih stražita dva leva iz kamna bazalta, na vrhu pa velika kipa Kastorja in Poluksa iz marmorja. Stopnice se končajo na kapitolskem trgu, kteri je na prednji strani zajet s krasno marmornato ograjo in z umetnimi spomeniki. Na sredini trga stoji orjaški spomenik iz pozlačenega brona, kteri predstavlja cesarja Marka Avrelija na konju. V pozadju se vidi visoka palača rimskega senatorja (t. j. župana) z zvonikom; postavljena je na podzidje nekdanjega arhiva in zakladnice. Na desni, kjer je v starem času stal grad, je palača konservatorjev, in v vrtu za njo se vidi glasovita tarpejska skala, raz ktere so Rimljani prekucovali v globočino hudodelnike in izdajice. Na levi strani trga pa je velikanski muzej, v kterem se hrani neštevilna množina imenitnih umotvorov in ostankov paganskih Rimljanov. Obiskovalca osupne ondi lepota mojsterskih izdelkov iz marmorja in brona, kakoršnih dendenes noben umetnik ne ve ustvariti. Zares, velike omike in spretnosti so bili nekdanji vladarji zemlje! Tik muzeja držijo na severno stran stopnice nakviško k cerkvi „Marije na nebeškem tronu“, ktera je, kakor sem zgoraj opomnil, zidana na mestu najkrasnejšega, maliku

Jupitru posvečenega tempeljna. V njem so zmagoviti vojskovodje, vrnivši se iz bojev, prinašali v zahvalo bogovom darove. Kristjanu najzanimivejši ostanek iz stare dobe je na podnožju kapitolskega hriba m a m e r t i n s k a a l i s v. P e t r a j e č a. V njo so Rimljani metali puntarje in vjete glavarje premaganih narodov, ktere so dali med tem, ko so slovesno obhajali svoje zmage, grozovito zadaviti. Tudi sv. Peter in Pavel in dokaj kristjanov je bilo v teh temnicah priklenjenih, dokler jih niso krvoželjni trinogi na smert obsodili, in odvlekli na morišče. Vhod v ječo je v cerkvici „sv. Jožefa de Falegnani“ (od mizarjev), odkoder držijo stopnice najpred v temno kapelico, posvečeno sv. Petru „v ječi“. Papež Pij IX. so jo dali leta 1854 ponoviti in ozaljšati. Pod njo ste v zemlji dve ječi druga vrh druge. Po ozkih stopnicah šel nas je trop romarjev v roki z gorečo svečo, v prvi oddelek, v kterem se razen altarja nič znamenitega ne zapazi. Iz te temnice spuščali so jetnike na vrvi skozi malo luknjo v spodnji oddelek. Na steni ob stopnicah, ktere zdaj držijo v globočino, smo videli kamen, kojemu je vtisnena podoba človeškega obraza. Pripoveduje se, da je jetničar sv. Petra, ko ga je vlekel v ječo, srdito sunil na zid; in glej, — koj se je vtisnila v kamen, ko bi bil vosek, podoba svetnikovega obličja! Lasje so se nam ježili, ko smo dospeli v okroglo, temno, mokro in smradečo vozo, v kteri sta zdihovala sv. aposteljna. Pred oči so mi stopile prigodbe, ktere so se na tem mestu vršile. Tu stoji steber, na kterem sta bila sv. Peter in Pavel priklenjena; tam, kjer je zdaj ličen altar, je neki stal sv. Pavel, podučevaje jetničarja Procesija in Martinijana, ter okoli 40 vjetih tovarišev v krščanski veri. Vsi so želeli, sprejeti sv. krst, toda — odkod vzeti vode? V tej zadregi se obrne sv. Peter v goreči molitvi k Bogu, in glej! kmalo se odpre na tleh studenec, in v njem so bili vsi krščeni. Ta studenec se še dosihmal ni vsušil; poškropili smo se ž njegovo vodo in pred altarjem ponovili svoje krstne obljube. — V tej ječi sta bila sv. aposteljna devet mesecev zaprta. Ž njima so potem pagani umorili tudi vse tovariše, kterih trupla počivajo zdaj pod baziliko sv. Petra. — Tako je postalo to strašno podzemeljsko mesto, mamertinska ječa, kristjanom sveto in čestivredno. Kdo popiše občutke, kteri romarja ondi vnemajo!

Drugo mesto velikega zgodovinskega pomena je starorimski „f o r u m“, glavni mestni trg, na južnoizhodni strani kapitolskega hriba. Na njem se je zbiralo rimsko ljudstvo v važna posvetovanja in k volitvam, na njem se je tržilo, sodilo in

uradovalo. Svoje dni ga je obdajala cela vrsta veličastnih paganskih tempeljnov, palač in državnih poslopij, in stali so na njem krasni portiki (mostovži) in spomeniki. Toda vse je zdrobil zob časa, in polagoma zasule so sloveči trg velikanske razvaline. Novi zarodi stavili so si okoli trga nove hiše in lepe krščanske cerkve. Veliko trudov in stroškov je prizadjalo, da so v tem našem stoletju trg spet izkopali in razkrili, kajti sedem do dvanajst metrov leži globljeje od cest, ktere ga dendenes obdajajo. Vidi se zali tlak, velika množina odkrhanih stebrov, marsikteri potrt spomenik, tu pa tam kos zida, in razno križem razmetano kamenje. Najlepši kinč na koncu trga je dendenes ogromen slavolok cesarja Septimija Severa, ves iz marmorja, in še dobro ohranjen. Skoz njega je držala „sveta“ cesta na kapitol. Na drugem (južnoizhodnem) koncu trga stoji enaki slavolok cesarja Tita; postavili so mu ga v spomin na zmago čez Jude in na razdjanje Jeruzalema, (ktero je bil Jezus sam prerokoval). Pravijo, da še zdaj po cesti skoz ta slavolok nobeden Jud noče iti ali se peljati, v taki strah je temu narodu Titovo ime. V okolici glavnega trga se še vidi več drugih, — trg Julija Cezarja, trg Avgustov, trg Trajanov, trg Nerov, trg „miru“ i. t. d. Na vsakem stojijo okrhki stebrov in ostanki zidovja, spominjaje na nekdanjo krasoto in bliščobo ter na minljivost vsega posvetnega. Najlepši je bil Trajanov trg, obdan z veličastnimi tempeljni in palačami; na njem so stali umetni spomeniki najslavnejših vojskovodjev in državnikov, na sredini pa, viši od vseh drugih, steber Trajanov, kteri je še zdaj na svojem mestu. Pod njim je počivalo cesarjevo truplo v zlati trugi.

Najbolje sem strmel, ko smo hodili med razvalinami velikanskih cesarskih palač. Konštantinova je stala vštric „fora“, druge pa na palatinskem hribu, kjer njih ostanke obdajejo zdaj prečudni „farneški“ vrtovi. Vse, kar je bilo tukaj dragocenega, lepega in znamenitega, so sicer sovražniki, kteri so večkrat Rim z orožjem vzeli, pograbili ali razdjali, a debelo črno zidovje, obilno obokov, stebrov, kosi marmorja, mozaikov in spomenikov, — vse še dendenes glasno priča o neizmernem bogastvu, o sijajni krasoti in bliščobi, ktera je nekdaj tu vladala. Kdor se preveč sveta veseli in v njega svoje upanje stavi, ali kdor velikašem njih gizdo in srečo zavida, — naj bi šel v Rim, in se večkrat sprehajal med temi podrtinami hiš najmogočnejših vladarjev na zemlji; — pobesil bo glavo, zginile mu bodo iz nje prazne sanje in nade, in svet z vso svojo lepoto in baharijo se mu bo mrzil.

Iz palatinskega hriba obrnili smo se proti glasovitemu kolis eju, kteri stoji v dolini na zahodni strani. Na potu smo ogledali slavolok cesarja Konštantina, kteri po krasoti in velikosti prekosi vse druge. Viši je od marsiktere cerkve, in kinča ga mnogo napisov, in v marmor vsekanih podob in kipov. Skoz njegove tri oboke drži troja steza. Slavolok so Rimljani postavili cesarju v spomin na zmago nad krvoločnim Maksencijem, ktera je bila povod, da se je Konštantin paganstvu odpovedal. Tedaj nam ob enem oznanuje sijajno zmago krščanstva! — Podrtine koliseja so največe in najžalostnejše v Rimu. Groza obide kristjana, ko jih zagleda; kajti ni mesta na svetu, kjer bi bili ljudje tako sramotili svoje ime, kjer bi bili tako zdivjali in enake krutosti izvrševali, ko tukaj. Kolisej bil je največe gledišče (cirkus) v Rimu — a tudi na celem svetu. Stavila sta ga od leta 72 do 80 cesarja Vespazijan in Tit; 40.000 sužnih Judov je moralo slednji čas pri zidanju pomagati. Ko je bil dovršen, trajale so slovesnosti in igre v njem sto dni, in pri njih se je 5000 glav zverine pomorilo. Rimljanom, po neprestanih bojih prelitju krvi vajenim, so namreč po časi presedale navadne igre in burke; strastno so hlepeli po grozovitih, krvavih predstavah in prizorih. Iz prva so jih veselili živalski boji. Iz daljnih dežel spravili so si v Rim najmočnejše zveri, — leve in tigre, ktere so potem v gledišččih hujskali lačne drugo na drugo, da so se strašno rjové trgale z zobmi in kremplji. A tega jim ni bilo dovolj, — začeli so žejati po človeški krvi. Silili so tedaj hudodelnike in na tisoče ubogih sužnikov, da so se v orožju vadili, in potem v gledišččih med seboj ali z zverinami vojevali. Velika množina se jih je vsako leto na ta način poklala, — tekli so den na den potoki krvi. Čem glasnejše je bilo stokanje ranjenih in umírajočih, tem bolje so divjega veselja pijani ploskali in kričali gledalci. Te nečloveške grozovitosti vršile so se v raznih gledišččih, a najbolj v koliseju. To ogromno poslopje je bilo podolgasto okroglo, in visoko na četiri nastropja. Po dolgosti je merilo 185, in po širjavi 156 metrov. Četiri velikanska vrata in 76 drugih vhodov držalo je v notranje prostore, kjer je bilo krog in krog marmornatih sedežev za 90.000 gledalcev. Tudi zidovje in oboki so bili z marmorjem pokriti, in vse mostovže so kinčali neštevilni umetni marmornati stebri. Na sredini je ležala velika „arena“ (oder za igre in boje), kjer se je obupno mesarjenje in ubijanje vršilo. — Ko so paganski cesarji obrnili svoj srd na kristjane, in v celi državi pričeli kruto preganjanje, so jih mnogo obsodili na smrt v ko-

liseju, kjer jih je v razveseljevanje poživinjenega ljudstva zverina trgala in žrla. Med prvimi mučeniki je tukaj bil sv. Ignacij, bivši škof v Antiohiji; njemu so sledili sv. Evstahij s celo familijo, sv. Julij, sv. škof Aleksander, sv. mladenič Marin — in na tisoče drugih, kterih imena so znana le Bogu v nebesih. N. pr. prvi den meseca sušca praznuje se spomin 260 mučenikov, ktere je dal cesar Klavdij po vojakih v gledišču s pušicami postreljati. Včasih pa se je tudi vpričo strmečega ljudstva prigodil čudež, da se gladne zveri kristjanov niso hotele lotiti, nego da so se vlegle k njihovim nogam, ko bi bile krotke ovčice; to se je primerilo sv. devicam Tacijani, Martini, Priski in drugim.

Slednjič je blagi cesar Konstantin mučenju in klanju konec storil. A kolisej je ostal gledišče še 900—1000 let, da si so ga oplenili krasnega kinča. O napadu sovražnih trum je Rimljanom tudi služil za trdnjavo. Ko se je zidovje začelo podirati, služilo je kamnje za stavbo č e t i r i h palač, — a vendar je še, rekel bi, polovica poslopja ostala do denešnjega dne. Zlasti papeži so obrnili svojo skrb na to, da se ostanki ohranijo — v veden spomin na spridenost in divjost „omikanih“ paganov, ter na trpljenje in junaštvo tedanjih kristjanov. Podrtine — črne, razpokane, okrhane, votle, — so še zdaj na mestih do 48 metrov visoke, (tedaj više od marsikterega naših zvonikov). Kakor so v enem oziru strašno, tako so v drugem oziru prečastitljivo mesto. Ko sem v sredini stal, in na prigodbe mislil, ktere so se pred 1600 leti ondi vršile, zagledam nad seboj v zraku krdela kavk, ktere so krokaje krog fofotale; — zdelo se mi je, da so duhovi trinogov in razuzdancev, kteri so nekdaj tu prelili toliko nedolžne krvi, in ktere preganja zdaj večen obup in prokletstvo! — Sredi koliseja stoji k r i ž; do leta 1870 je stalo po straneh tudi 14 postaj križevega pota, da se je vrnikom prilika dala, premišljevati Jezusovo in onih mučenikov trpljenje, kteri so se tukaj za njega dali umoriti. Nova neverna vlada je žalibog križev pot odstranila. Kako s v e t o j e t o m e s t o, se razvidi iz besed papeža Pija V., kteri so djali: „Kdor želi relikvij (svetinj), naj si pobere z e m l j e v koliseji; ondi so tla namočena s krvjo neštevilnih mučenikov.“ — Jaz sem si iz grmiča, kteri raste v kotu iz zidovja, vtrgal vejico, ktera mi ostane veden spominek na kolisej in na — sv. mučenike! — Od drugih gledišč se dendenes le malo ostankov nahaja; njih podrtine so porabili veči del za zidanje hiš in cerkev. Opomnim, da je Pompejevo gledišče imelo sedežev za 40.000, Maksencijevo za 18.000, „circus maximus“ (največe

gledišče) pa clo za 150.000 gledalcev! — O krasnih tempeljnih je malo sledu več, edini „pantheon“ je ohranjen, kakor sem zgoraj povedal, zvečema v stari podobi. Zidovje in stebrovje drugih so porabili deloma pri stavljenju cerkev, deloma leži zdrobljeno ob tleh. Nekteri orjaški stebri na glavnem trgu (forum) so slednje priče malikovalstva zabredlih paganov.

Največ se najde razvalin starorimskih kopelj in toplic. V južnih toplih ali vročih pokrajinah je ljudem bilo kopanje vedno veča potreba, kakor našim prednikom in nam. Bogati Rimljani so imeli tedaj vsak v svoji hiši domačo kopelj. Poznej so se velikaši in cesarji ljudstvu hoteli prikupiti s tem, da so dali zidati velikanske toplice (therme), ktere so bile vsem prostim mestjanom brezplačno odprte. Niso služile samo za kopanje, v topli ali mrzli vodi, kakor je kdo poželel, nego tudi za sprehod in zabavo. Kakor gledišča, bile so okrašene z mnogimi umotvori — s kipi, spomeniki in slikami. V posebnih dvoranah se je igralo, v drugih so govorniki in pesniki deklamovali, spet v drugih so bile knjižnice i. t. d. — Ogledal sem podrtine trojih toplic. Titove stojijo blizo koliseja, na podzidju „zlate“ hiše cesarja Nerona. Od njih se vidi le devet velikih obokov, in pod temi nekoliko vež in dolgih hodov. — Veče in krasnejše so bile Karakalove toplice — na južni strani mesta blizo apiške ceste. V njih se je moglo 1600 ljudi na enkrat kopati; tla in stene v vseh mostovžih, sobah in dvoranah bile so z marmorjem pokrite, oboke pa so kinčali umetni mozaiki. Od nekdanje veličasti je zdaj malo več sledu, a stoji še mnogo orjaškega zidovja, ktero je razpokano, obraščeno in črno, kakor kolisej. Najbolj sem strmel, ko sem obiskal podrtine Dioklecijanovih toplic blizo novega kolodvora, v kterih zdaj stoji cerkev „Marije od angeljev“. Cesar je silil 40.000 kristjanov, pri zidanju pomagati. Bile so enake krasote, ko Karakalove, a še za polovico veče! Velikanski ostanki se vidijo kot razvaline kake trdnjave ali silnega gradu. Največa dvorana služi zdaj omenjeni cerkvi za poprečno ladijo.

Že iz toplic se razvidi, da je trebalo Rimljanom mnogo — mnogo dobre vode! Sicer teče skoz mesto široka reka Tibera, a ta je celo leto kalna in žolta, in tudi voda studencev je slaba. Tedaj so si že 300 let pred Kr. začeli napeljevati vodo mnogo ur dalječ iz hladnih in bistrih virov hribov in gor. V dobi slednjih cesarjev je imel Rim 14 velikanskih vodotokov, iz kterih se je zlivala voda v 1350 studencev, v 15 velikih vodometov, v 840 manjših javnih kopališč in v 11 ogromnih toplic. Le trije izmed onih vodotokov so se

ohranili do deneŝnjega dne, kar je prizadjalo zlasti papežem neizmerne troške. Drugih enajst je razpadlo, in njih razvaline (podobne podrtim viaduktom) se nahajajo okoli mesta in dalječ tje po rimski kampaniji (ravnini). Kamor tedaj popotnik obrne oči, zagleda žalostne spomenike srečne in slavne preteklosti, povsodi se uči, da viharji urno bežečega časa razrušijo in podrobé tudi najmočnejša dela človeške roke.

Dalo bi se še pisati dokaj o drugih ostankih paganskega Rima, a segalo bi predalječ; najlepše izmed obeliskov, kterih je skupaj 12, sem že na drugem mestu omenil. Le o nekterih nagrobnih spomenikih še par besedi! Eden je orjaška piramida pretorja Cestija v južnem kotu mesta, blizo vrat, skoz ktere drži cesta k baziliki sv. Pavla. Piramida (četirivoglat steber, pri zemlji debel, na vrhu špičast) je iz temnega marmorja, posneta po onih v Egiptu, znotraj ima prostorno grobno kamrico. — Ob glasoviti „apiški“ cesti, ktera je držala iz Rima v Kapvo, stoji še zdaj zunaj mesta mnogo nagrobnih spomenikov, deloma dobro ohranjenih, deloma porušenih; po velikosti in lepoti se odlikuje nad drugimi oni Cecilije Metele, gledaje kakor žalosten stražnik v zapuščeno tiho kampanijo. Spomenik je okrogel, umetno iz kamna zidan stolp, kteri meri po premiku nad 29 metrov!

Pravi kolos ali velikan je slednjič mavzolej (nadgrobje) cesarja Hadrijana in njegove rodbine, vsemu svetu znan po novem imenu „angeljev grad“. Stoji na desnem pobrežju Tibere „angeljevem mostu“ nasproti, kteri je od istega cesarja. Na ogromni četirivogelni podstavi iz kamna, ktera je 90 metrov dolga in 30 metrov visoka, stalo je veličastno okroglo poslopje, zunaj krog in krog venčano z umetnimi kipi iz marmorja. Znotraj je imelo grobne kamrice, kjer so v votlinah stale dragocene posode (urne) s pepelom sežganih mrličev. Veliko pokrivalo iz žlahtnega porfirja, ktero je bilo na Hadrijanovi urni, služi zdaj v baziliki sv. Petra za krstilnico. Surovi Vandali, Gotje, Lombardi in drugi sovražniki, kteri so večkrat po Rimu plenili, požigali in rušili, so tudi ta mavzolej hudo poškodovali, in vse, kar je imel dragega, odnesli. V tej nevarni dobi so ga Rimljani preobrazili v močen kastél ali grad, kteri jim je služil o sovražnih napadih v zavetje. Potem je prišel pod oblast raznih plemenitih rodovin, in v neprestanih bojih godilo se je v njem dokaj grozovitosti. Pogostoma obseden in vzet, se je vendar upiral razdoru. Sloveči papež Gregor VII. se je branil v njem zoper vojsko cesarja Henrika IV. Okoli leta 1400 je postal lastnina papežev, kteri so ga

na vrhu prezidali in včasih v njegovih zalih sobah stanovali. — Odkod pa je dobil ime „angeljev“ grad? Za sv. papeža Gregorja velikega — leta 590 — tepla je Rim strašna šiba — pomor! Ljudje so po ulicah in v hišah kapali kakor muhe. Povsod je bil jok, stok in obup. V tej veliki sili napové papež Gregor spokorno procesijo, da bi se z gorečo molitvijo kazen Božja odvrnila. Ko gre velikanska procesija iz mesta prek mosta, zagledajo nad gradom svitlega angelja, kteri je oster meč vtikal v nožnico. In glej! od tistega dneva je pomor nehal. Po tej čudoviti prigodbi dali so gradu ime: „angeljev“ grad. Papež Bonifacij IV. je potem na gradu postavil kapelo v čest angelju Mihaelu; Benedikt XIV. pa jo nadomestil z orjaško podobo istega angelja — iz pozlačenega brona, ktera še zdaj gleda iz visokega vrha gradu čez Rim. Od ondot je tudi prelepi razgled čez celo mesto. Pod papeževo vlado je streljanje iz topov, kteri so na gradu, naznanjalo velike praznike in posebne svečanosti. Zvon pa je zapel žalostinko, ako so papež umrli. Od angeljevega gradu drži v vatikan — papeževo palačo — visok pokrit koridor, kterega je dal staviti papež Aleksander VI. Od leta 1870 se šopirijo v gradu vojaki nove laške države.

h) Sedanji Rim.

Rim stoji v pusti, s srednjimi hribi prevlečeni ravnini, ktera je le na zahodni kraj — proti morju odprta. Na drugih treh straneh je omejena z gorovjem. Reka Tibera deli mesto v dva kosa; večina ga je na levem, manjšina na desnem pobrežju. Razširjeno je čez deset hribov in čez nižave med njimi. Stanovalcev ima dendenes okoli 260.000. Kdor bi tedaj mesto samo po številu prebivalstva sodil, bi utegnil djati, da ni posebne velikosti; kajti 17 mest je v Evropi, ktera ga v tem prekosijo. Potrebno mu je tedaj izvediti, da Rim v okrogu meri 23 kilometrov, t. j. $4^1/_2$ ure! Obdan je z visokim močnim obzidjem, ktero sta v petih letih (271—276) postavila cesarja Avrelijan in Prob; poznej je bilo večkrat popravljeno. Pot v mesto drži skoz 12 velikih krasnih vrat, vrh kterih stražijo vhod zali okrogli stolpi. V okolici imajo rimski velikaši in bogatini mnogo velikih, divnih vrtov in veličastnih vil (gosposkih hiš), a tudi vinogradov; ondi so pod zemljo razširjene katakombe, nad kterimi stojé tu pa tam cerkve. Notranje mesto je razdeljeno v 14 okrajev, ktere vežejo in kjer se križajo neštevilne ulice, deloma dolge, široke in snažne,

deloma ozke, temne in umazane, kakor se jih najde v vsakem laškem mestu. Toda v vsaki se vidi kaj posebnega, kar je tujcu zanimivo, vsaka je druge podobe. Po lepoti in dolgosti vse presega „korzo“, t. j. glavna ulica, ktera je celi den in v pozno noč polna ljudi in kočij. Ondi je središče trgovine in javnega življenja, ondi se vidijo velike prodajalnice druga tik druge, polne zlatnine, srebernine, svilenine, slik, kipov, knjig in vsakojake robe. Sprehajanje po korzu človeka zares očara, zlasti po večerih, ko je ulica razsvitljena s tisočimi plinovimi lučmi. — Prek reke Tibere je razpetih šest mostov, eden železen, in pet iz kamna zidanih. Najlepši med njimi je glasoviti „angeljev most,“ po kterem se gre na desno pobrežje k baziliki sv. Petra. Star je že 1740 let, samo ograja in dvanajst zalih kipov iz marmorja, kteri ga kinčajo, je iz poznejšega časa. Prva dva kipa predstavljata sv. Petra in Pavla, drugih deset pa angelje, držeče orodje Kristusovega trpljenja. Po teh je most dobil svoje ime. Po svoji podobi me je spominjal na onega, ki drži v sredini „zlate“ Prage prek reke Moldave.

Zdaj še nekoliko o trgih, kterih ima Rim okoli 150! Njih dika so umetni orjaški stebri, spomeniki, vodometi in studenci, — a tudi cerkve in palače; s kterimi so ograjeni. Kaj enakega bi se v drugih mestih na svetu zastonj iskalo. Trgi sv. Petra, sv. Janeza v Lateranu, Marije Snežnice in kapitola, o kterih sem že govoril, vnamejo vsakega obiskovalca k občudovanju. Razen teh so najodličnejši: trg „Cavallo“ na kvirinalskem hribu. Njegov prvi kinč sta dva junaka iz marmorja — visoka nad šest metrov, — ktera brzdata vsak svojega konja. Ta prekrasen umotvor je še ostanek starega Rima, in pomeni zmago razumnega človeka nad močmi živali. — Trg „Colonna“ ima na sredini visoki steber cesarja Marka Avrelijana, na kterega pa so pred 300 leti postavili štatuo sv. Pavla. — Španski trg kinča velik studenec iz marmorja, kteri ima podobo ladije. Na strani pa stoji pred poslopjem propagande silen steber s štatuo Device, brez madeža spočete; obdan je s podobami Mozesa, Davida, Izaije in Ecehiela. — Ljudski trg (del Popolo) spada med največe, in je podolgasto okrogle podobe. Obdajejo ga tri cerkve in druga lepa poslopja. Na sredini stoji visok obelisk, kterega stražijo četirje marmornati levi bljuvaje vodo. Na koncih trga sta tudi dva lična vodometa. — Posebne veličastnosti je trg Navona, na kterem se prodaja sadje in prikuha. Sive fasade cerkvij in palač mu dajejo resnobno podobo. Tukaj je imel cesar Domicijan dirjavnico s sedeži za 30.000 gledalcev.

Ponos trga so trije ogromni studenci iz kamna. Srednji je velika črna pečina, iz ktere vre voda iz osem votlin. Na sredi pečine stoji obelisk, na voglih pa četiri marmornate podobe, ktere predstavljajo največe reke na zemlji: Donavo, Nila, Gangesa in Laplato. Zvečer, v svitlobi mnogih plinovih luči, ko se iztoki vode bliščijo kakor biserji in diamanti, in se ne sliši nič, razen glasnega šumenja studencev, tujec omamljen na trgu obstoji in vsklikne: O prečudna — o rajska lepota!

Z vodo je Rim še dendenes med vsemi mesti najbolj previden. Preračunilo se je, da je pride na den na vsakega stanovalca okoli 1000 litrov, — ako jih potrebuje! In vse to priteka v treh velikanskih zidanih vodovodih iz daljnega gorovja, — voda je tedaj čista in bistra, kakor pri nas v planinskih pokrajinah. Med neštevilnimi studenci jih je nad 50 po trgih in ulicah, ktere kinčajo umetni spomeniki in skupki. Koliko pa se jih še nahaja v dvorih in vrtih pri palačah, ki so enake krasote! — Najbolj slovi „fontana (studenec) Trevi“, ne le zavolj dobre vode, nego posebno po velikanskem monumentu, iz kterega se voda izteka. Prizidan je visoki palači. Za podlago služijo ogromne pečine, vrh kterih stoji na vozu iz školjk marmornata podoba oceana (izmišljenega boga morja); okoli je skupek raznih drugih podob — vsaka mojstersko delo kiparstva. Pripoveduje se, da tujcu, kteri se pred odhodom iz Rima napije iz tega studenca, ne ugasne nikoli želja, se spet tje vrniti. Jaz sem sicer piti pozabil, a ne morem tajiti, da vedno koprnim po sreči, „sveto“ mesto vdrugič obiskati in ogledovati.

Med prednosti Rima spadajo tudi neštevilne prekrasne palače, — mojsterska dela zidarstva, napolnjena z redkimi zakladi, umotvori in zbirkami. Zunaj so sicer po starosti očrnele, brž ko se stopi skoz visoka vrata, se pokažejo zale veže (predhišja — vestibula), lepa dvorišča, okinčana z visokimi marmornatimi studenci, vodometi in spomeniki, in široke stopnice iz marmorja, ktere držijo v gornja nastropja. Koliko bogastva in bliščobe pa se vidi na hodih in v velikih dvoranah! Ondi je tlak navadno iz mozaika, ob marmornatih stenah stojijo krasni stebri in kipi, strop pa kinčajo velike slike, lesorezbe ali štukature. V mnogih palačah se nahajajo tudi imenitne slikarnice, knjižnice, lične kapele, zbirke starin i. t. d. Vse kaže, da so rimski velikaši plemenitega duha in izredne izobraženosti, — a tudi priljudnosti, ker radovednim tujcem ne zapirajo svojih palač.

Najodličnejša in največa palača v Rimu in na celem svetu je **vatikan**, v kterem stolujejo papeži že blizo 500 let. Stoji tik bazilike sv. Petra. Prav za prav ni ena, nego cel skupek palač, ktere so postavili papeži v raznih stoletjih. Ima 22 dvorišč, okoli 5000 sob in dvoran, tri kapele, mnogo koridorov in galerij, — v vsem skupej blizo 11.000 prostorov! Kamor sem v njih obrnil oči, zagledal sem krasoto, dostojnost in umetna dela. Vatikan je zares stolica, kakoršna gre poglavarju vesoljne Cerkve! Celi je priča in velikanski spomenik, da so najviši pastirji duš ob enem bili iskreni prijatelji in darežljivi podporniki znanosti in umetnij. Razun papeža stanujejo v njem Njih številni dvorniki, svetovalci, uradniki, služabniki in stražniki, v vsem skupaj več sto ljudi. Mnogo dvoran služi pa za muzeje, slikarnice, pismoshrambe, knjižnice in razne druge zbirke; noben cesar ali kralj nema palače, ktera bi se v tem oziru z vatikanom meriti mogla. V družbi svojega prijatla in drugih romarjev sem ga trikrat prehodil in pregledal, vselej po tri do četiri ure, a morebiti še tretjine imenitnih reči in zakladov nisem videl. Še za površen opis trebalo bi tedaj debele knjige. Kako zanimiva je samo velika Sikstinova kapela (papež Sikst IV. jo je dal zidati), ktere strop in prednjo steno kinčajo veličastne malarije slavnega Mihelangela! One na stropu predstavljajo ustvarjenje sveta in prvega človeka, ter zgodbe iz življenja starih očakov. Na steni za altarjem pa je edina ogromna, — 19 metrov visoka — slika, ktera kaže poslednjo sodbo. Zares strašna, — in ob enem čudalepa podoba! V tej kapeli se vršijo slovesnosti, ktere papež sami opravljajo; tukaj delijo mnogokrat romarjem sv. Obhajilo. — Druga kapela, posvečena sv. Lovrencu, služi papežu za opravljanje sv. meše (na delavne dni). Tudi njene stene so pokrite s krasnimi slikami, ktere je malal menih Angelik iz Fiezole. — Blizo te kapele so sobe in hodi, (stanze, loggie), kterih sloveč prečuden kinč so freske (na steno malane slike) glasovitega Rafaela in njegovih učencev. Nobeden umetnik na svetu ni tako lepo proslaviti znal nebeške oblasti papežev in veličasti katoliške Cerkve, ko v teh slikah Rafael; v vsakem ogledovalcu vnamejo občudovanje in navdušenje. — Toda enake umotvore videl sem potem v pinakoteki (slikarnici), ktera je v tretjem nastropju. Sobana sledi za sobano, in v vseh visijo slike najizvrstnejših krščanskih malarjev: Rafaela, Angelika, Domenichina, Murilla, Ticiana, Perugina, Guida Reni, Pavla Veronese in drugih. Pravi čudež umetnosti so slike „spremenjenje Kristusovo na

gori Tabor“, — „slednje Obhajilo sv. Jeronima,“ — „Marija z detetom Jezusom v družbi sv. Janeza Krstnika, Jeronima in Franciška“, in „kronanje Device Marije“. . Den na den se nahajajo v pinakoteki mladi slikarji, kteri se tukaj učé od starih mojstrov in delajo kopije (posnetke) po njih slavnih uzornih izdelkih. — Iz teh prostorov sem se podal v velikanske **muzeje**, kjer je od starih Egipčanov, Etruskov, Grkov in Rimljanov v mnogih dvoranah razvrstenih na tisoče kipov, in doprsnih podob slavnih možev in malikov, spomenikov, rakev ali sarkofagov, orodja, posode, kinča napisov, živalskih podob, — vse iz marmorja razne barve ali iz brona. Ti krasni ostanki nam svedočijo, na kako visoko stopnjo umetnosti so se vspeli, in kako veleumni so bili nekteri narodi že pred 2000—3000 leti. Vkljub hvalisanemu napredku sedanjega časa jih mi v marsikterem oziru ne znamo doteči. Se ve da so maliki, kterim so darovali in se vklanjali, tudi žalostne priče njih verske blodnje in zmote. Spretnost človeka v eni ali drugi stroki še ni porok, da ob enem spoznava večne resnice in česti edino pravega Boga. — Za muzeji obiskal sem sloveče vatikansko **knjižnico**, ktero cenijo vsi učenjaki po vrednosti njenih knjig, rokopisov in starih listin prvo na svetu; knjig ima 70.000, rokopisov pa 24.000! Dvorane knjižnice spadajo med najkrasnejše cele palače; vse so umetno malane, in polne dragocenega kinča. Njih oboki in stropi so podprti s svetlimi stebri iz marmorja in porfirja. Knjige se hranijo v ličnih omarah. Največa dvorana, ki je dolga blizo 315 metrov, služi papežu o slabem vremenu za sprehajališče. V dveh stranskih sobah je razpoloženih na tisoče darov in prelepo vezanih adres, ktere so dobili v slednjih letih preblagi Pij IX. od zvestih krščanskih narodov. — Preden sem vatikanu slovo dal, ogledal sem še kratko velikanske vrtove za njim, kterih kinč je neštevilna množina redkih in žlahtnih dreves in rastlin.

Druga veličastna in sloveča palača v Rimu je „lateran,“ kteri stoji tik cerkve bazilike sv. Janeza. V njem so stolovali papeži blizo 1000 let (od 4.—14. stoletja). Večkrat je veliko škodo trpel po požarih. Sikst V. ga je dal ponoviti v sedanji podobi. Ker ne služi poglavarjem Cerkve več za stanovališče, ga je predzadnji papež Gregor XVI. spremenil v muzej, kteri razpada v dva oddelka. V prvem so razvrsteni v 16 dvoranah, kakor v vatikanu in v muzeju na kapitolu, neštevilni umotvori in ostanki starih poganskih narodov; — v drugem se hranijo zanimivi ostanki iz prvih stoletij krščanske

d o b e, ktere so našli ali izkopali deloma v katakombah, deloma na drugih mestih. Kar sem zgoraj povedal o slikah in napisih katakomb, velja tudi o teh znamenitostih: da so namreč važni dokazi za nauke, zakramente in obrede katoliške Cerkve, kteri jasnejše govoré ko vsaka knjiga. Tje naj bi se šli učit in preiskovat neverniki in dvomljivci, pa bi s svojimi ugovori in pretvezami kmalo obmolknili.

Tretja odlična in velikanska palača je k v i r i n a l, kteri stoji na hribu enakega imena. Papeži postavili so si ga pred 300 leti za — poletno stanovališče. V njem so se tudi kardinali shajali v „konklave,“ t. j. k volitvi novega papeža, ako so stari umrli. Ko je leta 1870 v Rim pridrl s svojo vojsko kralj Viktor Emanuel, pograbil je palačo prejšnjemu gospodarju, in v njej se šopiri do denešnjega dne. Toda govori se, da se ondi nikakor srečnega ne čuti, — storjena krivica mu grize vest. — Kvirinal ima na stotine krasnih sob in dvoran, ktere kinčajo izvrstne slike in kipi. Zgodovinsko znamenita je soba, v kteri je vjel Napoleon I. papeža Pija VII., kjer so tudi sedanji papež stanovali kakor jetnik za prekucijo leta 1848. V prejšni papeževi kapeli je shranjena imenitna svetinja: glava sv. Lovrenca, mučenika. — Posebne lepote je tudi veliki vrt za palačo. — Izmed raznih drugih palač, ktere sem videl, imenujem: „K a n c e l a r i j o a p o s t o l j s k o,“ odlično po umetni stavbi, po zali fasadi in krasnih mostovžih; palače B o r g h e s e, Kolona, Barberini, K o r z i n i, Doria, Farnese, Sciara, Spada in Mattei. Vse so po velikosti in krasoti vredne, da bi služile za stanišča cesarjem in kraljem; v vsaki se nahajajo slikarnice, ali muzeji in dragoceni zakladi, da tujec, ki jih ogleduje, strmi, in se mu dozdeva, da se mu je odprl nov lepši svet. Zares, srečni so morali biti Rimljani pod vlado papežev, ker so si nabrali toliko bogastva!

Med izborne lepotije Rima se vštevajo obilni javni v r t o v i, za sprehajanje in razveseljevanje ljudstva. Popotnik, ki je prišel iz severnih pokrajin, se ondi lepote dreves in cvetlic, kterih doma nikoli ni videl, ne more nagledati. Dasi je bilo še le v sredini meseca aprila, našel sem jih vse v zelenjavi in cvetu. Rimljanom najbolje priljubljeni so velikanski vrtovi na hribu P i n c i j u, kterih divnost in mičnost vse druge presega. Vsak večer mrgoli v njih gospode, beračev, otrok, kočij; za godbo skrbijo starčeki z lajnami, dečki z harfami, diplami i. t. d. En drevored se križa z drugim; vmes so grede polne cvetlic, gaji s cipresami, visokimi pinjami, lavorjevimi grmi in mirtami, — cele vrste marmornatih kipov in doprsnih

podob slavnih laških mož; drugej šumljajo bistri studenci in vodometi — prek gajev in drevoredov pa zre iz hriba kraljica dreves, veličastna palma s široko krono. Na zabavo in okrepčanje vabijo sprehajalce zale gostilnice. Iz sredine vrtov pa je, zlasti v svitu večernega solnca, veličasten razgled na podrtine starega in na cerkve, palače in trge novega Rima. Tudi velikanski vrtovi v okolici mesta razodevajo čudeže darežljivosti in krasote prirode, ter spretnosti človeške roke. Ondi stojijo gradovi žlahtnikov, po lepoti in prostornosti palačam v mestu podobne. V nekterih se nahajajo imenitni muzeji in slikarnice, kakor v palači Massimo zunaj laterana, v palači Albano pred vratmi Salara, v palači Panfili na hribu Janikulu, in v palači Borghese pred vratmi „del popolo". Naj bi nobeden popotnik ne zamudil, zlasti poslednjo vilo in umetne vrtove pri njej obiskati, osupnila ga bo ondotna mikavna bliščoba in gizda, ktera presega vse domišljije.

Ta površen načrtek najizvrstnejših znamenitosti sedanjega Rima bodi dovolj! Hočem mu še dodati samo nektere opombe. Kdor v naglici pokukne na prvo „v večno mesto", misli si, da je bilo pretiranje ali prevara, kar je bral in slišal o njegovih prednostih; kajti pogreša v njem ono — rekel bi, novo praznično opravo in sijajnost, ktera mu je mikala in mamila oči v marsikterem velikem mestu v severnih državah. A napaka bi bila, soditi koj po videzu in prvem vtisu. Rim je že davno svojo krasoto zagrnil v sivi zavoj starosti, in je mesto tako edine, posebne podobe, da se mora natančno opazovati in spregledati, preden se spozna pomen in neizmerna vrednost njegovih zakladov in umotvorov. Drugej je obilno posnetega sleparskega lišpa, — zapeljiva lupina, tukaj pa najdeš jedro prave in stalne lepote. Zatoraj prihaja den na den velika množina ljudi iz vseh delov sveta — Rima gledat in občudovat. Pomisliti se mora, da pristoji stolnemu mestu najvišega duhovnega poglavarja, središču katoliške Cerkve — resnoben obraz! — Se ve da ima Rim, kakor vsako mesto, tudi okraje in oddelke, kjer ne zmanjka nesnage in uboštva, kjer najdeš temne kotove, ozke in smradeče ulice, oprte, okajene in razpokane hiše in bajte. Po teh slabih lastnostih se najbolj odlikuje „ghetto", t. j. ulice blizo Tibere, kjer že od starih časov stanujejo in barantajo Židovje. Toliko šare in vsakovrstne stare robe pač na svetu še nisem videl, ko ondi. Papeže so neverniki vedno dolžili intolerance, t. j. nepotrpnosti proti ljudem druge vere. Da je tako natolcevanje lažnjivo, spozna se dovolj iz tega, da judov v svojem

lastnem stolnem mestu niso nikoli preganjali. To edino jim je bilo ukazano, v letu večkrat obiskati neko v ta namen odločeno cerkev, in poslušati — krščansko pridigo!

i) Nekoliko o Rimljanih in njihovih raznih šegah.

Denešnji Rimljani so svojim slavnim poganskim prednikom, kakor se razvidi iz kipov poslednjih, po obrazu jako podobni. Ljudje obojega spola so večidel visoke in polne postave, ter zalega bistroumnega obličja. V starejših letih rado odebelijo, zlasti ženske, — znamnje, da se jim slabo ne godi. Žlahtniki in mestjani so izobraženi in se prijetno in vljudno vedejo, kar se pri naši gospodi žalibog pogostoma pogreša. Zgodovina njih očetnjave jim je znana kakor abcednik, imena svojih državnikov, pesnikov, umetnikov in njihova dela naštevajo z navduševanjem; pa saj so tudi prosti ljudje, strežniki, kočijaži, fakini i. t. d. v tem dobro podučeni, in s ponosom kažejo na svoje slavne rojake. Gospoda se oblači po novih modah iz Pariza; može sem vidil po večem v visokih „cilindrih". Evine hčere pa se šopirijo v svilenini in v obilnem kinču iz zlata in dragih kamenov; mnogo jih nosi mesto klobuka na glavi lično nabrane ali nagubane črne zavoje. Obleka nižjih stanov je po večem zgubila nekdanji narodni značaj, vendar oziroma na noše nisem videl nikjer tako pisanih podob. Unkraj Tibere sem srečal ženske s pisanim telovnikom iz svile in s široko ovratno ruto. Tu pa tam se je pokazala perica v belih kratkih rokavcih, z belo ovratno ruto, z belim jopičem in predprtom, a s krilom škrlataste barve. Zadel sem tudi na delavce in kmečke ljudi iz okolice; prvi nosijo visoke spičaste klobuke, jopiče, prosleke (kamižole) in hlače pa imajo iz robe modre barve; drugi se poznajo po visokih klobukih in sivorujavih plaščih. Okoličanke pa se še vidijo v belih pečah one podobe, kakor jih nosijo nune. Najbolje vlečejo oči na se pastirji, kteri vsako jutro priženejo v mesto svoje koze, ter jih na ulicah molzejo vpričo enega, ki si mleka poželi; rujavi ali prav za prav črni so, kakor naši cigani. V roki drži vsak svojo dolgo, na vrhu skrivljeno palico; glavo jim pokriva špičast, globoko v oči potisnen klobuk, prek ram jim visi plašč iz ovčjih kož, in pod njim se vidi modrosiv jopič in rudeč proslek; hlače do kolen pa imajo iz cotastih kozjih kož. Prosti ljudje so v Rimu, kakor na Laškem sploh, vrlo delavni, strpljivi in zmerni; tudi rokodelcem in malim obrtnikom gre vsa hvala. Premožniši mestjani lovijo po lehkejšem in zdatnišem

dobičku v trgovini. Velike obrtnije in tovarn je v Rimu le malo. V obče redijo Rimljane najbolje denarji tujcev, kterih pride tje na leto več sto tisoč. Samo o Veliki noči jih je, ko so bili papež še svetni vladar, dohajalo po petdeset do osemdeset tisoč tujcev! Se ve da so tujci po večini — romarji, in teh bo čedalje manj, ako bo nova vlada proti papežu in Cerkvi vedno tako sovražno postopala. Toliko kavarn in gostilnic, ko v Rimu, se najde v malokterem mestu. V prvih naletiš po večini na Lahe, v drugih na popotnike. Strežnike sem videl povsod moške, kar se mi zdi dostojniše. Tujcu radi ceno nategnejo, toda ako je previden, in izve poštene gospodarje, ga življenje stane manj, kakor v Ljubljani ali v Gradcu. V snažnem „hotelu“ k Minervi bil sem prav zadovoljen s staniščem. Tudi „sokolu“, kjer sem navadno obedoval in večerjal, nimam kaj očitati, da si laška kuhinja slovenskemu želodcu ne ve prav ustreči. Kruh je mnogo slabši od našega, in govedina se dobi vsa razkuhana, brez soka. Boljše so pečenke, izvrstna pa se mi je zdela salata, kava in okusno črno vino. Prav čudil sem se nizki ceni; kava s kruhom je stala po našem denarju 7—8 soldov,* pol litra vina pa 12—14 soldov. Lahe sem videl obedovati vselej s pokrito glavo. Dopadlo mi je, da nas tujcev, ki smo neusmiljeno vdelovali in lomili laščino, ne natakarji, ne gospodje niso zasmehovali, kakor je sicer nelepa navada pri Nemcih.

Ako hoče tujec znamenitosti Rima v kratkem času ogledati, je prisiljen, se iz enega kraja v drugega voziti; v ta namen stoji na vseh trgih mnogo kočij in omnibusov (vozi za 8—12 ljudi). A prav zviti tički so ti rimski vozači ali fijakerji! Ako prav imajo svoje tarife, t. j. postavno določene cene, vedeli so jih vendar tako zvijati, da so nas večkrat debelo opeharili, in ako so imeli svojo plačo, beračili so še za pivšino. Zapazil sem, da so rabili v nedeljo lepše kočije, kakor v tjednu, in da so tudi konjem glave okinčali s trakovi. Pa kaj je ubogi živali tega mar, če jo brezsrčno tepejo in gonijo ves den in v pozno noč, da so marsiktere same kosti? Na vožnjo so nas fiakerji vabili s tem, da so povzdigovali bič in palec desne roke više od glave, ter klicali: é—é! — Veselo je gledati, ko se po večerih na korzu in na hribu Pinciju vozi gospoda na sprehod. Ena kočija je dražja in lepša od druge; najbolj pa sem občudoval konje v sreberni opravi; enako

* Lahi računijo po lirah in centezimih; ena lira ima 100 centez. v našem denarju nekoliko nad 40 krajcarjev.

bistrih in zalih nisem videl v nobenem avstrijskem mestu. Omeniti imam še neke čudne vozače, ki sem jih pogostoma srečaval v Rimu in njegovi okolici. Njih voz ima samo dve debeli kolesi, viši nad navadnega človeka, na kterima sloni gornji del, včasih podoben veliki skrinji, kamor se nalaga blago. Predi je vprežen med dve ojeti osel, in ako je potreba, pred njim še drug in pred drugim še tretji osel. Vrh blaga na visokem vozu sedi, kakor kralj na prestolu, ponosen vozač z žugajočim bičem, na strani ima veliko streho iz kozjih kož, ktero potegne nad sebe, ako ga nadleguje solnce ali dež. Kakošna priprostost! Ležja bremena, zlasti podolgaste sode z vinom in oljem nalagajo oslom na hrbet; včasih so tako obloženi, da jim pokajo kosti. — Po dnevu se na ulicah in trgih vidijo veči del tujci: Angleži, Francozi, Španci, Nemci in drugi. Pravo gibanje in življenje pa re ondi začne proti večeru, ko so Rimljani končali svoja opravila. Vsak se poda ali pelje na sprehod; tu pa tam nastane taka gnječa ljudi raznih stanov, kakor pri nas na kakšnem sejmu. Celi tropi razposajenih otročjakov igrajo in se naganjajo kričaje po trgih, — stari pa jih dopadljivo gledajo. Vmes se porivajo raztrgani berači, prodajalci časnikov in razne robe, deklice s cvetlicami i. t. d. Tu se razlega vesela godba, ondi živahno petje, drugej prepir. Neštevilna naznanila na zidih vabijo v gledišča, tekališča in koncerte, ktere Rimljani strastno ljubijo. Boljše godbe, ko v Rimu še nisem slišal; tudi petje je izvrstno, ktero pa je najlepše v cerkvah. Pevci bazilike sv. Petra slovijo po celem svetu. — Čudil sem se, videti toliko vojakov in policajev. Novi vladi se menda v pogrābljenem mestu ne zdi prav varno; spustila je vanj na tisoče sumljivih oseb, ktere zdaj žugajo imetju in življenju stanovalcev. Pogostoma se godijo nerednosti, napadi in tudi umori. Večkrat se loti druhal duhovnikov in znanih papeževih privržencev; še v cerkve včasi sili in moti službo Božjo. Zares — poguben nasledek zarote, nasilja in nevere! — Bridkost prehaja kristjana, ko pomisli na hudodelnosti in oskrumbe, ktere se vršijo v „svetem mestu“, kjer je vsaka ulica posvečena po krvi mučenikov in po stopinjah neštevilnih svetnikov. Papežu v tolažbo sme služiti to, da so Jim po večini domači Rimljani zvesto udani ostali, in da Jim razodevajo den na den svojo ljubezen in spoštovanje. S kako slovesnostjo in s kakim veseljem so slavili v zadnjih letih Njih razne obletnice! Čim hujša je predrznost in zlobnost novih vrinjencev, tim lepše se kažejo pobožnost in čednosti Rimljanov. Ne dajo se ne zapeljati, ne ostrašiti, ne odvračati od vatikan-

od cerkvij in raznih bratovščin in društev, ktere sem zgorej imenoval. Vsak den se jih vidi velika množina zjutraj pri sv. mešah. Po nedeljah imajo prodajalnice večidel zaprte, in cerkve, ktere med drugimi najrajše obiščejo, so jih ob službi Božji polne; ganljivo je, gledati, s kako pobožnostjo prejemajo sv. zakramente, — ne morebiti le proste ženske in posli, nego tudi visoka gospoda obojega spola. Lep izgled bi bili našim kramarjem in pisarjem po mestih! — V Rimu so v navadi tudi vsakdanje večerne službe Božje, a samo v nekterih cerkvah in posebnih molitevnicah; slednje so lastnina pobožnih društev. Ko je zunaj nastopil mrak, in posvetnjaki postopajo po ulicah, zberejo se pobožne trume v krasno razsvetljeni hiši Božji; poslušajo kratek poduk ali pridigo duhovnika, in potem molijo za njim roženkranec, litanije in razne druge molitve; tedaj sklenejo den, kakor se kristjanu spodobi. V teh molitevnicah se vršijo tudi v letu večkrat ekserricije ali duhovne vaje, za vsak stan, za vsako starost in bratovšino posebej, in vselej se nabere obilno deležnikov. Koliko dobrega semena tedaj, ktero požene kali, raste in rodi prečudna dela ljubezni do Boga in bližnjega! Ker ima Rim toliko cerkvij in raznih spomenikov svetih možev in žen, kteri so v njem živeli, praznujejo se vsak den, zdaj tukaj, zdaj tam, cerkvene slovesnosti. O kako mikavno, videti vsako cerkev v drugem kinču! Zdelo se mi je, da tekmecujejo med seboj, ktera bi se na praznik v lepši obleki in bliščobi pokazala. O srečni Rimljani, kterim prinaša vsak den nove duhovne veselice, ponuja nove izredne milosti, budi nove svete spomine, pred oči stavi nove izglede! — Pa saj, kakor sem se prepričal, vedó svojo srečo tudi ceniti in — sebi na korist porabiti.

Njih posebna pobožnost pa se obrača na presveti altarski zakrament, in na mater Božjo — Marijo. Tedaj se odlikujejo altarji, na kterih je tabernakelj ali Marijina podoba, po lepoti in bogatem kinču. Tabernakeljni so navadno zagrnjeni z dragimi in zlatom vezenimi zagrinjali; ne samo ena, nego več luči gori pred njimi. Presveto Rešnje telo v monštranci se ne izpostavlja, kakor pri nas, na vsako nedeljo in praznik, ampak samo o posebnih slovesnostih, kar se mi zdi prav primerno; kajti kar ljudje prepogostoma vidijo, proti temu jim rado spoštovanje pojema. Blagoslov, kterega redkoma dobijo, vedó bolje ceniti. — A celo leto se vršijo v Rimu 40urne pobožnosti pred izpostavljenim sv. Rešnjim telesom. Pričnejo jih na prvo adventno nedeljo v Pavlovi kapeli v vatikanu, in potem jih nadaljujejo zaporedoma v

imenitnejših cerkvah mesta. Ko sva se s prijatlom nekega večera vrnila proti svojemu stanišču, vidiva množino ljudi hiteti v bližnjo cerkev; radovednost naju žene za njimi. Ko sva stopila skoz vrata, zagledava veličasten prizor. Cela cerkev je bila v enem plamenu, razsvetljalo jo je na stotine gorečih sveč. Na glavnem altarju, v sredini čarobnega svita in kinča, je bilo v zlati monštranci izpostavljeno Najsvetejše. Cela cerkev je bila natlačena ljudi, kteri so vsi klečali, vtopljeni v tihe gorke molitve; pred altarjem pa je klečal belo oblečen duhovnik. Izvedel sem, da so obhajali 40urno pobožnost. Vtisa, kterega je slovesnost na me učinila, ne morem izreči. — Z enako gorečnostjo opravljajo Rimljani razne pobožnosti do najsvetejšega srca Jezusovega; v središče molitev in bratovščin te vrste služi velika zala cerkev: „della Pace“. O veličastni procesiji na „Telovo,“ o raznih pobožnostih in slovesnostih na velike praznike, v Velikem tednu, o Božiču i. t. d. pisati, segalo bi predalječ.

Med najlepše pobožne navade Rimljanov spada iskreno češčenje prečiste Device Marije, tako da Rim zasluži naziv: Marijino mesto. Ne le, da je osemdeset cerkev njej posvečenih, med kterimi je precej romarskih; tudi vsaka druga ima vsaj po eden Marijin altar in nektere njene podobe. Blizo 120 podob je venčanih z zlato krono, med njimi največ takih, ktere slovijo po starosti, ali po čudežih, ki so se vpričo njih godili. Toda najbolj sem se zavzel, ko sem hodil po mestu. Koliko je Marijinih spomenikov po trgih, koliko podob nad vratmi ali na voglih palač in hiš! Koliko jih najdeš v prodajalnicah, gostilnicah, kavarnah, delavnicah, staniščih! In glej, pred vsako gori noč in den lampica, vsaka je obdana s kinčem! Nekdaj so bile luči, ktere gorijo pred Marijinimi podobami na ulicah in trgih, edina mestna razsvetljava po noči. Tu pa tam sem zadel na tropico ljudi, ki so na voglu kake ulice pred Marijino podobo opravljali svoje večerne molitve ne marajoč za mimo gredoče sprehajalce. Z odlično slovesnostjo se obhajajo vsi Marijini prazniki, — in skorej v vsaki rodovini se najdejo udje, kteri so zapisani v njene bratovščine. Gotovo se tedaj Materi Božji enaka slava in čest ne deli nikjer na svetu, ko v „svetem mestu“. Pa saj so naš papež Pij IX. v tem dajali vedno najlepši izgled; bili so že od prve mladosti vnet čestitelj Marije Device.

H koncu naj še omenim, kako marljivo se v Rimu skrbi za poduk mladine v verskih resnicah. Prepričani, da podučevanje v šoli, (kjer dela nova vlada mnogo zaprek),

nikakor ne zadostuje, vabijo pridni duhovniki zdaj male, zdaj veče fantiče in deklice v cerkve, in jih zberejo pri tem ali onem altarju okoli sebe. Zdaj jih izprašujejo, zdaj jim razlagajo katekizem, zdaj jim pripovedujejo podučne povesti, zdaj jim delé daljše nauke in opomine. Videl sem tudi, da so sedeli otroci na stolih, manjši pred večimi, vsak s katekizmom v roki; učili so se na glas in potem jih je ena deklica vpričo duhovnika izpraševala. V cerkvi „aposteljnov“ sem našel na delavnik popoldne zbrano množico, kteri je mlad menih pridigoval pri stranskem altarju o nasledovanju za Kristusom tako gladko in živo, da se je vsem nazočim videlo na obrazu, kako jim je beseda presunila srce. V cerkvi sv. Petra (ad vincula) sta na enak način podučevala dva jezuita — o jubilejskih odpustkih. Eden je stavil vprašanja in ugovore, drugi pa je mojstersko odgovarjal in resnice z dokazi potrjeval. Ljudje pa so prav mirno in pazljivo poslušali. — Enkrat pa sem celo na ulici zapazil duhovnika, kteri je v kotiču podučeval nektere ubožne dečke. — Ni čuda tedaj, da je v Rimu toliko zvestih in vnetih katoličanov; nemarnosti, nevere in odpada pa je večidel kriva — nevednost!

Iz vsega kar sem dosihmal povedal o Rimu, razvidiš čestiti bralec, kako presrečni, veseli — zlati so mi bili dnevi in ure, ktere sem ondi preživel! Oj da bi mi ne bili tako neusmiljeno hitro pretekli! Pa taka je človekova osoda, da se mora od vsega, kar mu je ljubo in drago, kar bi rad vedno užival, po kratkem ločiti. Težko, neizrekljivo težke me je stalo slovo, rekel bi, ko sinu, kteri mora zapustiti milo očetovo hišo, vedoč, da se ne bo nikoli več domu vrnil. Kakor meni, bilo je tudi drugim romarjem, kteri so mi bili v Rimu prijazni družniki, pri srcu. Moj potni tovariš nam je djal v tolaženje: „Zahvalimo se Bogu, da smo smeli vsaj nekoliko dni v „svetem“ mestu bivati in njegova svetišča obiskati; — koliko milijonov kristjanov pa je, kteri po tej sreči hrepenijo, pa je ne dosežejo nikdar!“ — Pred odhodom smo se podali iz hospica „dell' Anima“, (kjer sem slednje dni tudi jaz stanoval), še enkrat peš v prvo cerkev krščanstva, — v baziliko sv. Petra. Ondi zmolimo najpred „zahvalno pesem,“ in potem apostoljsko vero, kteri pridružimo slovesne obljube in prisege, da hočemo zvesto po njej živeti in umreti. H koncu priporočivši se milosti Božji in priprošnji sv. aposteljnov, poljubimo altar, kteri stoji na grobu sv. Petra. Ni bilo enega med nami, da bi ga v tem resnem trenutki ne polile sclze.

— Ko pa smo se potem vrnili prek trga sv. Petra proti mestu, pogledamo še k slednjemu na okna vatikanske palače, za kterimi stanujejo, molijo, trpijo sv. Oče Pij IX., in zakličemo še enkrat: „Bog Jih vari in obrani, Bog Jih otmi iz rok sovražnikov!“

Eno uro poznej bili smo s svojo popotno robo na velikanskem krasnem kolodvoru, in odpeljali smo se, ko je že nastopila noč, dalje na jug, — v Neapolj in Pompej. Mene sicer, ko mi je glava polna bila Rima, daljše potovanje ni posebno veselilo, a ker sem vožnjo do Neapolja bil že doma platil, Lahom svojega denarja nisem hotel podariti. Popis vsega, kar sem ondi na jugu doživel in videl, presegal bi namen in določene prostore te knjižice. Hotel sem namreč Slovencem kazati samo pot v Rim in nazaj domu. S slednjo nalogo sem še na dolgu.

---

4. Iz Rima v Florenco.

Ko smo se vrnili tretjega dne iz Neapolja — po isti železni cesti, pozdravili smo Rim samo iz kolodvora. Ni bilo časa, muditi se dalje, kajti odpust mi je potekal, in proti domovini čakala me je dolga pot. Zasedem v družbi svojega prijatla in nekterih drugih romarjev prvi vlak, ki je odrinil v severne kraje — proti Civita-vecchiji, Pizi in Florenci. Bilo je, ako se prav spominjam, 21. den meseca aprila, okoli devetih v jutro; imeli smo lepo, toplo vreme. Ko je vlak drdral z bliskovo naglostjo mimo podrtin vodovodov, tempeljnov, hiš in stolpov, ogledaval sem se milo še nazaj po kupljah in zvonikih „kraljice mest“. Kmalo smo dospeli prek Tiberinega mesta v pusto rimsko „maremo“, t. j. v močvirnate pokrajine, kjer sem videl dovolj gozdov, travnikov in pašnikov, obraščenih z grmovjem, a nobenega človeškega stanovanja. Zapazil sem tu pa tam čede goveje živine, bivolov, konjev, oslov, mezgov in ovac; tudi nektere pastirje z velikimi psi. Cela ravnina je tukaj zaradi „malarije“ (okuženega zraka) nezdrava, in torej se je ogibljejo ljudje, kolikor mogoče. S pobešeno glavo sedel sem v kotu tih in zamišljen, — podobe in prizori preteklih dni rojili so mi po glavi. Še le pri postaji Palo se mi razvedri obraz, ko sem zagledal v blišču solnčnih žarkov neizmerno tirensko morje, in na njem bele ribiške barke. Od ondot smo se peljali nekoliko ur veči del blizo morskega pobrežja; edina znamenitost so tam sive podrtine

mnogih stolpov, ktere so Lahi že v 9. stoletju postavili zoper napade Saracenov in drugih morskih razbojnikov. O poldne smo imeli pred seboj Civita-vecchijo (staro mesto); da bi si postregli z obedom, je vlak četrt ure postal. Bolje ko jed in pijača, zanimalo me je mesto, ktero je utrjeno z nasipi in ogromnim obzidjem; torej je imenujejo ključ Rima od morske strani. Ima tudi veliko luko ali pristajo, ktero je dal že starorimski cesar Trajan zidati; v njej so večkrat izladjali Francozi svoje vojake, kteri so hodili papeža branit zoper laške zarotnike in puntarije. Ta den so stali v luki nekteri velikanski parobrodi, in precej ladij na jadra. Mesto ima med svojimi 11.000 prebivalci nad 1200 varno pod ključ shranjenih — hudodelnikov; teh ima namreč nova „svobodna, zedinjena Italija“ v taki obilnosti, kakor dolgov! Na daljni vožnji videl sem na desno planote, ktere so podobne ogrskim pustam. Mnogo konjev prelepe postave, pa tudi močnih bivolov kratkega vratu, debele glave in dolgih rogov, se je paslo po njih. Poznej smo se bližali hribom, in na njih mestom in trgom, obdanim s starim obzidjem. Nekoliko minut od postaje Corneto leži vrsta grobišč, ktera so edini ostanki Tarkvinij, razdjanega mesta starodavnih Etruskov. Od postaje Orbetello se vidi na levo lično mesto enakega imena, ktero stoji na malem polotoku. Nekoliko više ležijo ob pobrežju prostrane morske soline. Tukaj je zemlja dobro obdelovana, in videl sem plodna polja, vinograde in drevorede oljk. A celo drugega značaja so pokrajine gori od mestica Grosseto; ondi se namreč začnejo glasovite „m a r e m e“ toskanske dežele, ktere obsegajo nad 50 štirjaških milj zemlje. Prek tihe zapuščene ravnine so razširjeni gozdovi, pašniki polni grmovja, tu pa tam tudi njive; a ker je tri dni prej deževalo, stalo je vse v vodi, ktera je segala na mestih do železničnih šinj. Ker se voda ne mora odtekati, je celi kraj močvirnat in torej zeló nezdrav, v poletju okužen po strupeni „malariji“. Gorjé tujcu, ki bi tukaj den ali dva dni ostal; loti se ga nevarna mrzlica, ktere se težko znebi. Delavci in čuvaji pri železnici so vsi bledega ali žoltega obraza, in se morajo pogostoma menjati; drugih stanovalcev ni. Lastniki ondotnih zemljišč prebivajo na oddaljenih hribih, in se podajo v ravnino samo ob času setve in žetve. Milijone forintov so potrosili prejšni vladarji Toskane, sorodniki naše cesarske hiše, da bi po velikih strugah in vodotokih močvirja izsušili in v polja preobrazili, kar pa se jim je le deloma posrečilo. — Mestice Follonica leži že v prijaznišem kraju, a v poletju se večina njegovih

stanovalcev, da bi se bolezni ognili, drugam preseli. Tukaj je mnogo plavžev in železnih fabrik, kterih črni visoki dimniki se dalječ vidijo. Od tega mestica nam je kazal nek Lah prek morja otok Elbo, kjer je bival leta 1814—15 odstavljeni cesar Napoleon I. Na tej strani kaže otok same strme gore in skale; toda v njih ima velike železne rude, v kterih so že stari Etruski in Rimljani kopali. — Poznej zagledamo na desni vrh visokega hriba lepo mesto Campiglio; okolica je, kakor edin velikanski vrt. Videl sem same lične bele hiše, njive z zeleno pšenico, oljke in razna sadovna drevesa, vinograde in brajde, vse razvrstene ali nasajene v najlepšem redu. Bledi obrazi poljedelcev pa so mi svedočili, da je ozračje tudi tukaj nezdravo; laški pregovor tedaj pravi: „Campiglija te redi, — in te umori.“ — Čudil sem se, v tem kraju videti cela krdela ptic: vrabcev, golobov, lastavic in drugih. Lahi ptice, tudi drobne koristne pevke neusmiljeno preganjajo in radi jedó, tedaj se jih nedolžne krilate živalice, kolikor mogoče, ogibljejo. Dobre pol ure se smo še peljali odtod kraj morja, potem smo je zgubili iz oči. Tedaj tudi nismo videli velikega pomorskega mesta Livorna; pa saj, kakor sem slišal, posebnih znamenitosti nema. Še le od kakih sto let sem je obogatelo in se povzdignilo po trgovini. Vlak nas je peljal više na sever naravnost v sloveče mesto Pizo, pred kterim je ravnina z zalimi vilami in kmečkimi hišami kakor nasejana. Piza kaže s svojim obzidjem, s cerkvami, zvoniki in visokimi poslopji že od zunaj lep čestitljiv obraz. Stala in cvetela je že, ko še Rima ni bilo. A do vrhunca bogastva in bliščobe se je vspela od 11. do 16. stoletja. Takrat je bilo svobodno mesto pod lastno ljudovlado; podložna jej je bila dežela krog in krog, pa tudi nekoliko velikih otokov v tirenskem morju. V trgovini in moči je tekmovala z Genovo, Florenco in Benedkami. A slednjič je oslabela po neprestanih bojih z zavidnimi sosedi. Da si ima dendenes nad 50.000 prebivalcev, je v njej mirno in tiho, skorej ko v kaki vesi. Le njene cerkve in palače spominjajo popotnika na srečnejšo minulo dobo.

Solnce se je že nagnilo proti zapadu, ko smo stopili iz železnega voza na kolodvor, kteri stoji na južnem koncu mesta. Ob devetih v noči smo se hoteli spet odpeljati, tedaj smo imeli za ogledovanje mesta samo nektere ure na razpolago. Urno si najememo dve kočiji, in odrinemo proti nasprotni strani, kjer stoji glasovita stolna cerkev ali „dom“. Najpred skoz mestna vrata, in potem po zali dolgi ulici smo dospeli

do krasnega kamnatega mosta, kteri je razpet prek reke Arna, tekoče skoz sredino mesta. Od ondot je prelep razgled na obilne palače, ktere stojé ob obojem pobrežju. Unkraj mosta smo vkrenili na levo, konjiči tekali so iz ene ulice v drugo, dokler ne postojé na velikem prostem trgu, kjer smo zagledali pred seboj veličastno stolno cerkev. Že o drugi priliki sem omenil, da so v srednjem veku, ko je še v mestih bilo več vere in pobožnosti, ko denešnji den, mestjani stavili svoj ponos v velike krasne cerkve. Tedaj bogati Pizani za drugimi niso hoteli zaostati. Stolna cerkev ni le neumerjoča priča njihove darežljivosti, nego tudi vzvišenih nazorov in čutstva umetnosti. Zidali so jo 55 let (1063—1118), a veči del umetne oprave so jej oskrbeli v poznejših časih. Izvedenci imenujejo jo „čudež“ stavbarstva (romaniškega sloga). Zunaj je zidovje zakrito z belim in črnim marmorjem. Fasado kinčajo četiri vrste belih marmornatih stebrov in obokov, druga vrh druge; iz čela pa gledajo četiri umetne štatve. Troja visoka vrata te strani so lita iz brona, in okinčana s čudalepimi podobami (reliefi). Še bolj sem občudoval veličastno cerkev znotraj, kjer se skladajo vsi prostori in deli. Postavljena je v podobi orjaškega križa, dolge vrste belih in črnih marmornatih stebrov jo delijo v pet ladij; srednja je viša od drugih, in pokrita z umetno izrezanim in pozlačenim stropom, stranske pa so zidane v obokih. Nad sredino se dviga velika kuplja, v visočino 51 metrov. Po dolgem cerkev meri 95, navprek pa nad 32 metrov. Tlak je deloma iz zalih mozaikov. Stene so zakrite s prelepimi altarji iz kararskega marmorja, z velikimi spomeniki in slikami. Glavni altar je sèstavljen iz marmorja vseh mogočih barv, tako da ima čudno pisano podobo. Steno za njim kinčajo slike iz krasnega mozaika. Vsa okna so malana v živih barvah. Posebno zanimiva je na desni strani kapela sv. Raniera, mestnega patrona, kteremu je cerkev posvečena. Svetnikovo truplo počiva ondi v umetni rakvi iz zelenega marmorja. — Toda dovolj besedi! Natančen popis te cerkve bilo bi prazno prizadetje; ako bi jo stokrat obiskal, našel bi vselej kaj novega. Kdo ve, koliko milijonov denarja je stala!

Kakor dva stražnika, stojita blizo cerkve na eni strani zvonik, na drugi strani velika krstna kapela (battisterio). Zvonik, znan po celem svetu, je znamenit po svoji podobi in po svoji postavi. Visok je na osem nastropij, ktera so zunaj obdana z okroglimi mostovži (arkadami), podprtimi s sto in osemdeset stebri iz marmorja. Lepšega zvonika si

ne morem misliti. Tri sto in trideset stopnic drži nakviško k krasnim sedmim zvonovom, kteri slovijo po svojem lepoglasju. Toda večo zanimivost, ko vse to, daje zvoniku njegova nagnjenost; videti je, ko bi menil vsak trenutek pasti na stran, kamor je naklonjen za več ko 4 metre! Že pred 700 leti, ko so ga zidali, se je tako nagnil, a vendar ga ne morejo ne potresi zemlje, ne starost podreti. Kaj ne, nekdanji Lahi so bili pač mojstri v zidarstvu?!

Še eno odlično posebnost ima Piza, kakoršne popotnik nikjer ne vidi; to je pokopališče (campo santo) prečudne podobe, — zadi za stolno cerkvijo. Misli si velik dvor na četiri vogle, v sredini kakega samostana, zajet z visokimi galerijami in hodi — taka je podoba tega pokopališča. Sredina, kjer so do leta 1770 pokopavali proste ljudi, je odprta in ne kaže kaj posebnega. A galerije so krog in krog pod streho; v njih se nahajajo na stotine prelepi umetni spomeniki žlahtnih in bogatih Pisanov, večidel iz belega marmorja. Stene vrh njih pa pokrivajo sloveče slikarije (freske), ktere predstavljajo razne pripovesti sv. pisma in zgodbe iz življenja nekterih svetnikov. Zemljo pokopališča so si pripeljali v 11. stoletju dalječ prek morja iz sv. dežele. Dendenes pokopavajo tukaj samo najslavniše može in žene, sicer pa služi mirodvor bolje za muzej, h kteremu smo morali precej drago vstopnino plačati. Tujcem žepe molzti, to Lahi povsod izvrstno umejo: v hišah Božjih cerkovniki, v muzejih in slikarnicah stražniki, na ulici pa kočijaži, fakini in berači.

Iz pokopališča smo se vrnili na trg pri stolni cerkvi, kjer smo spet zasedli kočije. Dali smo se do trdega mraka po ulicah in trgih voziti, da bi se vsaj nekoliko sèznanili z obrazom in značajem mesta. Vsa poslopja spominjajo na nekdanjo visokost in blagostanje, kakor v Benedkah. Med cerkvami mi je po vnanji podobi zeló dopadla „Marija della spina“ (od trna), ktera je nežnega in okusnega gotiškega sloga. — O določeni uri bili smo spet na kolodvoru, in odpeljali smo se v Florenco.

Vožnja je trajala nad dve uri. Železnica gre vedno v dolini ob reki Arnu, ktera spada med najlepše in rodovitejše kraje v Italiji. V prijazni svetlobi lune videl sem neštevilne snažne hiše, zelene sadovnjake in drevorede oljk, brestovje z brajdami, ciprese in pažulke (pinje). Na levi pa so se kazale v daljavi gole goré, na vrhu s snegom pokrite. Nikjer še nisem tako občudoval lepoto jasnega modrega neba, ko ondi. Edina veča postaja je mesto Empoli s 1600 stanovalci in mnogimi

zalimi poslopji. Od ondot je potegnjena posebna črta železnice na jug v Sieno, ktera se vsled krasnih cerkvij prišteva najzanimivejšim laškim mestom. V njej se je rodila tudi sloveča svetnica Katarina Sienska.

Odbila je enajsta ura v noči, ko smo v svitlobi neštevilnih luči zagledali Florenco, t. j. cveteče mesto. Na kolodvoru se je trlo ljudi, kakor v Rimu, — same zalo opravljene gospode. Hitro sedemo na voz, in se peljemo po krasno razsvetljenih ulicah v gostilnico „di Roma“, stoječo na prostornem trgu „Novella“. Po kratki večerji položili smo na daljni vožnji otrpnjene ude k pokoju.

Sledeči den bili smo rano po koncu, da bi kolikor mogoče ogledali znamenitosti mesta, ktero je za Rimom na laški zemlji najimenitnejše, ne po velikosti, nego po lepoti. Florenca ima 170.000 prebivalcev. Do leta 1859 bila je glavno mesto toskanske države pod velikimi vojvodi iz naše cesarske hiše. Od leta 1865 do 1871 pa je tu stoloval Viktor Emanuel, kralj nove laške države. A zgodovina in slava mesta sega v davne pretekle čase. Že Rimljani so tukaj ustvarili naselbino. Pravi razvitek mesta pa se je pričel v 12. in 13. stoletju. Bogastvo mestjanov je izviralo iz rodovitosti dežele, iz trgovine in obrtnosti; a obilstvo in premožnost rado vnema v ljudeh — čestilakomnost. Bogatejše rodbine so se poganjale, pridobiti si oblast in gospodstvo nad drugimi. Njih tekmecovanje in medsobna zavist zakrivila sta neprestane domače prepire, praske in boje; zdaj je bila ta, zdaj druga rodovina na vrhu, in je vsilila meščanom namesto svobode in ljudovlade — strogo samovlado. Naposled so potisnili vse druge vstran, in se vsedli na prestol — glasoviti Medicejci, pod kterimi se je razcvelo mesto v največe blagostanje, krasoto in diko. Postalo je domovina in zavetje najslavniših umetnikov, učenjakov in pesnikov. Medicejci so po tristoletnem vladanju l. 1737 pomrli.

Mesto Florenc je tako prijetno, zalo in mično, da se mu ne more primerjati nobeno laško mesto; ljudstvo mu je dalo tedaj naziv „la bella“, t. j. lepo mesto. Stavljeno je v kraju, kterega je priroda okinčala s svojimi najboljšimi darovi. Mesto je razširjeno na obojem pobrežju Arna po veliki dolini, ktero obdaje venec prijaznih, vedno zelenih hribov. Cela okolica je, rekel bi, velikanski park (vrt), nasajen z žlahtnimi drevesi in rastlinami, in zastavljen z ličnimi vilami. Kamor sem pogledal, zapazil sem cvet, nebeški blagoslov in blagostanje; djal sem pri sebi: rod, kteri tukaj stanuje, mora

biti izobražen, delaven in — srečen! — Druga prednost Florence so njene veličastne cerkve in palače, neštevilni umotvori, krasni trgi in ravne snažne ulice. — Stolna cerkev, ktero smo na prvo obiskali, se prišteva največim in najlepšim na svetu in gleda prek celega mesta. Ko je leta 1294 mestno starešinstvo sklenilo, jo zidati, dalo je stavbarskemu mojstru Arnolfu di Lapo povelje, naj ne gleda na stroške, nego cerkev postavi tako krasno in veličastno, da si človeška moč in umetnost kaj enakega več omisliti ne more. A mojster ni dovršil svojega dela, ktero so tedaj drugi nadaljevali. Zidalo se je nad 150 let, dokler je dobila cerkev svojo sedanjo podobo. Z veliko slovesnostjo so jo posvetili Devici Mariji. Dolga je nad 169, in v križu široka 104 metre. Zunaj je zakrito njeno zidovje s svetlimi ploščami iz belega, rudečega in črnega marmorja. Notranje prostore delijo ogromni stebri v tri ladije. Glavni altar stoji skorej v sredini cerkve, in je, kakor vsi stranski, umetno iz marmorja izdelan. Ob stenah sem videl tudi dokaj krasnih spomenikov in podob. Tlak iz raznobarvnega marmorja se vidi, kakor bi bil malan. A najbolj sem občudoval ogromno kupljo, ktera se dviga nad cerkvenim obokom v visočino 107 metrov! Izvzemši kupljo sv. Petra v Rimu svet kaj enakega nema pokazati. — Iz stolne cerkve, kjer je ravnokar okoli 40 korarjev in drugih duhovnikov molilo in pevalo brevir, podali smo se v veliko krstno kapelo, ktera v obližji na trgu stoji, in je starejša od one. Služila je izprva, ko je mesto še malo bilo, za stolno cerkev. Slišal sem, da še zdaj večina Florenčanov daje tukaj svoje otroke krstiti, in da botri delijo o tej priliki obilne darove med uboge. Ni čuda tedaj, da leži celi den na marmornatih stopnicah tropa beračev, kteri pa so menda tudi mene in moje tovariše imeli za botre (kume)! Kapela je posvečena sv. Janezu Krstniku, patronu mesta. Zunaj jo kinčajo zali mostovži in stebri iz marmorja, nad vratmi tudi nekteri izvrstni kipi. Cvet umetnosti in krasote pa so troja vrata iz brona, v ktera so lite podobe (reliefi) prigodb iz življenja Jezusovega, sv. Janeza i. t. d. Slavni umetnik Mihelangelo je vskliknil, ko je svoje dni podobe ogledoval: „Ta vrata so tako lepa, da bi smela stati pri vhodu v paradiž!“ — Med notranjim kinčem kapele se odlikujejo mozaiki kuplje, ktera je 68 metrov visoka. — Prava dika stolne cerkve je zvonik, kteri na trgu posebe stoji, in kipi proti nebu v visočino 84 metrov. Izvedenci trdijo, da mu na Laškem gre prvo mesto. Raznobarvni marmor, s kterim je krog in krog prevlečen ali zakrit, mu daje mično pisano

podobo, ko bi bil s preprogami zagrnjen. Še lepši kinč so mu obilni kipi in reliefi, izdelki slavnih umetnikov. — Da bi si obraz mesta bolje predočili, smo se na ta zvonik podali. Nad 400 stopnic drži nakvišku, tedaj nam je hoja bila prava muka. Tim večo radost je vnel v nas prečudni razgled čez celo mesto in divno okolico. Zgovorni čuvaj zvonika imenoval in pokazal nam je vsako imenitno cerkev in palačo, in vse, kar ima Florenca odličnega; oj ta nepopisljiva podoba ne zgine mi nikoli iz spomina!

Vrnivši se iz zvonika, šli smo iskat glavnega trga. — Glavni trg (piazza della Signoria) je čestitljive podobe, kajti obdajejo ga stare ogromne palače in arkade, spominjaje strmečega tujca na bliščobo in velikodušnost davno preminulih velikašev. Tukaj so zborovali in se posvetovali svobodni meštjani; tukaj in v sosednih ulicah je še dendenes osredje trgovine in javnega življenja. V krasnih prodajalnicah je izpostavljena draga zlatnina, svilenina, in raznovrstna roba, izmed ktere imenujem samo glasovite florenške slamnike. Prva lepota trga je orjaški studenec, kterega kinčajo marmornate človeške in živalske podobe. Med poslopji prekosi druge po starosti in velikosti mestna hišo (palazzo vecchio), vrh ktere proti nebu kipi 94 metrov visoki zvonik. V njenem dvoru sem videl velike slike, ktere predstavljajo razna mesta: Dunaj, Linec, Požun i. t. d.; v prvem nastropju pa sem občudoval krasno malane dvorane in hode. Dostojna vrstnica te palače je na drugi strani trga velikanska lopa (loggia), ktera služi ljudstvu v zavetje ob slabem vremenu; kinčajo jo umetne štatve iz brona in marmorja. — Ker nas je mikalo, videti tudi imenitnejše umotvore, po kterih slovi Florenca po celem svetu, poiskali smo najpred bližnjo slikarnico v palači „degli Uffici“; odprta je vsak den od devetih do treh, in sicer brez vstopnine. Tako velike zbirke nema ne Rim, ne ktero drugo mesto. V četiri in dvajsetih dvoranah in nekterih mostovžih najdeš na stotine slik, kipov in narisov, kterih lepota te omami in osupne. Karkoli človekov um in izurjenost premore, cvet vseh umetnih izdelkov se kaže tvojim očem. A kmalo zapaziš, da umotvori starih, davno umrlih mojstrov dostä presegajo one novejših; ne smemo se tedaj v vsaki stroki hvaliti z napredkom. Ogledovanje teh slik obudi zares vzvišene nazore in blage občutke! Nikdar bi se jih oko ne naveličalo. — Kakor v Rimu, zapazil sem tudi tukaj mnogo mladih malarjev in malaric, kteri so najizvrstnejše podobe ponarejali.

Bilo je poldne, ko smo — zamaknjencem podobni — zapustili slikarnico. Po sladkem duševnem užitku bi nam obed ne bil teknil; tedaj smo se podali prek „starega“ mosta (ponte vecchio) v mestni okraj, ki leži unkraj Arna. Stari most je glasovitemu Rialtu v Benedkah v tem podoben, da nosi mnogo prodajalnic, v kterih je izdelkov iz zlata, srebra in jekla na ponudbo; slišal sem, da se kinč in gizda nikjer cenejše ne kupi, ko tukaj. Iz sredine mosta je mikaven razgled na hiše in palače, ktere stojijo v dolgih vrstah ob pobrežju; tudi sem od ondot zapazil pet drugih prelepih mostov. Po snažni ulici smo prišli do stare palače Pitti, podobne trdnemu gradu; malo je na svetu poslopij, ki jo prekosijo po velikosti. Prej so tukaj stolovali toskanski vladarji, — a zdaj je lastnina laškega kralja. Prvi zaklad palače je njena slikarnica, in to smo želeli pred vsem drugim videti. Njeni prostori so v levem delu poslopja, dvanajst zalih dvoran. Tudi tukaj našega strmenja in občudovanja ni bilo ne konca ne kraja. Blizo 500 slik ne samo laških, nego tudi najslavnejših nemških, španskih in drugih malarjev je razvešenih po stenah. A vse prekosijo po nebeški milini nektere Marijine in druge podobe, ki jih je vstvarila mojsterska roka slavnega Rafaela, kralja umetnikov; videle so se mi bolje dela angelja, kakor človeka. Za eno teh slik so bogatini že večkrat po eno ali dve sto tisoč forintov ponujali! — Razen slikarnice hrani palača še marsikaj znamenitega, kar popotnika zanima. Zadovoljni in veseli smo se napotili iz nje v bližnje vrte „Boboli“, sloveče po velikosti in krasoti. Vsega, kar si sprehajalec poželeti more, je ondi v obilnosti: hribčekov in nižav, gajev, senčnikov in drevoredov, marmornatih kipov in spomenikov, teras in špiljk, pomerančnikov, gred polnih mičnih cvetlic, ribnikov z belimi labodi i. t. d. — Toda vrtom se je znalo, da k njih ohranjenju manjka sedanjemu lastniku — denarja.

Ker se je v tem začel v nas predrzno glasiti sitnež glad, vrnemo se v mesto, v našo prijetno gostilnico. Obedovali smo ob treh, tedaj nedvomljivo po gosposko! Strežniki pa so razodevali zaupanje do nas, da smo se jim sami čudili; nastavili so nam na mizo cele hlebe kruha in žlahtnega sira, vina pa v velikih steklenicah, dolgega vratu, opletenih s trstovino. Vse je bilo dobro in okusno, le račun naposled so nam zasolili, da nam je vsa šaljivost prešla. — Okrepčani in odpočiti se spet vzdignemo in sklenemo, obiskati nektere odlične cerkve. Prvo smo zagledeli, brž ko stopimo iz hiše, na nasprotnem koncu trga „Novella“; posvečena je sv. Devici Mariji. Že iz

krasnega stebrovja njene visoke fasade smo sklepali na notranjo lepoto in zanimivost, — in nismo se ukanili. Vsa oprava cerkve je dragocena in zala; stene svetišča in številnih kapel pokrivajo izvrstne slikarije. V prvi kapeli desne strani je Marijina podoba, ktero so svoje dni cenili više od vseh drugih v Florenci. Kapelo, ktera tej nasproti stoji, pa kinčajo tri veličastne slike: posledne sodbe, pekla in nebes. Cerkovnik nas je povabil, da še „v špansko" kapelo pogledamo, ktera je v dvoru bližnjega samostana, in slovi po ogromnih krasnih slikah. Meni ste posebno dopadli dve: prva predstavlja znanosti v službi krščanstva, druga pak zmago sv. Cerkve nad krivoverci. Tudi velikanske hodnice samostana so ozalšane z lepimi podobami. Le to se mi je studilo, da v hiši, iz ktere so pregnali menihe (dominikane), zdaj kričé in se podijo mladi razuzdani vojaki.

Ne dalječ od te cerkve zadeli smo na drugo, posvečeno sv. Lovrencu. Ta je v Florenci najstarejša; že v 4. stoletju so jo postavili, — a poznej, ko se je začela podirati, prezidali. Vkljub temu ni zgubila podobe starokrščanske bazilike. Postavljena je v podobi križa, in 14 silnih stebrov iz marmorja jo deli v tri ladije. Cela cerkev in njene kapele so umotvorov in kinča bogate; čudovite lepote so zlasti iz brona lite podobe na obeh prižnicah. A še več zakladov se nahaja v dveh grobnih kapelah, v kteri je vhod iz trga zadej za cerkvijo. V prvi stojijo rakve nekterih velikih vojvodov, izdelane iz zalega granita. Zid pa je krog in krog založen z dragim rudečim marmorjem; enake bliščobe nema nobena kraljevska dvorana. Kapela je bajé stala na 8 milijonov forintov. Ponos druge (medicejske) kapele sta dva ogromna spomenika, ktera je iz marmorja izdelal slavni Mihelangelo, ju popisati, bilo bi predrzno početje, — taki umotvori se morajo videti. Še eni cerkvi v Florenci se deli posebna hvala, posvečeni sv. Križu. Stoji na izhodni strani mesta, na trgu enakega imena. Ko smo urnih korakov zdaj mimo ponosnih, gradom podobnih palač, zdaj po ozkih ulicah tje šli, zagledamo prizor, kakoršnega nisem, in najbrž ne bom več videl. Iz dvora velike palače je namreč pridrdrala visoka krasna kočija, h kteri je bilo vpreženih 16, reci: šestnajst konjev, bistrih, kakor srna. In na kočiji je sedel edin gospod — z glavo po koncu. Ljudje so ga gledali in občudovali, ko bi bil ravnokar iz nebes padel. Mi smo mislili, da je človek kak prenapetnež iz Ogrskega, a nekdo nas je podučil, da je bil Amerikanec, se ve da milijonar! O neumna prismojena

baharija, ki brez potrebe toliko živine krmi in se ž njo šopiri, revne ljudi — svoje brate, pa morebiti lačne od praga odganja!

Ko smo dospeli na veliki trg sv. Križa, ogledali smo najpred visoki spomenik slavnega pesnika Dante-ja. Rodil se je v Florenci, a njegovi somestjani so ga svoje dni preganjali. S tem marmornatim spomenikom so hoteli najbrž njih potomci krivico popraviti. Cerkev se mi je koj prikupila po ogromni marmornati fasadi in po zalem zvoniku. Notranja krasota prekosi vsako hvalo; neštevilni marmornati spomeniki in kipi so mi obudili misel, da stojim v kakem muzeju. Po dolgem meri cerkev 116, navprek pa 75 metrov, tedaj je največa za stolno. Tukaj so pokopali Florenčani svoje najodličnejše državnike, umetnike in učenjake, in njih rakve so okinčali z umetnimi spomeniki; posebno pomenljiva sta nadgrobnika zvezdoznanca Galileja, in zgoraj imenovanega Mihelangela. Izvrstne lepote so tudi nekteri altarji in prižnica. Kapele, kterih je blizo dvajset, se odlikujejo po slovečih slikarijah malarja Giotta; izmed njih imenujem podobo kronanja Marije, in zgodbe iz življenja sv. Janeza Krstnika in sv. Franciška. — V tej cerkvi pa mi niso le dopadli mrtvi umotvori, nego tudi ljudje, kterih je bila množina zbrana okoli altarjev in spovednic. Kakor povsod, ljubijo verniki tudi tukaj pohlevne frančiškane, kteri v cerkvi sv. Križa opravljajo službo Božjo. — Prijazen „frater“ nas je sprevodil v bližnji samostan, znamenit po ličnih hodnicah, po krasni kapeli „Pazzi“, in po veliki obednici, ktere prva lepota je ogromna podoba sv. slednje Večerje. —

Ko smo stopili spet pod prosto nebo, bilo je solnce že za gorami utonilo. Pričelo se je na ulicah mrgolenje ljudi in ropotanje kočij, kakor na večer v drugih laških mestih. Najbolje mi je presedalo kričanje in naganjanje razposajencev otročjakov. Kar zapazimo celo drug resnoben prizor: pogrebni sprevod. Kakih petnajst mož zavitih v dolge črne hale, s šemami pred obrazom in debelimi moleki v rokah, — neslo je mrliča v odprti trugi; a šli in mahali so tako naglo, ko bi ga bili ukradli: pa saj Lahi opravljajo vsak posel z veliko urnostjo, naša počasnost bi jim bila v posmeh. Kdo so bili oni pogrebci? Izvedeli smo, da ima Florenca enako bratovščino „usmiljenosti“, ko Rim, ktere udje — da si deloma iz najviših stanov — se radovoljno zavežejo, bolnikom streči in ubožce na svoje stroške pokopavati, ter do groba spremljevati. V šemi in dolgi hali jih nikdo ne spozna, —

ko Bog sam, kteri plača vsako djanje ljubezni. — Do pozne noči smo ostali na ulicah, skrbno opazovaje ljudi in njih šege, in v krasni razsvetljavi ogledovaje trge, sijajne prodajalnice in palače bogatinov. Florenca je zares veličastno in gosposko mesto. Mnogo hiš v njej in v okolici so si nakupili premožni tujci, Angleži, Francozi, Amerikanci in drugi. — Vrnivši se na svoje stanišče, smo se pri večerji posvetovali, kaj bomo počeli sledeči dan? Nekterim tovarišem se je zelo domu mudilo, in ti so silili na to, naj se brž v jutro odpeljemo. Vsi ugovori bili so zastonj, in moral sem se — zaradi prijetnega društva — volji drugih udati. Ni mi tedaj bilo mogoče videti nekterih imenitnih cerkvij in muzejev, o kterih slavi sem bil marsikaj čital. Imenujem cerkve sv. Duha, Marijinega oznanenja, karmelitarsko in sv. Marka; egiptovski in narodni muzej; slikarnico v akademiji, in v samostanu sv. Marka, i. t. d. Florence bi se cel teden ne naveličal. —

---

5. Iz Florence v Milán.

Drugega jutra smo bili žo ob petih na kolodvoru. Ravno, ko smo odrinili na železnem vozu proti Boloniji nazaj, vzdigalo se je solnce izza apeninskih goličav, in je zlatilo s svojimi žarki zelene hribe in strehe mestnih poslopij. O mikaven, veličasten ugled! Vsi smo tiščali glave skoz okna, klicaje radostnega srca: „Z Bogom, — srečno — Florenca, mila in zalo opravljena, kakor nevesta!“ — Vozili smo se po isti železni črti prek Apenin, kakor pred 14 dnevi, samo zdaj na nasprotno stran. V sredini pustega, s snegom kritega gorovja nam je mrzlota prav do živega segala; sedel sem v svojem kotiču v plajšč zavit, — tih in trd, kakor lipov bog. Le če sem se včasih ogledal v globočine in prepade, nad kterimi je vlak drdral, stresla me je groza! — Proti enajsti uri predpoldne pozdravili smo spet „tolsto“ B o l o n i j o, ktera se mi je bila tako prikupila. Vlak je tukaj postal eno uro, ktero smo porabili za obed in potem za sprehod po javnih vrtovih blizo mestnih vrat, „Galliera“. Željno smo pasli oči po cerkvah in drugih viših poslopjih, da bi si podobo mesta vtisnili globoko v spomin. O določenem času pa smo bili spet v železnem vozu, vsak na svojem mestu. Vlak je zdaj vkrenil na novo cesto, ktera drži proti severo-zapadu, vedno na kraju velike Padove ravnine. Videl sem sama polja, brste z brajdami, murbe,

oljke, in vmes posamne lične hišice in cerkve. Noben kraj v Evropi ni močilo toliko človeške krvi, ko to ravnino, razširjeno med Alpami in Apeninami. Kdo bi preštel boje in bitke, ktere so tukaj bíli mnogi narodi od starodavne dobe do našega časa? Kdo ve za milijone pogumnih vojakov, kterim je odprl meč ali krogla tukaj prerani grob? Rodovje, kteri so si iskali nove domovine ali obilnega plena, vladarji, kteri so stregli po moči in bogastvu, vsi so se trgali za lepo plodovito Italijo. Koliko je padlo tukaj v brambo ljube Avstrije samo slovenskih sinov, n. pr. v bojih zoper Napoleona I., potem v letih 1848/9, 1859 in 1866? Zares žalostni spomini, ki so me spremljali na celem potovanju gori do Verone; djal sem večkrat pri sebi: Oh, kdaj enkrat napoči zaželjena zlata doba, ktera bo dala narodom s p r a v o i n m i r? Kdaj bomo dozoreli do one omike in medsobne ljubezni, po kteri se bomo sporazumeli in poravnali b r e z nasilja in orožja?

Prva znamenita postaja, ktera nas je zanimala, je **M o d e n a**, do leta 1859 glavno mesto vojvodstva enakega imena in stolica vladarjev. Ima 76.000 stanovalcev, in kolikor se da od železnice zapaziti, visoke lepe hiše. Prek drugih poslopij gledate krasna s t o l n a c e r k e v z veličastnim zvonikom in vojvodska, — zdaj kraljevska palača. — Pol ure poznej, ko smo zgubili Modeno iz oči, dospeli smo do mesta R e g g i o, ktero ima 50.000 stanovalcev. V njem se je rodil slavni pesnik Ariosto. Med cerkvami zapazil sem eno, ktero venča pet zalih kupelj. Od tega mesta drži steza nektere ure dalječ v K a n o s o, glasoviti grad, v sredi gorovja, v kterem se je ponižal nemški cesar Henrik IV. pred papežem Gregorijem VII. — Spet smo se peljali pol ure, kar se prikaže mesto P a r m a, do leta 1859 stolica vojvodov male dežele. Po lepoti in kupčiji prekosi prejšnji dve mesti, a prebivalcev ima samo 45.000. Med poslopji se odlikujejo nektere cerkve, (skupej jih Parma ima 60!) in velika palača vojvodov. Ponos mesta so tudi bogate zbirke slovečih slik in starin, ter izvrstna zvezdarna. — Hitrejše ko tod, se še na železnici nisem vozil, tedaj me je bil celo pot strah, da se ne zgodi kaka nesreča. Moji tovariši pa so neprenehoma šale brili in eden drugemu nagajali. Ob treh zagledamo pred seboj močno terdnjavo P i a č e n c o, v kteri stanuje nad 35.000 ljudi. To mesto so že 200 let pred Kr. postavili in utrdili Rimljani zoper napade severnih narodov. Ker smo na kolodvoru morali zapustiti vlak, ki se je obrnil proti Genovi, in dve uri čakati na drugega, — sklenemo, med tem pogledati v mesto. Na ulicah smo srečevali

veči del — rujave vojake. Prva cerkev, na ktero smo zadeli, bila je škofijska (stolna). Stara je neki že nad 700 let, in zunaj prav prijetne podobe. Na visokem zvoniku visi železna kobača, v ktero so nekdaj vtikali izdajnike, da so lakote poginili. Notranje stene cerkve in kupljo pokrivajo lepe slikarije; pod tlakom pa je velika kripta, ktere obok se naslanja na 100 stebrov. — Dalje gredé prišli smo na glavni trg „Cavalli“, kteri je ograjen z ličnimi palačami. Nad vse druge kipi veličastna mestna hiša gotiškega sloga, z visokim zvonikom. Žeja nas je gnala v bližnjo gostilnico, kjer so nam postregli z okusno pivo iz — nemškega Gradca. Lahi umejo vse, le pivarije ne, tedaj si vozijo to okusno pijačo iz severnih dežel. Jaz sicer, — sin „slovenskih goric“, sem vedno više stavil „zlato suho“ vince! — Vračaje se na kolodvor, pokuknili smo še v silno staro cerkev sv. Frančiška, ktere obilna gotiška lepotija in kuplja nam je zeló dopadla. Nekoliko minut poznej smo sedeli spet v vagonu, in smo odrinili urno proti Milanu. Kmalo za Piačenco gre železnica po širokem mostu prek reke Pada, ktera pogostoma stopi iz svoje peščnate struge in dela velike povodni. Izmed postaj, mimo kterih smo zdaj vozili, imenujem mesti Codogno in Lodi, kterih prebivalci se veči del pečajo z živinorejo in sirarstvom; imajo neki nad 35.000 krav. Tukaj se dela glasoviti parmezanski sir. Kraj gori do Milana je preprežen z umetnimi vodotoki, iz kterih se napeljuje voda na polja, pašnike in v vrte. Pšenico sem videl že v klasju, in na senožetih so tu pa tam kosili (proti koncu meseca aprila!!). Na mnogih njivah je stala voda; povedalo se nam je, da se seje na nje, koj ko voda odteče, laško pšeno ali rajž. Vsaka krpica zemlje je tu plodna in izvrstno obdelovana. — Unkraj lepega mesta Lodi stoji glasoviti most prek reke Ade, pri kterem je general Bonaparte leta 1796 v krvavi bitki premagal avstrijsko vojsko. — In koliko bojišč je v okolici, od ondot samo nektere ure oddaljenih! Bilo je zvečer proti sedmi uri, ko smo zagledali v svitu zahajajočega solnca velikansko, preslavno mesto Milan, do leta 1859 glavno mesto lombardo-beneškega kraljestva. Lahi ga imenujejo „mali Pariz“, in to vsled njegovega bogastva, krasote in sijajnosti. Burno mi je bilo srce radosti, ko sem meril z očmi nepregledne vrste zvonikov, stolpov, kupelj in visokih poslopij: vse kar so mi v mladih letih pripovedali o tem mestu vojaki, in kar sem poznej v raznih knjigah bral, stopilo mi je v spomin. Ko vlak na kolodvoru postoji, prerili smo se brž skoz gnječo ljudi,

in „omnibus“ nas je spravil v četrt ure pod streho gostilnice „Passerella“ — v središču mesta. —

Najpred kratek pogled v zgodovino! Že mnogo stoletij pred Kristusovim rojstvom so bili v teh pokrajinah naseljeni Kelti, — in oni so položili Milanu temelj. Leta 222 so si ga siloma prisvojili Rimljani, in za njih vladarstva vspel se je na visoko stopinjo blagostanja in obrtnosti. A hude nezgode so ga zadevale v dobi preseljevanja narodov, zlasti po Atilu in njegovih divjih Hunih. V srednjem veku — delj časa svobodno mesto, — trpel je mnogo po Nemcih, kteri so vedno po blaženi Italiji stregli, a tudi po domačih razprtijah. Cesar Friderik Barbarosa ga je cele tri leta oblegoval, po zmagi pa — razdjal. Toda kmalo je spet omlajen vstal iz razvalin. Od 1261 do 1535 gospodovali so nad njim domači vojvodi iz rodovin Visconti in Sforca; le nekoliko let je bil podložen Francozom. V tej dobi so mu sijali srečni dnevi. Od 1535 do 1713 pripadal je španski državi, potem pa Avstriji. V neprestanih bojih so ga 4krat vzeli in spet zgubili Francozi. Leta 1848 se je spuntal, pa kmalo so ga spravile zmage slavnega Radeckija v pokorščino. Slednjič so si ga prisvojili v boju leta 1859 s pomočjo Napoleona III. Piemontezi, in odsihmal spada s celo Lombardijo k novi laški državi. Razvidi se tedaj, da je zgodovina tega mesta polna sprememb in trpljenja. V vsem skupaj so je sovražniki 48krat obsedli, in 28krat vzeli. A vedno je ostalo prvo in največe mesto gornje Italije. Dendenes ima zeló razvito obrtnost in kupčijo. V mnogih velikih fabrikah se izdeluje svilenina, žamet, trakovi, zavoji, čipki, steklenina, dragotina iz zlata, srebra in žlahtnih kamnov, tobak, sladkor i. t. d. — Milán ima s svojimi predmestji 260.000 stanovalcev. Oklenjen je s starim obzidjem in z nasipi, kteri pa so zdaj zasajeni s krasnimi drevoredi. Vhod v mesto drži skoz enajst vrat. Notranje mesto se deli v staro in novo; prvo ima sicer dokáj visokih hiš, in vmes tudi marsiktero veliko palačo, — a vse je nekako zapuščeno in umazano, ulice so ozke in skrivljene; drugo pa je obrazá velikih mest na severju: široke, ravne ulice se vrstijo za velikimi zalimi trgi, tlak iz kamnatih plošč, ogromne hiše in palače, prostorni dvori, — vse kaže ličnost, sijajnost in snago. Lepših prodajalnic in razstavnih oken pa še Dunaj nima; hoté nehoté obhaja ogledovalca vpričo tolikega obilstva poželjenje po posvetnem lišpu in blagu. — Cerkev je v Milánu nad osemdeset, izmed njih so nektere znamenite po krasoti, druge po starosti ali svetinjah. Vsi smo koprneli,

videti pred vsem milanski „d o m“, t. j. stolno cerkev, kteri celi svet slavo poje. Tedaj poiščemo, okrepčavši se s kratko večerjo, koj po prihodu g l a v n i t r g, v kterega sredini je cerkev prosto postavljena.

Že so gorele po ulicah neštevilne luči, in iz jasnega neba je migljala prijazno luna, kraljica noči. V tej čarobni razsvetljavi pridemo na trg k cerkvi. Vtiska, kterega je njen prvi ugled na me storil, ne mogel bi izreči; mislim, da na zemlji ni stava (tudi v Rimu ne), kteri bi po v n a n j i podobi razodeval enako krasoto in veličastnost. Moj prijatelj je vskliknil občudovanja vnet: „Je li mogoče, da je ta hiša Božja delo č l o v e š k i h rok?“ — Kakor visoka gora kipi proti nebu, — c e l a o d t a l d o v r h a z i d a n a i z s n e ž n o b e l e g a r e z a n e g a m a r m o r j a. A odlične prednosti jej ne daje samo gradivo, nego tudi preumetni gotiški slog; vkljub ogromne velikosti cerkve se ne vidi na njej nič okornega ali nevkretnega, — vsi deli so nežno izdelani in med seboj v najlepši skladnosti. Krog in krog vdolbeni so v zidovje lični stebri, kipi in razen kinč. V vsakem oknu stoji po osem marmornih podob. Streha pa je zastavljena in obrobljena se 123 špičastimi zvoniki iz marmorja, in na vsakem zvoniku stoji po 13 do 17 umetnih kipov; vseh je okoli 2000! — Celo uro smo hodili po trgu in zijali v čudovito poslopje; a nismo se ga mogli do sita nagledati. Slednjič nas zvabi razsvetljava v glasovito g a l e r i j o „V i t t o r i o E m a n u e l e,“ v ktero je vhod na severni strani trga. Galerija je prav za prav navkriž postavljena ulica, omejena s četirimi ogromnimi palačami, in pokrita z železnimi, steklom kritimi oboki. Dolga je 195, in široka nad 105 metrov. Na sredini ima velikansko stekleno kupljo, visoko 50 metrov. Kinč galerije so nektere krasne slike, kipi slavnih Lahov in zlasti elegantne kavarne in velike prodajalnice, v kterih je razstavljeno dragoceno blago. Galerija služi mestjanom za sprehajališče o deževnem vremenu in o vročini. Vsak večer je razsvetljena z 2000 plinovih luči. — Gospoda, ktere je v hodih mrgolelo, kakor mravelj, nas je debelo gledala, češ da smo avstrijski „šptoni“, tedaj smo jo kmalo pobrisali v našo gostilnico spat. Pa še spanja nam niso privoščili ponočnjaki, pometovalci ulic in neprenehoma ropotajoči vozovi!

Sledeče jutro ob šestih smo že bili spet na stolnem trgu Zdaj nam je bilo mogoče, slovečo cerkev tudi znotraj videti Iz napisa nad glavnimi vratmi smo povzeli, da je posvečen „Marijinemu rojstvu“. — Prva dolžnost in skrb nam je bila

opraviti romarsko dolžnost; kajti cerkev hrani truplo sv. Karola boromejskega, preslavnega milanskega škofa. Trije duhovniki smo tudi pridobili dopuščenje, v njegovi kripti sv. mešo služiti. Na altarjih v cerkvi je dovoljena samo v obredu sv. Ambrozija. Po končanem duhovnem opravilu smo ogledovali cerkev. Njena notranja krasota je vnanji primerna. Četiri vrste orjaških stebrov (v vsaki po 13) delijo velikanske prostore v pet ladij, ktere so prekrižane po treh navprečnih ladijah. S korom ali svetiščem vred je cerkev dolga 148 metrov; njena najdaljša širota (v naprečnih ladijah) znaša 88 metrov. Ni čuda tedaj, da gre v njo 37.000 ljudi! Kamor sem obrnil oči od marmornega tlaka do oboka, povsod mi jih je mamila lepota prebogatega kinča in zalih kipov, kterih ima cerkev (znotraj in zunaj) 600! Tudi velikanskih v živih barvah malanih oken se nisem mogel nagledati. Med odličnimi umotvori so nekteri nagrobni spomeniki, krstni kamen, drevesu podoben sedem ročnati svečnik iz brona, dve mojstersko izdelani prižnici, tabernakelj, kipi aposteljnov iz rudečega marmorja i. t. d. Največ vredna pa je kripta sv. Karola pod kupljo. Svetnik počiva za altarjem v sreberni, in z žlahtnimi kamni nasajeni trugi. Sreberne, bogato pozlačene podobe (reliefi), ktere predstavljajo prigodbe iz njegovega življenja, pokrivajo stene in strop kripte. Vedno goré v njej luči, in tudi pobožnih obiskovalcev nikdar ne zmanjka, kedar je odprta. Vedno so hvaležni Milančani svojega najboljšega škofa in največega dobrotnika — sv. Karola — v visoki česti imeli. — Preden smo zapustili cerkev, nam je cerkovnik še pokazal v zakladnici obilno dragocenosti, in med drugimi kipa sv. Ambrozija in sv. Karola, izlita iz čistega srebra; vsak je neki vreden štiristo tisoč forintov!

Odtod smo hiteli na plano streho, do ktere vodi blizo 200 stopnic, in iz strehe na srednji najviši zvonik (110 metrov). Še le zgoraj se more veličastna prečudna cerkev pregledati in prav ceniti! Zdelo so mi je, da stojim v gostem gaju samih stolpov in kipov, a težko mi je bilo razsoditi, kteri je lepši in umetnejši od drugih; moje strmenje in občudovanje je do vrha prikipelo. Kdo ugane nepreštete milijone, ktere so Milančani od 600 let sem, kar so začeli cerkev staviti, že potrosili? A vendar še zdaj nema vsega kinča, kterega so jej namenili, in dela še umetnikov bajé čaka za dvajset let!! — Kdo bi ne spoštoval rodov, kteri so za lepoto in slavo hiše Božje prinašali tako ogromne žrtve? — Naj še omenim razgleda, kteri je iz zvonika zares čudovito

mikaven. Pod seboj smo imeli veliki zali trg, ograjen s samimi ponosnimi palačami, dalje prostrano okroglo mesto, — za njim krog in krog velikansko ravnino, polno ličnih vesi, cerkvij, sadovnjakov, kanalov; v sivi daljavi pa smo zagledali s snegom krite orjake planin švicarske in savojske dežele, in pred njimi dolge vrste gorovja in hribovja. Den je bil jasen — brez najmanjšega oblaka in brez vsake megle. — Veselega obraza se podamo raz zvonika in strehe spet doli na trg, kjer nas bližnja kavarna zvabi na zajutrek. Potem pa se pogodimo, da bi bolje porabili dragi čas, četirje tovariši z nekim fiakerjem za celi den. Na prvo nas zapelje k cerkvi sv. A m b r o z i j a, ktera je v Milánu najstarejša. Že leta 387 jo je dal postaviti sv. Ambrozij, sloveč milánski škof in cerkveni učenik; v 9. stoletju so jo potem nekoliko prezidali in podaljšali. Vhod v cerkev drži skoz zalo preddvorišče. Zunaj jo kinčata dva zvonika, in na silno stebrovje naslonjeno p r e d c e r k v i š č e. Tukaj se je vršila leta 390 glasovita prigodba. Ko se je namreč cesar Teodozij, kteri je dal v puntarskem mestu Tesaloniku pomoriti na tisoče — večidel nedolžnih ljudi, hotel s svojimi dvorniki v cerkev podati, zastopi mu pogumni škof pot; očitaje mu hudobo njegovega greha, ga resno in ostro k pokori opominja. In glej, cesarja svetnikove besede tako presunejo, da se hipoma umakne, in nekoliko časa očitno in ostro pokoro dela, — dokler ga sv. škof spet v občestvo vernikov in v cerkev ne sprejme. Gotovo je ta cesar lep izgled vsem, zlasti pa grešnikom visokega stanu, ktere pogostoma napuh oslepi! — Notranja cerkev je podobe starih rimskih bazilik, in ima tri ladije. Ob stenah sem videl dokaj raznih umetvorov in krščanskih starin; posebno bogato je olepšena prižnica. Prelepi glavni altar stoji na vzvišenem mestu, kjer je sv. Ambrozij krstil sv. Avguština, najslavnejšega cerkvenega učenika. Pokrit je s ploščami iz zlata in srebra, ktere so okinčane z umetnimi podobami, in nasajene z žlahtnimi kamni. Vrh altarja stoji na četirih stebrih iz porfirja prekrasen šotor. Stene in obok svetišča pokrivajo velike podobe iz mozaika, stare že okoli 1000 let. Pokazali so nam tudi marmornati stol sv. Ambrozija, nektere knjige, podobe, posode in cerkvena oblačila iz prvih stoletij; nisem se mogel prečuditi bogastvu te cerkve. Naposled smo tudi obiskali k r i p t o pod svetiščem, ter ondi molili na veličastnih grobovih: s v. A m b r o z i j a, ter sv. mučenikov Gervazija in Protazija.

Iz te preimenitne cerkve nas spravi fijaker v nekteri minotah k lepi Marijini cerkvi: „M a r i a d e l l a g r a t i a

— Od zunaj mi je posebno dopadla po ogromni kuplji, ktera je zidana na tri nastropja in krog in krog okinčana s stebri. Zala vrata in tri ladije cerkve so gotiškega sloga; nektere prizidane kapele kažejo izvrstne slikarije. — Toda eden najodličnejših zakladov celega Milana se vidi tik cerkve v samostanu (zdaj kasarni). Ta je sloveča slika zadnje večerje, malana v 16 letih po Leonardu da Vinci — na prednjo steno velike obedne dvorane. Po njej posnete podobice se nahajajo v marsikteri slovenski hiši. Slika je po raznih nozgodah mnogo škode trpela, a vendar je še hodi občudovat celi omikani svet. Široka je 9 in visoka nad 4 metre. Podobe Izveličarja in učencev, sedečih okoli mize, so za polovico više od navadnega človeka. Slika predstavlja važen prizor, ko je Jezus izrekel preroške besede: „Eden izmed vas me bode izdal.“ Njegov žalosten obraz je nepopisljive nebeške lepote in visokosti. Učenci na strani pa se vidijo vsi razburjeni in prestrašeni, in drug drugega poprašujejo, kaj bi te besede pomenile, koga bi zadevale? Le potuhnjeni izdajalec Judež gleda srpo pred se, in se skriva za sosedom. — Ako se slika od dalječ ogleduje, je zares čudovitega vtisa, in mislim, da ni človeka, ki bi mu srca ne ganila; meni je še malokdaj ljubezen Jezusova tako živo stopila pred oči, ko ondi. — V dvorani smo dobili devet mladih slikarjev, kteri so izdelovali — deloma prav lične posnetke.

Odtod odrinemo na severno stran mesta, v glasovito Brero, t. j. velikanski zavod znanosti in umetnij. Poslopje so postavili pred 200 leti jezuitje. Posebno krasen je dvor z visokim stebrovjem, in štatvo Napoleona I. iz brona. Obilne dvorane in sobe palače obsegajo akademijo znanosti, observatorij, knjižnico, zbirko starin in slikarnico. Ogledali smo samo imenitno slikarnico, ktera hrani v dvanajstih dvoranah blizo 600 slik, večidel pobožnih. Vse druge presega po nežnosti in milini Rafaelova: zaročenje Marije. Zapustivši Brero smo si privoščili v bližnji oštariji obed, se ve da po laški šegi. A želodec mi ni bil nikakor zadovoljen; tirjal je spet navadno domačo hrano, češ, sicer ti službo odpovem. Potolažim ga, kakor vselej, s kapljico poštenega vinca, ter ga poprosim še — edin den potrpljenja.

Po obedu smo se obrnili v severno-zapadni kot mesta, toda nismo zadeli na kaj, kar bi nas posebno zanimalo, — izvzemši morebiti ogromni slavolok „miru“ (della pace) pri mestnih vratih, za kterega so neki izmetali en milijon tolarjev. Cel je pokrit z marmorjem in s podobami, sicer pa se mi

denarja, kterega je stal, ni vreden zdel. V nekterih novih napisih na njem ošabni Lahi psujejo Avstrijo. — Mimo velike „a r e n e“ (tekališča) smo se peljali na drugo stran — v j a v n e v r t o v e, kteri niso dalječ od kolodvora. Tukaj smo se bavili in sprehajali dobro uro; množina južnih rastlin in dreves nas je vrlo zanimala; še bolje pa veliki zverinjak, z marsiktero zverjo tako lepe postave, da bi še v Schönbrunni enake ne našel. Najbolj mi je dopadla visoka nežna žirafa, kraljica živali!

Ko pridemo spet iz vrtov, ukažemo vozaču: „a l l O s p e d a l e m a g g i o r e!“ V večo bolnišnico! Konjič je tekel najpred prek lepega Kavurovega trga in potem iz ulice v ulico na južno stran mesta; v dvajsetih minutah smo stali pred ogromnim poslopjem, ktero bi imenoval po krasoti in velikosti, — ako se ne vštevajo cerkve, — p r v o v Milánu. Veselja mi srce zaigra, ko pomislim, kako marljivo so stari Milančani skrbeli za svoje bolnike in reveže. Bolnišnica je dolga 450 metrov, in na čelu prek in prek umetno okinčana. V dvorišču stoji lepa Marijina cerkev s kupljo. Podali smo se tudi v prvo in drugo nastropje, povsod se kaže snažnost in red, ko bi hodil po hiši kakega kneza. Čuvaj nam je povedal, da hiša ima dve tisoč postelj, in premoženja 14 milijonov forintov; v njej so namreč združene vse dobrotne ustanove Milana. Ko ga poprašam, jeli ima mesto tudi kaj pobožnih in dobrotnih d r u š t e v, naštel mi jih je dvanajst, rekoč, da je pri nekterih mnogo oseb visokega stanu. Gotovo lepo spričevalo za Milančane!

Želeli smo še videti cerkev sv. L o v r e n c i j a, ktera je iste starosti z ono sv. Ambrozija. Ko se tja pripeljemo, takoj se nam je prikupila po drzno zidani visoki kuplji. Notranji stav pa je tako posebne, a vendar prijetne podobe, da enakega na Laškem nisem videl. Ne zmanjka cerkvi bogatega kinča; največ ga hranijo nektere kapele okoli svetišča: v eni so mi posebno dopadli mozaiki iz 6. stoletja, predstavljajoči Kristusa in 12 aposteljnov. — Ko stopimo spet iz cerkve, pokaže nam vozač na drugi strani 16 ogromnih stebrov, umetno izdelanih iz marmorja; stojijo pod prostim nebom in so neki ostanki iz toplic cesarja Maksiminijana. Ker se je bližal večer, smo se vrnili zdaj proti stolnemu trgu. Na potu vkrene fijaker še iz turinske ulice vstran, in nam pokaže na palačo z lepo fasado, rekoč: glejte a m b r o z i j a n s k e k n j i ž n i c e. Kakor smo se čudili, da je prost človek tako podučen, tako obžalovali smo, da je bila knjižnica že zaprta. Izvedel sem poznej,

da ima sto tisoč knjig, petnajst tisoč rokopisov, in zraven še imenitno slikarnico.

Ko smo se na stolnem trgu odkrižali vozača, s kterim smo zeló zadovoljni bili, postopali smo še po bližnjih ulicah in trgih do trdega mraka. Zanimivo je opazovati nove ljudi, nove šege in noše; vsak narod ima v svojem življenju kaj čudnega in posebnega; a takih originalov nisem še videl, ko med Lahi. Prišli smo tudi na trg „de Mercanti," kteri je na severno izhodni strani tik stolnega. Na njem se je svoje dni, ko je Milan bil svobodno mesto, ljudstvo zbiralo in posvetovalo. Temne palače, ktere trg obdajejo, služile so za sodišča, upravišča, pismoshrambe i. t. d. V eni pa so bile že v 4. stoletju slovite šole, v kterih je bil sv. Avguštin učenec, in poznej nekoliko časa učitelj. V spomin kinča čelo palače njegov kip. — Na trgu zdaj večidel vidiš židovske obraze, kajti največa palača služi zdaj za borzo. — Bilo je že pozno v noč, ko smo stolni cerkvi in trgu dali slovo in korakali proti naši gostilnici. Kmalo si povemo „lehko noč", kajti sledečega dne smo imeli rano iz Milána odriniti! —

---

6. Iz Milána prek Tirolskega domú.

Imeli smo, hvala Bogu! spet jasno in prijazno jutro, ko nas je vlak urno peljal iz lepega Milána dalje proti severni domovini. Kako srečen je pač popotnik, sem si takrat mislil, če mu je vreme vedno ugodno, — in kakošna je reva, če ga od mesta do mesta preganjajo nevihte in deževje! Mi smo v tem oziru morali res zadovoljni biti. — Železnica gre početka v plodovitem in izvrstno obdelovanem kraju, mimo snažnih vesi in trgov, vodotokov, ter murbinih in drugih drevoredov; vse svedoči o marljivosti človeških rok in o blagoslovu nebeškem. Hiše in cerkve, drugej na Laškem zvečema iz kamna zidane, so tukaj (tudi v Milanu) navadno iz opek, in se odlikujejo po vnanji ličnosti. Ko sem se ogledoval po tej blaženi in krasni zemlji, ter slednji pogled obrnil na stolpe in viša poslopja milánska, šine mi misel v glavo: Oj kako velika nezgoda je bila za milo Avstrijo — izguba lombarške dežele! Prihodnost bo kazala, ali so si nakopali nezvesti stanovalci v zvezi z novim laškim kraljestvom srečo, — ali prokletstvo in nadlogo. — Mimo znamenitih postaj Kasano in Treviglio se pripeljemo v bližino gor, ktere so južne panoge orjaških Alp.

Kmalo potem se nam prikaže na levi mesto **Bergamo**, veči del pozidano na hribe. Brž se mi je prikupilo po svoji mikavni legi, ter po mnogih lepih cerkvah in hišah. Ima okoli 38.000 prebivalcev, kteri se živé posebno o sviloreji in kupčiji. Iz tega mesta izvira sloveča rodovina sedanjih knezov Turn-Taksis, kteri so prvi na svetu omislili in vpeljali p o š t e. — Na daljni vožnji ostali smo blizo izrastkov planin, kteri so tu pa tam čudno razkosani; na njih sem zapazil nektere gradove in grajske razvaline. Toda veče zanimivosti mi je bilo mesto **Brescia** (Breša), ktero smo poznej zagledali na levi, z visokim kastélom (gradom) in starim obzidjem. Naštel sem v njem nad dvajset cerkvij in mnogo imenitnih palač. Nja marljivi prebivalci, kterih je okoli 40.000, se pečajo s svilarstvom, vinstvom in razno kupčijo, a izdelujejo tudi dobro orožje, zlatnino in jeklenino. Bresciani bili so torej že od nekdaj premožni, pa zraven tudi prevzetni. Huda se jim je godila, ko so se leta 1848 spuntali zoper Avstrijo. Glasoviti generel Hainau mesto z naskokom naglo vzeme in stanovalce doleti krvava, strašna kazen, o kteri še ve zdaj marsikteri star vojak pripovedovati.

Od Brescie smo dospeli mimo lepo nasajenih višin in zadnjič prek dolgega cestovoda v pol uri k D e s e n c a n u, velikem trgu s starim gradom tik g a r d s k e g a j e z e r a. To prelepo jezero sega za sedem milj dalječ proti severu v Tirolsko. Razgled na njegovo modrozeleno valovje, na strme in gole planine, s kterimi je zajeto, in na obilne gosposke hiše ob pobrežju je jako mikaven. Trg Desencano pa me je spominjal na krvavo bitvo 24. junija 1859. V bližji je namreč takrat stal hrabri Benedek s svojim oddelkom, in je pet napadov Piemontezov junaško odbil. Imel je pod svojim poveljem tudi mnogo Slovencev. A ker so v sredini bojišča — pri Solferinu — prodrli Francozi, šla je bitva v zgubo, in z njo 22.000 naših vojakov. Ravnina pred Desencanom, Mantovo in Verono je — rekel bi — prek in prek pokopališča, na kterem se je odprl nebrojnim zvestim sinom Avstrije preranі grob. Spomnimo se samo let 1848/9, 1859 in 1866, — ter bitek pri Bussolengu, sv. Luciji, Kustoci, Somakampagni in Solferinu! Potrtega srca smo se ozirali po teh prostranih planjavah, in enega izmed potnih tovarišev polile so britke solze. „Oh, je zdihoval, v tej zemlji počiva tudi moj preljubi, moj edini brat, kteremu je francozka krogla ugasnila mlado življenje!“ — Peljali smo se od Desencana na četrt ure, kar zagledamo na izhodnem koncu imenovanega jezera

malo, a močno utrjeno mesto P e s c h i e r o. Ogromno temno obzidje, nasipi, okopi in vnanje gradbe mu dajejo neprijazno podobo; zdelo se mi je velika, žalostna ječa! Koliko milijonov jo svoje dni to zidovje stalo!

Ko smo Peschiero zgubili iz oči, začel sem radovedno gledati naprej — proti izhodu, kamor je neprenehoma vlak drdral. Slednjič se prikaže v daljavi mesto, kterega pogostoma imenuje stara in nova zgodovina — sloveča Verona. Bilo je ob enajstih dopoldne, ko sem ondi iz voza v kolodvor stopil. Zdaj se je naše društvo razločilo; nekteri so se brž odpeljali na Tirolsko, eden pa se je obrnil na drugi železnični črti proti Benedkam. Tedaj sva skupej ostala le jaz in prijatelj, kteri mi je bil že od početka potovanja zvest spremljevalec. Midva sva hotela do sledečega vlaka, kteri je bil za tri ure poznej napovedan, — hitro pokukniti v mesto. V ta namen najemeva pred kolodvorom čakajoč voziček, na kterem sva se odpeljala skozi utrjena „nova vrata“ (porta nuova) koj v sredino Verone. — Kteri Slovenec bi že ne bil slišal govoriti o tej glasoviti trdnjavi, ki je bila še pred nekterimi letmi ponos in nada Avstrije? Zares sem strmel vpričo velikanskih stavov in del, ktere je tukaj ustvarila vojaška umetnost in vednost v brambo mesta in dežele. Verona ni samo trdnjava, kakor n. pr. Peschiera, nego tudi velik utrjen t a b o r za celo vojno. Dalječ tje v ravnino in na višine krog mesta segajo razne gradbe, šance, nasipi, rovi in v zemljo skrite kazemate. Mesto za se pa je oklenjeno z dvojim silovitim obzidjem, ktero so deloma že pred 350 leti postavili Benečani, — z ogromnimi bastjoni, močnimi kastéli in tudi z globokimi okopi; slednji se v sili lehko napolnijo z vodo reke Adiže, ktera skozi mesto teče, deleč je v dva kosa. Toda prvi strah sovražnikom so veliki topi, gosto na obzidju in nasipih nasajeni. Sprehajali so me bridki spomini, ko sem jih videl; — Verona je zdaj trdnjava — l a š k e g a kraljestva.

A vrnimo se v sredino mesta; ondi sva postala s tovarišem na prvo na velikem pustem trgu „Brà“ (ali Viktor-Emanuelovem). Obdajejo ga nektere palače, v pozadju pa orjaške podrtine okroglega g l e d i š č a (amfiteatra), ktere so priča, kako imenitna in bogata je Verona že pred 2000 leti bila. Gledišče, podobno koliseju v Rimu, in postavljeno za vladarstva Rimljanov, je služilo kakor on nečloveškim igram in borbam, in je tedaj spomenik divjosti in sramote poganov. Sicer se sme imenovati mojstersko delo zidarstva. V krogu meri 435 metrov, po dolgosti 152, po širjavi pa 123 metrov.

Celo je zidano iz rudečkastega marmorja, in imelo je v treh nastropjih 45 vrst sedežev, v vsem skupej prostora za 30.000 gledalcev. Znotraj se še zdaj vidijo zverinjaki in ječe za uboge sužnike. Pod vnanjimi arkadami in oboki imajo zdaj mestjani zaloge in rokodelci delavnice. Ko je bil slave in moči Rimljanov konec, služilo je poslopje nekoliko časa za trdnjavo, poznej za turnire (viteške igre), potem za morišče, in dendenes, — glej kako se na svetu vse spreminja in obrača — so si postavili v sredini podrtin malo leseno gledišče in pri njem krčmo! Na grobišču davno preminulih rodov se razveseljujejo novi rodovi.

Ko sva si ogledala te slovite podrtine, zasedeva spet vozičck, in se peljeva na drug znamenit trg, kterega zovejo „Erbe“. Ljudje, ktera sva srečavala, bili so veči del vojaki. Tukaj kakor v drugih mestih sem zapazil, da so častniki laške vojne sploh možje lepe postave, in nosijo čedno obleko; isto bi trdil o strelcih (bersaglieri) in žandarjih. Tim bolje pa so zanemarjeni prostaki pešci! Naši jetniki imajo po leti boljše obravo od njih; tudi sem videl med njimi marsikterega dečaka, ki ni mogel biti starejši ko 17 let. Take slabotnike, ki jim je puška pretežka bi pač Viktor Emanuel bolje postavil za strašila — v koruzo, ko v brambo domovine pred sovražnika! — Ulice in hiše v Veroni ne pričajo o posebnem napredku; morebiti gre blagostanje prebivalcev, kterih je blizu 70.000, rakovo pot. Na marsikterih palačah in hišah stojijo močni stolpi, — ostanki iz preteklih stoletij; tačas se je namreč v neprestanih domačih praskah in borbah vsaka imenitna rodovina utaborila v lastnem stanišču.

Trg „Erbe“, že v starodavni dobi srce mesta, je še dandanes najlepši, in osredje trgovine in javnega življenja. Zajet je s samimi častitljivimi palačami, ktere svedočijo tujcu, kaj je Verona — svoje dni bila! Najbolje vleče oči na se velika in krasna mestna hiša z zalim zvonikom, kteri je 100 metrov visok. Debelo sem gledal visok steber, kteri stoji na trgu brez kipa, ko štrkelj kakega drevesa; poznej pa sem izvedel, da je nosil nekdaj leva, grb Benečanov; a leta 1797 so ga nezadovoljni mestjani pognali na tla. — Pod belimi šotori sedele so na trgu v dolgih vrstah prodajalke sadu, cvetlic in razne robe, ktero so na vse grlo hvalile. Cvetlice Lahi in Lahinje strastno ljubijo. Povsod sem srečaval mlade gospodiče, ki so imeli nataknjene male šopke v gumbnici svoje suknje; gospé in gospice pa so nosile na sprehajališčih, na ulicah in tudi na železnici velike zvezke kamelij, rož i. t. d.

v roki. — Enako čestitljiv, ko trg „Erbe“, zdel se mi je njemu sosedni „gosposki trg“ (dei signori), omejen s temnimi palačami in s hodnicami. Njegovo sredino kinča novi prelepi spomenik slavnega pesnika Dante-ja, kteri je, prognan iz domovine (Florence), našel v Veroni zavetje in gostoljubnost. Po tesni ulici sva prišla iz tega trga k mali Marijini cerkvi in pred njo zagledava za železnim omrežjem nektere veličastne spomenike, t. j. nadgrobnike, preumetno iz marmorja izdelane. Enake dike nema na svojem grobu noben cesar ali kralj. Izvedel sem, da ondi počivajo nekdanji vladarji Verone, sloviti Skaligerji. Mestjani sami so jih radovoljno povzdignoli k tej časti, in niso se vkanili; kajti gospodovali so 127 let modro in srečno. Tačas sijali so mestu zlati dnevi, da enakih ni doživelo ne prej ne slej. Tedaj še dendenes prebivalci na te spomenike kažejo s ponosom in hvaležnostjo. — Pogledala sva tudi v omenjeno cerkvico, ki je silno stara, in zdaj čedno ponovljena; a na kaj posebnega in znamenitega v njej nisva zadela. Vrnivši se na „gosposki“ trg, sedeva spet na voz, in se odpeljeva k cerkvi sv. Anastazije, postavljene na pobrežje Adiže. Ta hiša Božja je odličen stav gotiškega sloga, in z veseljem sem se oziral po njenih prijaznih prostorih; zunaj in znotraj so postavljeni k stenam zali nagrobni spomeniki. Še bolje so mi dopadli števílni altarji in kapele vsled krasnih slikarij in podob. Cerkve se drži veliko poslopje, 400 let samostan dominikanov, zdaj vzrejališče in šola. — Po ravni ulici sva vkrenila zdaj h katedrali, t. j. k škofovski cerkvi, ktera stoji v severnem kotu mesta, na podstavi nekdanjega poganskega tempeljna. Zares, ogromna in sijajna hiša pobožnosti! Kipi, kteri dičijo fasado, spominjajo na dobo Karola velikega, tedaj na 1000 letno starost; sicer so cerkev poznej večkrat prezidali. Znotraj vleče oči na-se vzlasti prekrasno svetišče; a tudi stranski altarji so izvrstno izdelani. Romarju najimenitnejši zaklad pa je na levi strani pod zalim spomenikom — grob sv. Agate, device in mučenice. — V žagradu sva najdla mladega duhovnika, kteri je za silo nemški govoril. Vljudno nama pokaže nektere dragocene cerkvene posode in oblačila, in potem sosedno prestaro in veliko krstno kapelo. Pripovedoval nama je dokáj o imenitni knjižnici v bližnji škofovi palači, kjer se bajé nahaja mnogo prevažnih knjig in rokopisov, kteri deloma segajo v prva stoletja krščanske dobe. Ne dovolj tega, ljubeznjivi gospod naju je spremil iz cerkve na ulice, in prek sosednega mosta k razvalinam drugega starorimskega gledišča, ktere so

izkopali pod visoko na skale zidanim kastélom „s. Pietro“, nekdanjim mestnim kapitólom. Ondi naju je tudi opozoril na malo cerkvico „s. Siro“, ktera v Veroni vse druge prekosi po starosti. Zidali so jo iz gradiva omenjenega gledišča — v 4. ali 5. stoletju, in kakor latinski napis v njej svedoči, služila se je v tém mestu v njej prva sv. meša. Potem smo obiskali na gornji strani mosta cerkev sv. Štefana, ktera je bila nekdaj stolna; v silno stari rakvi pod njo je pokopanih mnogo škofov. Ko smo se vračali prek mosta, priporočal nama je zgovorni spremljevalec marsiktere druge znamenitosti, ktere ogledati bi naj ne opustila, zlasti: vrt Giusti, kteri neki spada med najlepše na Laškem, imenitni muzej v palači Pompei, cerkev sv. Nacara in Celsa s slovitimi staro-krščanskimi slikarijami, in cerkev sv. Cenona, mestnega patrona, ktera bajé po krasoti in umotvorih presega vse druge. Toda pogled na uro me je žalibog spominjal, da je določeni čas potekal; morala sva zadovoljna biti s tem, kar sva bila videla. Torej se duhovniku zahvaliva, da nama je blagavolil pokazati pot, ter se brzo poženeva na čakajoči voziček. Do-spela sva na kolodvor ravno prav, da nama je bilo še mogoče, v restavraciji kositi ali obedovati. Gostilničarjevega računa pa še do denešnjega dne nisem pozabil; bil je slednji Lah, ki naju je dobro ocehtal. Godrnjaje otreseva raz škornjev prah, in sedeva na železnični voz. Kmalo smo imeli Verono za hrbtom, in odprl se nam je nov, od laškega zeló različen svet, a mikaven in zanimiv, kakor oni; to je svet orjaških v nebo kipečih Alp, ktere návadno nazivljemo planine. Sredi med njimi drži železnica proti severu po divni dolini, v kteri drvi Adiža svoje zelenkasto šumeče valovje v tople južne pokrajine. Dalje smo se peljali, bolje se je dolina stis-nila, — kar se skrijemo v glasovito veronеško sotesko (Berner Klause), tako ozko, da daje reki in cesti komej pro-stora. Od obéh strani so nam pretile strme apnene skale, vrh njih pa tu podrtine starega gradu, tam močne trdnja-vice. Ta soteska je namreč že od starodavnih časov bila ključ iz Nemškega na Laško; spominjala me je nekoliko na znano „Gesäuse“ med Admont in Hieflau-om na gorénjem Štajerju. Sedanja meja med Italijo in Avstrijo je nazaj po-rinjena med postaji Peri in Ala; za znamnje ondi stojite v zelenem vrtu zastavi obéh držav. Djalo se mi je milo, ko sem se tam vozil; — slednji hvaležen pogled proti jugu, slednji srčen pozdrav, in vzel sem slovo od prečudne laške dežele! Premišljeval sem, kako hitro so mi preminuli prijetni

dnevi, ktere sem ondi preživel in užival; vse kar sem videl, skusil, izvedel in prestal, stopilo mi je živo pred oči, in izdihnil sem iz globočine srca: Oh, da bi ne bila sreča na zemlji — tako kratka in begljiva!

Na postaji Ala, prvi na avstrijski zemlji, mudili smo se nad pol ure, kajti v svoji službi marljivi colniki zasledovali so po naših popotnih škrinjicah in torbah — tihotapsko blago. Meni za spominke, kterih sem nakupil v Loreti, Rimu in drugej, ni bilo treba plačevati vvoznine. Nek suh Anglež se je branil na vse kriplje preiskovanju, tako, da so mu siloma odprli škrinjico. Mislil sem, da vozi seboj kaj posebno dragocenega ali nevarnega; toda smeh me je posilil, ko zagledam notri kup nedolžnih — pomeranč! V Ali sem zamenjal borne laške denarje, kar mi jih je bilo ostalo, za lepe avstrijske goldinarje. — Dobre volje sem bil, ko smo potem odrinili više v domovino Tirolcev, kterih geslo se tako lepo vjema z našim slovenskim: „Vse za vero, cesarja in očetnjavo!“ Izmed Nemcev so mi bili že od nekdaj Tirolci najdražji, kajti pri njih je še vkljub sleparstvu sedanje dobe — vera, značajnost, zvestoba, priprostost, junaštvo in poštenost doma.

Kakovost ali podoba kraja je na mnogo ur dalječ gori do Briksena po večem enaka. Na velikanskih golih goráh ob desni in levi je vladala še zima, v dolini spodaj pa mila spomlad; višine so mi kazale sneg in lednike, nižave pa krasne zelene setve, drevorede murb in oljk, belo in rudeče cveteče sadovnjake, ter v podobi dolgih senčnic nasajene vinograde. Vmes so ležale tu pa tam silovite skale, ktere so se bile zvalile raz gorovja. Zapazil sem tudi zaporedoma zale vesi, trge in mesta; na pečinah pa zdaj grad, zdaj sive podrtine. Pogostoma se odpirajo ob stranéh soteske ali divni doli. — Med mesti me je prvo zanimalo Roveredo — z mnogimi lepimi hišami in v pozadju z visokim kastélom. Stanovalcev ima 8000, kteri se pridno pečajo s sviloprejo, in tržijo z južnim sadjem. Za postajo Calliano sem se zavzel nad gradom Beseno, postavljenim na strmo skalo med dvema gorama; velik in močen je, da najdeš malokde enakega. Ravnokar je jemalo solnce za ta den slovo, ko sem zagledal v najlepšem kraju doline sloveče mesto **Trident**. — Sklenila sva bila, tukaj prenočiti, ne le vsled tega, da bi znamenitosti mesta ogledala, nego tudi iz drugega namena; moj tovariš je namreč želel obiskati dragega mu rojaka, kteri je bil ondi v cesarski službi. Koj po prihodu se podava iz kolodvora v gostilnico „h kroni“ in ondi odloživa potno robo. K sreči je gostilničar omenjenega uradnika poznal, in tudi vedel za njegovo stanišče. Do

bila sva ga doma. Oj bila je to srčnost in radost, s ktero sta se rojaka in že od mladih nog prijatla objemala! Vsled najine želje sprevodil naju je gospod po mestu, razkazovaje, karkoli se je v mraku, in potem v dobri razsvetljavi videti dalo. Tridenčani so večidel Lahi, in držijo se laških šeg; vse gosto jih je namreč mrgolelo zvečer in v trdo noč po ulicah in sprehajališčih. Nenadoma pa sem tudi slišal hrvaške besede — iz ust vojakov Posavcev, kteri so se mirno med množino šetali. Toliko sem spoznal, da ima mesto, ki je silno staro in še oklenjeno z obzidjem, večidel ozke ulice in male trge, izvzemši glavnega, kteremu je kinč zali studenec iz marmorja. A odlikuje se po krasnih cerkvah z visokimi zvoniki, po imenitnih palačah in hišah; omeniti je tudi vredno lepih sprehajališč in vrtov, — dasi bi smel celo okolico mesta imenovati veličasten vrt. Unstran Adiže gospoduje nad mestom silni grad „Dorso Trento“, ki je močno utrjen. Prebivalci, kterih je nad 17.000, so bajé premožni, in se živé o živahni kupčiji in obrtniji, zlasti s svilenino. — Ko smo se bili nahodili po ulicah, povabi naju gospod spremljevalec k večerji. Ostali smo v pozno noč skupej; kajti kapljica najboljšega tirolskega vina, rudečega Izerčana nam je brž razvezala jezike in ogrela srca. Kesno sva poiskala svoje prenočišče, ter vsak svojo posteljo. In užival sem si sladkega spanca, da sem enakega bil pogrešal na celem potovanju.

Sledeče jutro se podava najpred v stolno ali škofovsko cerkev, posvečeno sv. Vigiliju, kjer sva služila sv. mešo. Cerkev je veličasten stav iz rudečkastega kamna, in se sme prištevati najlepšim v Avstriji. Zidali so jo v prvi polovici 13. stoletja. Zunaj jo dičijo zala fasada in umetno izdelana vrata. Visoke notranje prostore delite dve vrsti stebrov v tri velike ladije, ktere so zgoraj zajete z lepimi arkadami (mostovži). Glavni altar stoji kakor v baziliki sv. Petra v Rimu, v sredini pod ogromno kupljo. Vrh njega nosijo četirje stebri krasno marmorno krono. Spodaj pa počiva truplo sv. Vigilija, prvega tridentskega škofa, kterega so razdraženi pogani v začetku 5. stoletja s kamenjem ubili. Izmed mnogih umetnih kipov in slik, ktere kinčajo stranske altarje in stene, omenim samo glasovito podobo Izveličarja na križu, ktere se oko ne more nagledati. — Iz stolne napotila sva se k cerkvi Marijini (Maria maggiore), ktera je sicer priprostejša, a zgodovinsko dosta imenitnejša od one. V njej so se namreč shajali škofi slovitega tridentskega cerkvenega zbora pred 300 leti k javnim sejam; v njej so zavrgli postavni in po

Kristusu pooblaščeni učeniki Božjih resnic — nove lažnjive uke Lutra in drugih odpadnikov, ter so dokazali, potrdili in svetu slovesno razglasili staro nespremenljivo krščansko vero. Sklepe tega prevažnega zbora je podpisalo 255 nazočih kardinalov, nadškofov, škofov, opatov in samostanskih generalov, papež pa so jih potem odobrili. Po njih še dendenes učijo vsi duhovniki, in so sèstavljeni vsi katoliški katekizmi, v kterem bodi jeziku. Kakor spoštljivo in hvaležno se tedaj imamo spominjati onega cerkvenega zbora, tako čestitljivo nam je mesto, na kterem so se tako imenitne prigodbe vršile! - Delj časa sva se mudila v tej cerkvi, in ne morem tajiti, da so me vnemali radostni in pobožni občutki, ko malokdaj drugej. Premišljal sem tudi, kako velika je sreča, biti otrok edino prave matere katoliške Cerkve, in zajemati iz nebeškega vira njenih Božjih resnic in milosti! — Med znamenitosti cerkve spadajo: nova, iz rudečega marmorja umetno izdelana fasada, znotraj pa mnogi reliefi, kipi ob stenah in zlasti velika slika v svetišču, ktera predstavlja škofe cerkvenega zbora, in vrh njih Marijo z detetom Jezusom v naročju. — Trident ima še več zalih cerkvij, toda naju je opominjala ura na odhod. Ko sva se vrnila h „kroni", najdeva ondi gospoda, kteri naju je prejšnji večer tako dobro gostil. Vsedemo se skupej k zajutreku, kterega smo si sladili s pogovori in burkami. Potem se od blagega rojaka srčno posloviva in odrineva na kolodvor. Malo, da nisva vlaka zamudila.

Vožnja od Tridenta proti domovini mi je bila cel den — vsled novih podob in prizorov v planinskem svetu — kaj prijetna. Tudi naju je kratkočasil znan gospod iz Gradca, ki se nama je na vozu pridružil. Dasi bogat, ostal je samec, zdaj preživi leto za letom deloma na lovu, deloma na potovanju. Videl je že, ne spominjam se več, koliko dežel in mest. Ve torej dokáj pripovedovati, in se vmes včasi prav po lovsko odrezati. Više od Tridenta nama je kazal vhode v nektere stranske doline, ktere zaradi njih lepote obiskujejo vsako leto celi tropi tujcev: posebno je hvalil dolini „Fassa" in „di Non", v kterima je neki obilno čud prirode. Pri postaji Lavis smo se peljali prek velikanskega cestovoda, dolgega nad 900 metrov. Velika ves Salurn s podrtinami starega gradu je prva v nemškem Tirolu. Trg Kaltern na levi, nekoliko oddaljen, spominjal me je na znano Devico Marijo Mörl. Na postaji Brancoll bilo je nakopičenih na tiseče brun in desk, ktere vozijo od ondot na Laško. Četrt ure poznej zagledam

sredi med orjaškimi gorami prelepo mesto **Bolzan** (Botzen), ktero v trgovini prekosi vsa druga tirolska mesta. Hiše so večidel zidane po laški šegi, z balkoni in mostovži; na strehah pa imajo duri s steklenimi šipami, ktere odpirajo, ako hočejo podstrešje zračiti. Prek njih gleda velika mestna cerkev z visokim zvonikom, pokrita z loščenimi opekami razne barve, tako da ima streha podobo zalih preprog. Okolica je zasajena z vinogradi in žlahtnim sadnim drevjem. Iz bližnjega hriba popotnika pozdravlja prijazna ves Gries, kamor radi bolniki zahajajo zaradi ugodnega podnebja.

Od Bolzana naprej je železna cesta napeljana po plodni, a večidel ozki dolini kraj dereče in bobneče rečice Eisak. Kmetiške hiše, pri zemlji iz kamna, v prvem nastropju iz lesa postavljene, so tudi po planinah raztresene. Ženske nosijo klobuke, kakor možki, in so male, pa trdne postave; smejati sem se moral, ko zagledam na stezi staro ženico, na hrbtu s košem trave, med zobmi pa — z veliko pipo tobaka, kterega je hlastno puhala. O pobožnosti prebivalcev pričajo mnoge zale cerkve (gotiškega sloga s špičastimi zvoniki), kapele, razpela ali križi in podobe svetnikov, zlasti ob cestah in na razpotjih. — Unstran postaje Waidbruk vleče oči na-se močen Trostburg, zidan na strmo skalo; blizo njega se odpira na levi glasovita grödnerska dolina, ktere stanovalci si s kiparstvom in umetnimi lesorezbami zaslužijo na leto več ko 50.000 forintov. Potem se nam je na isti strani prikazalo mestice Klausen s hišami čudnega stava; v soseščini pa vrh gole pečine veliki samostan Seben z lepo cerkvijo; bil je nekdaj grad, in stoji na temelju rimskega kastéla in tempeljna. Vsakemu popotniku je od Waidbruka do tega kraja najbolje zanimivo gorovje, na mestih iz porfirja, ali dolomita, ali granita; kaže se v živih barvah, v beli, žolti, rudeči, sivi in zeleni. Se ve da je vse gorske velikane pokrival debel sneg. Železnica je po dolini više in više napeta; mestice **Briksen**, najznamenitejša med sledečimi postajami, stoji že čez 1800 metrov nad morskim površjem. Ima stare hiše in ozke ulice, prek drugih poslopij gleda lepa škofovska cerkev z dvema zvonikoma. V mični okolici sem zapazil prostrane gozde, vinograde in sadovnjake. — Prva postaja za Briksenom je Francensveste, kamor smo se pripeljali okoli dveh popoludne. Francensveste je silovita trdnjava, ktere visoko ozidje stoji na ogromni podstavi iz kamna granita. Zidali so jo, kakor svedoči napis, od leta 1833 do 1838, da bi stražila prehod prek sedla gore Brenner. Njeni prebivalci so

vojaki. Tukaj se deli železnica v dve panogi, ena je potegnena proti severu v Insbruk (Inomesto), druga proti zahod, na Koroško in v Maribor. Čakali smo tri četrte ure, ktere smo porabili h kosilu; potem pa so nas potisnili na nov vlak, kteri je kmalo po velikanskem mostu prek Eisak-a krenil na desno. Zdaj so se nam odprle gorske pokrajine, kterih veličastnost presega vse pojme in domišljije. V vsaki minuti so se nam pokazale druge tvorine in drugi prizori, da sem strmé in občudovaje pogostoma vskliknil: O kako čudovite lepote je stvarstvo Božje! prek nekterih cestovodov in potem skozi dolg predor dospeli smo pri postaji Mühlbach v planinsko bistriško dolino, ktera se prišteva najmikavnejšim našega cesarstva. Pred 1000 leti so v njej stanovali mirni Slovenci; a poznej so jih spodrinoli sosedni Nemci, po kterih je dolina dobila ime „Pusterthal.“ Vije se čedalje više, zdaj na desno, zdaj na levo med planinami, gorskimi orjaki, skalovjem in prepadi. V njej šumi rečica Rienca, v ktero se izliva mnogo potokov in hudournikov. Podolja ob straneh pokrivajo krasni gozdovi. V dolini, in tudi visoko na planine so pozidane cerkve in čedne vasi, kterih stanovalci se pečajo posebno z živinorejo in drvarstvom. Središče doline pa je mestice Brunek v kterega okolici zrejo raz višin zali gradovi. Tudi se odpirajo nekteri mični stranski doli, kamor vsako leto trumoma tujci zahajajo. Za Brunekom nas je hlapon peljal po dolgi soteski, v kteri je sneg ležal doli do železnice; vlekel je tako hladen veter, da smo se zavili vsak v svoj plašč. Vrstili so se spet nekteri predori in drzno zidani cestovodi; mislil sem, kako ogromne stroške je stavljenje železne ceste v tem kraju moralo prizadjati. Najviša postaja je Toblah, do ktere je vedno napeta; od ondot pa se pričenja polagoma nagibati v dravsko dolino. Na desni strani v obližji ima namreč Drava svoje izvirke v močvirju, ktero leži na 1200 metrov visoki planini. — Sledeča postaja je trg Inihen z lepo cerkvijo iz rezanega kamna. Tukaj sem spet zapazil kupe desk in dalje okoli mnogo žag. Pri Apfaltersbahu, kjer so zdravilne kopelje, pozdravili so nas poslednji solnčni žarki. Unstran smo se po kratki vožnji skrili v samotno sotesko; ko smo se je znebili, prikaže se nam v prijetnem kraju mestice Lienc, — Loncium starih Rimljanov, — na znožju ponosnega gradu. Vlak je nekoliko postal, da nam je bilo mogoče, se hitro oskrbeti z večerjo. Pri Liencu se izteka v mlado in bistro Dravo rečica Izel, in torej je odtod za polovica širja in močnejša.

V trdem mraku odrinemo dalje, in tedaj je bil konec prijetnemu razgledu iz voza. Tudi razgovori popotnikov so počasi potihnili; slišal sem le ropot vlaka, sopihanje hlapona in glasno šumenje Drave, ktera je bila po kopnečem snegu silno narastla. Unkraj Nikolsdorfa, druge postaje za Liencom, prestopili smo iz Tirolskega na Koroško. Veselo sem pozdravil krasno deželo, ki je velikemu številu bratov Slovencev draga domovina, in je že pred 1100 letmi bila svobodna slovenska država. Kdo se ne spominja staroslavnega Gorotana? Prva postaja je gornji Dravberg. Odtod smo se vozili blizu tri ure po dravski dolini, ktera je do Špitala ozka in samotna, ker jo oklepa visoko gorovje. Postaja je sledila za postajo, toda le enkrat sem še slišal kondukterjev glas, ko je namreč klical: Station Greifenburg! Pri tem trgu je bajé Drava že tako močna, da jej nalagajo plave in šajke (barke). Kmalo potem sem, stisnen v svoj kotič, sladko zadremal, in temu se imam zahvaliti, da mi vožnja ni bila dolgočasna. — Na kolodvoru v Belaku me ropotanje in vpitje ljudi spet prebudi. To lepo mesto sem že poznal, kajti tri leta poprej sem do tje bil Koroško prehodil. V prijetnem spominu mi je zlasti ostala velika in krasno zidana farna cerkev, ter mnogo zalih spomenikov v njej. Belak — že rimska naselbina, — bil je v srednjem veku vsled svoje lege na razkrižju važnih cest imenitno tržišče, in najbogatejše mesto v deželi. Še zdaj je marsiktera čedna hiša v njem priča srečnejše preteklosti. Dendenes je tukaj in v okolici, kakor kažejo številne tovarne, obrtnost jako razvita.

Odpeljali smo se proti polnoči, in v široki dolini dvakrat prestopili Dravo, ktera pa nam zgine pri postaji Föderlah iz oči. Kmalo nam jo nadomesti mično celovsko (vrbsko) jezero, ki se je zasvetilo v luči brlečih zvezdic. To jezero, Slovencem po raznih pravljicah znano, je dolgo tri, in široko pol ure. Železnica je napeljana ob severnem pobrežju mimo ličnih vasi in hiš, ktere si je celovška gospoda postavila. Na sredini južnega pobrežja mu je najodličnejši kinč prestara cerkev „Marija na brdu“ (otok), na zahodnem robu pa grad „Marija Loreto.“ S Celovcem je v zvezi po dolgem kanalu.

Na kolodvoru glavnega koroškega mesta sem vzel slovo od svojega nemškega prijatla, kteri mi je bil vse dni potovanja zvest in prijeten družnik, kakor lasten brat; srčna mu bodi zahvala! On se je odpeljal naravno v Gradec, kjer so ga čakali razni posli. Jaz pa sem želel, sledn ji den svojega odpusta vdrugič pogledati v zali Celovec, kteri se mi je tri

leta poprej bil posebno prikupil. K sreči najdem pred kolodvorom kočije. Ena me postavi po 10 minutah pod streho gostilnice „zum Sandwirt“, kjer sem si užival v čedni sobici do belega dne potrebnega počitka.

Ko sem bil spet po koncu, hodil sem in oči pasel nektere ure po mestu. Nadjaje se, da nam je bo kedaj kteri koroški Slovenec na drobno opisal, nečem naštevati nja mnogih znamenitosti. Edino to omenim, da mu po mikavni legi gre prednost pred vsemi mesti na slovenski zemlji. Splezal sem na 90 metrov visoki zvonik farne cerkve sv. Iljna, in se oziral na vse kraje sveta, kakor daleč so mi kazale oči. „O veličasten, o prečuden razgled!“ klical sem veselo, občudovaječ lepoto koroške dežele. Gledaje proti severu nisem prezrl zgodovinsko preslavnega kraja, kjer vrh prijaznega hriba proti nebu kipi krasna cerkva „Gospa Sveta,“ v spomin, da je ondi v sredini 8. stoletja sv. Modest Slovence v pravi veri podučeval, ter krščeval. A zmislil sem tudi na drug imeniten spomenik, na kamnati vojvodov stol v sredi Gospesvetskega polja, ki je ostal poznim potomcem svedok slave in svobode slovenskih praočetov. Tam so vojvodom svojega rodu prisegali zvestobo, tam se jim je sodila pravica. Oh, kake misli so mi rojile po glavi, — kaki občutki so mi prehajali srce! — Slednji dve uri dopoludne sem se bavil in veselil v društvu blagih prijatlov in znancev. Eden me je blagovolil tudi spremiti v tiskarnico družbe sv. Mohora, ktere novi umetni stroji so me zeló zanimali. Vsak rodoljub se mora radovati, da se je postavila družba, — dika in ponos našega naroda, — v tiskarnih zadevah na lastne noge, ter se po takem znebila odvisnosti od tujcev! — Naglo mi je v Celovcu čas potekel. Kmalo po obedu sem se moral odpraviti spet na kolodvor, in o pol treh me odpelje vlak v milo štajersko domovino.

Od Celovca naprej se razprostira veliko in plodovito polje, na kterem biva jedro koroških Slovencev. Na jugu je omejeno z orjaškimi kranjsko-koroškimi planinami, v kterih drzno proti nebu strmijo beli velikani: Stol, Ljubelj, Košuta, Obir, Peča, in drugi; od izhodne strani pa gleda ogromno Svinečko pogorje. Mimo snažnih vesi dospeli smo spet k Dravi, prek ktere smo se peljali pri Kamnu. Potem pa se pomeknemo spet vstran. Pri mesticu Pliberk se nam pokaže kos lepe junske doline, zdaj pa je krenil vlak med hribe in gore; mimo glasovitih Prevalskih plavžev in železnih fabrik, dalje mimo Guštajna peljemo se po ozkem dolu do koroško-štajerske

meje, pri kteri stoji trg dolnji Dravberg. Od ondot se nam odpre razgled v krasno labodsko dolino. A kmalo krene vlak ne pobrežju Drave v dolgo tesnino med obraščenim Pohorjem in Kozjakom. Mimo Vozenice, Marbega, in potem skoz predor pod gradom Fall pridemo v sloveče Ruše, kamor romajo pobožni Slovenci že 700 let v zalo Marijino cerkev. Deset minut poznej se pred nami unkraj Limbuša odpre veliko dravsko polje, in koj zagledamo v kotu na levi — Maribor, pri kterem se mi obudé prijetni spomini na zlata leta mladosti in dijaštva. Le kratko sem se tukaj mudil na kolodvoru. Na večernem vlaku, ki je ob sedmih šel proti Gradcu, odrinem v Spielfeld. Od ondot pa me zapelje polžev poštni voz domu v ljubo Radgono, — in potovanja bil je konec. — Neizrekljivega veselja mi je zaigralo srce, ko stopim o polunoči spet v svojo prijazno sobo. Kakor sem prej bil hrepenel na Laško in v Rim, tako sem se zdaj radoval, da sem bil spet doma. Skušnja me je učila, da se na tujem marsikaj pretrpi in pogreša, česar bi si človek prej ne domišljal, in pritrdil sem staremu prigovoru: povsod dobro, doma najbolje! Preden pa sem legel spat, — in tudi sledeče jutro pri sv. meši, dal sem milemu Očetu v nebesih čest in hvalo, kterega usmiljena roka me je vodila po tako daljnih in nevarnih potih, ter me obvarila vsake nesreče!

Zdaj ko te končne vrstice pišem, prešli ste od mojega potovanja v Rim že dve leti. Pozabil sem davno na stroške, ktere me je stalo, in na trude, ktere mi je prizadjalo; ostali so mi le blagi, lepi in prijetni spomini, kteri den za dnevom milo zasvetijo duhu, kakor očém v noči zvezdice. Živo se mi vračajo v domišljijo veličastne in čudovite podobe, ki sem jih gledal v divni južni deželi, ter vnemajo v srcu zdaj sladke, zdaj vzvišene občutke. Najrajši pa mi duh splava v **Rim**, ki je preslaven po svoji zgodovini, preimeniten po svojih spomenikih in umotvorih, prečestitljiv po stolici papežev, po krvi mučenikov, in po izgledih in naukih neštevilnih svetnikov. Še le, kar sem ga videl, mi je pomen Rima prav jasen, in z večo spoštljivostjo kakor poprej, ga imenujem „večno in sveto mesto, glavo in središče, pa tudi ogledalo svete vesoljne Cerkve!“ Še le zdaj prav zapopadem, čemu je neodvisnost Rima od posvetnega vladarja tako važna, in neobhodno potrebna.

O upljivu potovanja na moje v e r s k o mišljenje in prepričanje govoriti, bilo bi neskromno in prevzetno. Mislim, da se nikdo, ki obišče Rim z blagim namenom in „dobre volje,“ ne vrne brez mnogoterega blagoslova in prida. Bogu pa se še enkrat srčno zahvalim za vse spodbude, dobrote in milosti, ktere mi je dal ondi zajemati iz svetih neiztočljivih virov! Zahvalim se mu za vse one srečne in vesele dni, ki jih bom vedno prišteval najlepšim svojega življenja. — Želim za slovo, da bi tudi Tebi, čestiti bralec kedaj enaki prisvetili!

Dodatek.

(O koncu meseca svečana 1878.)

Naša doba je bogata prevažnih prigodkov in sprememb. Med tem, ko se je tiskal opis „Potovanja v Rim“, — meseca prosinca in svečana novega leta, — vršile so se v svetem mestu tako resne in imenitne zgodbe, da se pisatelju potreba zdi, še knjigi dodati nekoliko vrstic.

Na prvo je doletel glas — kakor blisk iz jasnega neba — o n a g l i s m r t i k r a l j a V i k t o r j a E m a n u e l a. Še na novega leta den so mu bili zdravemu prijatli in dvorniki želeli „blago in dolgo življenje“, — devet dni poznej pa je ležal na mrtvaškem odru, — ne starejši ko 57 let! — Pokojnik je bil v zgodovini našega veka znamenita in čudna prikazen, — nego po s r e č i, v kteri se je zibal do smrti. Leta 1849 pododedoval je po svojem očetu prestol malega in bornega p i e m o n t e š k e g a kraljestva, in glej! 21 let poznej se je imenoval k r a l j a c e l e I t a l i j e. Toda kdo šteje zvijače, nasilstva in krivice, ktere so mu pomagale do tako velikanskega uspeha, Viktor Emanuel, dasi mož velike slavohlepnosti, sam ni mnogo deloval, a v njegovem imenu, po njem spodbujeni so delovali drugi. Bil je v zvezi z vsemi skrivnimi društvi na Laškem, njih rovarstva, zarote, podmite in izdajstva uničile so zaporedoma svobodo laških dežel: Toškane, Modene, Parme, papeževe države, in neapolitanskega kraljestva. Največ pa so zanj opravili vnanji zavezniki — Francozi in Prusi. Eni so mu priborili od Avstrije Lombardijo, drugi Venecijo. Iz tega obilnega plena je Viktor Emanuel sèstavil veliko novo kraljestvo; a ni bil zadovoljen, sko-

mino imel je še po slavnem Rimu, željno prežajoč na ugodno priliko. Rim ni le 100C letna dedšina papežev, nego tudi lastina in svetinja cele katoliške Cerkve. A po svoji sreči in brezvestnih svetovalcih zaslepljen kralj se za pravico in lastni brigal. Leta 1870, o vojski med Prusi in Francozi mahne s svojimi četami meni nič tebi nič naravno v Rim, ga siloma pograbi — in vkljub slovesnem ugovoru in uporu papeža in celega katoliškega sveta — proglasi za glavno mesto in svojo prestolnico. Sam si izbere za stanišče papeževo palačo kvirinal, sv. Očeta pa potisne v kot mesta — v vatikan. Vsled take v nebo vpijoče krivice so bili blagosrčni Pij IX. primorani sovražnika in preganjalca sv. Cerkve, in njegove pomagače izključiti iz občestva vernikov. Toda kralj ne da bi krivico popravil, začne zdaj še hujše postopati, preganja po celi državi škofe in duhovnike, zatira samostane, ugrabi cerkveno imetje, zapira cerkve, sili duhovnike med vojake, seže po pobožnih ustanovah i. t. d. Za njegovo vlado so se godile na Laškem velike zmešnjave, red, nravnost, vera, blagostanje — vse je šlo rakovo pot; narod se je zakopal v ogromne dolgove, in čedalje bolj se je širila nezadovoljnost. Ni čuda tedaj, da Viktor Emanuel svoja slednja leta ni bil vesel. Hudo ga je pekla vest zaradi storjenih nepravic. Pisal je večkrat sv. Očetu, želeč se ž njimi pogoditi.

Toda še le na smrtni postelji se je prav spomnil, da je kristjan. Spokori se in prekliče z besedami, kar je v življenju zakrivil; v djanju tega žalibog ni mogel več poravnati. Na njegovo prošnjo mu blagi Pij IX. pošljejo duhovnika, kteri ga spravi s sv. Cerkvo in mu da odvezo grehov. Tako je moral stopiti pred večnega Sodnika, — kteri sodi po eni meri kralje in berače! Bodi mu milostljiv!

Na kraljevem prestolu mu je naslednik sin Humbert. Ali bo po polzkem potu za očetom hodil, ali se bo na boljega obrnil — kdo ve? Vsakako bo Bog sv. Cerkev varoval in ohranil!

Od smrti Viktorja Emanuela je bilo preteklo blizu mesec dni, — poročila in govori o njem so potihnili, kar prestraši celi krščanski svet nov prežalosten glas iz Rima:

„Naš sv. Oče Pij IX. so umrli!“

„Prehuda neizmerna nesreča zadela je Cerkev, Rim, Italijo in svet, v tem hipu ko so se odprla nebesa, da bi sprejela novega svetnika. Papež Pij IX. prevzvišeni namestnik

Jezusa Kristusa, nezmotljivi učenik katoličanov, predobri in velikodušni poglavar, oče, prijatelj, dobrotnik celega sveta so 7. svečana o peti uri in 40 minutah zvečer svojo sveto dušo Bogu vrnili. Solze in goreče prošnje krščanskega ljudstva niso premogle od Božje previdnosti doseči, da bi se blaženemu angelju v vatikanu delj časa pridrževalo večno povračilo, ktero si je zaslužil s svojimi čednostmi, deli, žrtvami, s svojimi neizreklјivimi in nadčloveškimi bridkostmi.

Osupnjenost, ktera nas je prevzela, in neskončna žalost, ktera nam trga srca, duši nam besede na jeziku. Ponižno se podvržemo strašnim sklepom Božje previdnosti. Pred njo pokleknemo v prah, da bi si izprosili od njene usmiljenosti tolažbo in pomoč za Cerkvo in za sebe. — Pij IX. bodi nam posrednik pri Bogu in pri neomadeževani devici Mariji!“ *

S temi besedami je priobčil katolišk časnik v Rimu svetu grenko novico; gotovo se odmevajo v srcu vsakega katoličana. Česar smo se že dokáj let bali, kar so sovražniki Cerkve od leta do leta napovedovali in hlastno želeli, — enkrat se je moralo zgoditi. Dasi veliko izgubo čutimo in težko prenašamo, hvalimo Vsemogočnika, da nam je Pija IX. bil toliko časa pastirja in očeta ohranil, zlasti pa, da mu je moč in modrost delil, katoliško Cerkev v najviharnejši dobi velikih prevratov, napadov in vsestranske zmešnjave tako previdno in pogumno vladati, braniti in širiti: Med 256 papeži, kteri so počemši od sv. Petra bili vladarji Cerkve, jih ni bilo mnogo, ki bi združili bolje ko Pij IX. v svoji osebi vse k visoki službi potrebne lastnosti. Kot namestnik Kristusov je tudi zvesto posnemoval Njegov izgled. Po pravici mu gre ime „dober pastir“, kteri je življenje zastavil za svoje ovčice, — kteri ni iskal svoje slave, nego slavo Onega, ki ga je bil poslal. Skala pravice in resnice, angelj po neomadeževanem življenju in značaju, mučenik po stanovitnosti v trpljenju, junak po srčnosti in pogumu, mož izgledne pobožnosti, odlične vljudnosti visoke modrosti, redke dobrodelnosti, nežne blagosrčnosti, zrcalo vseh čednosti, — to je bil papež Pij IX. Z veseljem in ponosom ga smemo imenovati najznamenitejšega — najslavnejšega človeka v našem stoletju. Najhujši sovražniki in preganjalci so ga spoštovali, katoličani pa so ga ljubili prav ko otroci svojega milega očeta; djanskih dokazov te ljubezni je dobival čedalje več iz celega sveta, in gotovo, to mu je bilo tolažba in radost do smrti. — Doživel je starček 85 let

* Osservat. Roman. 8. febr.

in 8 mesecev; na stolu sv. Petra pa je sedel 31 let 7 mesecev, — tedaj sedem let delj ko kteribodi papež pred njim.

Pijevo telo počiva zdaj v grobu, njegova duša je, tega se trdno nadjamo, v nebeškem izveličanju. A kakor zvezda, bode se v zgodovini človeštva svetilo njegovo slavno ime. Nam pa dokler živimo, ne zginejo iz srca njegovi izgledi in nauki.

Minulo je bilo po Pijevi smrti 13 dni, ni še nehalo toženje in žalovanje po njem, — kar poči iz Rima spet prevažen, a takrat vesel glas: „Imamo novega sv. Očeta, novega poglavarja katoliške Cerkve — **Leona XIII.**!“ Postavni volilci papeža, kardinali, so se bili namreč sešli iz vseh dežel, in združeni v konklave so izbrali kardinala Joahima Pecci-ja — slavnemu Piju naslednika, kteri so si izvolili ime: Leon XIII. Novi papež so rojeni 2. marca leta 1810 v Karpinetu na Laškem. Bili so Pijev poseben prijatelj, in že davno slujejo po svoji učenosti in izbornih čednostih. Tedaj so jih Rimljani in katoličani celega sveta pozdravili z veliko radostjo in navdušenjem. Povsod so se glasile k nebesom zahvalne molitve in pesmi. — Tudi mi Slovenci, vedno iskreni katoličani, hvalimo Boga, obljubimo novemu poglavarju Cerkve zvestobo in pokorščino ter kličemo iz srca:

„Bog nam živi, blagoslovi, in mnogo let ohrani sv. Očeta Leona XIII!“

Kazalo.